

MOHORJEV KOLEDAR

1989

MOHORJEV KOLEDAR 1989

Spominsko gledališče plemiške in blagorodne bratovščine združenih vrednega spomina, ustanovljena v starodavnem glavnem mestu Ljubljani 1688 (fol. 2)

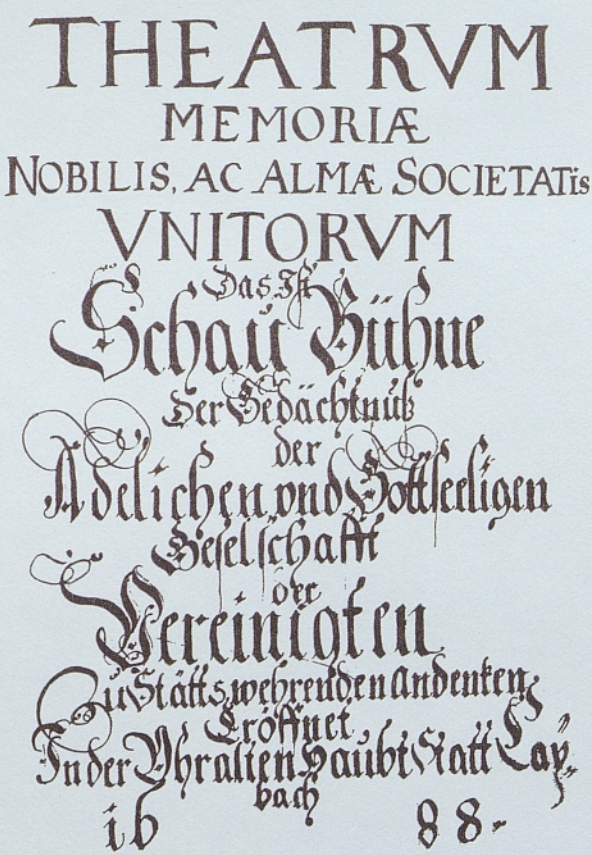
THEATRVM
MEMORIÆ
NOBILIS, AC ALMÆ SOCIETATis
VNITORVM
Das Ehr
Schau Bühne
Der Gedächtnüß
der
Adelichen vnd Gottseeligen
Gesellschafft
der
Vereinigten
zu Stätts wehrenden Andenken
Eröffnet
In der Yhralten Haubt Statt Laybach
1688

KNJIŽNICA EDVARDA KARDELJA
DELJE
N 12/1989

Slikovno gradivo iz Dizmove kronike **(Arhiv Slovenije, Rokopisi I./1 r)**

Naslovnica – sad sloge – slavi in umetnosti spominskega gledališča – slika je razložena v tekstu

MOHORJEV

KOLEDAR

1989

Januar

1	**Nedelja**	**NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) •**
		Pastirji najdejo Dete (Lk 2, 16–21)
2	**Ponedeljek**	**Bazilij Veliki in Gregor Nac., škofa in cerkv. uč. (3) •**
3	**Torek**	**• Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec**
4	Sreda	• Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
5	Četrtek	• Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
6	**Petek**	**Gospodovo razglašenje, sv. Trije Kralji (1) •**
7	Sobota	Rajmund Penjafort., duh. (4) • Lucijan Antiohijski, muč.
8	**Nedelja**	**JEZUSOV KRST (2) • Severin Noriški, opat; Erhard, škof**
		Ti si moj ljubljeni sin (Lk 3, 15–16. 21–22)
9	Ponedeljek	• Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat
10	Torek	• Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, pap.; Peter Orseolo, red.
11	Sreda	Pavlin Oglejski, škof (3) • Teodozij, opat
12	Četrtek	• Alred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, muč.
13	Petek	Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) • Veronika Milanska, dev.
14	Sobota	• Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
15	**Nedelja**	**2. NAVADNA (2) • Pavel Puščavnik**
		Jezusov prvi čudež (Jn 2, 1–12)
16	Ponedeljek	• Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski mučenci
17	Torek	Anton (Zvonko), puščavnik (3) • Marijan, diakon, muč.
18	Sreda	• Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
19	Četrtek	• Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, redovnik
20	Petek	Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) •
21	Sobota	Neža (Agnes, Janja), devica, mučenka (3) • Epifanij, škof
22	**Nedelja**	**3. NAVADNA (3) • Vincenc (Vinko), diakon, mučenec**
		Jezusov govor v Nazaretu (Lk 1, 1–4; 14–21)
23	Ponedeljek	• Emerencijana, mučenka; Ildefonz, škof
24	Torek	Frančišek Saleški, škof, c. u. (3) • Felicijan, škof. muč.
25	Sreda	Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, muč.
26	Četrtek	Timotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r. u.
27	Petek	Angela Merici, devica (4) • Vitalijan, papež
28	Sobota	Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) • Peter Nolasko, red. u.
29	**Nedelja**	**4. NAVADNA (2) • Valerij, škof; Julijan Ubogi, spok.**
		Jezusa v Nazaretu ne sprejmejo (Lk 4, 21–30)
30	Ponedeljek	• Martina, devica, muč.; Hiacinta (Jacinta) Marescotti
31	Torek	Janez Bosko, redovni ustanov. (3) • Marcela, vdova

Vzhod in zahod Sonca (navedeni časi veljajo za Ljubljano. za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo za največ 6 minut). dolžina dneva

Januar	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	07.44	07.43	07.42	07.39	07.36	07.31	07.26
Zahod sonca	16.27	16.33	16.38	16.45	16.52	16.59	17.06
Dolžina dneva	08.43	08.50	08.56	09.06	09.16	09.28	09.40

1. Wolfgang Sigismund pl. Kynpach, (12. 9. 1689)
2. Pogumni.
3. Največji moči.
4. Pravi portret pobudnika bratovščine pl. Kynpacha (fol. 1)
5. Ni podpisan.

Legenda:
1. član bratovščine (letnica vpisa v bratovščino)
2. vzdevek, ki ga je dobil pri vpisu v bratovščino
3. življensko geslo (rek)
4. opis slike (številka lista v knjigi)
5. slikar

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.
Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 03.07.
Lunine mene: mlaj 7. ob 20.22, prvi krajec 14. ob 14.58, ščip 21. ob 22.30, zadnji krajec 30. ob 03.02.

Februar

1	Sreda	• Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
2	**Četrtek**	**Jezusovo darovanje, Svečnica (2) • Simeon in Ana**
3	Petek	Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) •
4	Sobota	• Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
5	**Nedelja**	**5. NAVADNA (2) • Agata, devica, mučenka**
		Obilni ribji lov (Lk 5, 1–11)
6	Ponedeljek	Pavel Miki in tov., muč. (3) • Amand Belgijski, škof
7	Torek	• Nivard, red.; Adavkt in frigijski mučenci; Pust
8	Sreda	++ Pepelnica (1) • Hieronim Emiliani; Prešernov dan
9	Četrtek	• Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
10	Petek	+ Sholastika, devica (4) • Viljem Veliki, puščavnik
11	Sobota	Lurška Mati božja (4) • Cedmon, redovnik
12	**Nedelja**	**1. POSTNA (1) • Evlalija, mučenka**
		Jezus zavrne skušnjavca (Lk 4, 1–13)
13	Ponedeljek	• Katarina de Ricci, redovnica; Gregor II., papež
14	Torek	Valentin (Zdravko), muč. (4) • Bruno Kverfurtski, muč.
15	Sreda	• Klavdij Colombière red; Georgija, dev.; Agapa, dev., muč.
16	Četrtek	• Julijana, muč.; Onezim, škof; Peteri mučenci iz Egipta
17	Petek	+ Sedem ustanoviteljev servitov (4) • Frančišek Clet, muč.
18	Sobota	Kvatre • Simeon Jeruzalemski, šk., muč.; Flavijan, škof
19	**Nedelja**	**2. POSTNA (1) • Konrad iz Piacenze, spokornik**
		Jezus se na gori spremeni (Lk 9, 28–36)
20	Ponedeljek	• Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
21	Torek	+ Peter Damiani, šk., c. u. (4) • Maksimijan Puljski, škof
22	Sreda	Sedež apostola Petra (2) • Marjeta Kortonska, spok.
23	Četrtek	• Polikarp, škof, cerkveni uč. (4) • Dositej, menih
24	Petek	+ • (Matija, apostol;) Sergij, mučenec
25	Sobota	• Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
26	**Nedelja**	**3. POSTNA (1) • Matilda iz Hackeborna, devica**
		Jezus opominja k pokori (Lk 13, 1–9)
27	Ponedeljek	• Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
28	Torek	+ • Roman, opat; Hilarij, papež; Ožbalt, škof

Februar	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod sonca	07.25	07.18	07.11	07.03	06.55	06.46
Zahod sonca	17.07	17.15	17.23	17.30	17.37	17.44
Dolžina dneva	09.42	09.57	10.12	10.27	10.42	10.58

1. Sigmund Jožef Coppini (19. 2. 1729)
2. Nima.
3. Stopal boš čez gada in modrasa (ps. 90)
4. Vitez premaga leva, zmaj in kača bežita, nad njim grb, v ozadju topografski oris graščine (fol. 114).
5. Simon Tadej Volbenk Grahovar

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 22 minut.
Sonce stopi v znamenje Rib 18. februarja ob 17.21.
Lunine mene: mlaj 6. ob 08.37, prvi krajec 13. ob 00.15, ščip 20. ob 16.32, zadnji krajec 28. ob 21.08.

Marec

1	Sreda	• Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
2	Četrtek	• Neža Praška, devica; Henrik Suzo, predovnik
3	Petek	+ • Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
4	Sobota	Kazimir, kraljevič (4) • Arkadij, škof, mučenec
5	**Nedelja**	**4. POSTNA (1) • Evzebij, mučenec**
		Prilika o izgubljenem sinu (Lk 15, 1–3. 11–32)
6	Ponedeljek	• Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nikoleta, Nika), dev.
7	Torek	Perpetua in Felicita, mučenki (4) • Gavdioz, škof
8	Sreda	Janez od Boga, redov. ustan. (4) • Beata, mučenka
9	Četrtek	Frančiška Rimska, redovnica (4) • Gregor Niški, škof
10	Petek	+ • Štirideset mučencev; Makarij, škof
11	Sobota	• Sofronij, škof; Evlogij, mučenec; Konstantin, spok.
12	**Nedelja**	**5. POSTNA (1) • Doroteja (Rotija), mučenka**
		Jezus ne obsoja grešnice (Jn 8, 1–11)
13	Ponedeljek	• Kristina, dev., muč.; Teodora (Božidara), mučenka
14	Torek	• Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
15	Sreda	• Klemen M. Dvořak, red.; Ludovika de Marillac, red.
16	Četrtek	• Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
17	Petek	+ Patricij, škof (4) • Jedrt Nivelska, opatinja
18	Sobota	Jožef, mož Device Marije (1)* • Ciril Jeruzalemski
19	**Nedelja**	**CVETNA NEDELJA GOSPODOVEGA TRPLJENJA (1) •**
		Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Lk 19, 28–40)
20	Ponedeljek	• Klavdija in tov., mučenke; Kutbert, škof
21	Torek	• Nikolaj Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
22	Sreda	• Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica
23	Četrtek	Vel. četrtek (1) • Turibij iz Mongroveja, škof
24	Petek	++ Vel. petek (1) • Katarina Švedska, redovnica
25	Sobota	Vel. sobota (1) • Dizma, desni razbojnik
26	**Nedelja**	**VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) •**
		Jezus vstane od mrtvih (Jn 20, 1–9) Prehod na poletni čas
27	**Ponedeljek**	**Velikonočni ponedeljek • Rupert Salzburški, šk.**
28	Torek	• Milada Praška, devica; Bojan (Vojan), knez, mučenec
29	Sreda	• Bertold, redovni ustanovitelj; Evstracij, mučenec
30	Četrtek	• Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
31	Petek	• Modest Gosposvetski, škof; Gvido, opat

* Zaradi cvetne nedelje se slovesni praznik sv. Jožefa letos v bogoslužju prenese na soboto.

Marec	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	06.41	06.32	06.22	06.13	06.03	05.54	05.44
Zahod sonca	17.48	17.55	18.02	18.09	18.16	18.22	18.29
Dolžina dneva	11.07	11.23	11.40	11.56	12.13	12.28	12.45

1. Wolf Daniel Erberg (12. 4. 1761)
2. V Boga zaupajoči.
3. Spomni se me, ko prideš.
4. Kristus in sv. Dizma na križu. Ob vznožju križa grb (fol. 190)
5. Grahovar

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 38 minut.
Sonce stopi v znamenje Ovna 20. marca ob 16.28. Začetek pomladi.
Lunine mene: mlaj 7. ob 19.19, prvi krajec 14. ob 11.11, ščip 22. ob 10.58, zadnji krajec 30. ob 11.21.

April

1	Sobota	• Hugo Grenobeljski, škof; Venancij, škof, mučenec
2	**Nedelja**	**2. VELIKONOČNA, BELA (1) • Frančišek Paolski**
		Jezus se prikaže apostolom (Jn 20, 19–31)
3	Ponedeljek	Gospodovo oznanjenje (1)* • Rihard, škof
4	Torek	Izidor Seviljski, škof, c. u. (4) • Zosim, puščavnik
5	Sreda	Vincenc Ferrer, duhovnik (4) • Julijana, opatinja
6	Četrtek	• Irenej Sirmijski, škof, mučenec; Celestin I., papež
7	Petek	Janez Krstnik de la Salle, redovni ustanovitelj (3) •
8	Sobota	• Albert, škof, mučenec; Valter, opat
9	**Nedelja**	**3. VELIKONOČNA (1) • Marija Klopajeva**
		Jezus z apostoli na Genezar. jezeru (Jn 21, 1–19)
10	Ponedeljek	• Ezekijel, prerok; Apolonij in tovariši, mučenci
11	Torek	Stanislav, škof, mučenec (3) • Domnij (Dujam), škof
12	Sreda	• Lazar Tržaški, škof, mučenec; Zenon, škof
13	Četrtek	Martin I., papež, mučenec (4) • Hermenegild, mučenec
14	Petek	• Lidvina, devica; Valerijan in tovariši, mučenci
15	Sobota	• Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16	**Nedelja**	**4. VELIKONOČNA (1) • Bernardka Lurška, devica**
		Jezus dobri pastir (Jn 10, 27–30)
17	Ponedeljek	• Rudolf, mučenec; Fortunat, škof; Vando, opat
18	Torek	• Apolonij, mučenec; Elevterij Ilirski, mučenec
19	Sreda	• Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
20	Četrtek	• Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
21	Petek	Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) • Konrad iz Parzhama, red.
22	Sobota	• Leonid, mučenec; Agapit, papež
23	**Nedelja**	**5. VELIKONOČNA (1) • Jurij, mučenec**
		Jezusova nova zapoved (Jn 13, 31–35)
24	Ponedeljek	Fidel (Zvest) Sigmarinški, d., m. (4) • Honorij, škof
25	Torek	Marko, evangelist (2) • Ermin, škof, mučenec
26	Sreda	• Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27	**Četrtek**	**USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, dev. (4) •**
28	Petek	Peter Chanel, duh., mučenec (4) • Vital (Živko), mučenec
29	Sobota	Katarina Sienska, devica, c. u. (3) • Peter Veronski, muč.
30	**Nedelja**	**6. VELIKONOČNA (1) • Pij V., papež**
		Jezus obljubi Sv. Duha (Jn 14, 23–29)

* Slovesni praznik Gospodovega oznanjenja pade letos na veliko soboto, zato ga v bogoslužju praznujemo na prvi prosti dan po velikonočni osmini.

April	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod sonca	05.42	05.33	05.23	05.14	05.06	04.57
Zahod sonca	18.31	18.37	18.44	18.50	18.57	19.03
Dolžina dneva	12.49	13.04	13.21	13.36	13.51	14.06

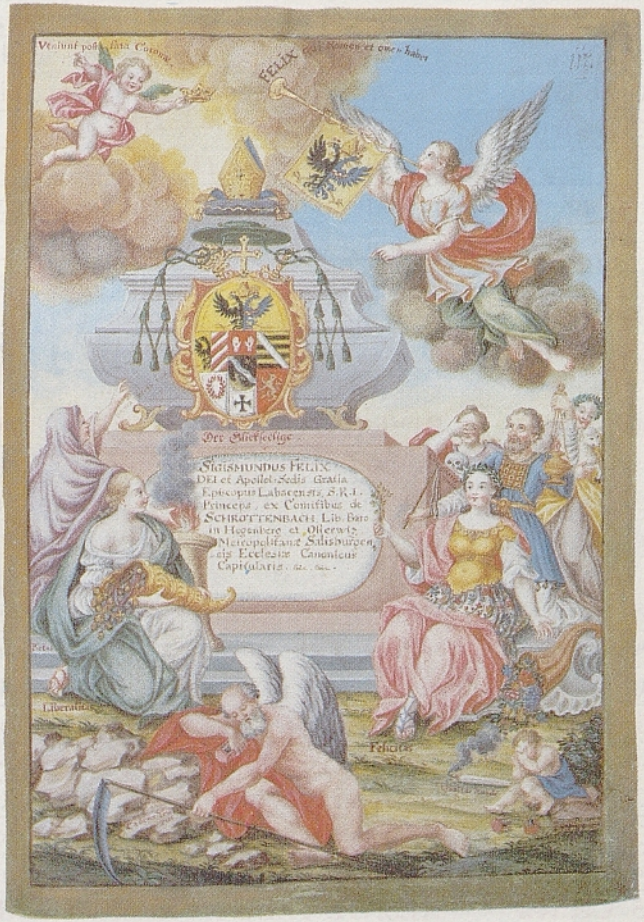

1. Sigismund Feliks Schrattenbach, ljubljanski škof (med 8. 2. 1730 in 12. 2. 1731)
2. Blaženi
3. Za trudom prejmeš venec; srečen, ki ima ime in ugled.
4. V oblaku zgoraj nosi angel krono, drugi angel igra na fanfaro, na kateri je obesek z grbom ljubljanske škofije, v sredi je spomenik s Schrattenbachovim grbom, okrog njega alegorične podobe pobožnosti, svobode, misli na smrt, krotkosti, gorečnosti, sreče, minljivosti sveta, konca časa. (fol. 117)
5. Grahovar

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 29 minut.
Sonce stopi v znamenje Bika 20. aprila ob 03.39.
Lunine mene: mlaj 6. ob 04.33, prvi krajec 13. ob 00.13, ščip 21. ob 04.13, zadnji krajec 28. ob 21.46.

Maj

1 Ponedeljek	**JOŽEF DELAVEC (2) Prošnji dan •**
2 Torek	**Atanazij, škof in cerkveni učitelj (3) Prošnji dan •**
3 Sreda	Filip in Jakob mlajši, apostola (2) Prošnji dan •
4 Četrtek	**Gospodov vnebohod (1) • Florjan, mučenec**
5 Petek	• Gotard, škof; Angel, mučenec; Juta, spokornica
6 Sobota	• Marija, Srednica milosti; Dominik Savio, dijak
7 Nedelja	**7. VELIKONOČNA (1) • Gizela, opatinja**
	Naj bodo vsi eno (Jn 17, 20–26)
8 Ponedeljek	• Viktor Milanski, mučenec; Dezider (Željko), škof
9 Torek	• Pahomij, opat; Beat, puščavnik; Dan zmage
10 Sreda	• Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca
11 Četrtek	• Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj
12 Petek	Leopold Mandić, duhovnik (3) • Pankracij, mučenec
13 Sobota	• Servacij, škof; Mucij, mučenec
14 Nedelja	**BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Bonifacij, muč.**
	Prejmite Svetega Duha (Jn 20,19–23)
15 Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve (2) • Zofija, muč.; Izidor, kmet
16 Torek	Janez Nepomuk, duh., muč. (4) • Andrej Bobóla, muč.
17 Sreda	• Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat
18 Četrtek	Janez I., papež, mučenec (4) • Erik, kralj
19 Petek	• Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica
20 Sobota	Kvatre; Bernardin Sienski, duh. (4) • Plavtila, spok.
21 Nedelja	**SV. TROJICA (1) • Krispin, redovnik; Valens, škof**
	Tri božje osebe so eno (Jn 16, 12–15)
22 Ponedeljek	• Renata, spok.; Marjeta (Rjeta-Rita) Kasijska, red.
23 Torek	• Janez de Rossi, duhovnik; Evfrozinija, redovnica
24 Sreda	Marija Pomočnica (3) • Socerb, mučenec
25 Četrtek	**REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) • Beda Čast., c. u.**
26 Petek	Filip Neri, duhovnik (3) • Lambert de Vence, škof
27 Sobota	Avguštin Canterburyjski, škof (4) • Julij, mučenec
28 Nedelja	**8. NAVADNA (2) • German Pariški, škof**
	Drevo spoznamo po sadu (Lk 6, 39–45)
29 Ponedeljek	Maksim Emonski, škof (4) • Teodozija, devica
30 Torek	• Ivana Orleanska, devica; Ferdinand Kastiljski, kralj
31 Sreda	Obiskanje Device Marije (2) • Kancijan in tov., mučenci

Maj	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	04.49	04.42	04.35	04.29	04.24	04.19	04.15
Zahod sonca	19.10	19.17	19.23	19.19	19.34	19.40	19.44
Dolžina dneva	14.21	14.35	14.48	15.00	15.10	15.21	15.29

1. Jobst Korbinian Lichtenberg (25. 4. 1760)
2. Preudarni
3. Misli na konec, naposled boš zveličan, njemu služi, svojega Boga hvali, daj mi vedeti moj konec, zaradi strahu pred peklom, upanje nebes, samo Bogu.
4. Govoreče osebe (zgoraj navedeni teksti); Sveti Duh, Kristus, odrasla oseba (Bog Oče), mladenič (fol. 187).
5. Grahovar

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 8 minut.
Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. maja ob 02.54.
Lunine mene: mlaj 5. ob 12.46, prvi krajec 12. ob 15.19, ščip 20. ob 19.16, zadnji krajec 28. ob 05.01.

Junij

1	Četrtek	Justin, mučenec (3) • Pamfil, mučenec
2	Petek	Srce Jezusovo (1) • Erazem, škof, mučenec
3	Sobota	Karel Lwanga in tov., muč. (3) • Marijino Srce
4	**Nedelja**	**9. NAVADNA (2) • Kvirin iz Siscije, škof, mučenec**
		Jezus ozdravi stotnikovega služabnika (Lk 7, 1–10)
5	Ponedeljek	Bonifacij, šk., muč. (3) • Svetko, m.; Igor, m.
6	Torek	Norbert, škof, red. ust. (4) • Bertrand Oglejski, škof
7	Sreda	• Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
8	Četrtek	• Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
9	Petek	Efrem Sirski, diakon, c. u. (4) • Primož in Felicijan, muč.
10	Sobota	• Bogumil, škof; Janez Dominici, dubrovniški škof
11	**Nedelja**	**10. NAVADNA (2) • Barnaba, apostol**
		Jezus obudi mladeniča iz Naima (Lk 7, 11–17)
12	Ponedeljek	• Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
13	Torek	Anton Padovanski, redovnik, cerkv. u. (3) • Trifil, škof
14	Sreda	• Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
15	Četrtek	Vid (Vitomir), mučenec (4) • Germana (Mana) Cousin, dev.
16	Petek	• Frančišek Regis, duh.; Beno, škof; Gvido Kortonski, red.
17	Sobota	• Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18	**Nedelja**	**11. NAVADNA (2) • Amand (Ljubo), škof**
		Jezus odpusti grešnici (Lk 7, 36–50; 8, 1–3)
19	Ponedeljek	Romuald, opat (4) • Nazarij, škof
20	Torek	• Silverij, papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spok.
21	Sreda	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) • Evzebij, škof
22	Četrtek	Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, muč. (4) •
23	Petek	• Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
24	Sobota	Rojstvo Janeza Krstnika (1) kres • Favst, mučenec
25	**Nedelja**	**12. NAVADNA (2) • Viljem iz Vercellija, opat**
		Peter izpove vero v Kristusa (Lk 9, 18–24)
26	Ponedeljek	• Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
27	Torek	Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleksandr., šk., c. u. (4) •
28	Sreda	Irenej, škof, mučenec (3) • Potamijena, mučenka
29	**Četrtek**	**Peter in Pavel, apostola (1) • Marcel, mučenec**
30	Petek	Prvi mučenci rimske Cerkve (4) • Emilijana, mučenka

Junij	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod sonca	04.15	04.12	04.11	04.11	04.11	04.13
Zahod sonca	19.45	19.49	19.53	19.55	19.56	19.57
Dolžina dneva	15.30	15.37	15.42	15.44	15.45	15.44

1. Jakob Klopper, prior iz Bistre (med 3. 5. 1736 in 1737)
2. Poln veselja
3. Vzradoval se bo Jakob in se veselil (ps. 13).
4. Jakobove sanje (Jakobova lestev), v ozadju podoba kartuzije Bistra. (fol. 134)
5. Grahovar

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.
Sonce stopi v znamenje Raka 21. junija ob 10.53. Začetek poletja.
Lunine mene: mlaj 3. ob 20.53, prvi krajec 11. ob 07.59, ščip 19. ob 07.57, zadnji krajec 26. ob 10.09.

Julij

1	Sobota	• Teobald (Bogoslav), pušč., Estera, svetopis. žena
2	**Nedelja**	**13. NAVADNA (2) • Oton Bamberški, škof**
		Jezusove zahteve do učencev (Lk 9, 51–62)
3	Ponedeljek	Tomaž, apostol (2) • Heliodor Koprski, škof
4	**Torek**	**DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) • Urh, škof**
5	Sreda	Ciril in Metod, slovan. ap. (1) • Anton M. Zaccaria, duh.
6	Četrtek	Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spokornica
7	Petek	• Izaija, prerok; Vilibald, škof; Edelburga, devica
8	Sobota	• Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
9	**Nedelja**	**14. NAVADNA (2) • Veronika Giuliani, opatinja**
		Jezus razpošlje učence (Lk 10, 1–12. 17–20)
10	Ponedeljek	• Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.
11	Torek	Benedikt, opat (2) • Olga Kijevska, kneginja
12	Sreda	Mohor in Fortunat, mučenca (4) • Nabor in Feliks, muč.
13	Četrtek	Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof
14	Petek	Kamil de Lellis, duh. (4) • Frančišek Solan, redovnik
15	Sobota	Bonaventura, škof, c. u. (3) • Vladimir Kijevski, knez
16	**Nedelja**	**15. NAVADNA (2) • Karmelska Mati božja**
		Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 25–37)
17	Ponedeljek	• Aleš (Aleksij), spokornik; Marcelina, devica
18	Torek	• Friderik (Miroslav), škof, mučenec; Arnold, škof
19	Sreda	• Arsen, diakon, puščavnik; Aurea (Zlata), devica
20	Četrtek	• Marjeta Antiohijska, devica, mučenka; Elija, prerok
21	Petek	Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) • Danijel (Danilo), pr.
22	**Sobota**	**DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Majda, Alenka) (3) •**
23	**Nedelja**	**16. NAVADNA (2) • Apolinarij, škof, mučenec**
		Marta in Marija (Lk 10, 38–42)
24	Ponedeljek	• Kristina, devica, mučenka; Boris in Gleb, mučenca
25	Torek	Jakob st., apostol (2) • Krištof (Kristo), mučenec
26	Sreda	Joahim in Ana, starša D. M. (3) • Valens, škof
27	Četrtek	Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Pantaleon, muč.
28	Petek	• Viktor (Zmago), papež; Samson (Samo), škof
29	Sobota	Marta iz Betanije (3) • Olaf, kralj, mučenec
30	**Nedelja**	**17. NAVADNA (2) • Ingeborga, kneginja**
		Jezus uči prav moliti (Lk 11, 1–13)
31	Ponedeljek	Ignacij Lojolski, red. ust. (3) • Fabij, mučenec

Julij	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	04.15	04.18	04.22	04.27	04.32	04.37	04.43
Zahod sonca	19.56	19.54	19.52	19.49	19.44	19.39	19.33
Dolžina dneva	15.41	15.36	15.30	15.22	15.12	15.02	14.50

1. Jobst Meyehard Anton Barbo Waxenstein (15. 6. 1742)
2. Neustrašeni
3. Mirno življenje med dvomi različne usode; močni opleni varno utrjen grad.
4. Zgoraj lovec s psi preganja leva, levo vojščak, desno alegorična posod (fol. 155)
5. Grahovar

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.
Sonce stopi v znamenje Leva 22. julija ob 21.45.
Lunine mene: mlaj 3. ob 05.59, prvi krajec 11. ob 01.19, ščip 18. ob 18.42, zadnji krajec 25. ob 14.31.

Avgust

1	Torek	Alfonz M. Ligvorij, škof, c. u. (3) • Makabejski bratje
2	Sreda	Evzebij iz Vercellija, škof (4) • Štefan, papež
3	Četrtek	• Lidija, makedonska žena; Avguštin Kažotić, zagr. škof
4	Petek	Janez M. Vianney, duhovnik (3) • Perpetua, žena
5	Sobota	Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) • Ožbalt, kralj
6	**Nedelja**	**JEZUSOVA SPREMENITEV NA GORI (2) • Pastor, m.**
		Jezus se na gori spremeni (Lk 9, 28–36)
7	Ponedeljek	Sikst II., papež in tov., mučenci; Kajetan, duh. (4) •
8	Torek	Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) • Ciriak in tov.
9	Sreda	• Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
10	Četrtek	Lovrenc, diakon, muč. (2) • Asterija (Zvezdana), muč.
11	Petek	Klara (Jasna), devica (3) • Tiburcij in Suzana, mučenca
12	Sobota	• Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
13	**Nedelja**	**19. NAVADNA (2) • Poncijan in Hipolit, mučenca**
		Opomin k čuječnosti (Lk 12, 32–48)
14	Ponedeljek	Maksimilijan Kolbe, muč. (3) • Evzebij iz Rima, duh.
15	**Torek**	**MARIJINO VNEBOVZETJE (1) • Tarzicij, mučenec**
16	Sreda	Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) •
17	Četrtek	• Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., m.
18	Petek	• Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19	Sobota	Janez Eudes, red. ustan. (4) • Ludvik Toulouški, škof
20	**Nedelja**	**20. NAVADNA (2) • Samuel (Samo), prerok**
		Za Jezusa se je treba odločiti (Lk, 12, 49–53)
21	Ponedeljek	Pij X., papež (3) • Baldvin, kralj; Sidonij, škof
22	Torek	Devica Marija, Kraljica (3) • Sigfrid (Zmago), škof
23	Sreda	Roza iz Lime, devica (4) • Filip Benizi, redovnik
24	Četrtek	Jernej, apostol (2) • Emilija de Vialar, redovnica
25	Petek	Ludvik IX. Francoski, kralj; Jožef Kalasanc, red. (4) •
26	Sobota	• Ivana Elizabeta Bichier, redovna ustan.; Rufin, škof
27	**Nedelja**	**21. NAVADNA (2) • Monika, mati sv. Avguština**
		Ozka so vrata v nebesa (Lk 13, 22–30)
28	Ponedeljek	Avguštin, škof, cerkv. uč. (3) • Hermes, mučenec
29	Torek	Mučeništvo Janeza Krstnika (3) • Sabina, mučenka
30	Sreda	• Feliks (Srečko) in Adavkt, muč., Gavdencija, muč.
31	Četrtek	• Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

Avgust	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	04.44	04.51	04.57	05.02	05.08	05.15	05.21
Zahod sonca	19.31	19.25	19.17	19.09	19.00	18.52	18.43
Dolžina dneva	14.47	14.34	14.20	14.07	13.52	13.37	13.22

1. Janez Gregor Dolničar (12. 9. 1689)
2. Previdni
3. Zapisan večnosti
4. Zgoraj kipar kleše v kamnito ploščo tri srca, spodaj Dolničarjev grb (fol. 3)
5. Ni podpisan

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 25 minut.
Sonce stopi v znamenje Device 23. avgusta ob 04.46.
Lunine mene: mlaj 1. ob 17.06, prvi krajec 9. ob 18.28, ščip 17. ob 04.07, zadnji krajec 23. ob 19.40, mlaj 31. ob 06.44.

September

1	Petek	• Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
2	Sobota	• Maksima, mučenka; Kastor, škof
3	**Nedelja**	**22. NAVADNA (2) • ANGELSKA; Gregor Vel., p.**
		Jezus uči ponižnosti (Lk 14, 7–14)
4	Ponedeljek	• Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok
5	Torek	• Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6	Sreda	Petronij, škof; Favst, Makarij in tovariši, mučenci
7	Četrtek	• Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
8	**Petek**	**Marijino rojstvo (2) • Hadrijan, mučenec**
9	Sobota	• Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
10	**Nedelja**	**23. NAVADNA (2) • Otokar, redovnik**
		Hoja za Kristusom (Lk 14, 25–33)
11	Ponedeljek	• Prot in Hijacint, mučenca; Erna, devica
12	Torek	• Gvido iz Anderlechta, spok., Tacijan (Tihomil), muč.
13	Sreda	Janez Zlatousti, škof, cerkv. uč. (3) • Mavrilij, škof
14	Četrtek	Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica
15	Petek	Žalostna Mati božja (Dolores) (3) • Melita, mučenka
16	Sobota	Kvatre; Kornelij, p. in Ciprijan, šk., muč. (3) • Ljudmila, kn.
17	**Nedelja**	**24. NAVADNA (2) • Lambert, škof, mučenec**
		Prilika o božjem usmiljenju (Lk 15, 1–32)
18	Ponedeljek	• Jožef Kupertinski, duhovnik; Irena in Zofija, mučenki
19	Torek	Januarij, škof, muč. (4) • Emilija de Rodat, redovnica
20	Sreda	Korejski mučenci (3) • Suzana, mučenka
21	Četrtek	Matej (Matevž), apostol in evang. (2) • Jona, prerok
22	Petek	• Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23	Sobota	• Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež
24	**Nedelja**	**25. NAVADNA (2) • Gerard, škof**
		Ne moremo služiti Bogu in mamonu (Lk 16, 1–13) **Vrnitev na sončni čas.**
25	Ponedeljek	• Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof
26	Torek	Kozma in Damijan, mučenca (4) • Nil, opat
27	Sreda	Vincenc Pavelski, duhovnik (3) • Hiltruda, devica
28	Četrtek	Venčeslav (Vaclav), muč.; Lovrenc Ruiz in jap. muč. (4)
29	Petek	Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) •
30	Sobota	Hieronim, duhovnik, c. u. (3) • Zofija, spokornica

September	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod sonca	05.22	05.28	05.35	05.41	05.47	05.54
Zahod sonca	18.41	18.31	18.22	18.12	18.02	17.52
Dolžina dneva	13.19	13.03	12.47	12.31	12.15	11.58

1. Rudolf pl. Raab zu Ravenheimb (med 18. 10. 1740 in 16. 8. 1741)
2. Pričakujoči
3. Tako torej v nebo; pridobljena slava, ki ni povezana s križem, ni zmaga; ako ne trpiš pod križem.
4. Zgoraj nosi krokar preroku Eliju kruh, levo križ, v ozadju utrjeno mesto ob morju, sredi grb (fol. 151)
5. Ni podpisan

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 34 minut.
Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. septembra ob 02.20. Začetek jeseni.
Lunine mene: prvi krajec 8. ob 10.49, ščip 15. ob 12.50, zadnji krajec 22. ob 03.10, mlaj 29. ob 22.47.

Oktober

1	**Nedelja**	**26. NAVADNA (2) ROŽNOVENSKA: Terezija D. J.**
		Bogatin in ubogi Lazar (Lk 16, 19–31)
2	Ponedeljek	Angeli varuhi (3) • Legerij, škof
3	Torek	• Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
4	Sreda	Frančišek Asiški, redovni ustanov. (3) • Petronij, škof
5	Četrtek	• Marcelin, škof; Flavija, mučenka
6	Petek	Bruno, redovni ustanovitelj (4) • Renato, škof
7	Sobota	Rožnovenska Mati božja (3) • Marko I., papež
8	**Nedelja**	**27. NAVADNA (2) • Demetrij, mučenec**
		Jezus spodbuja k veri (Lk 17, 5–10)
9	Ponedeljek	Dioniz, škof in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) •
10	Torek	• Frančišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
11	Sreda	• Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
12	Četrtek	Maksimilijan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik
13	Petek	• Edvard, kralj; Koloman, mučenec
14	Sobota	Kalist I., papež, muč. (4) • Gavdencij (Veselko), šk. muč.
15	**Nedelja**	**28. NAVADNA (2) • Terezija Vel., devica, cerkv. uč.**
		Jezus očisti deset gobavcev (Lk 17, 11–19)
16	Ponedeljek	Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) • Gal, opat
17	Torek	Ignacij Antiohijski, škof, mučenec (3) • Viktor, škof
18	Sreda	Luka, evangelist (2) • Julijan, mučenec
19	Četrtek	Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •
20	Petek	Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
21	Sobota	• Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
22	**Nedelja**	**29. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Marija Saloma**
		Prilika o sodniku in vdovi (Lk 18, 1–8)
23	Ponedeljek	Janez Kapistran, duhovn. (4) • Severin iz Kölna, škof
24	Torek	Anton M. Claret, škof (4) • Feliks, škof, mučenec
25	Sreda	• Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
26	Četrtek	• Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
27	Petek	• Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
28	Sobota	Simon in Juda Tadej, apostola (2) • Cirila, mučenka
29	**Nedelja**	**30. NAVADNA (2), ŽEGNANJSKA (1) • Narcis, šk.**
		Prilika o farizeju in cestninarju (Lk 18, 9–14)
30	Ponedeljek	• Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
31	Torek	• Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

Oktober	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	06.01	06.07	06.13	06.20	06.27	06.34	06.41
Zahod sonca	17.43	17.33	17.23	17.14	17.05	16.57	16.50
Dolžina dneva	11.42	11.26	11.10	10.54	10.38	10.23	10.09

1. Aleksander baron Taufferer, kostanjeviški opat (1740)
2. Dobromisleči
3. Želel si je pridobiti zvezo teh src; hrepeni k višku, da se očistijo pobožna srca.
4. Zgoraj gomila src, eno leti proti nebu, v sredini alegorična podoba, desno opatov grb (fol. 146)
5. Grahover

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 33 minut.
Sonce stopi v znamenje Škorpijona 23. oktobra ob 11.35.
Lunine mene: prvi krajec 8. ob 01.52, ščip 14. ob 21.32, zadnji krajec 21. ob 14.19, mlaj 29. ob 16.27.

November

1	Sreda	**VSI SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec**
2	Četrtek	Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
3	Petek	Viktorin Ptujski, šk., m.; Just, tržaški muč.; Martin Porres (4) •
4	Sobota	Karel Boromejski, škof (3) • Vital in Agrikola, mučenca
5	Nedelja	**31. NAVADNA (2), ZAHVALNA • Zaharija in Elizabeta**
		Jezus pri cestninarju Zaheju (Lk 19, 1–10)
6	Ponedeljek	• Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
7	Torek	• Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
8	Sreda	• Bogomir (Mirko); škof; Deodat (Bogdan), papež
9	Četrtek	Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
10	Petek	Leon Veliki, papež, c. u. (3) • Andrej Avelinski, duh.
11	Sobota	Martin iz Toursa • Menas, puščavnik
12	Nedelja	**32. NAVADNA (2) • Jozafat Kunčevič, škof, muč.**
		O vstajenju mrtvih (Lk 20, 27–38)
13	Ponedeljek	Stanislav Kostka, redovnik (4) • Homobonus, trgovec
14	Torek	• Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
15	Sreda	Albert Veliki, škof, cerkveni uč. (4) • Leopold. knez
16	Četrtek	Marjeta Škotska; Jedrt iz Hélfte (4) • Otmar, opat
17	Petek	Elizabeta Ogrska, redovnica (3) • Evfemija in Tekla, muč.
18	Sobota	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) • Abdija, prerok
19	Nedelja	**33. NAVADNA (2) • Narsej, škof, mučenec**
		Napoved razdejanja Jeruzalema (Lk 21, 5–19)
20	Ponedeljek	• Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
21	Torek	Marijino darovanje (3) • Gelazij I., papež
22	Sreda	Cecilija (Cilka), devica, mučenka (3) • Maver, škof, muč.
23	Četrtek	Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) •
24	Petek	• Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, mučenka
25	Sobota	• Katarina Aleksandrijska, devica, mučenka; Erazem, muč.
26	Nedelja	**JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) •**
		Kristus vlada s križa (Lk 23, 35–43)
27	Ponedeljek	• Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli, redovnik
28	Torek	• Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
29	Sreda	**• DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec**
30	Četrtek	**Andrej, apostol (2) • Justina, devica**

November	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Vzhod sonca	06.43	06.50	06.57	07.04	07.11	07.18
Zahod sonca	16.49	16.41	16.35	16.29	16.25	16.21
Dolžina dneva	10.06	09.51	09.38	09.25	09.14	09.03

1. Seifrid Gusich (1. junij 1768)
2. Nima
3. Smrtnik hrepeni k zvezdam
4. Levo kleči sv. Dizma z križem v roki, levo se dviga raketa proti nebu, spodaj grb (fol. 194)
5. Slikar ni podpisan

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 9 minut.
Sonce stopi v znamenje Strelca 22. novembra ob 09.05.
Lunine mene: prvi krajec 6. ob 15.11, ščip 13. ob 06.51, zadnji krajec 20. ob 05.44, mlaj 28. ob 10.41.

December

1	Petek	• Natalija (Božena), spokornica; Eligij, škof
2	Sobota	• Bibijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.
3	**Nedelja**	**1. ADVENTNA (1) • Frančišek Ksaver, duhovnik**
		Potrebna je čuječnost (Mt 24, 37–44)
4	Ponedeljek	Janez Damaščan, duh., c. u. (4) • Barbara, dev. muč.
5	Torek	• Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage, škof
6	Sreda	Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, muč.
7	Četrtek	Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) • Agaton, mučenec
8	**Petek**	**Brezmadežno spočetje Device Marije (1) •**
9	Sobota	• Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
10	**Nedelja**	**2. ADVENTNA (1) • Melkijad, papež, mučenec**
		Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mt 3, 1–12)
11	Ponedeljek	Damaz I., papež (4) • Danijel Stilit, puščavnik
12	Torek	Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) • Amalija, mučenka
13	Sreda	Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, devica; Jošt, pušč.
14	Četrtek	Janez od Križa, duh., cerkv. uč. (3) • Spiridion (Dušan), škof
15	Petek	• Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
16	Sobota	• Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
17	**Nedelja**	**3. ADVENTNA (1) • Lazar iz Betanije**
		Janez Krstnik pošlje učenca k Jezusu (Mt 11, 2–11)
18	Ponedeljek	• Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof
19	Torek	• Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka
20	Sreda	• Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, opat
21	Četrtek	Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) • Severin, škof
22	Petek	• Demetrij, muč.; Frančiška Cabrini, red.; Dan JLA
23	Sobota	Kvatre; Janez Kancij, duh., c. u. (4) • Viktorija, dev., muč.
24	**Nedelja**	**4 ADVENTNA (1), SVETI VEČER • Adam in Eva**
		Jožef vzame Marijo k sebi (Mt 1, 18–24)
25	**Ponedeljek**	**BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.**
26	**Torek**	**Štefan, prvi mučenec (2) • Zosim, papež**
27	Sreda	Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica
28	Četrtek	Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci
29	Petek	Tomaž Becket, škof, mučenec (4) • David, kralj
30	Sobota	• Rajner, škof; Liberij, škof; Egvin, škof
31	**Nedelja**	**SV. DRUŽINA (2) • Silvester I., papež**
		Beg v Egipt (Mt 2, 13–15. 19–23)

December	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vzhod sonca	07.23	07.29	07.34	07.38	07.41	07.43	07.44
Zahod sonca	16.18	16.17	16.17	16.18	16.20	16.22	16.26
Dolžina dneva	08.55	08.48	08.43	08.40	08.39	08.39	08.42

1. Karl Fridrich Welsersheim (1767)
2. Poslušni
3. Angel mu je rekel: ne steguj roke nad dečka, kajti zdaj vem, da se bojiš Boga in mi nisi odrekel svojega edinega sina (1 Moj 22,12) (fol. 193)
4. Zgoraj Abraham daruje sina Izaka, spodaj grb.
5. Grahovar

Do 21. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa do konca meseca podaljša za 3 minute.
Sonce stopi v znamenje Kozoroga 21. decembra ob 22.22. Začetek zime.
Lunine mene: prvi krajec 6. ob 02.26, ščip 12. ob 17.30, zadnji krajec 20. ob 00.54, mlaj 28. ob 04.20.

1. Janez Adam baron Flödnik (med 3. 5. 1718 in 1738)
2. Poslušen
3. Vedno pripravljen ustreči
4. Zgoraj topografski prikaz graščine Smlednik, spodaj grb (fol. 97)
5. Grahovar

1. Andrej Evzebij Gallenfe (20. 1. 1732)
2. Nima
3. Sloga bogati
4. Zgoraj čebelji panj, v oza dju pokrajina (Golnik? spodaj grb, ki ga obdajat alegorični podobi (fo 117)
5. Grahovar

1. Anton Gothard Erberg (1734)
2. Enakomisleči
3. V nasprotovanju vztrajnost, v sreči umerjenost.
4. Zgoraj alegorična oseba previdnosti, levo grb, desno modrijan, ki s ščitom prestreza strele in alegorična oseba blagostanja (fol. 122)
5. Grahovar

1. Franc Ksaver Raab (1748)
2. Požrtvovalni
3. Šel je v nebo
4. Zgoraj starozavezna žgalna daritev, v sredi grb, spodaj alegorična oseba s simbolom evharistije in upanja (fol. 162)
5. Grahovar

1. Aleksander Auersperg (1739)
2. Nima
3. Vse v Bogu, od in za Boga; vse v dvojni ljubezni.
4. Zgoraj levo goreči srci na rdeči blazini, v sredi grb, alegorična podoba previdnosti (fol. 142).
5. Grahovar

1. Anton Medard (1770)
2. Nima
3/4. Gesla ponazarjajo upodobitve. Osrednja figura izgubjeni sin, ki se vrača. Od zgoraj navzdol: orel, ki se obnavlja v soncu, preiskušeni Job, Noetova ladja, ki prinaša mir, zaničevani berač (fol. 195)
5. Jožef Hübmer

Navadno leto 1989

ima 365 dni, začne se z nedeljo in konča z nedeljo.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	8. februar
Velika noč	26. marec
Vnebohod	4. maj
Binkošti	14. maj
Sv. Rešnje Telo	25. maj
Prva adventna nedelja	3. december

Zlato število	XIV
Sončni krog	10
Epakta	22
Nedeljska črka	A
Rimsko število	12
Letni vladar	Sonce

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi: Dne 20. marca ob 16^h28^m; Sonce stopi v znamenje Ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: Dne 21. junija ob 10^h30^m; Sonce na Rakovem obratniku.

Začetek jeseni: Dne 23. septembra ob 02^h20^m; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime: Dne 21. decembra ob 22^h22^m; Sonce na Kozorogovem obratniku.

Mrki

V letu 1989 so štirje mrki, dva Lunina in dva Sončeva mrka.

1. **Dne 20. februarja je popolni Lunin mrk.** Viden je iz Evrope, Azije, večjega dela Afrike, iz Avstralije, na Indijskem in Tihem oceanu in iz zahodnega dela Severne Amerike. Pri nas bomo lahko opazovali le končne stopnje delnega mrka: delno zatemnjena Luna bo vzšla ob 17^h32^m, konec mrka pa bo ob 18^h27^m.

2. **Dne 7. marca je delni Sončev mrk,** ki je viden iz Severne Amerike, Grenlandije in na Tihem oceanu. Pri nas mrk ni viden.

3. **Dne 17. avgusta je popolni Lunin mrk.** Viden je iz Evrope, Afrike, jugozahodnega dela Azije, iz Severne in Južne Amerike, na Atlantskem in Tihem oceanu. Delni mrk se začne ob 02^h21^m, popolni nastopi ob 03^h20^m in traja do 04^h57^m. Delno zatemnjena Luna bo zašla ob 05^h10^m, zato iz naših krajev ne bomo videli konca delnega mrka, ki bo ob 05^h56^m.

4. **Dne 31. avgusta je delni Sončev mrk,** ki je viden iz južnega dela Afrike in na Indijskem oceanu. Pri nas mrk ni viden.

Vidnost planetov

Merkur je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od Merkurjeve trenutne lega na tiru in od istočasne lege Zmelje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 9. I., 1. V., 29. VIII. in 23. XII., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 18. II., 18. IV. in 10. X.

Merkur sreča Luno 9. I., 4. II., 6. III., 6. V., 1. VII., 3. VIII, 2. IX. in 29. XII., Venero sreča 1. II. in 16. V., Mars 5. VIII., Jupiter 2. VII., Saturn 16. XII., Uran 10. XII. in Neptun 15. XII.

Venera je od začetka leta do marca Danica: sredi januarja vzide ob 06^h30^m, sredi februarja ob 06^h40^m. V aprilu ni vidna, ker pride 5. IV. v zgornjo konjunkcijo s Soncem, to je v lego, ko je Sonce med Zemljo in Venero. V maju se pojavi na večernem nebu: sredi meseca zaide ob 20^h20^m. Potem se navidezno oddaljuje od Sonca in je vedno dalj časa vidna. V juniju in juliju zaide kmalu po 21. uri, sredi avgusta ob 20^h30^m, sredi septembra ob 19^h35^m, od oktobra naprej pa okoli 19. ure. Dne 8. XI. je v največji navidezni razdalji 47° vzhodno od Sonca. Nato se navidezno približuje Soncu in doseže 14. XII. največji navidezni sij ($-4{,}4^m$).

Venera sreča Luno 6. I., 5. II., 5. VI., 5. VII., 4. VIII., 3. IX., 4. X., 2. XI., 2. XII. in 30. XII., Merkur sreča 1. II. in 16. V., Mars 12. VII., Jupiter 23. V., Saturn 16. I. in 15. XI., Uran 12. I. in 8. XI. in Neptun 19. I. in 15. XI.

Mars je v začetku leta v ozvezdju Rib. Do marca je vso prvo polovico noči nad obzorjem. Sredi aprila zaide ob 23^h45^m, sredi junija ob 22^h15^m, v avgustu že v večernih urah. Septembra in oktobra ni viden, ker je 29. IX. v konjunkciji s Soncem. Ob koncu novembra vzide ob 05^h35^m in ostane do konca leta jutranji planet.

Mars sreča Luno 14. I., 12. II., 12. III., 10. IV., 9. V., 6. IV., 5. VII., 3. VIII., 26. XI. in 25. XII., Merkur sreča 5. VIII., Venero 12. VII., in Jupiter 12. III.

Jupiter je v začetku leta v ozvezdju Bika in zaide sredi januarja ob 03^h20^m. Giblje se obratno do zastoja 20. I., potem pa napredno. Zahaja vedno bolj zgodaj, sredi marca že pred polnočjo, sredi aprila ob 22^h20^m, sredi maja okoli 21^h. V juniju ni viden, ker je 9. VI. v konjunkciji s Soncem. V juliju ga najdemo zjutraj na vzhodnem delu neba v ozvezdju Bika: sredi meseca vzide ob 02^h25^m. Ob koncu julija preide v ozvezdje Dvojčkov, kjer ostane do konca leta. V sep-

tembru je že vso drugo polovico noči nad obzorjem. Dne 29. X. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Sredi novembra vzide ob 19^h25^m. V decembru je viden vso noč, ker je 27. XII. v opoziciji s Soncem.

Jupiter sreča Luno 17. I., 12. II., 12. III., 9. IV., 1. VII., 29. VII., 26. VIII., 22. IX., 20. X., 16. XI. in 13. XII, Merkur sreča 2. VII, Venero 23. V. in Mars 12. III.

Saturn najdemo sredi januarja okoli 06^h30^m nad vzhodnim obzorjem. Giblje se vse leto v ozvezdju Strelca. Po 23. IV. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Tedaj vzide ob 00^h25^m. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 2. VII. Zato je konec junija in začetek julija viden vso noč. Po zastoju 11. IX. se giblje spet napredno. Tedaj je viden v prvi polovici noči. Sredi oktobra zaide ob 21^h20^m, sredi decembra ob 17^h50^m.

Saturn sreča Luno 3. II., 3. III., 30. III., 27. IV., 24. V., 20. VI., 17. VII., 13. VIII., 10. IX., 7. X., 3. XI. in 1. XII., Merkur sreča 16. XII., Venero 16. I. in 15. XI. in Neptun 3. III., 24. VI. in 12. XI.

Uran je na meji vidljivosti s prostim očesom. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca. Dne 9. IV. je v zastoju in je viden po 01^h. V opozicijo s Soncem pride 24. VI., tedaj je vso noč nad obzorjem. Dne 10. IX. je spet v zastoju in zaide okoli 23^h. V konjunkcijo s Soncem pride 27. XII. Zato v decembru ni viden.

Uran sreča Luno 6. I., 3. II., 2. III., 30. III., 26. IV., 23. V., 19. VI., 17. VII., 13. VIII., 9. IX., 7. X., 3. XI. in 30. XI., Merkur sreča 10. XII. in Venero 12. I. in 8. XI.

Neptun je mogoče opazovati le z zelo močnim daljnogledom. V zastoju je 13. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 2. VII. Zato je ob koncu junija in začetku julija vso noč nad obzorjem. Dne 21. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno 3. II., 3. III., 30. III., 26. IV., 24. V., 20. VI., 17. VII., 13. VIII., 10. IX., 7. X., 3. XI. in 1. XII., Merkur sreča 15. XII., Venero 19. I in 15. XI. in Saturn 3. III., 24. VI. in 12. XI.

Pluton, deveti, najoddaljenejši znani planet, je v opoziciji s Soncem 4. V., v konjunkciji pa 7. XI. Giblje se vse leto v ozvezdju Tehtnice.

Pregled vidnosti:

Venera je do marca Danica, od maja naprej pa Večernica.

Mars je do marca viden vso prvo polovico noči, od junija le v večernih urah, septembra in oktobra ni viden, potem je pa do konca leta viden v jutranjih urah.

Jupiter je v začetku leta viden skoraj vso noč, v začetku marca le prvo polovico noči, v juniju ni viden, v septembru je viden vso drugo polovico noči, v decembru vso noč.

Saturn je v začetku leta viden le zjutraj, ob koncu aprila vso drugo polovico noči, konec junija in začetek julija vso noč, ob koncu avgusta vso prvo polovico noči, v decembru le v zgodnjih večernih urah.

OPOMBA: Vsi navedeni časi so v srednjeevropskem času. Zato je treba tedaj, ko je pri nas v veljavi poletni čas, t.j. od 26. III. 1989 do 24. IX. 1989, dodati eno uro.

Herschlov ključ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko gladino – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nastopi prvi krajec ☽, ščip ☺, zadnji krajec ☾ in mlaj ☹.

Herschlov ključ pravi: Če se Luna spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Ako Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa (polne Lune) sleherni dan.

Koledar za leto 1990

Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij
1 P Novo leto	1 Č Brigita Irska	1 Č Albin	1 N 5. postna	1 T Jožef Delavec	1 P Justin
2 T Bazilij	2 P Svečnica	2 P Neža Praška	2 P Frančišek P.	2 S Boris	2 S Erazem
3 S Genovefa	3 S Blaž	3 S Kunigunda	3 T Rihard, šk.	3 Č Filip, Jakob	3 N Binkošti
4 Č Angela Fol.	4 N 5. nav., Andrej	4 N 1. postna	4 S Izidor Sev.	4 P Florijan	4 P Kvirin
5 P Milena	5 P Agata	5 P Evzebij	5 Č Vincenc Fer.	5 S Angel	5 T Svetko
6 S Trije Kralji	6 T Ljubo	6 T Fridolin	6 P Irenej	6 N 4. velikon.	6 S Norbert
7 N Jezusov krst	7 S Rihard, kr.	7 S Perpetua	7 S Saturnin	7 P Gizela	7 Č Robert
8 P Severin	8 Č Hieronim E.	8 Č Janez od B.	8 N Cvetna	8 T Viktor Milan.	8 P Medard
9 T Julijan	9 P Apolonija	9 P Frančiška R.	9 P Valtruda	9 S Pahomij	9 S Primož
10 S Viljem, šk.	10 S Sholastika	10 S 40 muč.	10 T Apolonij	10 Č Antonin	10 N Sv. Trojica
11 Č Pavlin Oglej.	11 N 6. n., Lurška MB	11 N 2. postna	11 S Stanislav, m.	11 P Žiga	11 P Barnaba
12 P Tatjana	12 P Evlalija	12 Č Dorotea	12 Č Vel. četrtek	12 S Pankracij	12 T Adelhajda
13 S Veronika Mil.	13 T Katarina	13 T Kristina	13 P Vel. petek	13 N 5. v., Servacij	13 S Anton Pad.
14 N 2. nav., Odon	14 S Valentin	14 S Matilda, kr.	14 S Vel. sobota	14 P Bonifacij	14 Č Telovo
15 P Maver	15 Č Jordan	15 Č Klemen Dvořak	15 N Velika noč	15 T Zofija	15 P Vid
16 T Marcel	16 P Julijana	16 P Herbert	16 P Vel. ponedeljek	16 S Janez Nep.	16 S Gvido, šk.
17 S Anton Pušč.	17 S Silvin	17 S Jedrt	17 T Rudolf	17 Č Jošt	17 N 11. nav., Adolf
18 Č Suzana	18 N 7. nav., Flavijan	18 N 3. postna	18 S Elevterij	18 P Erik	18 P Marcel
19 P Knut	19 P Konrad	19 P Jožef	19 Č Leon, p.	19 S Peter Celestin	19 T Romuald
20 S Boštjan	20 T Sadot	20 T Klavdija	20 P Hilda	20 N 6. v., Bernardin	20 S Silverij
21 N 3. nav., Neža	21 S Irena	21 S Serapijon	21 S Anzelm	21 P Valens	21 Č Alojzij
22 P Vinko	22 Č Marjeta K.	22 Č Lea	22 N Bela ned.	22 T Renata	22 P Jezusovo Srce
23 T Ildefonz	23 P Polikarp	23 P Turibij	23 P Jurij	23 S Željko	23 S Marijino Srce
24 S Frančišek Sal.	24 S Sergej	24 S Dioniz in tov.	24 T Fidel	24 Č Vnebohod	24 N Janez Krstnik
25 Č Pavlova spr.	25 N 8. nav., Taras	25 N 4. postna	25 S Marko	25 P Beda Čast.	25 P Viljem
26 P Timotej, Tit	26 P Matilda	26 P Evgenija	26 Č Pashazij	26 S Filip Neri	26 T Vigilij
27 S Angela Mer.	27 T Pust	27 T Rupert	27 P Ustan. OF	27 N 7. vel., Avgušt.	27 S Ladislav
28 N 4. nav., Tomaž	28 S Pepelnica	28 S Bojan	28 S Vital	28 P German	28 Č Irenej
29 P Valerij		29 Č Bertold	29 N 3. velikon.	29 T Maksim Emon.	29 P Peter, Pavel
30 T Hijacinta		30 P Amadej	30 P Pij V.	30 S Ferdinand	30 S Prvi mučenci
31 S Janez Bosko		31 S Modest		31 Č Mar. obisk	

Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1 N 13. nav., Estera	1 S Alfonz Ligv.	1 S Egidij	1 P Terezija DJ	1 Č Vsi sveti	1 S Natalija
2 P Oton	2 Č Evzebij	2 N Angelska	2 T Angeli varuhi	2 P Verne duše	2 N 1. adventna
3 T Tomaž	3 P Lidija	3 P Gregor Vel.	3 S Evald	3 S Just	3 P Frančišek Ks.
4 S Dan borca	4 S Janez Vianney	4 T Rozalija	4 Č Frančišek As.	4 N Zahvalna	4 T Barbara
5 Č Ciril in Metod	5 N 18. n., M. Snež.	5 S Lovrenc Giust.	5 P Marcelin	5 P Zaharija	5 S Saba
6 P Bogomila	6 P Jezus. spremen.	6 Č Petronij	6 S Bruno	6 T Lenart	6 Č Miklavž
7 S Izaija	7 T Kajetan	7 P Regina	7 N Rožnovenska	7 S Engelbert	7 P Ambrož
8 N 14. nav., Kilijan	8 S Dominik	8 S Mali Šmaren	8 P Pelagija	8 Č Bogomir	8 S Brezmadežna
9 P Veronika	9 Č Jaroslav	9 N 23. n., Peter Kl.	9 T Dioniz	9 P Božidar	9 N 2. adventna
10 T Amalija	10 P Lovrenc, m.	10 P Otokar	10 S Hugolin	10 S Leon Vel.	10 P Melkijad
11 S Olga	11 S Klara	11 T Erna	11 Č Emilijan	11 N 32. nav. Martin	11 T Damaz
12 Č Mohor, Fortunat	12 N 19. nav., Inocenc	12 S Gvido	12 P Maksimilijan	12 P Jozafat	12 S Ivana Šant.
13 P Henrik	13 P Radegunda	13 Č Jan. Zlatoust	13 S Edvard, kr.	13 T Stanislav K.	13 Č Lucija
14 S Kamil	14 T Maks. Kolbe	14 P Pov. sv. Križa	14 N 28. nav., Kalist	14 S Nikolaj Tav.	14 P Dušan
15 N 15. nav. Vladimir	15 S Vel. Šmaren	15 S Žalostna MB	15 P Terezija	15 Č Leopold	15 S Kristina
16 P Karmelska MB	16 Č Rok	16 N 24. n., Ljudmila	16 T Hedvika	16 P Otmar	16 N 3. adventna
17 T Aleš	17 P Hijacint	17 P Lambert	17 S Ignacij Ant.	17 S Elizabeta	17 P Lazar
18 S Friderik	18 S Helena	18 T Irena	18 Č Luka	18 N 33. n., Roman	18 T Gacijan
19 Č Arsen	19 N 20. n., Boleslav	19 S Januarij	19 P Etbin	19 P Narsej	19 S Favsta
20 P Marjeta Ant.	20 P Bernard	20 Č Evstahij	20 S Vendelin	20 T Edmund	20 Č Evgen
21 S Danijel	21 T Pij X.	21 P Matej	21 N Misijonska	21 S Darovanje DM	21 P Peter Kan.
22 N 16. n., Dan vst.	22 S Marija Kraljica	22 S Mavricij	22 P Uršula	22 Č Cecilija	22 S Demetrij
23 P Brigita Švedska	23 Č Roza iz Lime	23 N 25. n., Paternij	23 T Jan. Kapistr.	23 P Klemen	23 N 4. adventna
24 T Kristina	24 P Jernej	24 P Gerard	24 S Feliks, šk.	24 S Krizogon	24 P Adam, Eva
25 S Jakob st.	25 S Ludvik	25 T Avrelija	25 Č Krizant, Darija	25 N Kristus Vladar	25 T Božič
26 Č Ana, Joahim	26 N 21. nav., Rufin	26 S Kozma, Damijan	26 P Lucijan	26 P Peter Aleks.	26 S Štefan
27 P Gorazd in tov.	27 P Monika	27 Č Vincenc Pav.	27 S Sabina	27 T Virgil	27 Č Janez Evang.
28 S Viktor, p.	28 T Avguštin	28 P Venčeslav	28 N Žegnanjska	28 S Eberhard	28 P Nedolžni otr.
29 N 17. nav., Marta	29 S Mučen. Jan. Kr.	29 S Mihael	29 P Narcis	29 Č Dan republ.	29 S David
30 P Peter Krizolog	30 Č Feliks, muč.	30 N 26. n., Hieronim	30 T Alfonz Rodr.	30 P Andrej	30 N Sv. Družina
31 T Ignacij Loj.	31 P Rajmund Nonat		31 S Bolfenk		31 P Silvester

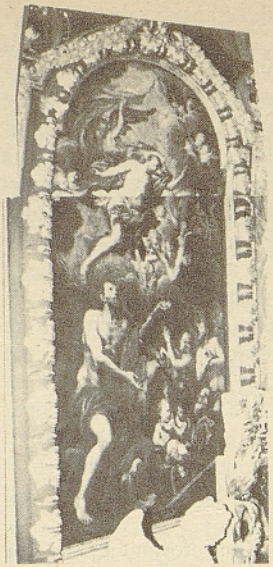

Slika sv. Dizma na stranskem oltarju v ljubljanski stolnici (slikar Giulio Quaglio). Pogled na spodnji del podobe in sam lik svetnika zakriva sedaj kopija Layerjeve slike Marije Pomagaj z Brezij (in tudi njen širok okvir), zato je posnetek narejen od strani. (foto I. Knez, Laško)

Ob tristoletnici Dizmove bratovščine v Ljubljani 1688/89 – 1989

Bratovščine so bile v preteklosti ena najbolj značilnih oblik poglobljenega krščanskega življenja. Razvile so se iz molitvenih združenj anglosaških menihov. Člani teh molitvenih združenj so si obljubili medsebojno pomoč tudi po smrti z molitvijo, mašno daritvijo in dobrimi deli. Prvotno so bili člani molitvenih združenj samo kleriki, od 11. stoletja dalje pa so ustanavljali mešane ali celo izključno laikom namenjene bratovščine. Zadnje so se včasih delile po poklicih in občasno prevzele vlogo ceha. Največji razcvet so bratovščine doživele v poznem srednjem veku in v času baroka. Glavni cilji bratovščin pa so vedno bili molitvena pobožnost, obramba vere in karitativna dejavnost (skrb za uboge, strežba bolnikom, pokopavanje mrličev, zlasti ob kužnih boleznih in podobno). Med najbolj priljubljene bratovščine sodijo bratovščina Svetega rešnjega telesa, bratovščina Svetega rožnega venca, ter bratovščina sv. Ane, Marije Pomočnice in posameznih priprošnjikov v stiski.

Na Slovenskem so bratovščine širili zlasti ubožtveni redovi v 14. in 15. stoletju. Med najstarejšimi znanimi bratovščinami pri nas sta bili bratovščina Žalostne matere božje v Slovenskih Konjicah (izpričana že 1371) in krojaška bratovščina Svetega rešnjega telesa v Ljubljani (izpričana 1399).

Namen in notranjo strukturo bratovščin so urejala pravila, ki jih je navadno potrdila cerkvena oblast. Imena članov so vpisovali v posebno bratovščinsko knjigo, ki je tako postala dragocen vir o intenzivnosti in praktičnih oblikah krščanskega in verskega življenja pri nas. Njihov razcvet je zavrla Marija Terezija, ki je za ustanovitev bratovščin zahtevala dovoljenje državnih oblasti in podredila njihovo premoženje državnemu nadzoru. Jožef II. je leta 1781 ukazal, da pripadajo letni dohodki bratovščin šolskemu skladu, leta 1783 pa je državna oblast, z redkimi izjemami, vse bratovščine ukinila.

Med najbolj znamenite bratovščine na Slovenskem sodi nedvomno **Dizmova bratovščina** v Ljubljani, za katero je 5. maja 1688 dal pobudo upravitelj rudnika v Idriji, Wolfgang Sigismund plemeniti Künpach. Bratovščina je znamenita zaradi članov, ki jih je združevala. Namenjena je bila namreč plemičem, izobražencem in uglednim meščanom (pravila, člen 8). Znamenita pa je tudi zaradi svoje bratovščinske knjige, ki je izjemen primer miniature na pergament v gvašni tehniki, na katerih so upodobljeni grbi in likovno interpretirana gesla posameznih članov bratovščine. Miniature so nastajale med leti 1788 in 1801. Najlepše med njimi pa je naslikal slikar Simon Tadej Volbenk Grahovar (1710–1774)[1].

Člani bratovščine so za svojega zavetnika izbrali priprošnjika umirajočih, desnega razbojnika pri Jezusovem križanju, sv. Dizma (člen 1) in že s tem jasno opredelili osnovni namen bratovščine: moliti za rajne. Ta namen so podrobneje določala pravila, ki so zapisana na prvih straneh bratovščinske knjige (fol. 8r-10r). Zanimivo je, da je bilo število članov strogo omejeno. Na začetku je bratovščina štela le 26 članov (člen 2), leta 1708 pa so njihovo število povišali na 51 članov. Zakaj takšna omejitev, ki sicer pri pobožnih združenjih ni bila v navadi, ni znano. Osnovna dolžnost vsakega člana je bila molitev za rajne ude bratovščine. Vsak »brat« je bil dolžan v roku enega meseca po obvestilu o smrti »sobrata« zanj darovati za štiri zadušnice. Tako se je za pokojnika v tridesetih dneh opravilo sto maš in od leta 1708 dalje dvesto maš (člen 3). Svoj oltar je bratovščina imela v prečni ladji ljubljanske stolnice (danes oltar brezijanske M. B.), za katerega je slikar Giulio Quaglio narisal Kristusa s predpeklu, kjer tolaži duše in jim obljublja odrešenje. V ospredju slike je sv. Dizma s križem. Na stropu je upodobljeno Dizmovo poveličanje, na levi strani njegovo križanje, na desni pa beg sv. Družine v Egipt.

Z molitvijo je bilo povezano tudi posnemanje kreposti pokojnih članov (predgovor), ki jih je

izražalo pokojnikovo geslo, oziroma njegovo življensko vodilo. V ta namen se je vsak član lastnoročno vpisal v bratovščinsko knjigo, dal naslikati svoj grb in geslo, ki si ga je izbral za svoje življensko vodilo. Po smrti posameznih članov je tajnik bratovščine v bratovščinsko knjigo za grbom vpisal še kratek pokojnikov življenjepis (člen 3). Žal je te življenjepise vestno pisal le prvi tajnik bratovščine Janez Gregor Dolničar (do lista 75), za njim pa so listi ostali prazni. Opozoriti velja še na Marijansko usmerjenost Dizmove bratovščine, saj so pravila določala, da se morajo člani udeleževati vsakoletne šmarnične pobožnosti (člen 4).

Aktivnost združenja pa se ni omejila le na molitveno pobožnost (spomin rajnih in šmarnice). Bratovščina je združevala priznane javne in kulturne delavce na Slovenskem. Zato je dejavnost članov segala praktično **na vsa področja znanosti in umetnosti**. To razsežnost Dizmove bratovščine nazorno izraža naslovna slika bratovščinske knjige. Simboliko slike je v daljšem uvodu razložil Janez Gregor Dolničar.

Pred nami je oder z dvignjenim zastorom. Zato nosi knjiga naslov Spominsko gledališče plemiške in blagorodne družbe združenih (Theathrum memoriae nobilis ac almae societatis unitorum). Živali, ki nastopajo na odru, simbolizirajo kreposti, ki (naj) krasijo slehernega člana bratovščine: slon predstavlja modrost, enorožec strah božji, ovca milino, lev velikodušnost in moč, konj plemstvo. Sredi odra dviga »zaščitnik mesta« (genius loci) mesto Ljubljana kot sedež bratovščine proti simboloma antične umetnosti (Apolo) in znanosti (Minerva). Slikar izraža prepričanje, da znanost v Ljubljani ne bo nikoli zamrla, saj jo obilno napaja mleko iz Minervinih prsi. Nad odrom je upodobljen še simbol bratovščine: veliko srce, sestavljeno iz šestindvajsetih manjših src (število članov). Simbol obdajata rogova blagostanja in napis: sad sloge – edinost (concordiae fructus – uniti).

Poudarjeno prizadevanje članov Dizmove bratovščine na kulturnem in znanstvenem področju je ustvarilo ugodne pogoje, da je mogla biti le nekaj let pozneje ustanovljena tudi znamenita Academia operosorum (1693). Ustanovni člani Dizmove bratovščine so postali ustanovni člani tudi academiae, ki svojega članstva številčno ni omejevala.

Če imamo pred očmi tudi to razsežnost delovanja Dizmove bratovščine na kulturnem in znanstvenem področju, ostane seveda odprto vprašanje, po kakšnem ključu so bili izbrani njeni prvi člani. V knjigo, ki jo je oskrbel Franc Jakob pl. Erberg, so se **vpisali 12. septembra 1689**. S tem je bratovščina tudi dejansko zaživela. Morda nekoliko preseneča, da je bil iz duhovniških vrst zastopan samo ljubljanski stolni dekan Janez Anton Dolničar, ki si je za življensko geslo izbral »samo Bogu« (soli Deo) in dobil vzdevek »posvečeni« (Zugeeigende). Poleg kranjskega vicedoma Frančiška Jakoba Erberja, deželnega glavarja Gabriela Ederja in ljubljanskega župana Janeza Krstnika Dolničarja, je bilo med člani bratovščine še največ pravnikov in zdravnikov. Kasneje je bilo med člane bratovščine sprejetih tudi več cerkvenih dostojanstvenikov, med njimi stolni prošt Janez Krstnik Prešeren (1695), stiški opat Anton Gallenfels (1688–1719), bistriški prior Jakob Klopper (1720–1743), kostanjeviški opat Aleksander baron Taufferer (1737–60) in drugi. Od škofov pa je bil v Dizmovo bratovščino sprejet samo ljubljanski škof Sigmund Feliks grof Schrattenbach (1728–42).

Krizo, ki je z jožefinskimi reformami prizadela bratovščine kot take, je boleče občutila tudi Dizmova bratovščina v Ljubljani. Jožefinske reforme je sicer preživela, vendar je bila njena duhovna moč dokončno zlomljena. Zadnji se je v bratovščinsko knjigo vpisal Marija Jožef Ursini grof Blagai 12. junija 1801. Po smrti zadnjega predstavnika bratovščine, grofa Hohenwarta je bratovščinska knjiga prešla v last družine Erberg iz Dola, z njihovo zapuščino pa v Arhiv Slovenije, ki jo kot izredni spomenik naše kulturne in verske preteklosti hrani še danes (Rokopisi, I./1).

France M. Dolinar

Opomba:

[1] O poslikavi bratovščinske knjige Dizmove bratovščine v Ljubljani glej Polonca Vrhunc, Simon Tadej Volbenk Grahovar (1710–1774), v: Zbornik za umetnostno zgodovino, Nova vrsta, 8 (1970) 107–130 in tam navedeno literaturo.

Papež v Krki

25. junija 1988 je Krka na Koroškem doživela zgodovinski dan. V okviru svojega pastoralnega obiska v Avstriji je papež Janez Pavel II. maševal 70000 glavi množici, med katero je bilo več ko 20000 Slovencev iz Koroške, matične domovine in Italije. S tako močno navzočnostjo smo potrdili zamisel »Srečanja treh dežel«, za katero so se leta 1981 odločili ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, celovški škof dr. Egon Kapellari in videmski nadškof dr. Alfredo Battisti. Krka naj bi bila letos prizorišče šestega tovrstnega srečanja. Pričakovali smo, da bo škofovska pobuda doživela

potrditev z najvišjega cerkvenega mesta. To se je res zgodilo, ko je papež v uvodnem delu svoje pridige pozdravil tudi »romarje iz slovenskih cerkvenih provinc ter iz nadškofije Videm, ki so se s svojimi nadpastirji in duhovniki zbrali tukaj na šesto romanje treh dežel. S tem izpričujete moč krščanske vere, ki premaguje vse meje: meje srca, meje jezika in meje kulture. Čeprav prihajate iz raznih narodov, govorite kot eno božje ljudstvo en jezik skupne vere. Na tem področju Evrope se stikajo razne kulture: nemška, romanska, slovanska; bogatijo druga drugo in se prepletajo. Vsem je krščanska vera vtisnila globok pečat. Tako je bilo do danes, tako naj ostane tudi v prihodnje.«

Že dopoldne so romarji z vseh strani začeli prihajati na slavnostni prostor v bližini prenovljene krške stolnice. Slovenski avtobusi so se ustavili, okoli 300 jih je bilo, že v Strassburgu. Po lepi stezi so nato naši ljudje res romali v Krko. Zvonovi so takrat pozvanjali nekoliko drugače. Slišali smo potrkavanje, kakor ga znajo samo slovenski pritrkovalci.

Za srečanje v Krki so prireditelji posrečeno izbrali geslo »Oni bodo njegovo ljudstvo«. Že pri začetnem sporedu je ob skupni pesmi nastalo sozvočje, ki je združevalo ljudi različnih narodov in jezikov. Igrala je godba na pihala, predstavila se je ritmična skupina iz župnije Stranje. Nastopil je slovenski zbor »Gallus« iz Celovca, otroški in mladinski zbor uršulink iz Gradca, 600 pevcev združenih cerkvenih zborov iz Ljubljane in drugi. Bogoslužni prostor je bil zamišljen kot podoba novega Jeruzalema, zato je bil obdan z dvanajstimi zastavami, na katerih so bila izpisana imena apostolov.

Okoli pol štirih popoldne je na samostanskem dvorišču pristal vojaški helikopter, iz katerega je stopil papež. Skupaj s celovškim škofom Kapellarijem in graškim škofom Webrom je takoj prestopil v »papamobil« in se popeljal med množico, ki ga je navdušeno pozdravljala. Ko se je pomikal skozi sektor, kjer je bilo največ Slovencev, so mu naši pevci zapeli »Ti si Peter-skala«. Nato je odšel v stolnico in v kripti dalj časa molil pred grobom sv. Eme. Njegovo glasno molitev k svetnici so prenašali na slavnostni prostor. Slovenci smo odgovorili: »Krška Hema, sveta žena, lepi cvet domačih tal!«

Ko se je papež v zakristiji pripravljala na mašo, so otroci okrasili daritveni oltar. Bilo je ganljivo in prisrčno. V treh jezikih so povedali, da bodo oltar prekrili z belim prtom, stkanim iz mnogih niti – podoba navzočega božjega ljudstva, prihajajočega iz različnih narodov, kultur in jezikov. Nato bodo na oltar položili velik venec, spleten iz trojnih rož – podoba treh narodov, zbranih okoli oltarja. Pot med velikim križem in oltarjem so potresli s cvetjem. Za sklep pa so najmlajši povedali, da je za mašno daritev vse pripravljeno in nas vprašali, če smo pripravljeni tudi mi. Medtem pa je papež že prihajal iz stolnice z zborom škofov in duhovnikov, med katerimi sta bila tudi ljubljanski in mariborski škof, in se ustavljal pri bolnikih, katerih je bilo veliko tudi iz Slovenije.

Mašno slavje se je začelo s pozdravom škofa Kapellarija v nemščini, slovenščini in italijanščini. V njegovih izbranih besedah pa smo pogrešali omembo koroških Slovencev, prav tako kasneje tudi v papeževem govoru. Smo zagrešili svojo staro napako, da na velike dogodke stavimo prevelike upe? V mašnem obredu so bili zastopani vsi trije jeziki, včasih je bilo mogoče slišati še četrtega – furlanščino.

V pridigi je papež ponovil svojo znano misel, da je Evropi potrebna nova evangelizacija, tako v mestih kakor na podeželju. Tudi Cerkev pri nas mora postati bolj misijonarska. Če kristjani svoje vere ne bodo več izpričevali z besedo in zgledom, jim bo odvzeta luč (Rz 2, 5). Prišli bodo drugi in zavzeli prostor, ki ga kristjani več ne zavzemajo ... »Dobro storite, če svoje lepe stare cerkve zdržujete, še važneje pa je, da te cerkve nedeljo za nedeljo izpolnite z življenjem, najvažnejše pa je, da si sam Cerkev – stavba iz živih kamnov«. V slovenščini pa je papež povedal naslednje:

»Dragi bratje v škofovski službi, dragi bratje in drage sestre! Kot romarji ste prišli v Krko k tej častitljivi Marijini cerkvi in na grob sv. Heme. Že dolgo časa častijo Hemo tudi Slovenci in mnogo slovenskih romarjev je že priromalo v Krko. Vi to izročilo danes nadaljujete, ko se udeležujete šestega romanja treh dežel; pobudo za to romanje so dali škofje treh škofij in treh pokrajin.

Zvesti ste veri, ki ste jo prejeli od svojih očetov in mater. Ta vera je stoletja dajala pečat vaši kulturi – naj jo oblikuje tudi v bodoče. Pomagajte svojim otrokom, pomagajte mladim ljudem, da bodo spoznali, kako dragocena je ta vera in da se je ne bodo sramovali. Bodite bratski tudi do ljudi, ki še niso bili deležni milosti krščanske vere, da bodo mogli z vašo pomočjo spoznati dobroto in ljudomilost Boga Očeta. Naj bo Kristus srce vaših zakonov in vaših družin! Molite, da bi Bog vašim škofijam podaril duhovnih poklicev v zadostni meri. Bodite močni v veri, veseli v upanju in potrpežljivi v stiskah! Priprošnja božje Matere naj vas vedno spremlja.«

Pri darovanju so zastopniki treh narodov prinesli papežu darove. Slovenci smo mu dali hlebec kruha in sodček vina. Nabirka med mašo je bila namenjena za begunce iz Mozambika v Zimbabveju. Darove jim bo izročil papež sam, ko bo v kratkem obiskal to državo. Del evharistične

molitve je molil naš metropolit v slovenščini. Nekaj sto delilcev, med njimi 35 iz Slovenije, je delilo med množico evharistični kruh. Vse pa je spet povezovala pesem »Koder je ljubezen, tam je Bog.« Ob sklepu je zadonela zahvalna pesem v vseh treh jezikih hkrati. Zadnja pesem »Je angel Gospodov oznanil Mariji« pa nas je spet spomnila, da smo zgodovinski dan v zeleni, tihi krški dolini doživeli v Marijinem letu. Bil je njen dar!

Ivan Merlak

Sv. Ema in panorama svetnikov njenega časa

Po običaju srednjega veka je tudi življenjepis sv. Eme bujno obrasla, prerasla in okrašena legenda. Zgodovinar mora iz nje izluščiti njen pravi življenjepis. Pri tem pa naleti na posebno težavo. Sto trideset let po njeni smrti je namreč nastal boj krškega škofa proti salzburškemu nadškofu za večjo samostojnost. V središču tega boja se je znašla tudi sv. Ema. Krška škofija je namreč hotela dokazati z vrsto ponarejenih listin – pristne listine so pri tem izginile – da je ustanoviteljica krške škofije sv. Ema in ne salzburški nadškof. Zmagovalec je ostal nadškof in ko je malo zatem ustanovil sekovsko in lavantinsko škofijo, sta bila nova škofa prav tako kot krški le pokrajinska škofa in generalna vikarja Salzburga. Ta bój pa je še bolj zameglil Emin življenjepis. Zato so starejši zgodovinarji trdili, da skoraj ni zanesljivega podatka o njenem življenju. Zaradi tega se je tudi zavlekla njena kanonizacija: za svetnico je bila proglašena v Rimu šele 1938. leta. Vendar so novejša raziskovanja dognala vrsto vsaj zelo zanesljivih podatkov o svetnici in predvsem to, da njeno češčenje skozi stoletja – za blaženo so jo proglasili 1287 – ni bilo brez osnove.

Zato se je celovško krška škofija odločila, da tri leta – 1987, 1988, 1989 – obhaja »Emine jubileje«. Višek tega slavljenja je bil papežev obisk na Krki 25. junija 1988, katerega so se v lepem številu udeležili Emini častilci iz Slovenije.

Močna žena

Emin čas je bil prva polovica 11. stoletja. Rojena je bila okoli 995 na enem od gradov v Krški dolini na Koroškem, kjer najdemo njene prednike že 100 let prej. Njihova imena so slovanska in germanska. Morda so med njenimi predniki slovenski plemiči, ki so se vtopili v nemškem plemstvu, morda slovanski plemiči, ki so se

Portret sv. Eme

preselili z Moravske na Koroško. Gotovo pa so med njimi pripadniki bavarske rodovine Luitpoldingov. Čeprav narodno poreklo tedaj ni igralo nobene vloge in čeprav so včasih tudi nemški plemiči sprejeli slovansko ime, pa morda stara slovenska tradicija, ki govori o slovenski svetnici sv. Emi, le ni čisto izvita iz trte? Morda pa le imamo tudi mi kanček pravice do nje?

Zelo verjetno je bila sv. Ema res v sorodu s cesarjem Henrikom II., ustanoviteljem škofije v Bambergu, in je po takratnem običaju preživela mladost na njegovem dvoru, kjer se je vzgajala in služila kot dvorna dama cesarice Kunigunde. Poročila se je okoli 1015 z Viljemom II., grofom s sosednjih Brež, ki pa je upravljal tudi Savinjsko mejno grofijo. Ta je obsegala vso slovensko Štajersko, razen mariborskega okoliša in Slovenskih goric, segala pa je tudi prek Save na Dolenjsko v dolino Mirne. Bila je del vojvodine Koroške (nastale 976), ki je poleg Koroške obsegala še marke: Furlanijo, Istro, Kranjsko, Savinjsko marko in marko ob Muri (današnjo Štajersko).

Oba – Ema in njen mož – sta vsak po svoji strani prinesla v zakon veliko zemljiško posest, ki so jo pa poznejši cesarski darovi še povečali. Ta posest je bila na Koroškem, na nemškem in slovenskem Štajerskem, na Dolenjskem in Gorenjskem, pa tudi v Kanalski dolini.

Viljem je bil zvest cesarju in zdi se, da je bil močna opora njegove oblasti v Koroški vojvodini. Cesar ni želel preveč močnega in samostojnega vojvode na Koroškem. Prav to pa je bila težnja vojvod. Največ je v tem smislu dosegel Adalbert

Eppenstein, ki se je cesarju uprl. Zato ga je cesar 2. 2. 1036 odstavil. Ta pa se je maščeval Viljemu. Viljem je umrl 20. 3., najbrž istega leta. Na Koroškem slavijo tudi Viljema kot blaženega in romajo na njegov grob, ki naj bi bil v Grebarjih v Labodski dolini.

Sv. Ema je verjetno imela dva sinova: Viljema in Hartvika. Morala pa sta že mlada umreti. Zato je po moževi smrti ostala sama in morala je prevzeti upravo ogromne posesti. Bila je med najbolj bogatimi ljudmi svojega časa.

Kmalu je začela posestva deliti. Nekaj gradov in posestev je dala sorodnikom. Od tod izhajajo mogočne rodovine, ki so nastopile v naslednjih stoletjih: grofje Attemsi, Plain, Pfannberg, Vovbrški, Pris auf Pux, Višnjegorski, svobodni gospodje vojniški, morda tudi žovneški in rogaški.

Največ ozemlja je dala Cerkvi. Zgradila je vsaj deset župnijskih cerkva. Vsaki je dala tudi lep kos posesti, ki je služil nadškofu kot dotacija za nove župnije. Tako se je sv. Ema vključila v delo Cerkve, ki je bilo tedaj zelo pomembno, namreč urejanje župnijske mreže. To pomeni po obdobju ogrskih vpadov prehod iz misijonske v redno cerkveno upravo. Ta prehod je bil postopen in se je začel za naše kraje na eni strani na Koroškem, na drugi strani pa na Primorskem v Soški dolini.

Salzburgu je dala svojo posest v dolini zgornje Aniže, da bi tam nadškof ustanovil moški samostan. Nadškof Gebhart je to zamisel uresničil, ko je 1074 ustanovil opatijo Admont.

Drugače je Ema sklenila glede Krke. Tu je samostan sama zidala. Po stari navadi naj bi to bil družinski samostan in mavzolej njene rodovine, namenjen plemiškim damam, ki pa so ob sebi imele seveda laične sestre za vsa hišna opravila. Te nune niso živele strogo po pravilu sv. Benedikta. Taka ureditev ni bila po volji Salzburgu, pa tudi ne v duhu cerkvene reforme, ki se je takrat širila iz samostana Cluny. Zato samostan ni mogel pričakovati velike prihodnosti. In res ga je nadškof že 1072 ukinil in ga določil za sedež nove škofije – krške – in za bivališče regularnih kanonikov, ki so hkrati tvorili stolni kapitelj.

Leta 1043 je bila Ema z zidavo samostana tako daleč, da je mogla sklepati razne pogodbe. Tako je v zameno za desetino na samostanskih posestvih dala nadškofu svojo rajhenburško posestvo, širok pas ozemlja od Sevnice do Sotle med Bohorjem in Savo. Vse, kar je še ostalo od njene posesti, je dobil samostan: na Koroškem krško in motniško dolino ter Breže, na Štajerskem Rogatec, Lemberg, Planino, Podsredo in Kunšberg. Tako je bil eden najbogatejših samostanov daleč na okoli.

Zadnja leta je sv. Ema preživela v svojem samostanu kot konverza ali laična sestra. Umrla je 29. junija, na god sv. Petra in Pavla, najbrž leta 1045 (letnico poznamo iz neke ponarejene listine).

Sv. Ema in sodobni svetniki

V Eminem času je živelo veliko mož in žena, kar pomeni, da je bila Cerkev v velikem vzponu. Na papeškem dvoru so se sicer dogajale hude stvari, ker sta papeže postavljali dve rimski rodbini. V Eminem času se je zvrstilo kar deset papežev. Janez XIX. je sprejel vse redove v enem dnevu, ker je bil prej laik. Benedikt IX. je bil ob izvolitvi, če gre verjeti kronistom, star 12 let. Ta je tudi prodal papeško službo svojemu botru, ki je postal tako papež Gregor VI. Vendar je hkrati po vsej zapadni Evropi zmagovala resna reformna misel, ki je izhajala iz samostana Cluny in je po Emini smrti za papeža Leona IX. (1048–1054) prevladala tudi v Rimu. Drugače je bila v vzhodni Evropi. Tu je bila Cerkev v vzponu in je pridobila ogromna področja: krščanske so postale Poljska, Ogrska in Rusija.

Nekatere teh svetnikov je sv. Ema poznala osebno, za druge pa je morala slišati. Na dvoru je spoznala cesarsko dvojico, **sv. Henrika II.** – Areha (†1024) in **sv. Kunigundo** (†1033), cesarjevo sestro **bl. Gizelo,** ki je postala žena **sv. Štefana I.** (†1038), prvega ogrskega kralja, in mati **sv. Emerika** (†1031), ki je umrl zaradi poškodbe na lovu. Njegov vzgojitelj je bil **sv. Gerhard** (†1046), škof v Csanadu, sicer pa doma iz Benetk. Cesarjeva sorodnika sta bila tudi **sv. Bardo** (†1051), ki je postal 1031 nadškof v Mainzu, in menih samotar **sv. Günther** (†1045).

Ob srečanju z ogrsko kraljevsko rodbino se je morala sv. Ema spominjati »ogrske nevarnosti« izpred 100 let, ko so se ogrske horde skoraj leto za letom valile iz Panonije preko naših krajev proti Italiji. Najhujše je bilo ob poti Ptuj – Celje – Ljubljana – Gorica. Vsaj tod so popolnoma uničili vso družbeno ureditev, državno in cerkveno. Koroška je bila manj prizadeta, ker jim je bila bolj od rok. Sicer je cesar Ogre odločilno premagal pri Augsburgu 955, vendar ogrska nevarnost – vsaj ob državnih mejah – še v njenem času ni minila. Njen mož kot mejni grof savinjski je gotovo še imel posla z njimi. K obnovi cerkvene uprave štejemo tudi organizacijo župnijske mreže, kjer je sv. Ema plodno sodelovala. Leta 1015 je umrl kijevski knez **sv. Vladimir**, ki se je dal okoli 988 krstiti in je pripeljal kijevsko Rusijo v krščanstvo. Tisočletnica pokristjanjenja Rusije smo se spominjali tudi Slovenci. Zveze s taktratno Rusijo so bile bolj žive, kot si mislimo. Mati sv. Vladimira, Malfreda je bila doma na Zapadu.

Emin sodobnik in svetovalec Henrika II. je bil opat **sv. Odilo iz Clunyja** (†1049). Uvedel je

praznik vernih duš in napisal življenjepis cesarice **sv. Adelhaide** (†999). V njegovem času je začela reformna misel iz Clunyja prodirati po vsej Evropi in prehajati iz samostanov v vso Cerkev. Zahtevala je spreobrnitev in veliko resnost, najprej od menihov, potem od vseh kristjanov, posebno vodilnih v Cerkvi in državi. Tako je ustvarjala pravo ozračje za rast novih svetnikov. Pod Leonom IX. je zmagala tudi v Rimu. Toda le malo je manjkalo, da bi prav ta papež doživel usodni vzhodni razkol (1054), ko sta se ločili Vzhodna in Zapadna Cerkev in so si vzhodni kristjani nadeli ime pravoslavni.

V Odilovem času je živel v Clunyju menih Hildebrand, poznejši reformni papež **sv. Gregor VII.** (1073–1085).

V Eminem času je živel menih **sv. Romuald** (†1027), ki je bil najprej benediktinec v Raveni, potem pa samotarski menih, ki je prekrižaril vso Evropo od Španije do Ogrske. Povsod so se mu pridruževali učenci. Zato je ustanovil nešteto redovnih naselbin. Po izročilu je ustanovil tudi eno blizu Poreča v Istri. Leta 1009 je potoval iz Italije na Ogrsko, gotovo prek naših krajev. Leta 1023 je ustanovil redovno naselbino v kraju Camaldoli pri Arezzu, ki je postala matični samostan novega reda – kamaldolencev – na osnovi Benediktovega pravila. Njegov učenec **sv. Bruno Querfurtski** (†1009) je postal nadškof za slovanski misijon in je 1007 prišel do Kijeva. Ubili so ga poganski Prusi. Romualdov življenjepis je spisal njegov drugi učenec, **sv. Peter Damiani** (†1072), ki je kot škof in kardinal veliko naredil za reformo Cerkve.

Tudi Koroška ni bila brez svetniške tradicije. Korošec je bil **sv. Albuin** (†1006), škof v Sälbnu, ki je leta 990 predstavil škofijski sedež v Brixen. Njemu je Henrik II. podaril 1004 Bled z okolico. Prav tako je bil Korošec **sv. Bruno** (†1045), sin koroškega vojvode Konrada, ki je 1034 postal škof v Würzburgu.

Henrika II. in Kunigundo je za kralja in kraljico mazilil nadškof **sv. Willigis** (†1011) v Mainzu. Ta je vpeljal v službo papeža Gregorja V. (†999), ki je bil sin koroškega vojvode Otona in pranečak cesarja Otona I. V Veroni je leta 983 posvetil češkega kneza **sv. Vojteha** (Adalberta) (†997) za drugega škofa v Pragi. Sv. Vojteh je krstil prvega ogrskega kralja Štefana I. Ubili so ga poganski Prusi. Prva cerkev njemu na čast je bila zgrajena v Pereu pri Raveni in so jo 1001 posvetili v navzočnosti cesarja Otona III., sv. Romualda in sv. Bruna Querfurtskega. O vsem tem so gotovo govorili na cesarskem dvoru Henrika II. Henrika II. je okronal za cesarja papež Benedikt VIII. (1012–1024) leta 1014 v Rimu. Je bila takrat v cesaričinem spremstvu tudi sv. Ema?

Leta 1012 je bil kot vohun mučen irski menih in romar **sv. Koloman** v kraju Stockerau pri današnjem Dunaju (Dunaja takrat še ni bilo!). Pokopali so ga v samostanu Melk in eden tamkajšnjih menihov je napisal njegov življenjepis. Njegovo češčenje je zašlo tudi k nam.

Čeprav takrat še ni bilo pojma Evropa, pa so vsi ti ljudje delovali evropsko in njihove povezave so bile evropske. Koliko je ta »evropska« razsežnost vplivala na sv. Emo? Koliko tega je prinesla na Krko in v savinjsko mejno grofijo? V tem času lahko govorimo o sklepnem dejanju prve evangelizacije v Evropi. In ko danes govorimo o ponovni evangelizaciji tega kontinenta, ali ni prav, da svoja razmišljanja o sv. Emi postavimo tudi v to razsežnost?

Viljem Pangerl

LITERATURA

H. Dopsch, Hemma von Gurk – Eine Stifterin zwischen Legende u. Wirklichkeit, v: Hemma von Gurk, Carinthia, Klagenfurt 1988.

I. Gelmi, Die Päpste in Lebensbildern, Styria, Graz 1983.

O. Wimmer – H. Melzer, Lexikon der Namen u. Heiligen, Tyrolia, Innsbruck 1982.

M. Miklavčič – J. Dolenc, Leto svetnikov I–IV, Ljubljana 1968–73.

D. Vieser, Ema Krška, Družina, Ljubljana 1988.

Papeževa potovanja

Šestintrideseto potovanje papeža Janeza Pavla II. je bilo namenjeno Združenim državam Amerike in Kanadi. Potovanje je trajalo 11 dni, od 10. do 21. septembra 1987. Za razliko od prejšnjega obiska v ZDA se je papež tokrat mudil v južnih zveznih državah in v Kaliforniji. Obisk v ZDA je začel v Miamiju na Floridi, kjer se je med drugimi srečal tudi z ameriškim predsednikom Reaganom in zastopniki judovske skupnosti v ZDA. V Miamiju živi približno 250 tisoč beguncev s Kube, ki so na Floridi že od leta 1959 in sestavljajo skoraj petino prebivalstva tega mesta. Iz Miamija je odpotoval v San Antonio v Texasu, nato pa v Phoenix v Arizoni, kjer je bil na sporedu zanimiv obisk astronomske opazovalnice in srečanje s strokovnjaki, ki tam delajo. V Kaliforniji se je papež mudil v Los Angelesu in okolici ter San Franciscu. Zadnja postaja potovanja po ZDA je bilo središče avtomobilske industrije Detroit ob Michinganskem jezeru. Med posebej zanimivimi obiski so bila srečanja s črnskimi katoličani v New Orleansu, z latinskoameriškimi izseljenci, srečanje z mladino, srečanje z ameriškimi škofi v Los

Angelesu in končano v San Franciscu srečanje z obolelimi za aidsom. Med tem obiskom v ZDA je imel papež okoli 50 govorov, v katerih je obravnaval zlasti tista pereča vprašanja, ki so značilna za to veliko državo od spolne morale do feminizma, od cerkvene discipline do gospodarskih vprašanj, od miru do človekovih pravic in enakopravnosti narodov. Na tem potovanju je preletel več kot 30 tisoč kilometrov.

Na dan po vrnitvi je na splošni avdienci 22. septembra 1987 papež Janez Pavel II. ocenil svoje potovanje takole. Ob splošnem pogledu na celotno potovanje je privlačil mojo pozornost raznoliki pluralizem, ki je prišel do izraza na tej poti, predvsem narodnostni, v čigar ovkiru se razvija tudi verski pluralizem. Ugodno je ocenil ekumensko sodelovanje med raznimi cerkvami in verstvi. Poudaril je, da se Cerkev in krščanstvo v Ameriki morata zavedati izziva, ki stoji pred sodobnim svetom zaradi delitve na bogati Sever (industrijsko visoko razvite dežele) in nerazviti Jug (dežele v razvoju ali tretji svet). Cerkev in krščanstvo morata v imenu evangelija iskati primerne rešitve. V posebni poslanici v zvezi s tem obiskom, naslovljeni ameriškemu ljudstvu, je papež poudaril dejstvo, da njegov obisk sovpada s proslavami 200-letnice neodvisnosti ZDA.

Papežev obisk v Kanadi je bil posebej namenjen Indijancem in Eskimom. To pa je bil tudi zadnji dan njegovega 36. potovanja pa ZDA in Kanadi.

V letu 1988 se je papež Janez Pavell II. odpravil na potovanje po deželah Južne Amerike. To je bilo že njegovo deveto latinsko-ameriško pastoralno potovanje. Obiskal je »celino upanja«, kakor večkrat imenujejo Južno Ameriko v cerkvenem jeziku. V njej živi nad 300 milijonov katoličanov na svetu. S tega stališča je to ime čisto razumljivo, še bolj pa zaradi mlade in razpirajoče se Cerkve južnoameriškega sveta, Cerkve v polnem naletu duha in svežine.

Znano je, da papež čuti do te »celine« posebno skrb in ljubezen, hkrati pa tudi posebne obveznosti. Na svojem apostolskem potovanju, ki je trajalo od 7. do 19. maja 1988, je obiskal Urugvaj, Bolivijo, Peru in Paragvaj. Na tem, že 37. potovanju na tuje, je papež obiskal 17 mest najmanj 50 govorov je imel domačinom, delavcem, duhovnikom, redovnikom, izobražencem, Indijancem in raznim gostiteljem; imel je vrsto ekumenskih srečanj z nekatoličani in judi.

Čeprav velja Južna Amerika za Cerkev jutrišnjega dne, za »celino upanja«, ni mogoče prezreti, da so v večini držav tega dela sveta grobo kršene človekove temeljne pravico. Ravno v obiskanih državah so ugrabitve, nasilja in trgovina z mamili na dnevenem redu. Pri srečanju z državnimi voditelji je papež opozoril na te pojave ter se potegnil za reveže in preganjane.

Na dolgi južnoameriški poti se je papež prvič ustavil v Urugvaju. Čeprav je 90 odstotkov prebivalcev katoličanov, se njihovo versko življenje bolj ali manj omejuje na krst, prvo obhajilo in cerkveni pogreb; cerkvene poroke so redke. To je dežela velikih in žgočih socialnih razlik, dežela, v kateri ne pride do narodne sprave. Vojska in teroristična organizacija »Tupamaros« strahujeta deželo. Teologija osvoboditve je tudi v Urugvaju našla plodna tla. Eden njenih privržencev je škof Rodolfo Wirz, ki poudarja, da Cerkev mora biti v službi revežev in brezpravnih.

V Boliviji se je papež mudil od 9. do 15. maja. Deželo pretresa huda gospodarska kriza. Rudarstvo, ki je bilo dolga stoletja hrbtenica gospodarstva, je propadlo. Bolivijo je močno prizadela kriza na mednarodnem tržišču rudnin in kovin. Monožična odpuščanja v rudarski industriji so ljudi prisilila, da so si iskali zaslužka drugod – v pridobivanju kokaina. Vojno kokainski mafiji so zdaj napovedale ZDA. Mnogi so pričakovali od papeževega obiska, da jim bo prinesel žarek upanja.

V Peruju se je papež ustavil le en dan, in sicer 15. maja v glavnem mestu Limi. To andsko državo, ki se dobesedno koplje v hudi dolžniški krizi, je papež obiskal že leta 1985. Od takrat se ni dosti spremenilo in je bil tudi ta obisk povod in priložnost za trezna opozorila. Predsednika Alana Garcio Cerkev podpira v njegovih razvojnih prizadevanjih. Vlada se mora neprestano srečevati z nasiljem. Po državi strašijo, ropajo in ubijajo maoistične levičarske organizacije in organizacija »Tupac amaru«, katere ena zadnjih žrtev je bil duhovnik Acuna Cardenas, ki so ga ubili med mašo.

Zadnje dni svojega latinskoameriškega obiska je papež prebil v Paragvaju, kjer Cerkev stoji v prvi vrsti zagovornikov demokracije in odpora proti diktatorju Alfredu Stroessnerju, ki je le malo pred papeževim obiskom prekinil izredno stanje. Tudi v tej državi vlada nasilje. Na predvečer papeževega obiska so dejavni laiki v prestolnici Asuncion poudarjali: Papež mora zvedeti resnico. Zvedeti mora, da je ta vlada, katere člani se imenujejo katoličani, tista, ki je odklonila »narodni dialog in spravo«, h katerima je vabila Cerkev.

Janez Pavel II. v Avstriji. Papežev pastoralni obisk v Avstriji je trajal od 24. do 27 junija. O srečanju s Slovenci ob tem obisku v Krki na Koroškem objavljamo posebno poročilo. Tretji dan tega pastoralnega obiska je papež namenil prebivalcem Salzburga. Tu je imel slovesno mašo, srečanje z mladino, umetniki, znanstveniki, za konec pa se je udeležil ekumenske večerne

molitve v evangeličanski Kristusovi cerkvi. Zadnji dan bivanja v Avstriji je papež posvetil Innsbrucku, od koder se je vrnil v Rim.

Od 12. do 20. septembra je papež obiskal »črno celino«. Ustavil se je v južnih afriških državah Zimbabveju, Mozambiku, Bocvani, Svazilandu in Lesothu, ni pa obiskal južnoafriške republike.

Sredi jeseni – od 6. do 10. oktobra pa je bil napovedan papežev obisk v Franciji, o čemer bo poročal Koledar za leto 1990.

Jože Dolenc

Grške Cerkve

Krščanstvo se je najprej utrdilo na Bližnjem vzhodu, predvsem v Grčiji, kjer je zelo uspešno deloval zlasti veliki misijonar sveti Pavel. V Atenah, prestolnici Grčije, je imel znameniti govor in je »pobožnim« Atencem oznanjal »nepoznanega Boga«, »ki je ustvaril vesolje in vse, kar je v njem«, in je iz enega »ustvaril ves človeški rod, da bi napolnil obličje zemlje in ljudem odmeril čase in meje bivanja, da bi Boga iskali in se morda do njega dotipali in ga našli, saj ni daleč od nikogar izmed nas. Zakaj v njem živimo, se gibljeno in smo« (Apd 17,22-28).

Prvim krščanskim občinam v grških mestih je sveti Pavel pisal duhovno bogata spodbudna pisma, ki so kot pomembni del Nove zaveze kristjanom vseh časov in krajev vir teoloških spoznav o Bogu, Kristusu, Cerkvi in krščanskem življenju.

Svetopisemske knjige Nove zaveze so bile dejansko napisane v grškem jeziku. Sploh je grška civilizacija in kultura močno vplivala na utrditev in rast krščanstva ne le na Vzhodu, temveč povsod po svetu. Med samostojnimi vzhodnimi Cerkvami je kmalu zavzel prvo mesto carigrajski patriarhat.

Carigrajski patriarhat

Ko je Carigrad (Konstantinopolis) leta 330 postal prestolnica rimskega cesarstva in so ga začeli imenovati »Novi Rim«, je vse bolj rastel njegov ugled tudi na cerkvenem področju. To je bilo čutiti že na 2. vesoljnem cerkvenem zboru v Carigradu (381), še bolj pa na kalcedonskem koncilu (451), ko je bilo naglašeno, da ima carigrajski patriarh prvo mesto med škofi na Vzhodu, čeprav je Rim uradno priznal carigrajski škofiji (ust. konec 3. st.) naslov patriarhata šele na 8. vesoljnem cerkvenem zboru v Carigradu (869). Carigrajski patriarh Janez si je ob koncu 6. stoletja privzel naslov »ekumenski« (vesoljni), to je patriarh vsega bizantinskega cesarstva. Dejansko se je vpliv carigrajskega patriarha utrdil na krščanskem Vzhodu zlasti po odcepu nestorijancev in monofizitov (5. st.) ter po vdoru Arabcev v Aleksandrijo, Antiohijo in Jeruzalem (7. st.), ko so patriarhi teh mest postajali vse bolj odvisni od Carigrada.

Tudi veliki vzhodni razkol med rimsko in carigrajsko Cerkvijo v 11. stoletju (1054) je pomen carigrajskega patriarha na krščanskem Vzhodu okrepil. Napetosti med Rimom in Carigradom so povečale križarske vojne v 12. in 13. stoletju in jih niso mogli ublažiti niti poskusi sprave na 2. lyonskem (1274) in florentinskem koncilu (1439). S pešanjem in krčenjem bizantinskega cesarstva pa je padala tudi moč carigrajskih patriarhov, vse do padca Carigrada v turške roke (1453). V dolgem in težkem turškem obdobju so bili carigrajski patriarhi v mnogočem podrejeni turški oblasti, vendar so med svojim ljudstvom ohranili ugled narodnih voditeljev, med vsemi pravoslavnimi Cerkvami na Vzhodu pa častno prvenstvo.

To prvenstvo priznava »ekumenskemu« patriarhu ves pravoslavni svet še danes, čeprav spada sedaj pod njegovo upravo le okrog 1,500.000 vernikov v Turčiji (ok. 15.000 vernikov), Grčiji (Dodekanez, Kreta, Atos), v Zahodni Evropi, Ameriki in Avstraliji. Patriarhat ima 23 škofij, 1327 župnij, okoli 60 škofov in okrog 1500 duhovnikov. Velikega ekumenskega delavca patriarha Athenagorasa, ki je vodil patriarhat v letih 1948–1972, je nasledil patriarh Dimitrios (roj. 1914), ki je prav tako odprt za ekumensko delo zbliževanja med krščanskimi Cerkvami. Njegovo dejavnost pa zelo ovira velika utesnjenost, v katero ga vse bolj potiska turška oblast.

Grška sinodalna Cerkev

Ko se je grški narod v prvi polovici 19. stoletja (1833) vsaj deloma osvobodil turškega jarma, je tudi Cerkev tega ozemlja hotela biti samostojna. Carigrajski patriarh je avtokefalnost te grške sinodalne Cerkve, ki jo vodi sveti sinod (zbor) vseh škofov – metropolitov pod predsedstvom atenskega nadškofa, priznal šele leta 1850. Pozneje osvobojeni predeli Grčije spadajo v glavnem še vedno pod upravo carigrajskega patriarha, kar povzroča medsebojne napetosti.

Grška sinodalna Cerkev šteje nad osem milijonov vernikov in ima 78 škofij – metropolij, okrog 7180 župnij, nad 8000 duhovnikov ter 286 samostanov. Precej težav ima z državno oblastjo zaradi imetja in nadzora nad njenim delovanjem. Za teološko izobrazbo duhovnikov skrbita dve teološki fakulteti: v Atenah in Solunu. Cerkev izdaja

vrsto listov in revij. Njena dejavnost je živahna posebno med mladino, ki zadnje čase doživlja versko prebujenje, zlasti še v »neopravoslavnem gibanju«. Škofje, duhovščina in menihi so na splošno ekumensko dokaj zaprti, predvsem zaradi nezaupanja do Rima in katoliškega Zahoda. Vendar tudi grška sinodalna Cerkev sodeluje pri sodobnem ekumenskem gibanju in tudi pri katoliško-pravoslavnem dialogu. Prav v Grčiji so bila v zadnjem času številna ekumenska srečanja. Od leta 1974 Cerkvi načeluje atenski nadškof primas Serafin (roj. 1913).

Leta 1977 je skupščina grških škofov – metropolitov potrdila novo ustavo grške pravoslavne Cerkve, ki jo je že prej sprejel grški državni parlament. Nova ustava prinaša več demokratičnosti in daje možnost izvolitve za grškega primasa tudi škofom iz predelov grškega ozemlja, ki spadajo pod upravo carigrajskega patriarha.

Ciprska nadškofija

Tretja samostojna grška Cerkev obstaja na otoku Cipru. To je ciprska nadškofija, ki ji je cerkveno neodvisnost priznal že vesoljni cerkveni zbor v Efezu (431).

Krščanstvo se je na Cipru utrdilo že v apostolskih časih. Tudi apostol Pavel in njegov pomočnik Barnaba sta oznanjala evangelij na tem otoku. V 6. stoletju je imela ciprska Cerkev kar 14 škofij. V 7. stoletju so zasedli Ciper Arabci, pozneje križarji, Genovežani, Benečani in v 16. stoletju Turki, do leta 1878, ko je prišel pod angleško nadoblast. Šele leta 1960 je bila razglašena samostojna republika Ciper. Posebno pod Turki so kristjani veliko trpeli in tudi danes je napetost med Turki in pravoslavnimi Grki na otoku zelo velika. Po uspešnem delovanju predsednika republike, nadškofa Makariosa, so namreč leta 1974 turški vojaki zasedli dobro tretjino otoka. Mnogo pravoslavnih Grkov je bilo pregnanih s svojih domov in turška oblast na tem predelu načrtno uničuje krščanske svetinje.

Ciprska nadškofija šteje danes okrog pol milijona vernikov. Obsega šest škofij – metropolij in ima 560 župnij in okrog 680 duhovnikov, ki prejemajo teološko izobrazbo v Grčiji, ter več znamenitih starih samostanov. Po smrti nadškofa Makariosa (1977) vodi Cerkev nikozijski nadškof Hrysostomos (roj. 1927).

Težnja po edinosti

Vse tri grške Cerkve težijo po medsebojni edinosti, ki pa jo zgodovinske in politične razmere znova in znova otežujejo. Vse tri Cerkve imajo isti bizantinski obred in isti grški liturgični jezik. Povezuje jih stoletna skupna pot, medsebojna pomoč in tudi današnje sodelovanje.

Vse tri Cerkve so sestrinsko povezane tudi z drugimi samostojnimi pravoslavnimi Cerkvami (težave so z makedonsko Cerkvijo), v precejšnji meri pa tudi s celotnim krščanstvom. Odnosi grške sinodalne Cerkve s katoličani latinskega obreda v Grčiji (ok. 45.000) so dobri, manj pa s katoličani bizantinskega obredą (apostolski eksarhat s sedežem v Atenah, ok. 3000 vernikov).

Na ekumenskem področju izpričuje največjo zavzetost carigrajski patriarhat, z »ekumenskim« patriarhom na čelu. Želeti pa bi bilo, da bi si za pospešeno zbliževanje med kristjani vseh obredov, jezikov in smeri vse bolj prizadevale vse krajevne grške Cerkve, zlasti še atoški menihi in celotna atenska nadškofija.

Stanko Janežič

Goriška Mohorjeva družba

Na slovenskem knjižnem sejmu v Cankarjevem domu v Ljubljani novembra 1987 je bila prvič v zgodovini tiskovna konferenca vseh treh Mohorjevih družb (celjske, celovške in goriške) in tedaj je predsednik Goriške Mohorjeve družbe na kratko predstavil svojo družbo. To besedilo objavljamo tudi za bralce našega koledarja.

Goriška Mohorjeva družba (GMD) je bila ustanovljena v Gorici dne 20. marca 1924. Vse dotlej smo Primorci prejemali mohorjevke od sosestre, ki je bila ustanovljena leta 1852 na pobudo škofa Slomška in je leta 1919 iz Celovca pribežala na Prevalje in se je pozneje nastanila v Celju. V letu 1914 je imela celovška Mohorjeva na Primorskem skoraj 17.000 članov–naročnikov (9.684 v goriški nadškofiji, 4.908 v tržaško–koprski škofiji).

Po prvi svetovni vojni je mirovna pogodba ločila Primorje od matičnega telesa v Jugoslaviji in slovenske manjšine na Koroškem z mejo, ki je postajala čedalje bolj zaprta. Manjšinski voditelji so kmalu zaslutili, da bo italijanska vlada prej ali slej zatrla vse slovenske ustanove in organizacije, tako kulturno prosvetne kakor gospodarske in športne. Nekaj upanja je bilo, da bo prizanesla verskim družbam. Zato je Zbor svečenikov sv. Pavla (duhovniško udruženje) na pobudo manjšinskega poslanca Virgila Ščeka osnoval Goriško Mohorjevo družbo. Njen pravilnik, ki ga je potrdil goriški nadškof Sedej, je stopil v veljavo 20. marca 1924. Že ob koncu leta je družba razposlala članom svoj prvi knjižni dar. Obsegal je Koledar za leto 1925 in štiri kvalitetne knjige. Brž na začetku je družba štela 12.000 članov, ob koncu leta 1927 pa so ti narasli na 18.000 poleg 82

Goriški nadškof dr. Frančišek B. Sedej je novembra 1923 podpisal ustanovno listino in pravila Goriške Mohorjeve družbe

dosmrtnih. Takrat je družba natisnila 109.000 izvodov dobrih knjig.

Dne 19. aprila 1926 je predsedstvo italijanskega ministrskega sveta z okrožnico, poslano vsem ministrom, prištelo tudi Družbo sv. Mohorja v Gorici med tajna ali podtalno delujoča društva, vendar italijanska oblast družbe ni zatrla ne zasegla njenega imetja. V času najhujše fašistične prisile ji je delala hude težave in šikane s cenzuro, klicala je na zagovor njene predstavnike, jih pošiljala v konfinacijo, plenila že dotiskane knjige, grozila njenim vplivnim in aktivnim članom. Posebej se je zaganjala proti slovanski duhovščini v Primorju, saj so bili zvečine družbeni poverjeniki po vaseh. Zato so slovenski in hrvaški duhovniki iz Julijske krajine decembra 1930 naslovili na papeža Pija XI. posebno spomenico in mu prikazali obupni položaj. Italijanski pritisk pa ni ponehal. V letih 1931, 1932 in 1933 so oblasti zaplenile Mohorjev koledar, ko so bile knjige že razposlane (vdiranje v župnišča in preiskave po domovih). V naslednjih dveh letih je izšel le skromen Koledar, leto pozneje pa še skromnejši zvežček z naslovom Zapisnik za prestopno leto 1936. Po letu 1937 se je položaj nekoliko zboljšal (vpliv Svetega sedeža, Stojadinovičeva politika zbližanja z Italijo). Tako je leta 1939 spet lahko izšel Koledar s štirimi knjigami.

Toda že naslednjega leta je Italija vstopila v vojno in Mohorjeva je morala utihniti. Po padcu fašizma leta 1944 je izdala molitvenik Molimo v 20.000 izvodih. Naslednje leto so mohorjevke prišle iz Ljubljane, v letih 1946 in 1947 je izšel samo Koledar v 3.000 izvodih. Ko so leta 1947 določili razmejitveno črto med Italijo in Jugoslavijo, se je slovenska manjšina v Italiji znatno skrčila. Število članov Mohorjeve družbe, ki je v začetku vojne štela 11.500 naročnikov, je na mah padlo na 1.500. Celih dvanajst let je Goriška Mohorjeva izdajala Koledar s celovško, kar seveda ni bila idealna rešitev. Po razmejitvi je ostalo v Trstu nekaj slovenskih narodno zavednih kulturnikov. Tako se je goriška Mohorjeva povezala s Trstom in sprejela v odbor tudi predstavnike tržaških Slovencev. Le tako je mogla nadaljevati svoje nekdanje poslanstvo. Poslej pošilja vsako leto svojim 1.400 članom knjižni dar, ki obsega Koledar in tri knjige. Ena od teh je tudi Primorski slovenski biografski leksikon, ki je začel izhajati leta 1964 na pobudo pokojnega monsignorja Rudija Klinca in knjižničarja Marijana Breclja. Letos smo prišli do 14. snopiča s črko S.

Tako je slovenska tiskana beseda Primorce učila, vzgajala, plemenitila in jim vlivala poguma. To poslanstvo je spolnjevala v času, ko so jo poniževali, prepovedovali in preganjali. Tudi danes ga skuša spolnjevati, četudi ji primanjkuje mik prepovedanega sadu.

Drago Butkovič

Skrb za družbene zadeve

(sedma po vrsti in druga družbena okrožnica papeža Janeza Pavla II.)

Sredi februarja 1988 je papež Janez Pavel II. objavil svojo sedmo okrožnico »Solicitudo rei socialis« (»Skrb za družbene zadeve«) z datumom 30. 12. 1987. Izšla je ob dvajseti obletnici družbene okrožnice Pavla VI. »Populorum progressio« (»Razvoj narodov«).

Opredeliti pojem razvoja

Cilj nove okrožnice je »s pomočjo teološke analize današnje resničnosti opredeliti potrebnost vseobsegajočega in diferenciranega pojma razvoja«. Zato se okrožnica močno naslanja na okrožnico »Razvoj narodov«, ki jo kar devetinštiridesetkrat pohvalno omenja. Nadaljuje pa njeno delo s tem, da analizira današnjo situacijo, osvetljuje pojem »razvoj« in teološko razmišlja o problemih časa v smislu gesla »Zavzeti se za uboge«, ki ga je sprejela škofovska sinoda leta 1985.

Cilj družbene skrbi Cerkve je »pravi razvoj človeka in družbe« (št.1). Zanj je odgovoren človek kot oseba, torej posameznik. Zato okrožnica poudarja veljavnost in nadaljnjo aktualnost pozivanja na vest v okrožnici »Razvoj narodov«. V tem duhu se je Pavel VI. obrnil »na vse ljudi

dobre volje« in ugotovil, da je družbeno vprašanje »doseglo svetovno razsežnost«. Cerkveni družbeni nauk je obogatil z mislijo: »Razvoj je novo ime za mir«. Družbeno vprašanje je moralno vprašanje. Zato je Pavel VI. opozoril na »moralno zadolžitev« posameznika kot »dolžnost za solidarnost«. Opozoril je, da razvoj ne zajema le materialne plati sveta, ampak tudi »družbeno, kulturno in duhovno razsežnost človeka« (št. 6–10).

Okrožnica »Skrb za družbene zadeve« ta doprinos Pavla VI. privzema v svoj temelj. Ugotavlja prepad med »razvitim Severom in zaostalim Jugom«, med »prvim«, »drugim«, »tretjim« in »četrtim« svetom. Ta razvijugani prepad ogroža »edinost sveta«. Kot zakrament edinosti je Cerkev dolžna voditi svet nazaj k edinosti (št. 14).

Zatiranje pravic

Kulturna nerazvitost se še posebej kaže v zatiranju pravic. Pravice zatirajo delodajalci in politične skupine, ki si samolastno prisvajajo v družbi vodilni monopol. Do tega nimajo nobene pravice. S svojim nasiljem zatirajo »ustvarjalnost posameznika«, rušijo »osebni značaj družbe«, onemogočajo »državljane kot osebe« (št. 15). V tem smislu se je položaj sveta poudarjeno poslabšal. Orodje, ki ga uporabljajo tisti, ki to poslabšanje položaja vodijo, so »gospodarski, finančni in družbeni mehanizmi« (št. 16). Kljub temu pa ostaja medsebojna odvisnost v svetovni družbi zelo tesna. Razvoj bi bil pravi samo tedaj, če bi ga bili deležni vsi narodi sveta (št. 17). Tako pa bi podivjani razvoj na nekaterih delih sveta na račun nerazvitih delov lahko primerjali z rakasto tvorbo, ki preti usmrtiti celotni organizem človeške družbe. Kot posebna znamenja krize okrožnica našteva stanovanjsko krizo, brezposelnost (št. 17,18) ter mednarodno zadolžitev (št. 19).

Politični, ideološki in vojaški razlogi predvsem v konfliktu med Vzhodom in Zahodom povzročajo hudo zaostajanje »v procesu razvoja«. Nasprotje med obema blokoma in sistemoma pogojujejo »načela liberalističnega kapitalizma« oziroma »marksističnega kolektivizma« (št. 20). Oba bloka zagovarjata »razvoj človeka in ljudstev«. Pojmovanja tega razvoja pa so pri obeh nepopolna in zahtevajo poglobljen popravek (št. 21.). Oba kažeta težnjo po imperializmu (...) ali po »oblikah neokolonializma« (št.22). Zato okrožnica daje priznanje »mednarodnemu gibanju izvenblokovskih dežel«, kolikor hočejo na »učinkovit način zagovarjati pravico vsakega naroda do svoje identitete, do svoje neodvisnosti in trdnosti, kakor tudi pravico do uporabe dobrin na podlagi enakosti in solidarnosti, ki so dane za vse ljudi« (št. 21).

Zoper orožje in nasilje

Okrožnica ponovi misli okrožnice »Razvoj narodov« zoper proizvodnjo orožja. Denar, ki ga namenjajo za proizvodnjo orožja, bi morali nameniti za omilitev revščine. Tako Zahodu kot Vzhodu okrožnica očita, da se odrekata moralni odgovornosti (št. 23). Kakor je greh izdelovati orožje, ne pa pomagati revnim pa je še večji greh ravnanje s tem orožjem. Skoraj neovirano ga izdelovalci prodajajo v vse dele sveta. Z arzenali atomskega orožja pa se svet pomika, kakor vse kaže, k svojemu smrtnemu uničenju.

Posledica političnih konfliktov so milijoni beguncev. Ob tem žalostnem dejstvu pa okrožnica obsoja tudi vsako obliko terorizma, pri čemer papež citira svoj govor na Irskem septembra 1979. Eksplozija prebivalstva je problem Juga, kjer obstaja nevarnost nečloveških posegov oblasti v najintimnejše področje družinskega življenja. Ljudje bogatega Severa pa sami odklanjajo otroke.

Razvoj

Vendar se pojavljajo v današnjem svetu tudi pozitivna dejstva. Mnogi posamezniki so se začeli zavedati lastnega človeškega dostojanstva in dostojanstva vsakega človeka. To prebujenost kaže oživljena skrb za spoštovanje človekovih pravic, prepričanje o globoki medsebojni odvisnosti, skrb za spoštvanje življenja, skrb za mir in skrb za okolje, ki je »bolj prebujena zavest o omejitvi osnovnih surovin, ki so na razpolago (...), nadalje potreba po spoštovanju nepoškodovanosti in ritmov narave« (št. 26).

Razvoj ni premočrten in avtomatičen proces. Zato »optimizem mehanicistične vrste« nima osnove (št. 27). Razvoja tudi ne smemo tolmačiti le »ekonomsko« ali »ekonomistično«. Ekonomska »nadrazvitost« se rada druži z moralno nerazvitostjo, kadar preobilje človeka zasužnjuje. Temu rečemo »potrošništvo«. Razvoj, ki se tako enostransko, zgolj ekonomistično, poganja naprej, se obrne zoper človeka, ki naj bi mu služil. Naloga razvoja spada k bistvu človekove poklicanosti (št. 30). Človek je »v svoji telesni kot duhovni naravi« v sorodu z drugimi stvarmi in je hkrati »v pravem sorodstvu z Bogom« (št. 29). Človek ni ustvarjen statično, ampak je naravnan k razvoju. Zato je »današnji razvoj treba gledati kot trenutek zgodovine, ki se je začela s stvarjenjem in jo nezvestoba do volje Stvarnika neprestano kvari« (št. 30.). Glavna oseba razvoja je vedno človek. Evangeljsko priliko o telentih (Mt 25, 26–28) je mogoče brati kot navodilo, da smo dolžni sodelovati pri razvoju celotnega človeka in vseh ljudi (št. 30).

V luči sv. pisma in očetov

Sveto pismo nove zaveze nam daje najboljšo luč za pogled na razvoj. Pismi Kološanom in Efežanom pokažeta na božje kraljestvo in Kristusa kot cilj razvoja in na škodo, ki jo pri razvoju povzroča greh. »K najstarejšemu nauku in praksi Cerkve« spada prepričanje, da je Cerkev in da so njeni nosilci služb in vsi člani po svojem poklicu zavezani odstranjevati bedo trpečih blizu in daleč ne le s tistim, kar imajo »odveč«, in zato, ker imajo odveč, ampak zato, ker je pomoč »nujna«. Z opozorilom na tekste cerkvenih očetov papež pravi, naj se zaradi nujnosti pomoči lačnim in žejnim, potrebnim obleke in stanovanja odpovemo nabavljanju preobilice cerkvenega okrasja in dragocenih naprav za bogoslužje. »Obvezno naj bi bilo dati takšne dobrine za potrebne«. Zavzemanje za razvoj narodov je »dolžnost za vse in vsakogar (...), še posebej za katoliško Cerkev«. To poslanstvo naj bi katoličani opravljali v sodelovanju s člani drugih veroizpovedi. (št. 32). Pospeševati razvoj v tem smislu pomeni tudi bojevati se za »človekove pravice« za »pravice narodov in ljudstev« (št.33), za »spoštovanje ustvarjenih reči« (št. 34) v smislu varovanja okolja.

Strukture greha in spreobrnjenje

Ovire za razvoj so gospodarske in politične, vendar so v bistvu moralne narave. Zato jih je mogoče premagati »samo z bistveno moralnimi odločitvami«. Pri njih se verni »ozira na verska načela« (št. 35). »Strukture greha« (št. 36) na bloke razdeljenega sveta imajo svoje korenine v osebnem grehu. Grešijo ljudje s svojimi konkretnimi dejanji in strukture greha vzdržujejo, utrjujejo ter ovirajo njihovo odstranitev. To je papež razložil že v apostolskem pismu »Reconciliatio et Paenitentia« (»Sprava in pokora«), št. 16. Oblikovala sta se dva načina grešnega zadrževanja: »izključna strast po profitu« in »zahteva po oblasti«, po vsiljevanju svoje volje drugim »za vsako ceno«. To sta med seboj povezani zadržanji narodov in blokov. Za gospodarskimi in političnimi odločitvami pogosto lahko vidimo malikovanje denarja, ideologije, razreda ali tehnologije (št. 37). Treba je torej spremeniti »duhovno zadržanje«, potrebno je »spreobrnjenje«. Da je spreobrnjenje že na delu, kaže obračanje k pozitivnim moralnim vrednotam. Tako raste zavest o medsebojni odvisnosti (št. 26), ki se razvija v »solidarnost«, torej krepost. Solidarnost je trdna in stalna odločnost, zavzemati se za skupni blagor. Strukture greha premagamo samo s popolnoma nasprotnim zadržanjem: z odpovedjo zatiranju in z voljo služiti bližnjemu. Geslo Pija XII. »Opus iustitiae pax« (»Mir je sad solidarnosti«) (št. 39). Solidarnost je krščanska krepost, ki temelji na veri, da je Bog naš Oče, mi njegovi otroci, ki živimo v »občestvu«, oblikovanem po Sv. Trojici, ki je »nov model edinosti človeštva« (št. 40).

Smernice

Družbeni nauk Cerkve ne daje »tehničnih rešitev«, ampak »temeljna načela«, »kriterije presojanja« in »smernice za konkretno ravnanje«. To je del evangeljskega oznanila Cerkve. S tem Cerkev preroško razgalja »zlo in nepravičnost« v družbi. Cerkev je na strani ubogih. Dobrine so dane za vse. Vsak ima pravico do privatne lastnine. V deželah v razvoju je treba spodbujati »duha podjetnosti«, pismenost, zadostno proizvodnjo prehrane. Korumpirane diktatorske, avtoritarne vladavine je treba zamenjati z demokratično ureditvijo. Z medsebojno solidarnostjo naj se dežele v razvoju rešijo čezmerne odvisnosti od bogatih ali oblastnih dežel (št. 45).

Stremljenje človeka in družbe po »osvoboditvi« od vsake oblike hlapčevstva je upravičeno. Je sila razvoja, ki pa jo ovirajo grehi in strukture greha. Evangeljski navdih tej sili je Marijin hvalospev. Papež ima torej odprte oči za razvoj takih teženj, ki so polne upanja. Skrbeti za zdravo okolje, pomagati zaradi nujne potrebe ne glede na to, koliko imam, spoštovati vsa ustvarjena bitja, spoštovati meje uporabe narave, varovati življenje, gojiti krepost solidarnosti.

Odzivi

Okrožnica izhaja iz odločitve Cerkve za uboge, zato izredno razločno relativira velesili, njune ideologije in konflikte ter razkrije njuno soodgovornost za stanje današnje svetovne družbe. Zato okrožnica vznemirja. Liberalni gospodarski krogi so okrožnico ocenili zelo kritično. Papež jim žerjavico stresa na glavo. Avstrijski magacin za gospodarstvo Trend (4/88) se poleg tega jezi »na številna potovanja Poljaka Karla Wojtyłe« (str. 224). Seveda ni upati, da se bodo zahodni liberalci in vzhodni totalitarni sistemi kar čez noč spreobrnili. Vendar njihova ranjenost ob papeževi besedi kaže, da je ta beseda zadela na razbolelo točko v njihovi vesti, kjer jim božji glas od znotraj ne da miru v njihovem grehu. S tem pa je papež s svojo besedo stopil v službo tistega odličnega razvoja, ki ga znotraj človeških duš neprestano spodbuja sam Bog, ki ne zapusti grešnika v njegovi nesreči.

Tudi pri nas poznamo nerazvitost: pomanjkljivo vrednotenje dostojanstva osebe, pomanjkljivo obrambo človekovih pravic, svobode, življenja, pomanjkanje stanovanj, brezposelnost, strukture greha. Zato smo se kristjani pri nas na kraju samem dolžni prizadevati za uresničenje ciljev okrožnice.

BIBLIOGRAFIJA:
1. »Sollicitudo rei socialis«, v: Herderkorrespondenz, 1988, 3.
2. Heinrich Schunderl, Die soziale Sorge der Kirche, v: Denken + Glauben, 1988, št. 35
3. »Sollicitudo rei socialis« in entwicklungspolitischer Sicht. Fragen an Theodor Dams, v: Hederkorrespondenz 1988, 4.
4. Janez Sraka, Janez Pavel II.: »Skrb za socialne zadeve«, v: Kristjanova obzorja 12, junij 1988, 120.

Rudi Koncilija

Človek in pogovor

Menda ni besede, ki bi jo danes tolikokrat slišali ali našli zapisano v časopisih in drugod, kakor je beseda dialog, se pravi pogovor. Nasplošno najbrž tudi vemo, kaj hočemo povedati, ko jo uporabljamo, čeprav je vprašanje, ali se vedno prav zavedamo, kaj v resnici pomeni ali kaj od nas zahteva. Pravimo npr., da se moramo o nečem pogovoriti, da moramo zbližati svoje poglede in se sporazumeti, da moramo poiskati rešitev, s katero bomo lahko bolj ali manj vsi zadovoljni itn. Namen pogovora je tedaj, da bi bolje spoznali resnico, da bi si v tem pogledu drug drugemu pomagali, zbližali svoje poglede in se potem ustrezno odločali, čim pravilneje odločali. Namen pogovora je tako spoznanje resnice kakor tudi z njo usklajeno ravnanje. Iz tega pa sledi, da je od pogovora odvisna duhovna rast posameznega človeka in dejavno sožitje ljudi v družbi, napredek tudi človeštva sploh. To so res pomembne zahteve, ki nam jih postavlja pogovor.

Do pogovora v pravem pomenu lahko pride samo takrat, če si ljudje, ki se pogovarjajo, zaupajo in če stvari, ki se o njih pogovarjajo, vsaj nekoliko poznajo, tako da morejo k pogovoru prispevati svoj delež. V nasprotnem primeru bi namreč lahko bili le poslušalci, ne pa sogovorniki, čeprav se večkrat zgodi, da prav tisti, ki v resnici najmanj stvari poznajo, hočejo o njih največ vedeti in kratko malo uveljaviti svojo samovoljo. Z resničnim znanjem se druži tudi zavest, da marsičesa ne vemo, kar potem človeka sili k pogovoru, odpira ga za pogovor z drugim, da bi tako mogel priti do popolnejšega spoznanja. Zavest zamejenosti lastnega znanja in odprtost za nova spoznanja in zato tudi za spoznanja drugega sta pogoj za iskren pogovor. Takšnemu pogovoru zato nasprotujeta pretirana samozavest in zelo okrnjeno spoznanje, ki sploh ne vidi še nerešenih vprašanj, kakršne nakazuje npr. znana izjava grškega misleca: »Vem, da nič ne vem.« Posebej pa onemogočajo pogovor pojavi, kakršni so npr. fanatizem, fundamentalizem, dogmatizem in sploh oboževanje »črke«, kakor pravimo. Ljudje, ki so zagovorniki takšnega vedenja, imajo ali hočejo imeti vedno prav, kakor pač to veleva njihova pravovernost, in zato poznajo v resnici le samogovor (monolog). Priznati moramo, da imamo pogosto v različnih razpravah opraviti le s kopičenjem samogovorov, tako da o pogovoru ali razpravi v pravem pomenu sploh ni sledu. Ljudje govorijo drug mimo drugega in se niti malo ne pogovarjajo.

O človeku sicer pravimo, da je pogovorno bitje, se pravi, da je naravnan k pogovoru, da čuti potrebo po pogovoru in da je glede svojega razvoja, duševne in duhovne rasti navezan na pogovor in odvisen od pogovora, od pogovora z drugimi, od dejavnega sožitja z njimi. To je nedvomno res, saj je človek družbeno bitje, ne le posameznik, in je njegovo mišljenje povezano z govorom. Človekova kultura v najširšem pomenu je tesno povezana z njegovim družbenim življenjem. Vendar je v človeku tudi težnja, ki se skuša uveljaviti v nasprotni smeri. Človek se namreč hoče uveljaviti tudi kot posameznik, in sicer večkrat poskuša to po vsej sili doseči, zato se čuti od drugega človeka tudi ogrožen, zapira se vase in hoče ohraniti svoj prav. Ob človekovi pogovorni naravnanosti se uveljavlja večkrat precej vidno težnja po samogovoru, po zapovedovanju, se kažejo različne oblike samovolje. In čim manj lahko človek uresniči posebno kakovost svoje osebe, čim manj ima možnosti za zasebnost, čim bolj se čuti ogroženega od skupnosti, tem bolj se zapira vase, tem bolj hoče imeti svoj prav in tem bolj je napadalen v tem pogledu. Takšni so vedno tudi odgovori na položaj, ki človeku ne dopušča, da bi imel svoje poglede, ki človeku krati svobodo. Vedno se pač uresničuje misel našega pisatelja Finžgarja: »Kdor misli, da bo zlasti z nasiljem napel človeka na en in isti vzorec, je v hudi zmoti.« Kdor tedaj poskuša na vso silo s človekom manipulirati, bo prej ali slej doživel prav nasprotje od tistega, kar je hotel doseči. Res pa je tudi, da je omenjena dvojnost v človeku najboljša osnova za pristen pogovor, kajti človek zaradi nje more resnično dajati in sprejemati, govoriti in poslušati, se pogovarjati.

Ta dvojnost je odsev še globlje dvojnosti, in sicer tiste, ki jo izražamo z ljubeznijo do sebe in do drugih. Med obema oblikama ljubezni more biti sicer ravnovesje, a večkrat se dogaja, da se ljubezen do sebe povsem sprevrže v samoljubje, sebičnost, kar potem na poseben način določuje človekovo razmerje do drugega, tako da se človek sploh ne more prav vživeti v drugega in ga jemati kot drugačnega, kakor je sam. Zato pa tudi ni več sposoben resničnega pogovora, tako da bi svoje spoznanje soočil s spoznanjem drugih

in bil pripravljen, da se od drugih kaj nauči. Samoljubje, samovšečnost in samozadostnost so v najtesnejši povezavi, zapirajo človeka vase ali ga navajajo le k iskanju sebe.

So pa seveda ljudje, ki so močno usmerjeni v svojo notranjost in zaradi tega se sicer redko odprejo za pogovor, vendar se znajo celo bolj pogovarjati kakor tisti, ki svojo notranjost »nosijo na krožniku« in zato malo razmišljajo in morejo tudi malo dajati iz »zakladnice svojega znanja«. Rekli smo namreč, da je za pogovor potrebno dvoje: dajanje in sprejemanje, kajti samo takšen pogovor more obema sogovornikoma pomagati do popolnejšega spoznanja, more oba sogovornika obogatiti, kar je namen pogovora.

Nedvomno je naposled, da je za uspešen in iskren pogovor potrebna zavest enakopravnosti sogovornikov, se pravi, da nihče ne sme nastopati s stališča moči ali oblasti in da sogovornika ne podcenjujemo ali preziramo. Kakor hitro se skuša uveljavljati takšno razmerje med sogovorniki, je konec resničnega pogovora, saj tudi zaupanja in iskrenosti ne more biti. Zato pa tisti, ki nastopajo v imenu svoje časti in oblasti, tako malo poznajo ljudi in so znova in znova razočarani.

Čeprav pa je pogovor še tako zahteven in težaven, moramo priznati, da nam je vedno bolj potreben, da je za resnično človeško in zadovoljno sožitje med ljudmi danes nepogrešljiv. Človek se namreč vedno bolj zaveda svoje osebne vrednosti in svojega dostojanstva in se vede kot zrel, odrasel član človeške družbe. To velja za vsa področja človeškega življenja, za vse oblike življenja in dela v skupnosti. Nikjer ni več mogoče nastopati v imenu položajne avtoritete, moči in oblasti ali časti. Kdor to poskuša, bo prej ali slej moral priznati zgrešenost svojega vedenja. To velja celo za razmerja v družini, kaj šele drugod. Pogovor in zopet pogovor je potreben. In tako naša medsebojna razmerja postajajo bolj človeška, čeprav so združena tudi z naporom in odpovedjo, čeprav so večkrat hudo težavna. A vredna so napora, saj gre za počlovečenje življenja v skupnosti.

Učimo se tedaj pogovarjati, da nam bo vsem laže kljub še takšni različnosti. Kolikor smo kristjani pa moramo vedeti, da božji Duh veje prav nad našo različnostjo, da veje, kjer hoče in kakor hoče – On.

Vekoslav Grmič

ŠKOFU TOMAŽIČU V SPOMIN

(ob 40-letnici smrti)

Dne 26. februarja 1989 bo poteklo 40 let, odkar je v Mariboru umrl lavantinski škof dr. Ivan Jožef Tomažič. Rojen je bil 1. avgusta 1876 pri Sv. Miklavžu pri Ormožu. Gimnazijo je končal v Ljubljani, bogoslovje v Mariboru (posvečen 5. decembra 1898). Kot kaplan je služboval pri Sv. Juriju ob Ščavnici in v Celju. Na univerzi v Innsbrucku je dosegel doktorat teologije (1906), bil tajnik pri škofu Napotniku do 1915, ko je postal stolni kanonik v Mariboru, od 1921 stolni dekan in 1928 pomožni škof škofa Karlina. Po njegovi smrti 1933 je prevzel vodstvo lavantinske škofije. Kot škof je izvedel Karlinovo zamisel o novi stavbi mariborskega bogoslovja, toda v letu, ko bi bila stavba končana, je prišla okupacija in nacisti so novogradnjo uporabili za druge namene. Tudi po končani vojni zgradba ni bila vrnjena. Pač pa je škof Tomažič pred vojno dosegel, da je oblast priznala mariborskemu bogoslovju značaj Visoke bogoslovne šole. Prav tako je nadaljeval delo za beatifikacijo škofa Slomška, pod njegovim pokroviteljstvom je bila obnovljena notranjost mariborske stolnice. Leta 1934 je obhajal v Mariboru evharistični kongres. To so samo nekateri poudarki iz časa njegovega škofovanja. Njegov življenjepis v Slovenskem biografskem leksikonu (Jakob Richter) poudarja posebno značajsko potezo, da je namreč vse življenje iskal sporazum v navskrižnih mnenjih. Ob nastopu škofovske službe leta 1933 je napisal izjavo, da morata biti Cerkev in duhovščina nad političnimi strankami. Znano je bilo, da je škof Tomažič v cerkveno-političnih zadevah rad hodil svoja pota in se pri tem ni oziral na svojega škofovskega sobrata v Ljubljani dr. Gregorija Rožmana.

Ob nacistični okupaciji je lavantinska škofija postala žrtev okupatorskih ukrepov. Lavantinska škofija je tedaj skupaj z apostolskimi administraturami štela 485 škofijskih in 111 redovnih duhovnikov. Od teh so nacisti že v prvih mesecih izselili na Hrvaško 284 škofijskih in 81 redovnih duhovnikov. Duhovščina, ki je ostala, je bila izpostavljena hudemu okupatorjevemu terorju. Doma so okupatorji ubili šest duhovnikov (enega prvi dan okupacije, ko je pogledal skozi okno, dva kot talca, eden je umrl v zaporu po hudem mučenju, enega je kot begunca na Dolenjskem spoznal njegov prejšnji taboriščni poveljnik in ga kot bivšega zapornika dal ustreliti, enega pa so nacisti ujeli kot neoboroženega partizana in ustrelili), dva škofijska in en redovni duhovnik so umrli v taborišču Dachau, šest škofijskih in enega redovnega duhovnika pa so na grozovit način umorili v usta-

škem taborišču Jasenovac, en duhovnik je bil kot izgnanec ubit ob zavezniškem bombardiranju na Hrvaškem.

Po končani vojni si je škof Tomažič prizadeval, da bi škofija spet zaživela normalno življenje. Zaprosil je za pomožnega škofa in 15. decembra 1946 je posvetil svojega naslednika dr. Maksimilijana Džečnika. V tem času je bil star že 70 let in ob njegovi sladkorni bolezni so se pojavile še druge težave. Poleti 1947 ga je zadela delna kap, mu ohromila desno stran in ga položila na bolniško posteljo. Proti pričakovanju je sicer za silo okreval, toda po enem letu ga je zadel še hujši udarec kapi in mu ohromil obe nogi in desno roko. Odslej se brez strežniške pomoči ni mogel več sam gibati. V škofijski kapeli je s pomočjo svojega tajnika (J. Oberžana) lahko še 5. decembra 1948 opravil sede svojo zlato mašo in od tega dne dalje do svoje smrti je vsak dan sede maševal. Dne 26. februarja 1949 pa je tretji udarec kapi končal njegovo življenje. Pokopali so ga 3. marca 1949 v kripti frančiškanske bazilike v Mariboru ob škofih Slomšku, Stepišniku in Napotniku. V slovo mu je spregovoril ljubljanski pomožni škof Anton Vovk: »Petnajst let je bil škof Tomažič močen steber Slomškove škofije, sedaj je ta steber, ki je tako čvrsto stal na temeljih sv. Cerkve, omahnil. Ugasnila je na njem luč, ki je močno svetila duhovnikom in vernikom v škofiji in preko nje...«

Danes ne živi več noben od škofovih ožjih sodelavcev, da bi lahko napisal spomine nanj, kakor smo lani naredili ob 25-letnici smrti nadškofa Vovka. Zato lahko objavimo samo tisto, kar zgodovinski viri poročajo o najtežji dobi življenja škofa Tomažiča, o dobi nacistične okupacije.

Portret škofa Tomažiča, delo neznanega slikarja v škofijskem domu v Mariboru

Škof Tomažič med nemško okupacijo 1941–1945

Po prihodu Nemcev v Maribor 1941 se je škof Tomažič znašel skoraj čisto sam: nacisti so izgnali kanonike, bogoslovne profesorje in druge duhovnike iz njegove okolice, celo škofovega strežnika in stolnega mežnarja so izgnali, ostal je le stolni župnik msgr. Umek. V stolnici je škof pomagal župniku pri dušnem pastirstvu, ob nedeljah je dvakrat maševal. Sam je v šali rekel, da je za kaplana pri stolnem župniku. Ves čas okupacije je škof odklanjal od okupatorja mesečno plačo, kakršno je imel v kraljevini Jugoslaviji in bi mu pripadala tudi med okupacijo. Duhovniki lavantinske škofije s škofom vred niso bili sprejeti v štajerski Heimatbund in tako niso dobili nemškega državljanstva. Bili so le »zaščitenci nemškega rajha« (Schutzangehörige), torej prebivalci z omejenimi pravicami. Škof je moral kakor kakšen inozemec zaprositi za dovoljenje za bivanje na Spodnjem Štajerskem.

V svojem delovanju med okupacijo je bil škof Tomažič najprej razpet med cerkvenimi predpisi, ki jih je moral spoštovati, in med pokorščino okupatorski oblasti, pozneje pa tudi še na tretjo stran, namreč v odnosu do Osvobodilne fronte. Glede odnosa do oblasti je škof vedno navajal besede sv. Pavla iz pisma Rimljanom (13; 1–2), da je vsaka oblast od Boga in smo ji dolžni pokorščino. Te besede je zapisal v vdanostni brzojavki jugoslovanskemu kralju Petru II. ob oficirskem puču 27. marca 1941, tri tedne pozneje pa v poslanici Hitlerju in jih je še večkrat ponavljal v osebnih pogovorih z nacističnimi veljaki (pa tudi s svojo duhovščino).

Tako je zveznemu vodji Heimatbunda Steindlu 14. maja 1941 izjavil: »Jaz sem tukaj od Boga postavljen kot škof in bom svoje dolžnosti spolnjeval in svoje pravice branil, dokler me ne boste odvedli s silo ali dokler mi papež ne ukaže, da odstopim. Potrudil se bom, da bom lojalno sodeloval z novo ureditvijo, vendar s pridržkom, da bom vedno izpolnjeval cerkvene predpise.« Ko se je škof zavzemal za osvoboditev zaprtih duhovnikov, je 19. aprila 1941 izjavil šefu civilne uprave Uiberreitherju: »Če niso moji duhovniki nič drugega kot malopridneži, potem sem jaz kot njihov nadpastir največji malopridnež. Toda poudarjam, da je moja duhovščina dobra in vestna.« Dne 31. maja 1941 je škof rekel referentu za verske zadeve Hillingerju: »Ponavljam vse svoje prejšnje prošnje za izpustitev duhovnikov in njihovo vrnitev k dušnemu pastirstvu. Izjavljam solidarnost s svojo duhovščino... Če ne boste odstopili od namer za izgon duhovnikov, bo izgledalo, da je

vsa duhovščina tolpa hudodelcev in jaz prvi hudodelec.« Vse to ni nič pomagalo, nacisti so vse zaprte duhovnike izgnali.

Glede nacističnih ponemčevalnih namenov na cerkvenem področju je škof Tomažič rekel šefu civilne uprave Uiberreitherju v omenjenem pogovoru: »Če se duhovniki in verniki med seboj ne razumejo, je dušno pastirstvo nemogoče: tak primer je na podeželju, kjer je 95% prebivalstva slovenskega.« Dne 5. decembra 1941 je zvezni vodja Steindl zahteval od škofa, naj prepove uporabo slovenščine v cerkvi. Škof se je temu odločno uprl; rekel je: »Kot uradna oseba ne morem dati naloga za prepoved splošno razumljivega jezika v cerkvi, s tem bi prekršil cerkvene predpise. Kot katoliški škof ne morem delovati proti božjim zapovedim (ki vsebujejo naravno pravo), ne proti cerkvenim predpisom in ne zoper svojo vest.« Steindlu je škof še pojasnil, da cerkveni predpis določa, da se mora dušni pastir pri pridiganju in katehezi posluževati jezika, ki je vernikom splošno razumljiv. S škofovo pomočjo torej nacisti niso mogli izvesti prepovedi slovenščine v cerkvi, zato so to poskusili s pomočjo krajevnih skupin Heimatbunda. V podeželskih župnijah se tudi ta način ni obnesel, zato je šef civilne uprave 14. aprila 1942 uradno prepovedal slovenščino v cerkvi.

Glede odnosa do Osvobodilne fronte se je škof Tomažič postavil na strogo legalistično stališče: oblast je od Boga, zato ji je pač treba biti pokoren. Prvi glas, ki ga je dal škof o partizanskem gibanju, je objavljen decembra 1941 v škofijski okrožnici. Tam je v latinščini zapisano: »Gg. duhovnike na vso moč prosimo tudi po nasvetu civilnih oblasti, naj se oni in verniki vzdržijo vsake ilegalne in subverzivne dejavnosti ali zvez s tako dejavnostjo proti obstoječem redu.« Slovenska duhovščina v lavantinski škofiji tega škofovega opomina ni vzela preveč zares, saj je bilo od leta 1942 dalje več duhovnikov zaprtih zaradi podpiranja partizanov in dva izmed njih sta bila tudi ustreljena. Škof Tomažič je ob vsem tem molčal tako leta 1942, 1943 in 1944. Ljubljanski škof Rožman je želel, da bi tudi njegov mariborski sobrat obsodil komunizem in mu je to željo sporočil s posredovanjem univ. prof. dr. Lukmana. Dne 3. januarja 1945 je celjski deželni svetnik in okrožni vodja Heimatbunda Dorfmeister pisal Steindlu, naj zahteva od škofa Tomažiča, da takoj prepove duhovnikom sodelovanje s partizani, znanega partizanskega duhovnika Lampreta pa naj izobči. Škof Tomažič je 25. januarja 1945 izdal velikonočno pastirsko pismo duhovnikom in vernikom lavantinske škofije (pismo so brali v cerkvah 11. februarja 1945). V tem pismu je tudi odstavek, kjer škof obsoja komunizem s sklicevanjem na okrožnico papeža Pija XI. »Divini Redemptoris« iz leta 1937.

Nacisti s tem pastirskim pismom niso bili zadovoljni, ker je bila obsodba komunizma za njih preveč medla ter premalo konkretna in tega niso mogli uporabiti za svojo propagando. To propagando so ravno v marcu in aprilu povečali in tedaj so po zidovih lepili plakate v nemščini »Škofove besede proti komunizmu«. Značilno je, da nacisti za to niso vzeli besed škofa Tomažiča, ampak so vzeli citate iz govorov škofa Rožmana, v katerih je bila Osvobodilna fronta izrecno obsojena. Nekaj duhovnikov lavantinske škofije se je pridružilo partizanskim enotam, vendar jih škof Tomažič ni kaznoval, četudi so kršili navodila dveh njegovih okrožnic. Tudi Jožeta Lampreta tedaj ni izobčil, kakor so želeli Nemci.

Značilno za škofa Tomažiča je, da je odklanjal predloge, naj bi v svoji škofiji delal propagando za domobranstvo, kakršno je bilo v »Ljubljanski pokrajini«. Ženo prof. Ivana Prijatelja, ravnatelja ljubljanskega učiteljišča, ki je prišla s tem predlogom, je škof takole zavrnil: »Ali hočete gorje, ki ste ga zasejali v ljubljanski škofiji, prenesti še v mojo škofijo? To si jaz kot mariborski škof v svoji škofiji odločno prepovedujem. Lahko greste.« Te besede je pozneje sam škof ponovil dr. Antonu Trstenjaku. Z enakim predlogom je prišel k škofu tudi salezijanski duhovnik iz Ljubljane dr. Franc Blatnik. Po pričevanju msgr. Umeka, ki je bil pri pogovoru navzoč, je škof Tomažič tudi Blatnikov predlog odklonil.

Tako je škof Tomažič v težkih razmerah vztrajal na svojem mestu in brezuspešno protestiral zoper okupatorske ukrepe proti duhovščini in Cerkvi. Kljub stalnemu poudarjanju lojalnosti do okupatorske oblasti se je izogibal temu, da bi postal na katerikoli način okupatorjev sodelavec. V takšnem stanju je osirotela in obubožana lavantinska škofija dočakala konec svoje »babilonske sužnosti«.

Miloš Rybář

Opazuj poštenega, glej pravičnega, miroljuben mož ima potomstvo.

Ps 37, 37

Služiti z veseljem

Pogovor z ljubljanskim pomožnim škofom Jožefom Kvasom v njegovem 70. letu

Sediva v njegovi delovni sobi v drugem nadstropju škofijske hiše na Ciril-Metodovem trgu 7 v Ljubljani. Hrup z ulice naju komaj dosega, umirja se ob zidovih spodaj. Vse v sobi diha sproščujočo domačnost; duha, kakršnega izžareva škof Kvas sam. Začnem v običajnem časnikarskem slogu spraševati po pomembnih življenskih podatkih, pa mi jih jubilant navrže mimogrede, kajti raje govori o delu, ki ga opravlja z veseljem in predanostjo. Posebej o delu z zakonci in mladimi.

Želite kaj posebnega povedati ob svoji 70-letnici?

V svojem življenju nikdar nisem želel biti kaj posebnega. Tudi naredil nisem nič posebnega. Nisem sezidal nobene cerkve, samo obnavljal sem jih – morda včasih celo premalo, ker sem kot župnik deloval v povojnem času, ko ni bilo sredstev. Niti nisem ustanovil kakšnega gibanja, kar je za naš čas značilno. Nisem imel velikih načrtov. Svoj poklic sem si zamišljal kot župnik na deželi. Rad sem bil med ljudmi. Kolikor morem vedeti, sem povsod našel kar dober odziv. Še danes sem prepričan, da nimam kakšnih voditeljskih sposobnosti. Vedno pa sem z lahkoto in veseljem izvrševal, kar so mi drugi določili. Sam ne vem, kako je moglo priti do tega, da sem bil trikrat po vrsti izvoljen za dekana mesta Ljubljane, imenovan za škofovega vikarja, nazadnje pa za pomožnega škofa. Nikdar se nisem boril za funkcije, res pa je tudi, da se jih nisem otepal. V skladu s takšnim odnosom do poklica in dela sem si tudi izbral škofovsko geslo: »Služiti z veseljem«. To skušam tudi izpolnjevati. Služiti mi še kar uspeva, z veseljem – pa včasih nekoliko šepa.

V svoj škofovski grb ste si dali narisati Kamniške planine, ki se vzpenjajo nad vašo rojstno župnijo Cerklje na Gorenjskem. Ali iz ponosa, da ste Gorenjec? Kako vas je oblikovala narava v rojstnem kraju, kako zaznamovali kraji, kjer ste delovali?

Rad imam planine, čeprav se ne vzpenjam na najvišje vrhove. Nekaj let po prihodu v Ljubljano sem vsaj en dan v mesecu hodil na oddih v gore. Zadnje čase je tega premalo. Vprašuješ, katera pokrajina me je oblikovala? Na Gorenjskem sem živel pravzaprav samo do 12 leta, nato pa vsako leto nekaj počitniških mesecev. Študiral sem v Ljubljani. Med vojno sem bil štiri leta popolnoma odrezan od doma. Novo mašo sem imel v Vetrinju na Koroškem. Prvo moje službeno mesto je bilo v Bovcu na Primorskem. Nato sem bil kar 20 let v Beli Krajini in na Dolenjskem. Pravijo, da se mi to tudi pozna.

V kateri pastoralni dejavnosti ste se najbolje počutili ali morda tudi najbolje znašli?

Omenil sem že, da sem si svojo prihodnost zamišljal kot podeželski župnik. V tej dejavnosti sem se dobro počutil in imel občutek, da sem ji kos, čeprav je precejšen del te dobe minil v težkih povojnih razmerah in raznih omejitvah.

Precej let se ukvarjate z zakonsko in družinsko pastoralo, zlasti s pripravo na zakon. Pravijo, da vam to uspeva. Zakaj ste si izbrali prav to dejavnost?

Ko sem pred 20 leti prišel v Ljubljano, so me kot predavatelja na tečajih priprave na zakon pritegnili sobratje, ki so že davno začutili nujnost tega dela, zlasti jezuiti. Pred dobrimi 17 leti sem postal ljubljanski dekan. Vesel sem bil, ko so nekateri predlagali, naj bi v Ljubljani imel redne tečaje priprave na zakon. Kriza zakona in družine se je že vidno kazala. Mladina je začela podirati vse tabuje. Mnogi so mislili, da so na zakon dovolj pripravljeni in da že vse vedo, če so začeli s telesno ljubeznijo. Večina župnikov je imela slabe skušnje s poukom pred poroko. Nekateri zaročenci so kar očitno kazali, da jih ta pouk ne zanima. Po drugi strani pa so tisti sobratje, ki so zasnovali pripravo v obliki tečajev, imeli dobre skušnje. Zato smo za vso Ljubljano vpeljali redne tečaje, v začetku po župnijah, kasneje pa v središču. Kot dekan sem poleg predavanja prevzel organizacijo tečajev. To mi je ostalo do danes. Začeli smo s štirimi tečaji na leto, zdaj jih je 21. Nad 100 večerov v letu preživim z mladimi na tečajih. Lani je bilo 2250 udeležencev.

So ti tečaji obvezni? Kaj nudite zaročencem?

Ne govorim rad o obveznosti. Izraz je mladim zoprn. Če me kdo vpraša, ali je tečaj obvezen, odgovarjam, da ni, pač pa da je potrebna priprava na življenje v zakonu. V petih večerih je devet predavanj in en pogovor z zakonskim parom. Fantom in dekletom, ki naj bi prišli na tečaj vsaj nekaj mesecev pred poroko, prikazujemo naravne in verske vrednote zakona. Ob tem so dostikrat naravnost presenečeni in v veliki večini tudi zadovoljni. Nad 70 odstotkov udeležencev odgovarja na anketo. Morda komu tečaj ne da nič drugega kakor zavest, da je zakon nekaj resnega, odgovornega in svetega. Pa je tudi to veliko. Predavatelji imajo namen, da bi se zaročenca ob predloženi vsebini še sama pogovarjala. Zato so predavanja precej življensko usmerjena.

Ali Cerkev na Slovenskem poleg tečajev priprave na zakon nudi zaročencem še kaj drugega?

Vem, da na tem področju posamezni škofijski in redovni duhovniki pa tudi laiki, zlasti zdravniki in zakonski pari, storijo mnogo dobrega, čeprav se s tem ne hvalijo. Zato imamo včasih vtis, da se nič ne naredi. Gotovo pa še zdaleč nismo vpeljali vsega, kar nam naročata koncil in papež Janez Pavel II. v Apostolskem pismu o družini. Papeževo pismo naroča tri oblike priprave na zakon. Daljna priprava, ki ji pravimo tudi vzgoja za ljubezen, naj bi potekala v družini, kjer naj bi otroci doživljali lepe medsebojne odnose in dovolj ljubezni med vsemi člani družine. To je nenadomestljivo delo krščanskih zakoncev, na katero vsi skupaj preveč pozabljamo. Tu je oznanjevalna in posvečevalna služba zakoncev, ki naj v moči zakramenta drug drugega in vso družino posvečujeta. Seveda jim mora Cerkev kot ustanova in kot občestvo pri tem pomagati.

Cerkvi se ni dovolj posrečilo, da bi pravočasno uvajala bližnjo pripravo na zakon, ki naj bi potekala pri doraščajoči mladini nekje med 15 in 18 letom. V mladinskih skupinah jih malo zajamemo. Tik pred poroko nam večkrat na tečaju povedo, da je marsikaj, kar so slišali na njem, bilo prepozno povedano. Žal se prav v tej dobi že odločajo za zunajzakonske skupnosti.

Tudi neposredna priprava, ki naj bi bila po papeževem navodilu predvsem duhovna priprava, je zelo skrajšana.

Ima Cerkev pri nas dovolj stika z mladimi po poroki?

Stik ponavadi dobimo ob krstu njihovih otrok, nato pa šele pri verouku. Vmes pa je ravno toliko časa, da se mnogi odvadijo rednega verskega življenja. Mladi pravijo, da se po poroki nismo zanje zanimali, duhovniki pa tarnajo, da se na vabila ne odzivajo. Vsekakor bo treba razmisliti, kje je vzrok, in začeti drugače.

Kaj pa Cerkev danes nudi zakonskim parom, vsaj tistim, ki se odzivajo?

V dobi ustanavljanja mladih skupin se tudi zakonski pari zbirajo v mala občestva. Povečini do tega prihaja spontano. Ni jih mogoče sklicati in organizirano porazdeliti. Med njimi mora biti prijateljstvo in čim bolj podobna življenska usmerjenost. Včasih je pobudnik duhovnik, včasih pa kateri od zakonskih parov. Uspehi so kar lepi. Zakonci niso več osamljeni. Skupaj se podpirajo v veri, skupaj rešujejo težave vzgoje in zakonskega življenja. Poleg tega pa imajo zakonci precej priložnosti za duhovne vaje in razna srečanja, tečaje in predavanja po župnijah in dekanijah. Imamo tudi precej literature, s katero si sami pomagajo.

Ali Cerkev pri nas kaj pomaga tistim zakoncem, ki so v stiski in si sami ne znajo pomagati?

V samem vprašanju je izražena dobra misel, da si morajo zakonci tudi sami pomagati. Nihče jim ne more pomagati, če sami ne bi hoteli nič sodelovati. Kadar pa tega ne znajo ali ne zmorejo, jim mora pomagati tudi Cerkev. Škofijska komisija za družino je v Ljubljani ustanovila zakonsko posvetovalnico Betanijo. Približno dve leti so se sodelavci pripravljali na svetovanje. Betanija sprejema na pogovor vsak četrtek. Enkrat na mesec pa je za skupine mladih zakoncev in zaročencev pouk o uporabi naravnih metod za urejanje spočetja. Žal se nekateri zakonci rajši obračajo na sodišče kakor na posvetovalnico – seveda, ko je prepozno.

Kako more pomagati cerkveno sodišče, saj Cerkev zakona ne more ločiti?

Res more pravilno sklenjeni zakon ločiti samo smrt. Res pa je tudi, da nekateri zakoni na samem začetku niso bili veljavno sklenjeni. Neveljaven je na primer zakon, če bi bil zaročenec prisiljen skleniti zakonsko zvezo, vendar prisilnih porok danes skoraj ni več. Pač pa so primeri skrite duševne bolezni, še bolj pogostni pa primeri popolne duševne nezrelosti zaradi mladosti ali lahkomiselnosti. Včasih je to pogojeno v značaju ali pomanjkljivi vzgoji. Seveda je večkrat težko dokazati, koliko je vse to vplivalo na privolitev. Včasih kdo ob poroki nosi v sebi pogoje, ki so proti bistvenim vrednotam zakona. Žal se to ponavadi pokaže šele, ko se zakon začne krhati. Tedaj se zatečejo na sodišče, ki more le v nekaterih primerih pomagati. Povedati moram, da imam mnogo rajši delo z mladimi, ki se pripravljajo na zakon, kakor pa na cerkvenem sodišču

s tistimi, ki hočejo dokazati, da njihov zakon ni bil veljavno sklenjen.

Ali ni čudno, da sva se pogovarjala izključno o zakonu in zakoncih? In to ob vaši 70-letnici, ko si mladi mislijo, da vas te stvari nič več ne zanimajo?

Koncil je močno poudaril pomen zakona in družine, papež Janez Pavel II. v svojem Apostolskem pismu o družini podrobneje razlaga ne samo dolžnosti zakoncev, ampak tudi Cerkve, propadanje zakonov in družin doma in po svetu naravnost kriči na pomoč. Zato mislim, da nam pastoralna skrb in pomoč zakoncem in družinam ne sme biti nekaj obrobnega, ampak središčna dolžnost naše pastoracije.

Škof Kvas se je ob tem pogovoru kar razvnel in tako pokazal, da tega dela ne opravlja samo »po službeni dolžnosti«, ampak zares rad. Pripomnil je, da bo še posebej vesel, če bo v prihodnosti videl okrog sebe čim več sodelavcev. Pravi, da je pri 70 letih treba misliti na mlajše moči, ki bodo to delo z veseljem nadaljevale in še obogatile. Najin pogovor je končal z besedami: »Laiki so nam že večkrat povedali, da premalo poznamo njihovo vsakdanje življenje, stiske v družini in zakonu ter njihova pričakovanja. Mislim, da bi bili ne samo v okviru škofije ali dekanije, ampak tudi po župnijah potrebni redni pogovori, ne samo tečaji s predavanji »od zgoraj«, ampak tudi nekakšne »okrogle mize«, kjer bi drug drugega bolje spoznavali. Tako bi bilo tudi oznanjevanje Cerkve in njeno svetovanje uspešnejše.

Pogovarjal se je:
Jože Pavlič

Ob 70-letnici smrti Stanislava Škrabca

Letošnjega 6. oktobra je minilo 70 let od smrti zglednega in nadvse skromnega redovnika, zavednega Slovenca, gimnazijskega profesorja, nabožnega pisatelja in našega največjega jezikoslovca slovenista 19. st. p. Stanislava Škrabca. Ob 2. obletnici njegove smrti (1920) je urednik frančiškanskega tretjeredniškega mesečnika Cvetje z vrtov sv. Frančiška pozval Škrabčeve sorodnike, sošolce, dijake, sodelavce in prijatelje, naj mu pošljejo podatke, da bi še bolje osvetlili njegovo življenje in delo[1]. Glede na ta poziv in dozdajšnje biografije o Škrabcu bom dodal nekaj misli o njegovi rojstni vasi, domu in rodu, dopolnil podatke o šolanju in opozoril na to, kar mu še dolgujemo.

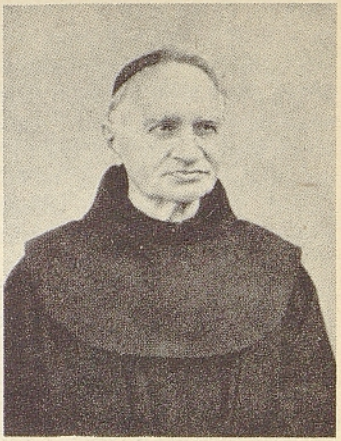

P. S. Škrabec zlatomašnik

Škrabec se je rodil 7. 1. 1844 v Hrovači[2], št. 14 (sedaj 42) bistremu kmetu Antonu in Mariji, roj. Zobec iz vasi Dane, št. 10. Kot prvi od sedmerih otrok je dobil po vaški navadi pri krstu po očetu ime Anton, Stanislav je bilo njegovo redovniško ime. Umrl je 6. 10. 1918 v ljubljanskem frančiškanskem samostanu in bil pokopan med redovne sobrate na Žalah. Pogreb je bil sicer skromen brez vencev, pevcev in govorcev, a dostojen. Nad grobom je lepa skromna spominska plošča, delo arh. Jožeta Plečnika.

Z dopolnjenim 6. letom bi moral začeti obiskovati Tonček po tedanji šolski zakonodaji ribniško osnovno šolo, a ga starši l. 1850 niso vpisali. Dr. J. Toporišič je dvomil o tej letnici, ker je zapisal, da je Škrabec hodil v to šolo »verjetno od 1850–55«[3]. Pravilen odgovor o tem bomo našli v »Zlati knjigi« oz. »Častni knjigi ribniške šole«[4]. V njej je namreč Anton Škrabec iz Hrovače **prvič vpisan** l. 1852 kot pohvaljeni odličnjak **nižjega oddelka** (poslej: odd.) **1. razreda** (poslej: raz.), l. 1853 kot pohvaljeni in nagrajeni odličnjak **višjega odd. 1. raz.**, l. 1854 kot pohvaljeni in nagrajeni odličnjak 2. razreda. Po l. 1854 Škrabca ni več v Častni knjigi. Jeseni 1855 je začel namreč Škrabec obiskovati 1. raz. ljubljanske gimnazije, ko je bil po tedanjih predpisih končal 3. raz. osnovne šole. Po Častni knjigi je dobila ribniška osnovna šola 3. razred šele l. 1857, zato ga Škrabec ni mogel končati tu, ampak ga je končal po tedanji navadi v Ljubljani. Škrabec je torej obiskoval ribniško osnovno šolo od l. 1852–54, od 1854–55 pa osnovno šolo v Ljubljani.

Temeljitega bralca bo zanimalo, zakaj je Škrabec kot odličnjak obiskoval 1. raz. 2 šolski leti. Iz Častne knjige je razvidno, da je imel 1. raz. ribniške šole nižji in višji oddelek. Za to organizacijo pouka se je zanimal zaradi pesnika Franceta Prešerna že Fran Levstik in o njej poizvedoval pri prijatelju, ribniškemu graščaku Karlu Dragotinu

Rudežu. Ta mu je 18. 2. 1864 pismeno sporočil[5], da je imel 1. raz. v Ribnici »od davna« nižji in višji oddelek – po Častni knjigi od 1. 1832 – in je učitelj posredoval učencem višjega oddelka tudi nekaj učne snovi iz 2. raz., vendar so dobivali ob koncu šolskega leta spričevala 1. razreda. Potemtakem višji odd. 1. raz. ni bil priznan kot 2. razred. Škrabec je torej obiskoval 1. raz. dve šolski leti zaradi slabo organiziranega pouka.

V Častni knjigi sta vpisana kot odličnjaka tudi Janez Škrabec (1856) in Helena Škrabec (1863) iz Hrovače. Po ribniški dekanijski kroniki je bil Janez, roj. 4. 8. 1848, jezikoslovčev brat, prevzel posestvo in se je pri napravljanju drv v Mali gori 17. 11. 1916 smrtno ponesrečil. Datum smrti navajam zato, ker je rečeno v Cvetju (1920, 9), da se je Janez ponesrečil »nekako leto dni« pred jezikoslovčevo smrtjo. Bratova smrt je Stanislava zelo prizadela. Helena je bila jezikoslovčeva sestra, roj. 14. 4. 1854, poročena v vasi, št. 28 in umrla 22. 12. 1917. Med odličnjaki je vpisan tudi Matija Škrabec iz Hrovače (1815), vendar ni iz te rodbine.

Trije osnovnošolski odličnjaki iz jezikoslovčeve rodbine pa vsaj delno govore za bistrost tega rodu.

Po smrti Janeza Škrabca je prevzel domačijo sin Anton, odšel v ZDA in tam pred leti umrl, zato je bila brez pravega gospodarja, dokler je ni prevzel Antonov nečak oz. jezikoslovčev praneČak Stanislav Škrabec, direktor Rika. Ker je ta zgradil na domačem vrtu novo hišo, je jezikoslovčeva roj. hiša trenutno prazna.

V letih 1856–63 je končal Škrabec ljubljansko gimnazijo z maturo. Ohranjene ocene kažejo, da je imel v 1. raz. prav dober uspeh, v 2. odličen, v 5., 7 in 8. raz. pa le dober. Ocene iz 3., 4. in 6. raz. žal niso ohranjene. Vsa omenjena leta je bil iz slovenščine večinoma odlično ocenjen. Tudi maturo je opravil le z dobrim uspehom, iz slovenščine pa je dobil tole opisno oceno: »Odlično, obsežno slovstveno znanje, spreten slog«[7]. Samo dober uspeh v višjih razredih je razumljiv, ker je

Škrabčeva rojstna hiša

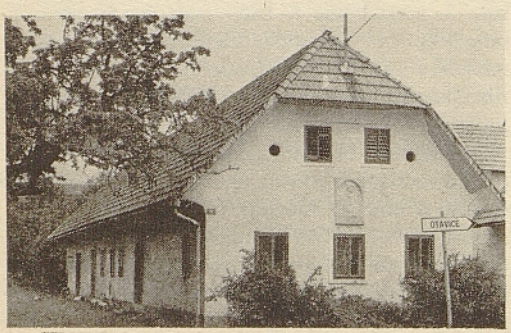

Škrabec pod vplivom prof. slovenskega jezika Jos. Marna kot samouk študiral ruščino in glasoslovje dr. Fr. Miklošiča.

Po maturi je stopil Škrabec v ljubljanski frančiškanski samostan in prebil (1863–64) noviciat na Trsatu, dobil redovno obleko in ime Stanislav ter spoznal hrvaščino. Zatem je študiral 2 leti (1864–66) bogoslovje v Frančiškanskem samostanu Kostanjevica (pri Gorici), napravil 30. 8. 1866 redovne zaobljube, nato je študiral 2 leti (1866–68) bogoslovje v Ljubljani, ne pa v Novem mestu, kot je zapisal L. Zorzut[8], in bil 3. 8. 1867 posvečen. Tudi v bogoslovju Škrabec ni opustil študija jezikoslovja.

Od 15. 1. 1868–30. 7. 1870 je Škrabec poučeval na novomeški frančiškanski gimnaziji slovenščino, latinščino in grščino, študiral in spisal slovito razpravo **O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v govoru in pisavi** in je izšla v Izvestju gimnazije Novo mesto (1870, 3–42). Čeprav je razprava takoj zbudila pozornost, je Škrabec zgubil službo, ker ni imel predpisane izobrazbe, ko je bila tudi ta gimnazija l. 1870 podržavljena. Ker je frančiškansko vodstvo poznalo Škrabčevo jezikoslovno znanje, ga je poslalo na graško univerzo študirat klasično in slovansko jezikoslovje (1870). Po končanem študiju z odliko (1873)[9] je Škrabec tu opravil l. 1876 tudi profesorski izpit. Od l. 1873 je bil profesor in nekaj časa ravnatelj na redovni gimnaziji v Kostanjevici, kjer je poučeval slovenščino, hrvaščino, grščino in latinščino. Predstojniki in dijaki ga hvalijo kot vestnega, dobrega, precej zahtevnega, a dobrosrčnega profesorja. Ko so začeli Italijani obstreljevati Gorico in Kostanjevico, se je Škrabec s sobrati umaknil 28. 11. 1915 v ljubljanski frančiškanski samostan. Sončno Kostanjevico je težko zapustil, ker je tam preživel nad 42 let, pogrešal pa je tudi jezikoslovne knjige, ki so mu jih bili pošiljali v dar ali v oceno priznani jezikoslovci. V Ljubljani je od 1916 kljub bolezni pripravljal skoraj do zadnjih dni za tisk svoje Izbrane spise, ki so izšli v založbi Leonove družbe.

Ko je imel Škrabec po opravljenem prof. izpitu v kostanjeviškem samostanu nekoliko več prostega časa, je pisal pravopisne članke in so izhajali **l. 1878** v goriški Soči. Ker so začeli uredniki (Soča, Novice, Slovenska matica) vračati Škrabcu jezikoslovne rokopise, jih je priobčeval po izidu Cvetja v Gorici l. 1880 na njegovih platnicah. Tako je izšlo od 1880 do 1915 v 36 letih 32 letnikov Cvetja (po 12 št. letno) s Škrabčevimi jezikoslovnimi deli, zato so platnice zelo znane in iskane zlasti po slovanskem jezikoslovnem svetu. Škrabec je bil tudi urednik Cvetja od 1880 do 5. št. l. 1915. Prva tri leta (1880–83) je sicer podpisan kot urednik p. Evstahij Ozimek, vendar je večino dela

opravil Škrabec. Od l. 1916 je izhajalo Cvetje v Kamniku, od 1920–43 v Ljubljani. Tako je Cvetje opravljalo pod Škrabčevim uredništvom verskovzgojne naloge v duhu tretjega reda in jezikoslovne. Čeprav je Škrabec zaslužen predvsem kot jezikoslovec, vendar ne smemo prezreti njegovih nabožnih in poljudnoznanstvenih spisov, saj je napisal precej verskih člankov in polemik, dosti ocen nabožnih in leposlovnih knjig in del z nabožno vsebino, več zgodovinskih člankov ter kot urednik Cvetja 36 let pretresal rokopise in jih jezikovno pa vsebinsko popravljal. Zato pravi p. Salvator Zobec: »V zgodovini tretjega reda na Slovenskem gre p. Stanislavu odlično mesto za vselej.«[10] Vsekakor pa bi bilo treba Škrabčeve nabožne in poljudnoznanstvene spise še natančneje preučiti.

Kot vnet zagovornik materinega jezika se je Škrabec v Kostanjevici daljnovidno ogreval za njegovo zakonito uvedbo v bogoslužje, zato so ga nasprotniki ovadili goriškemu nadškofu. Ker ta ni ničesar ukrenil, je šla ovadba v Vatikan, odkoder je bil Škrabec menda posvarjen.[11]

In zdaj le nekaj besed o Škrabcu kot jezikoslovcu. Do l. 1850 se je slovenski knjižni jezik pod vplivom ilirizma toliko poenotil, da so ga sprejeli tudi koroški in štajerski pisatelji, nato se je s spremembami odmikal od enotnosti. V času hudega nemškega pritiska v naslednjih desetletjih so se namreč naši jezikoslovci zatekali k megleni slovanski vzajemnosti in na debelo prevzemali iz slovanskih jezikov izposojenke v naivnem prepričanju, da bo tak slovenski knjižni jezik preprečil ponemčevanje. Tudi Fran Levstik je podlegel tej romantiki in začel strojiti naš jezik po stari cerkveni slovanščini in etimologiji. Zato je bila zlasti glasovna, oblikoslovna in besedna podoba našega knjižnega jezika v 2. polovici 19. st. nejasna in neenotna. Takrat je nastopil Škrabec. Po temeljitem študiju je zavrnil Levstika in ostale romantične jezikoslovce s stvarno govorno podlago slovenskega knjižnega jezika, ki ga je drugič za Jurijem Japljem spet preusmeril v protestantsko strugo. Škrabec je namreč učil, naj sloni slovenska pisava na govornem protestantskem jeziku 16. stoletja. V zemljepisnem pogledu je to dolenjščina, nato šele gorenjščina oz. kranjščina. Trubar je mejnik, ki čezenj ne segajmo nazaj! Vse, kar je starejše, in vse papirnato opustimo! Kar je ohranjenega po 16. st. v vseh glavnih narečjih, se ne sme spreminjati; kjer pa se narečja ne skladajo, se je treba ozirati na tisto, ki ima s slovanskega vidika najpravilnejše glasove in oblike. Glasovni in oblikovni sostav je ogrodje knjižnega jezika in se ne da spreminjati, pač pa smejo bogatiti jezik pisatelji z besedami in rečenicami.[12] Tako je Škrabec stvarno normiral naš knjižni jezik v oblikoslovnem, sintaktičnem in besediščnem pogledu in po precej ostrih bojih zmagal nad nasprotniki. S Škrabcem so soglašali: Matija Valjavec, Maks Pleteršnik, Fran Levec, kasneje pa Anton Breznik (Slovenska slovnica, 1916–34) in France Ramovš (Slovenski pravopis, 1935–50), ki sta vse bolj upoštevala živi jezik.

Kot znanstveni jezikoslovec je imel Škrabec obsežno in temeljito znanje, je poznal znanstveno metodologijo in zvesto služil samo resnici. V polemičnih razpravah je bil včasih oster, a dostojen in popustljiv samo pri prepričljivih dokazih.

Po šestdesetih letih 19. st., ko so več uporabljali slovenščino v javnem življenju, je bila vse večja potreba po enotni zborni izreki. To je čutil tudi Škrabec, rekoč: »Jaz sem želel od svojih gimnazijskih let nadalje, in to je bil poglavitni del mojega jezikoslovnega prizadevanja do današnjega dne, da bi se naši knjižni slovenščini ustanovila edinstvena, čedna pa obenem čista slovenska izreka, veljavna za šolo in za javno občevanje olikanih stanov.«[13] In Škrabec je prijel za pero ter v omenjeni sloviti razpravi (1870) pokazal, kako je treba izluščiti iz žive govorice zborni govor, usklajen z izreko 16. stoletja in z drugimi slovanskimi jeziki. S tem je utemeljil naše moderno pravorečje in se vztrajno, a skoraj brezuspešno bojeval za njegovo uveljavitev v šoli in javnosti ok. 50 let. Teoretično sta uveljavila Škrabčeva dognanja šele Breznik v Slovenski slovnici in Ramovš v Slovenskem pravopisu, praktično pa Oton Župančič v ljubljanskem gledališču in Matej Hubad na konservatoriju.

Škrabec je žrtvoval jezikoslovnemu delu ves prosti čas. V skromni samostanski celici na Kostanjevici, ki jo je sam pospravljal z nego okenskih rož vred, je v prostem času študiral in pisal od zore do poznih nočnih ur. Ob lepem vremenu si je privoščil na samostanskem vrtu kratek oddih in urejal cvetlične grede, ker je imel cvetje zelo rad. Nevsiljivi in skromni Škrabec v življenju ni dosegel posebnih časti, saj je bil le nekaj časa pomočnik provincialnega predstojnika in konzistorialni svetnik goriške nadškofije pa ocenjevalec njenih knjig ter spisov.

Dne 12. 9. 1920 so odkrili na Škrabčevi roj. hiši njegov doprsni relief, delo Franceta Kralja. Pod življenjskimi podatki je vklesana Škrabčeva sodba: »Naša slovenščina je eden najlepših jezikov na svetu.« Dne 24. 5. 1970 je bila odkrita spominska plošča, ki jo je bil oskrbel Klub starih goriških študentov, na samostanu v Kostanjevici, ob 900-letnici Ribnice (sept. 1982) so postavili v tamkajšnji Park kulturnikov tudi Škrabčev portret. Še v bivši Jugoslaviji je dobil Škrabec ulico v Ljubljani pod Rožnikom, po osvoboditvi pa v Novi Gorici (na Kapeli).

V Škrabčevo počastitev je bilo torej precej storjeno, vendar ne še vse. Kljub številnim prizadevanjem pri Skupščini občine Ribnica namreč Škrabec še nima ulice v Ribnici in njegova rojstna hiša ni bila obnovljena, kot se spodobi temu našemu kulturnemu spomeniku. Upamo da bo oboje storjeno do oktobra 1988.

Ob koncu se zahvaljujem dekanu Alojziju Dobrovoljcu za podatke o Škrabčevi rodbini, p. Jožetu Urbaniji s Kostanjevice, p. Tomažu Menartu iz Kamnika in nečaku Alojziju za slikovno gradivo.

Ivan Andoljšek

[1] P. Salvator Zobec, Cvetje 1920, 11.

[2] Hrovača (Hrvača) je kmečka vas kak kilometer vzhodno od Ribnice na Dolenjskem in je s pozidavo že skoraj združena z Ribnico. V fevdalni listini je vas prvič omenjena l. 1241 kot Chrawaczah, nato 1370, 1417, 1436 kot Chrowach, Chrabacz in Krabacz. Po mnenju L. Hauptmanna je dobila vas ime po priseljenih Hrvatih (Kronika 1982, št. 2,84). Vaščani in Ribničanje jo imenujejo Hrvača, uradno pa se imenuje očitno pod nemškim vplivom Hrovača. Hrvača<Hrvatja (vas) je torej pravilno slovensko ime; tako je pisal tudi Stanislav Škrabec. Do l. 1941 je bila to tipična kmečka vas s številnimi otroki. Danes pa zaradi zgrešene kmetijske politike v vasi skoro ni kmetov, ki živijo samo od posestev. Med štirimi praznimi hišami je tudi roj. hiša jezikoslovca Škrabca. Nekaj postaranih kmetov je brez naslednikov in jim grozi propad. Nekdaj živahna vas je vse tišja.

[3] SBL III, 641.

[4] Častna knjiga ima nemški naslov »Buch der Ehre für di Reifnitzer Schule« in jo hrani NUK (rok. odd., sign. 871). Pisana je po koledarskih letih od 1808–74, sprva z gotico, nato z latinico. Osebna in krajevna imena so pisana v nemški obliki in pravopisu in so pogosto popačena: Skrabec, Škrabic; Chrowach, Krobazh. Posamezni narodno zavedni učitelji so pisali osebna in krajevna imena šestdeseta leta v slovenski obliki. Častna knjiga slovi, ker je vpisan 1811 in 1812 v njej kot odličnjak pesnik France Prešeren.

[5] A. Žigon, K. Rudežu: 12 pisem, LZ 1925, 106–12.

[6] Mestni arhiv Ljubljana: Katalogi ljublj. gimnazije, sign. 209, 212–15.

[7] Cvetje 1920, 3.

[8] Mohorjev Koledar 1971, 130.

[9] Dr. J. Mantuani, Slava p. Škrabcu! Cvetje 1920, 199.

[10] Cvetje 1920, 3.

[11] Cvetje 1884, 357–66 in Cvetje 1920, 7.

[12] Bajec–Kolarič–Rupel, Slovenska slovnica, Lj. 1956, 8.

[13] Gl. op. 7 in str. 131!

Leto Kristusovega trpljenja in vstajenja

V lanskem prispevku o premakljivih praznikih (s tabelo za računanje dnevov velike noči od leta 325 do 2199) smo na koncu tudi ocenili, da sta za zgodovinarje leti Kristusovega rojstva, smrti in vstajenja vse doslej nedokazani, če ne nedokazljivi. Opat Dionizij Mali je v šestem stoletju izračunal leto 754 po ustanovitvi Rima kot leto Kristusovega rojstva, in to je sedaj tudi prvo leto našega krščanskega štetja. Dionizij ni poznal del zgodovinarja Jožefa Flavija. Ta navaja, da je Herod Veliki umrl že leta 750 po ustanovitvi Rima. Takrat pa je bil po evangelijskih sporočilih Kristus že rojen, njegovo rojstvo torej vsaj še leto ali dve pred tem. Tako menijo današnji zgodovinarji, ker imajo Flavijevo sporočilo za zanesljivo.

V evangeliju sv. Luka, grškega zdravnika, pa vendar najdemo v tretjem poglavju zgodovinski podatek, da je Janez Krstnik začel s pridiganjem in krščevanjem v petnajstem letu vlade cesarja Tiberija. Tedaj je krstil tudi Jezusa v Jordanu in to je bil tudi začetek **njegovega** javnega nastopanja. Tiberij je zavladal l. 14 p. Kr.

Petnajsto leto njegove vladavine je bilo po vsej verjetnosti od 1. oktobra 27. do 30. septembra 28, kot je razloženo v pripombi k začetku 3. poglavja Lukovega evangelija v sv. pismu nove zaveze, ki je izšlo v Ljubljani 1961. leta v založbi mariborskega škofijskega ordinariata. Kristusovo javno delovanje je trajalo tri leta, zato bi lahko bilo leto njegovega trpljenja in vstajenja ali l. 30 ali l. 31.

Sporočilo, da se je v tistem letu priprava za praznovanje judovske velike noči (Erev Pesah) začela peti dan v tednu, to je na naš četrtek, je v štirih evangelijih enotno. Judje praznujejo Erev Pesah na dan 14. nisana, prvega pomladanskega meseca. Njihovo leto je lunisolarno, upoštevajoč torej lunine mene in tropsko leto z obema enakonočjema. Meseci se začno z »mlajem«, ko se na večer prvič pokaže srp mladega meseca, 14. v mesecu je ščip. Nisan je mesec, ki na njegov 14. dan pride prvi pomladanski ščip. Upoštevati moramo še pripombo 12 k 26. poglavju Matejevega evangelija v že omenjeni izdaji sv. pisma, da so Judje jedli velikonočno jagnje že 13. nisana, če je 14. prišel na dan pred soboto, torej na petek, in da je to bilo prav v letu Kristusovega trpljenja.

Na astronomsko-geofizikalnem observatoriju v Ljubljani so izračunali, da je bil leta 31 ščip 27. marca in 25. aprila. Prvi datum je bil torek, drugi pa sreda in tudi že prepozen, ker je že marčev ščip pomladanski. Leto dni prej, leta 30, je bil ščip 11 dni po 27. marcu, ker ima Lunino

leto le 354 dni, torej 7. aprila. (Tudi tale preprosti račun pripelje do istega izida. Leta 1987 je preteklo 1957 let od leta 30, to pa so natanko 103 ciklusi po 19 let, ko se Lunine mene ponavljajo na iste dni v letu. Potreben je le popravek enega dne na 312 let. Devetnajst julijanskih let po 365,25 dni ima 6939,75 dni, metonski ciklus pa le 6939,688 dni, je torej krajši za 0,062 dni, 103 ciklusi pa za celih 6,386 dni, to je 6 dni in 9 ur ter skoraj 16 minut. Leta 1987 je bil ščip 14. aprila ob $3^h\,32^m$, ali po »julijansko« 1. aprila. Leta 30 moramo 1. aprilu prišteti teh 6 dni in dobimo za ščip 7. april ob $12^h\,48^m$). 7. april pa je bil to leto **petek**. Ta dan se torej ujema z evangelijskim sporočilom, pripombami razlagalcev sv. pisma in astronomskim računom, če le sprejmemo domnevo, da je bil Kristus sojen in **križan v tretjem letu** svojega javnega delovanja, kot je tudi tretji dan od mrtvih vstal. **Dan Zadnje večerje** je bil **četrtek 6. aprila, veliki petek 7. aprila** in **Vstajenje 9. aprila** leta 30 p. Kr. Mislim, da je ta sklep upravičen.

Do njega nas pripeljejo: zgodovinsko določeno leto začetka Kristusovega javnega delovanja in njegovo trajanje; vedenje, da je bil to leto 14. nisan v petek in astronomsko izračunani dnevi ščipov v marcu in aprilu. Da se vse to ujema prav 7. aprila leta 30 in samo tedaj, ne more biti slučaj.

Vrnimo se k letu Kristusovega rojstva. Prvo kar se moramo vprašati, je, čemu evangelist Luka ne pove leta, v katerem je cesar Avgust zapovedal popis prebivalstva Judeje, ko pa sočasno našteva vrsto oblastnikov, ki so tedaj vladali. Razlagalci v omenjeni izdaji sv. pisma mislijo, da je bilo leto Kristusovega rojstva v času pisanja evangelija vsem vernikom dobro znano in da je podatek morda zato izpuščen, ker je bil odvečen. Toda čemu je potem za leto 27/28, ko je Janez Krstnik Jezusa krstil, zapisal, da je bil Jezus **blizu** ali **približno** trideset let star? Je imel morda šele 27 let? Je tako računal Dionizij Mali? Na to vprašanje ne vem odgovora. Zaradi zanimivosti naj omenim le to, da sem našel v neki nemški zgodovini grške literature iz leta 1911 (Kopp, 8. izdaja) opombo, da se Iosepos (Jožef Flavij), ki je bil vnet judovski apologet, ni držal resnice vedno dovolj natanko. Bržčas pa je ta omemba v našem primeru brez pomena.

Janko Držečnik

Opomba. G. Pavli Ranzinger z ljubljanskega observatorija se za njen trud in pomoč najlepše zahvaljujem.

Pater Kolbe

Ob koncu nekega silno soparnega julijskega dne leta 1941 se je v koncentracijskem taborišču Auschwitz: poljsko Oświecim – skupina jetnikov neopazno odstranila od svojega delovnega mesta in izginila. Čim so to opazili pri večernem zboru, so se alarmne čete koj odpravile na pot. Poveljnik taborišča pa je zagrozil: v slučaju, da ubežnike v 24 urah ne bo mogoče najti, bo moralo umreti 10 mož izmed šeststo tistega bloka.

Smrt ni bila v Auschwitzu nikaka neznanka. Toda obupani možje, ki so bili stisnjeni v smrdljivih, skrajno umazanih prostorih 14. bloka, so v posebni muki čakali na to neusmiljeno loterijo. Kdo jim naj zameri, da so ves ta čas, ko so se nočne ure mučno vlekle, skrivaj upali, da bodo ubežnike le ujeli?

V bloku 14 to noč ni nihče spal. Vsak izmed mož je doživljal svoje lastno mučeništvo. Dostojanstvo, svobodo, domovino, družino – vse so že izgubili. Zdaj pa je tudi njih golo življenje viselo na nitki. Eden ujetnikov, nekdanji poljski vojak Frančišek Gajowniczek, se spominja: »Dokler si živel, si lahko vsaj še upal . . .« Zlasti za Gajowniczeka je imelo upanje zelo tehtno osnovo, bil je namreč prepričan, da so njegova žena in oba sinova še živi. Če se bi le rešil teh vic, jih bo že našel in skupaj bodo zgradili novo življenje.

Na bližnjem pogradu je ležal pomožni tehnik Mieczyslav Koscielniak, ki ni imel več nobenega upanja. Spominja se še, kar je tedaj mislil: »Mrtvi so srečni. Nas ostale pa so nacisti ponižali v zveri, ki so kradle za skorjo kruha. Samo eden ni bil tak – duhovnik.«

Koscielniak je bil tedaj že opazil nekaj nenavadnega na tem možu. Čeprav bolan in slabotnejši od mnogih drugih, je bilo videti, da ima duhovnik vedno nekaj hrane. Pa ne zase. Če je bil zmožen stati, je delal: če je eden tovarišev omahnil, je vskočil namesto njega. Skrivaj jih je spovedal in Koscielniak se spominja, da ga je v tisti neskončni noči videl, kako je klečal ob postelji mladega moža in ga tolažil.

Ko so se jetniki zbrali k jutranjem zboru, je sonce neusmiljeno žarelo z neba. Ta čas, ko so možje drugih blokov odkorakali na svoje delo, so morali možje 14. bloka ostati v četverokotni sestavi. Stali so tam ves dan: deset vrst živih okostnjakov. Nekateri so omedleli; nato so jih stražniki tako dolgo tolkli in brcali, da so zopet vstali. Vse, ki niso več mogli stati, so vrgli na kup.

Ob šestih zvečer je poveljnik taborišča polkovnik Fritsche naznanil, da ubežnike niso našli. Zdaj bo torej izbral tistih deset mož, ki so obsoje-

ni na smrt, da jih bodo spravili v blok 13, kjer bodo umrli od gladu.

Izbira teh desetih mož je trajala le nekaj minut, toda čakajočim se je dozdevala cela večnost. Fritschejevi škornji so škripali prek izsušenih tal, ko je prehodil vrsto za vrsto. Desetkrat je obstal, pokazal enega izmed mož in rekel v tesnobno tišino: »Ti!«. Nato so straže sunile obsojenca dalje. Ta ali oni izmed teh desetih je zajokal. Vojak Gajowniczek pa je zavpil: »Moja žena! Moji ubogi otroci!«

Ko so hotele straže nesrečneža odvesti, se je četverokotnik naenkrat zganil. Enajsti mož je stopil iz vrste – duhovnik. »Kaj pa si dovoli ta poljska svinja?« je zarjovel Fritsche. Toda duhovnik se mu je neomajno bližal, tavajoč in smrtno bled, ne da bi se brigal za dvignjeno orožje stražarjev. Potem je rekel: »Če gospod poveljnik taborišča dovoli, bi jaz zavzel mesto enega izmed teh jetnikov.« Pokazal je Gajowniczka. »Mislim tega.«

Fritsche je zastrmel v izčrpano prikazen pred seboj. »Si znorel?« ga je nahrulil. »Ne,« je odvrnil duhovnik. »Ampak jaz sem sam. Ta mož ima družino. Prosim.«

»Kdo si ti? Poklic?«

»Jaz sem katoliški duhovnik.«

Možje so se vznemirili. Koscielniak se spominja: »Mislil sem, da bo zdaj Fritsche vzel njega in še Gajowniszeka.« In kaj je mislil Fritsche, ko je strmel v jasne, vedre oči, ki so ga gledale iz tega koščenega obraza? Mar je čutil v tem enkratnem trenutku, da je bila pred njim moč, ki ji ni bil kos? Tisti, ki se tega spominjajo, pravijo, da ni mogel prenesti pogleda duhovnikovih oči. »Dovoljeno,« je zagodrnjal in se okrenil.

Možje bloka 14 so bili pretreseni. »To je bilo več, kot smo mogli razumeti,« je povedal kasneje Koscielniak. »Kako je mogel kdo kaj takega storiti? Kdo je bil sploh ta duhovnik?«

Bil je minoritski menih Maksimilijan Kolbe. In možje so počasi razumeli, da so doživeli rojstvo svetnika. Raymond Kolbe – ime Maksimilijan je sprejel kasneje, ko je vstopil v minoritski red – se je rodil leta 1894 v bedni poljski vasi. Ko je imel 13 let, se je odločil, da bo postal duhovnik. Desetletni deček je zaupal materi skrivnostno doživetje: Devica Marija mu je ponujala v izbiro dve kroni – belo krono devištva in rdečo krono mučeništva. »Vzel sem obedve kroni,« je priznal deček.

V mladih letih je zbolel za sušico in od tedaj je bil stalno bolehen. »Ampak to je bil nadvse nadarjen fant,« je rekel eden njegovih profesorjev na vatikanskem vseučilišču Gregoriani. Enaindvajsetleten je dosegel naslov doktorja modroslovja. Leto dni kasneje je bil posvečen v duhovnika in postal še doktor bogoslovja. Tako bi bil lahko v cerkveni razporeditvi dosegel kaj visoko stopnjo.

Bil pa je poklican za nekaj drugega. Leta 1917 je ustanovil v Rimu Vojaštvo Brezmadežne (Militia Immaculatae), gibanje, ki naj bi po vojni in razvratu razkrojeni svet pripeljal spet nazaj k veri.

Ko se je vrnil domov na Poljsko, je v začudenje, da, v zadrego predpostavljenih pričel kar sam izdajati mesečnik z naslovom »Vitezi Brezmadežne«, ki naj bi razširjal sporočilo o božji ljubezni. Ko je naklada dosegla 60 000 izvodov, se je moral pater Kolbe pobrigati za nove prostore rastočega podjetja ter za brate fračiškane, ki so mu prihiteli na pomoč.

Leta 1927 je postavil na neki njivi pril. 40 km od Varšave Marijino soho. To je bila osnova verjetno največjega samostana na svetu: Niepokalanów. Od njega in njegovih rojakov sezidan, stoji ta samostan še danes. Leta 1939 je živelo v Niepokalanówu nad 750 menihov, ki so mesečno izdali nad milijon »viteških« zvezkov. Toda leto 1939 je tudi bilo tisto, ko je Hitler s svojim napadom na Poljsko razplamtel 2. svetovno vojno.

Kot odločen nasprotnik nacistov je bil pater Kolbe še pred padcem Varšave zaprt. Sicer so ga kmalu nato spet izpustili, zavedal pa se je, da mu je dano samo še malo časa za delovanje. Brž se je vrnil v od bomb razrušen in izropan Niepokalanów, da bi ga uredil kot zavetišče za begunce. Polagoma je tam našlo zavetje 20 000 ljudi. Celo zadnjo številko svojega lista je dotiskal.

17. februarja 1941 so ga nacisti, ki so v njem videli sovražnika svoje oblasti, zopet zaprli. Najprej so ga poslali v neko varšavsko ječo in kasneje v živinskem vagonu skupaj z 320 drugimi nesrečniki v Auschwitz. Tam ga je čakalo naporno delo ob vodeni zeljni juhi in neprestana poniževanja. Nedega dne se je pater Kolbe pod težkim bremenom lesa opotekel in padel. Nato ga je stražnik pretepel malone do smrti. V jetniški bolnišnici ga je skrb poljskega zdravnika Rudolfa Diema poklicala nazaj v negotovo življenje. Ker je postal za delo nezmožen, so mu odvzeli polovico dnevnih obrokov, toda še to malo je večkrat delil s sotrpini. »Vi ste mladi,« jim je prigovarjal. »Morate vzdržati.«

Bolan in niti 46 kg težak bi pater Kolbe lahko spal v pravi bolniški postelji. »Toda vztrajal je na navadnem lesenem pogradu s slamnjačo,« je povedal dr. Diem. »Njegovo posteljo naj ima človek, ki mu je še slabše od njega.« Konec julija se je duhovnik počutil bolje in premestili so ga nazaj v blok 14. Samo nekaj dni kasneje je ušel eden

zapornikov. In tedaj je pater Kolbe iztegnil roko po rdeči kroni mučeništva.

V zatohli celici bloka 13 je ležalo na golih cementnih tleh 10 na gladovno smrt obsojenih jetnikov. Od časa do časa je kateri vzdihnil ali v blodnjah zavpil. Toda ves ta čas, dokler so bili še pri zavesti, so prisluhnili patru Kolbeu, ki jih je prepričeval, da jih Bog ni zapustil. Dokler so to zmogli, so molili in peli. Že po nekaj dnevih so se straže izogibale mrtvaške ječe. Na stotine so jih že videli umreti, toda nobenih, ki bi svoj konec pričakovali tako zbrano kot ta duhovnik. Poljski bolničar je moral odstraniti od gladu umrle.

Vojak Gajowniczek v bloku 14 ni vedel, kako naj prenese misel na žrtev patra Kolbea. Jokal je in ni hotel jesti. Potem pa ga je Koscielniak streznil: »Zberi se vendar! Ali naj duhovnik umre zaman?« Tedaj je Gajowniczek doumel, da mora živeti. Darila patra Kolbea ne bo zavrgel! Tudi za Koscielniaka je duhovnikova žrtev pomenila konec obupa: »Ta mož je bil res vreden, da nismo popustili«.

Po dveh tednih so v bloku 13 živeli samo še štirje možje. Pater Kolbe je umrl zadnji. Bilo je videti, da mora najprej pomagati vsakemu od svojih sotrpinov ob zadnji uri, preden bo sam odrešen. Naposled so morali nacisti pomagati. Petnajstega dne svoje trnove poti – bil je to 14. avgust, dan pred Velikim Šmarnom – so prišli rablji v ječo. »Ave Marija,« je zašepetal duhovnik in jim smehljaje nudil roko za injekcijo karbolne kisline.

Štiri leta kasnje, po končani grozi, se je spravil Gajowiczek na pot proti Varšavi, kjer je našel svoj dom v razvalinah. Oba sinova sta bila mrtva, toda žena je živela. Zakonca sta se odpravila v malo vasico ter pogumno pričela ustvarjati novo življenje.

Potem so Gajowniczkea dohitele čudne novice. Žrtvena smrt patra Kolbeja je prodrla do Vatikana in predlagano je bilo, da se pogumnega duhovnika prišteje k blaženim, kar je prvi korak do razlasitve za svetnika. Cerkev je poklicala Gajowniczka in druge nekdanje jetnike, da so pričali o nesebičnem življenju in pogumni smrti patra Maksimilijana Kolbea. Po 24-letnem topnem poizvedovanju je padla odločitev, da je njegova razlastitev za blaženega upravičena.

17. oktobra 1971 se je pred glavnim oltarjem cerkve Sv. Petra v Rimu zbralo 8000 mož in žena, ki so pripotovali iz Poljske k slovesni razglasitvi tega duhovnika za blaženega. Med njimi je bil tudi Gajowniczek s svojo ženo, tedaj že osivel in upokojen in seveda tudi Koscielniak. Odkrili so sliko blaženega patra Maksimilijana Kolbeja in prvič, kar pomnijo, je sam papež vodil sveti obred.

»Milijoni stvari je bilo žrtvovanih ošabnosti, moči in blaznosti rasizma,« je rekel. »Toda iz tedanjega mraka žari postava Maksimilijana Kolbeja. Prek ogromnega ozadja smrti lebdi njegova božanska in neminljiva beseda življenja: Odrešenje po ljubezni.«

Tako živi pater Kolbe še nadalje med nami kot neminljiva prispodoba tihega, pogumnega žrtvovanja in nepriznanega junaštva. Za enega človeka je daroval svoje življenje, neštetim drugim pa je dodelil moč premagati nasilje tiranstva.

Lawrence Elliot
prev. S. V.

Za svetnika je bil Maksimilijan Kolbe proglašen 10. oktobra 1982

Roža Gantar

NE ZAPIRAJ SVOJIH VRAT

Ne zapiraj svojih vrat!
Tam pred vrati star berač stoji
in nemirno se prestopa,
neobrit, s krvavimi očmi.

»Bogdaj, stari! Kaj bi rad?
Kruh, da lakoto ti poteši?
Ali rajši šilce žganja,
da po žilah ti požene kri?«

Tam pred vrati star berač
v tla pogled upira in molči.
Seže v žep in list papirja,
ves zmečkan, umazan pomoli.

Ne zapiraj svojih vrat!
Tudi revež dati kdaj želi.
Nima drugega kot pesem,
vzdih samotnih, žalostnih noči.

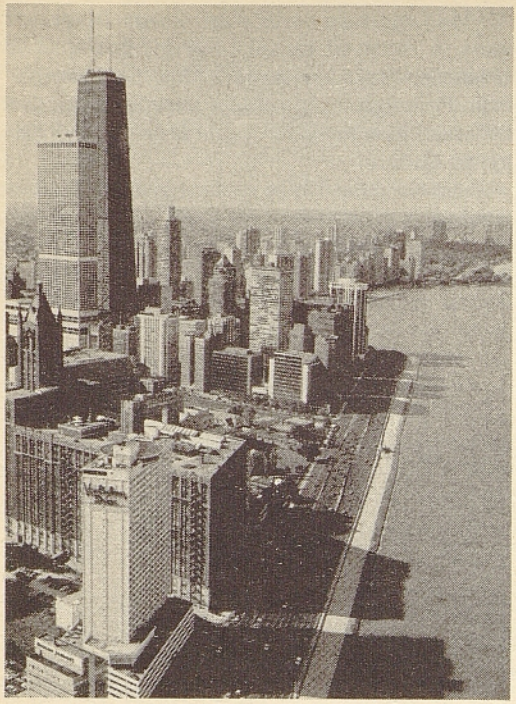

Chicago

Nekaj listov iz ameriškega dnevnika 1987

Četrtek, 30. julija

JAT-ov DC 10 nas je z vzletne steze zagrebškega letališča Pleso dvignil točno ob predvidenem času in nas ponesel na dolgo pot v ZDA. Dobro sem naredil, ko sem si pri mariborskem Kompasu zelo zgodaj kupil vozovnico, čeprav so mi zatrjevali, da se še nič ne mudi: izognil sem se namreč podražitvi, ki je prišla kmalu zatem, in dobil sem odlično sedišče, tako, da sem mogel ves čas deveturnega leta po mili volji gledati skozi dve okenci na levi strani spredaj.

Američanka srednjih let poleg mene kar dremlje, jaz pa sem preveč vznemirjen: slovenski frančiškani v ZDA so me namreč povabili, naj bi zastopal našo provinco pri slovesnostih ob 75-letnici njihove kustodije. Nekatere izmed sobratov res že poznam, večino pa bom srečal prvič.

Radovedno strmim navzdol, da bi mogel uganiti, kod letimo, a je le preveč oblačno. Po uvodni dobrodošlici in običajnih opozorilih je namreč v zvočnikih vse tiho. Krmijo nas res obilno in na platnu nam pokažejo dve ali tri »limonade«, a mene to ne more zanimati.

Devet ur neprekinjenega leta od Zagreba do Chicaga je kar dolga, a vse, kar po zvočnikih v tem času zvem, je, da smo »preleteli Francijo in da se približujemo Kopenhagnu«.

Gledam igro oblakov pod seboj in si mislim, da nismo samo ljudje enkratni in neponovljivi, kakor večkrat slišimo, ampak so takšni tudi oblaki: prava simfonija oblik in barv.

Končno. Moja ura kaže 21.30, letimo že torej devet ur, zato vem, da je tole pod nami Michigansko jezero, veliko za več kot pol Jadranskega morja. Tu je vroče poletno popoldne, krajevni čas pa sedem ur za našim.

Na letališču O'Hare me čaka lemontski gvardijan dr. p. Vendelin Špendov, ki je bil nekaj let ravnatelj kora v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Vešče me vodi skozi velikanski letališki labirint do svojega *pontiaca*, ki ga je pustil v 7. nadstropju parkirnega kombinata. Tu so vajeni, da si zabeležijo, kje so parkirali vozilo, ker se drugače utegne iskanje vleči v neskončnost.

Zapeljeva skozi center Chicaga do naše župnije Sv. Štefana, vendar ne najdeva nikogar doma. Zato obrneva proti Lemontu; skozi črnsko četrt in po cestah Seneca, Cicero, Polaski. Ura je osem zvečer, ko zagledam pred sabo fasado »ameriških Brezij«, ki jo poznam s fotografij.

Ta prvi večer sem srečal le kustosa p. Blaža Chemazarja in urednika mesečnika *Ave Maria* p. Fortunata Zormana. Strašno vroče in soparno je in hiša že mirno počiva. Tudi sam upam, da si bom odpočil, saj imam v sobi klimatizator, jutri pa dobim še odvaževalec zraka.

Nedelja, 2. avgusta

Chicaški kardinal Joseph Bernardin, ki bo prvi mož naših slovesnosti čez tri tedne, se bo tokrat prvič uradno mudil med Slovenci. Nadškofijo Chicago, ki šteje nad 5,7 milijoni prebivalcev, od tega 2,3 milijona katoličanov, vodi pet let. Prelistavam *The Official Catholic Directory Anno Domini 1986* (Letopis katoliške Cerkve v ZDA 1986) in si izpisujem: število prebivalcev v ZDA je v zadnjih desetih letih poraslo za 7,3%, število katoličanov pa le za 6%, torej relativno upadanje. Še bolj me zbode v oči, da je število škofijskih duhovnikov v zadnjih desetih letih padlo za 40%: pred desetimi leti jih je bilo 58 430, zdaj pa le še 35 155, občutno pa se je povečalo število škofov, nadškofov in stalnih diakonov; teh zadnjih je bilo lani v ZDA 7562. Po posvečenju opravljajo svojo službo honorarno. Ob diakonskem kruhu morejo živeti le tisti, ki so se uspeli zaposliti kot tajniki na večjih župnijah. Kandidati za diakone morajo absolvirati dveletni tečaj, del predavanj pa je obvezen tudi za njihove soproge, če so poročeni. Tako preprečujejo mučne nesporazume med zakoncema, ki jih je bilo prej kar preveč. Tečaj za diakone obiskuje tudi mladi

profesor politologije na illinoiški univerzi dr. Vidmar, ki je obenem predsednik zbora *Slovenska pesem*, ki ga umetniško vodi naš p. Vendelin.

Nadškof Bernardin je nadškofijo razdelil na šest okrajev, od katerih vsak obsega dve dekaniji. Za te okraje so subsidiarno odgovorni pomožni škofje, ki jih je zato tudi šest, najmlajši Wilton D. Gregory je črne polti.

Tudi v ZDA so škofije zelo različne: najmanjša Amarillo v Texasu ima le 27 župnij in 54 duhovnikov, največja New York pa 410 župnij 2427 duhovnikov.

Danes sem doživel prvi večji romarski shod, ko so prišli k Mariji Pomagaj člani *Illinois Federation KSKJ*. Seveda to ne gre brez piknika na samostanskem posestvu. Na vrhu hriba, kjer so Prekmurci lani uredili balinišče z zidano stavbo za gašenje žeje in spravljanje rekvizitov, možje veselo balinajo, drugi malo niže ob harmoniki pojo in plešejo, pozneje vidim, da v žlicah nosijo jajca, vlečejo za vrv in še marsikaj. Vsi mi pripovedujejo, kje imajo sorodnike v Sloveniji, kje so letos ali lani bili, kam so v kratkem namenjeni. Vsi so vneti za Slovenijo.

Zvečer smo bili v znamenitem *Ravinia Parku*, kjer poteka letni festival od 26. junija do 13. septembra. Nocoj je chicaški simfonični orkester z dirigentom Erichom Kunzelom iz Los Angelesa igral najlepše melodije z hollywoodskih filmov. Vstopnina za pokriti paviljon z nekaj sto sedeži 25 in 22 dolarjev, za poslušanje na prostem pa 6 dolarjev. Tam je prostora za deset tisoč poslušalcev, ki sede, slone, leže, jedo, pijejo, vlečejo najrazličnejše smotke in svaljčice, poplesavajo, brundajo in se nič ne ženirajo. Strašno obilne dame v kratkih hlačah skrbe za svojo stanovitno težo. Dirigent med posameznimi točkami po mikrofonu povpraša poslušalce po počutju. Črncev skoraj ne vidim, menda jih nocojšnji program ne zanima.

Tam pod streho paviljona je napis: *NO – food, drinks, cameras, recorders, smoking*, tu pa ljudstvo veselo uživa in si privošči. Vendar le, kar so prinesli s seboj.

Rediteljice in biljeterke so študentke glasbe v belih krilih in bluzah, modrih jopicah in sivih šalih.

Dedci se pahljajo, ker je vroče, fine dame hodijo bose po asfaltu, mladi se objemajo in poljubljajo ali pa tolčejo ritem skladbe, ki jo igra orkester. No, Amerika pač.

Vidim, da je otroku ušel gumijasti balonček. Ne, me poučijo, sam ga je spustil, da ga bosta očka in mamica tam nekje iskala in tudi našla.

Sreda, 12. avgusta

Včeraj sva bila z Vendelinom na obisku pri njegovi sestrični v Waukeganu ob Michiganu. Mestece ima skoraj 70 tisoč prebivalcev, a videti je bolj razpotegnjeno turistično naselje: hiše vse lesene, redkokdaj enonadstropne, slišal sem, da so stene med deskami polnjene z žagovino. V tem kraju sta bili nekdaj celo dve slovenski gostilni, danes pa niti v cerkvi ni več nič slovenskega, razen petja, seveda. Bilo je lepo srečanje in sproščen pogovor. Gospa Mara in njen mož Ludvik živita sama, otroci so odšli. Od osmih jih je pet doktorjev znanosti. Nazajgrede na O'Hare pobereva baragoslovca dr. p. Bruna Korošaka, ki še vedno živi v Rimu, a je pravkar z družbo *American Eagle* (Ameriški orel) priletel iz Marquetta za nekaj dni v Lemont.

V Chicagu smo zvedeli, da je včeraj zjutraj v Mariboru umrl p. Ildefonz Langerholz. Nisem si mislil, da ga ne bom več videl.

Sinoči sem bil že drugič na vaji pešajočega pevskega zbora *France Prešeren* v Chicagu. Od vsakega glasu je bil po eden, jaz sem pomagal basu. Nekdaj je zbor vodil češki zborovodja. Ko je umrl, so naprosili nešega p. Vendelina in nekaj pevcev je takoj odstopilo, češ, far nas ne bo učil.

Danes zjutraj sem tu srečal soimenjaka p. Hieronima Sellaka, ki je župnik v Johnstownu. Povedal mi je, da ima fotografijo, na kateri sta njegov oče in Josip Broz, ki sta delala v istem podjetju v Gradcu.

Ob 11. uri smo se zbrali v naši cerkvi skupaj s hrvaškimi dominikanci in frančiškani ter sosednjimi župniki, da bi se spomnili naše 75 letnice.

Kakšna je prihodnost naše kustodije, kakšne njene možnosti? Smisel njenega obstoja je le v skrbi za Slovence. Priznam, da se mi kar čudno zdi, da – čeprav vsi do zadnjega Slovenci – molimo brevir le angleško in tudi molitve pri mizi so zgolj angleške. Hrvate v Chicagu sem vprašal, kako je pri njih, pa so mi rekli, da imajo nekaj angleškega le, kadar pride škof na obisk. Tudi pri pevski vaji zbora »Slovenska pesem« se mi je kar milo storilo: vsi do zadnjega Slovenci, pevovodja Slovenec, pesmi samo slovenske, navodila pa le angleška.

Asimilacija, ki so jo nekdaj zagovarjali in priporočali celo slovenski duhovniki, je res najlažja pot, a vodi v narodnostno smrt. Sodobni čas narodnostne manjšine ceni, varuje in neguje, ker jih šteje za bogastvo in most med narodi.

Slavnostno kosilo v naši kar starinsko opremljeni jedilnici je bilo prijetno, vendar pa bi človek želel več elegance in domiselne kulture.

Oni dan sem v Chicagu videl starosto hrvaških frančiškanov, Zagorca iz Kumrovca (Brozovega soseda) fra. Ireneja Petričeka, ki je prišel v ZDA leta 1912 in je zdaj že stopil v 99. leto starosti. V mladosti je napisal Vindišku gramatiku i riječnik.

Popoldne v Chicagu v znameniti knjigarni *Krochs & Brentano* naletim tudi na slovensko Sveto pismo, ekumenska izdaja 1975. Ko se proti večeru z Vendelinom vračava, vidim na parkirišču velik avto z dvignjenim pokrovom, v prtljažniku pa stlačeni dve sveži mulatki.

Čudno, v naši jedilnici se od vsega sadja kiwi najdlje drži. Vse drugo prej poide...

Med malimi oglasi v časopisu berem, da stane enodružinska hiša 18–20 tisoč dolarjev. Povedali so mi pa že, da tisti, ki ne zaslužijo več kot 10 tisoč dolarjev na leto, veljajo za siromake.

Sobota, 22. avgusta

Sinoči po večerji sva imela dolg pogovor s p. Leonardom Bogolinom, rojenim Američanom, ki pa je v tridesetih letih teologijo študiral v Mariboru. Tedaj so namreč naši kleriki iz kustodije redno prihajali za nekaj let v Slovenijo, da so se naučili knjižne slovenščine. Med zadnjo vojno je bil vojaški kurat v ameriški vojski. Bil je določen za tretji val izkrcanja v Normandiji, ob koncu vojne pa bi moral še na Japonsko, vendar je prej padla prva atomska bomba. Koliko zanimivih in pretresljivih doživetij, za celo knjgo!

Res, prav nič čudno, da vzklika Yves Congar: Če si srečal človeka, si srečal dramo! Tako mi npr. drugi, p. Fortunat Zorman, opisuje doživetja iz mariborskih zaporov leta 1941. Videl je, kako so gestapovci prisilili duhovnika, da je moral hodnike pometati s – kurjim peresom.

Ura je devet in že zelo vroče. Zunaj ropotajo kosilnice. Vodijo jih zdravljeni alkoholiki, ki jih je organiziral kustos p. Blaž.

Iz knjige *What Can I Do For Christ* si izpisujem podatke o laičnih katoliških združenjih, organizacijah in ustanovah v ZDA. Popisanih je kar 146 različnih organizacij. Cela mavrica!

V tukajšnjem vlažnem in vročem podnebju se je v avtu brez klimatizacije nemogoče voziti. Ta komfort ima vseh osem naših osebnih avtomobilov. Tudi garažna vrata se odpirajo na telekomando in v bližini je samostanska bencinska črpalka.

Če stopim na zrak, na samostansko posestvo (60 hektarov), me pri priči oblije pot. Pa komarji! Sredi belega dne te lahko požro. Chicago v indijanščini menda pomeni »smrdljivi kraj«.

Nedelja, 23. avgusta

P. Tomaž Hoge, po postavi košarkaš, ki se je pred nekaj dnevi vrnil z dopusta, je bil v asistenci škofa Jegliča, ko je ta blagoslavljal temeljni kamen za ljubljanski nebotičnik.

Vse je vznemirjeno, vsak čas mora priti kardinal. Ko se pripelje, se z vsemi lepo rokuje, ministrante pa pozdravi z besedami: »Jaz sem Jožef«.

P. Hieronim z dvema domačinkama

Sprevod krene točno ob enajstih iz romarskega doma k lurški votlini, kjer je zbranih kakih osemsto rojakov iz štirih zveznih držav. Lepa slovesnost, ki ji je zbor Slovenska pesem povsem kos. Malo niže spodaj je imitacija blejskega jezera z otočkom in cerkvico, poleg dolina rožnega venca – skrivnosti so označene s kamnitimi znamenji, dalje ob asfaltirani poti se vrste postaje križevega pota in še niže dol proti cesti je samostansko pokopališče, kjer počiva 38 bratov, ki so dokončali tek življenja po naših postojankah na vzhodu ZDA. Prav blizu križa pa je grob škofa Gregorija Rožmana.

Zvečer prebiram *Chicago Sun-Times*, ki je na poldrugi strani komentiral petletno chicaško obdobje nadškofa kardinala Bernardina. Komentator Daniel Lehman pravi, da je kardinal zavrl odhajanje posameznikov iz Cerkve.

Ob osmih zvečer je promet na chicaških letališčih najgostejši, letala vzletajo in se spuščajo kot kresnice. Na karti pa sem v bližnji okolici naštel kakih 20 letališč (mnoga so privatna). A ravno prejšnjo nedeljo je prišlo do doslej tretje največje nesreče v zgodovini civilnega letalstva v ZDA; strmoglavil je jumbo-jet na poti iz Detroita v Phoenix v Arizoni. Nihče ni preživel.

Živi ptiči tu na nešm posestvu pa imajo, se mi zdi, že posvete in vaje za jesensko selitev.

Razmišljam o današnji slovesnosti. Ocenili so, da je bilo na medenem pikniku (medenem, ker so na njem nekdaj prodajali samostanski med) nekaj sto ljudi več kot pri slovesni maši.

Sobota, 28. avgusta

Včeraj sem prišel v Greenfield pri Millwaukeeju, kjer bom imel jutri slovensko mašo in med njo govor. Povabijo me s seboj na krajše »romanje« z avtomobilom na Holy Hill, 30 milj severno od Millwaukeeja. Res čudovit položaj svetišča na »svetem griču«. Med obvestili berem, da je bilo na veliki šmaren tu romanje beguncev iz Iraka in Irana.

Nazaj grede poslušamo v avtomobilu sloven-

sko oddajo iz Millwaukeeja. Komentator opisuje slovensko posebnost – kozolce. Na koncu doda: »Naj človek pol sveta obteče, najboljši kruh doma se peče«.

Ponedeljek, 31. avgusta

Poln avtobus Slovencev vodi župnik p. Lawrence Grom v Lemont na pogreb p. Jeromea. Peljem se seveda z njimi in spotoma urejam svoje vtise iz te žive fare v Greenfieldu, kjer ravno povečujejo cerkev. Predračun za ta dela je 600 tisoč dolarjev. Od vsega me je najbolj presenetilo non-stop češčenje Sv. Rešnjega telesa: dan za dnem, noč in dan. Ljudje se vnaprej vpisujejo v razpredelnico, da v cerkvi res vedno nekdo adorira. V župnijski šoli učijo le laiki in redovnice, tudi pripravo na prvo obhajilo in birmo opravijo praktično brez duhovnika. V računalniškem centru mi je naš bogoslovec Pepi Lebreht, ki je tu preživel del počitnic, pokazal, kako se je izpopolnjeval v angleščini. Kaplan Peter Jakopec pa je, vnet za Slovenijo in naš jezik, začel izdajati skromno publikacijo »Slovenec«, da bi Slovenci ne pozabili, kdo so.

P. Jerome Sellak, ki sem ga prvič videl komaj pred dvema tednoma, je bil pri sedemdesetih najmlajši pater v Johnstownu, župnik in predstojnik hiše. Pri sestri v Las Vegasu je ponoči umrl za srčno kapjo. Zdaj leži tu v krsti prav po ameriško z nataknjenimi očali. Na grobišču ni videti niti grudice izkopane zemlje, vse je prekrito z zelenimi tepihi in ko so obredi mimo in se ljudje razidejo, začne krsta komfortno drseti v globino, ko uslužbenec pogrebnega zavoda vrti ročico mehanizma. Vse pri pogrebu je bilo angleško, razen pesmi *Je angel Gospodov.*

Nedelja, 6. septembra

Že v petek zgodaj zjutraj sva z dobrim p. Vendelinom šla na pot v »Baragovo deželo«, kjer sem sinoči zvečer vodil slovensko mašo ob letošnjih Baragovih dnevih. Zato sva v četrtek zvečer posnela v radijskem studiu gospe Corinne Leskovar gradivo za dve slovenski oddaji vnaprej. Vsak petek je namreč na chicaškem radiu od 19.05 do 20.00 oddaja v slovenščini in v času mojega bivanja tu je govor vedno pripadel meni. Le kratek, pet minut, nekakšna duhovna misel. Oddajo je mogoče poslušati v premeru 50 milj, posluša pa jo kakih dva tisoč Slovencev. Podjetna gospa skrbi za te oddaje že od leta 1955, skrb zanje je prevzela po moževi smrti, ki jih je uvedel leta 1950.

Predvčerajšnjim sva bila v Calumetu, kjer v cerkvi z dvema zvonikoma napisi z imeni darovalcev v cerkvenih oknih pričajo, da je bil nekdaj to slovenski kraj in slovenska cerkev. Zvečer sva obiskala Eagle Harbor, kjer sem videl napis na

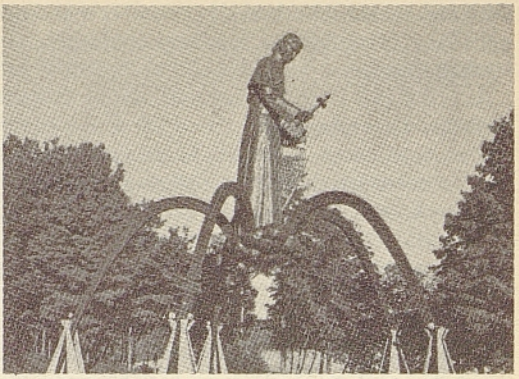

Baragov spomenik v L'Anse, Michigan

hiši, da je tu »zadnji konec sveta«. Tu je majhna lesena cerkvica, ki jo je postavil Baraga. Včeraj sva med krajema L'Anse in Baraga (ta šteje 8484 prebivalcev) obiskala mogočen bronasti pomnik misijonarju Baragi na petih betonskih podstavkih, ki predstavljajo pet velikih indijanskih misijonov, ki jih je ustanovil »duhovnik s krpljami«: *L'Anse* (1843), *La Point* (1835), *Grand River* (1833), *Arbre Croche* (1831) in *Sault Ste. Marie* (1853). Tu, v kraju s 14.500 prebivalci, so letošnji Baragovi dnevi. Na cilj se pripeljeva po ovinku mimo starega indijanskega pokopališča, na katerem je nad kakšnim grobom lesena hišica z dvema odprtinama, kamor so Indijanci, zvesti svoji stari veri, mrtvim nastavljali hrano. Tudi tu je opaziti, da je jesen že vzela svoj čopič v roke.

Sinoči zvečer je bila slovenska maša, ki jo že od nekdaj organizirajo frančiškani iz Lemonta. Vse je bilo slovensko, razen nagovora škofa Povisha ob sklepu. Po glavni slovesnosti danes popoldne, ki jo je vodil detroitski nadškof Edmund C. Szoka (letos 28. junija je bil imenovan za kardinala, op. p.) pa sem na slavnostnem banketu Baragove zveze poslušal zahvale vsem tistim, ki so darovali v Baragov sklad; slišal sem samo en neslovenski priimek.

Petek, 11. septembra

Kar ni uspelo 14. avgusta, se je posrečilo danes. Takrat je bil namreč načrtovan moj obisk v New Yorku, a zaradi neverjetnih poplav ni bilo mogoče priti do letališča.

Uradno bom nastopil samo z nedeljsko mašo in homilijo, ves drugi čas pa je treba izkoristiti za čim bolj smotrno pohajkovanje. Tako me je danes naš bogoslovec David spremljal tudi na sedež OZN, tri ali štiri ure časa pa si je vzel predsednik lige slovenskih izobražencev arhitekt Simon Kregar (Žal ga je pozneje v pozni jeseni pobrala smrt, kakor sem bral v tržaški Mladiki) in nama z Davidom pokazal najznačilnejše znamenitosti

mesta ter opozoril na stvari, ki so najbrž malokomu znane. Utrudljivo, a zelo bogato in koristno »pohajkovanje«.

Nedelja, 13. septembra

Ponoči je mnogo tukajšnjih Slovencev odpotovalo na nekakšen shod, zato udeležba pri maši ni bila množična, opazil pa sem potem pri zajtrku v župnijski dvorani drugačno vzdušje, kot kje drugje: pogovorni jezik med Slovenci je slovenščina.

Miro Zupančič, slikar, grafik in kipar, mi je podaril fotografijo velikega barvnega okna na naši cerkvi sv. Cirila in Metoda, ki je narejeno po njegovih načrtih. V zborniku ob 70-letnici cerkve (1986) pa berem: »Od nekdaj je bil običaj, da so rojaki darovali cerkvena barvna okna slovenskim cerkvam v Ameriki, domala petdeset jih je bilo. Okna so pričevala naše vernosti in radodarnosti. Življenje pa je šlo svojo pot in danes so številna okna ostala le neme priče slovenske Amerike, kot so številni slovenski domovi in grobovi. Ob Baragovem oknu postojmo in pomislimo: še je čas, da rešimo slovenske spomenike pozabe.«

H. Žveglič

Naselbinska podoba današnjega slovenskega prostora v poznoantičnem času in obdobju preseljevanja ljudstev

Borbe za cesarski prestol in vpadi barbarskih ljudstev so v času 4.–6. st. odločilno vplivali na spremenjeno naselbinsko strukturo v celotnem rimskem imperiju, še posebej na geografsko bolj izpostavljenih prostorih. Lega na severovzhodni strani Italije, na mestu kjer je potekala najkrajša pot iz Panonije v Italijo je narekovala najtrše pogoje preživetja prav prebivalcem današnjega slovenskega prostora. Podoba cvetočega rimskega življenja se je začela krhati, ljudje so vedno pogosteje zapuščali udobna in včasih že kar razkošno urejena bivališča v dolinah in bežali v odročne hribovite predele, kjer so se zatekli na naravno zavarovane in večkrat že v prazgodovinskih obdobjih utrjene hribe. Potek postopnega opuščanja starejših naselbin in izgradnje novih v povsem drugačnem okolju je postal v zadnjem času predmet močnega zanimanja slovenskih arheologov. Tako smo raziskali veliko višinskih utrdb, ki so pomembno dopolnile poselitveno podobo ne samo v slovenskem ampak tudi širšem evropskem okviru.

Močneje se ločita dve skupini postojank, od katerih sodi starejša v čas 4. st. in ponekod deloma še v 5. st., druga pa v 5. in 6. K prvi lahko prištejemo več starejših podeželskih naselbin in vsa štiri rimska mesta, k drugi pa izključno višinske utrdbe.

Posebej dobro odslikavajo dogajanje v 4. in delu 5. st. najdbe v štirih rimskih mestih. Antični Poetovio se je v tem času občutno skrčil. Poznoantično jedro je bilo na levi strani Drave, kjer so na obeh najvišjih predelih Ptuja, Grajskem griču in Panorami našli dosedaj najpomembnejše najdbe. Močneje je bil poseljen še Zg. Breg, ki pa je bil kmalu opuščen kot kažejo grobovi vkopani v zgradbe. Iz tega časa je najbolje poznana prav postojanka na gradu kjer so domnevali v prvi fazi utrdbo z večjo dvoapsidalno zgodnjekrščansko cerkvijo. Na tem mestu so kasneje postavili velike lope, ki so nudile zaščito pribežnikom. V zadnji fazi je bila tu zgrajena manjša trdnjavica, pravzaprav stolp obdan z obrambnim obzidjem, ki je čuval prehod preko reke. Številni so dokazi o prisotnosti zgodnjih kristjanov. Poleg v virih omenjenih škofov pričajo najdbe arhitekture in drobnih predmetov, da je bilo v mestu vsaj šest cerkva, med katerimi sta najpomembnejši (poleg že prej omenjene na gradu) prav tista, ki je stala na mestu današnje proštijske cerkve in druga nekoliko pod vrhom Panorame.

Tudi strnjeni poselitvi Emone, pomembnega rimskega mesta pred vstopom v Italijo lahko sledimo le do začetka 5. st. Pri izkopavanjih so ugotovili, da so bila v poznoantičnem času zazidana stranska vrata v starem obrambnem zidu, v notranjosti pa so zadeli celo na znake intenzivne gradbene dejavnosti. To velja predvsem za leta 1968 odkrito velikopotezno arhitekturo zgodnjekrščanskega središča, od katerega je bila odkrita krstilnica in portik z lepimi mozaiki ter večje stanovanjsko poslopje, ki ga je mogoče tolmačiti kot episkopij. Novci kažejo, da je bilo to središče porušeno kmalu po letu 423. Najdbe iz druge polovice 5. in 6. st. so zelo redke, zato se zdi, da je Emona v tem času povsem opustela. Opazni so le sledovi krajšega zadrževanja v njenih razvalinah (ognjišča in ilovnat tlak v nekaterih starejših stavbah). Morda sodi v ta pozni čas okrogla zgradba, postavljena na razvalinah starega rimskega trga, tik ob najvažnejši emonski cesti. V drugo polovico 6. st. sega sicer omemba emonskega škofa Patricija, kar pa seveda ni dovolj močan argument za obstoj mesta in škofijskega sedeža v njem tako pozno v 6. st. Verjetneje smemo ta sedež – podobno kot drugod – iskati

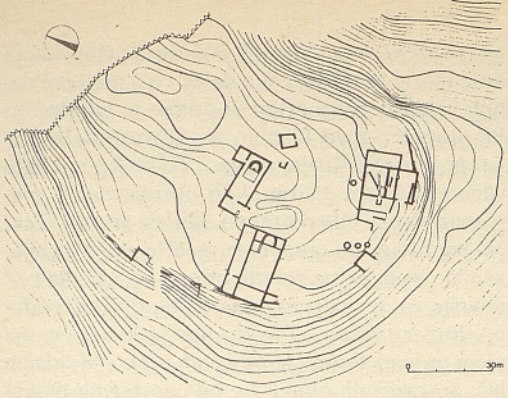

Tloris utrjenega zgod. kršč. središča na Kučarju

v kateri izmed bližnjih skritih utrjenih višinskih postojank.

O izgledu poznoantične Celeje ne vemo veliko. Najdbe kažejo na intenzivno življenje v 4. st., da pa je bil vsaj del mesta poseljen še v 5. st. priča velika zgodnjekrščanska cerkev z mozaiki in napisi darovalcev. Pred nedavnim so našli tudi odlomek zgodnjekrščanskega nagrobnika, ki sodi v prvo polovico 6. st. Razen teh elementov manjkajo vsakršne druge najdbe, zato smemo domnevati, da so se meščani v večini izselili. To potrjujejo prav v celjskem zaledju najdene številne utrjene naselbine in pribežališča. Na sinodi v Gradežu leta 579 omenjeni celejanski škof Joannes svojega sedeža skoraj gotovo ni imel v antični Celeji, deloval je v skritem in zavarovanem zaledju, ohranil pa prvoten naslov.

Nekdanje pristaniško mesto ob Savi, blizu Krškega, Neviodunum je prav tako v polnem obsegu vztrajalo le do konca 4. st. Razumljivo je, da so bili prebivalci mesta, ki je bilo situirano na izpostavljenem prostoru ob glavni vpadnici z vzhoda proti Italiji in povrhu še brez obrambnega obzidja, na milost in nemilost prepuščeni navalom mimo drvečih vojska in ljudstev. Zato je prišlo okoli začetka 5. st. do razselitve mesta.

Kot smo že uvodoma omenili, predstavljajo najpomembnejši vidik v takratni poselitveni sliki višinske utrjene postojanke. Na njih so staroselci, romanizirani Iliri in Kelti dočakali prihod naših neposrednih prednikov – Slovanov. Predstavljajo vez med izročilom antike in slovanskim obdobjem in nudijo dragoceno možnost študija gradiva, ki so ga pri nas Slovani prevzeli od staroselcev. Kažejo na kontinuiteto življenja v slovenskem prostoru, ki je pri prejšnjih raziskovanjih v nižinskih naselbinah ni bilo mogoče odkriti. V skopih črtah bom zato poskušal približati njihovo podobo in posamezne skupine utrdb ponazoriti z nekaj značilnejšimi primeri.

Za vojaške postojanke je v zgodnejšem obdobju (konec 3. in 4. st.) značilna dokaj enotna zasnova in lega v neposredni bližini važnih rimskih cest. Značilna primera sta utrdbi Gradišče v Velikih Malencah in Hrušica. Prvi predstavlja kastel izredno velikih dimenzij saj meri 430 x 270 m. Postavljen je bil na strateško izjemno pomembnem mestu, na prehodu iz Panonske nižine v predalpski svet. Varoval je najpomembnejšo cesto z vzhoda proti Italiji, ki je bila na tem mestu stisnjena med sotočje Krke ter Save in strma pobočja Gorjancev na južni strani. Utrdba leži na 20 m visoki rečni terasi in je na treh straneh dobro zavarovana s strmino, na južni pa je le neznatno dvignjena nad okolico. V prvi fazi, ki jo datirajo v drugo polovico 3. st., je bila branjena samo z obzidjem, kasneje so vgradili vanj močne obrambne stolpe in utrdili oba vhoda. V notranjosti zidanih zgradb, z izjemo zgodnjekrščanske cerkve, niso odkrili, domnevajo da so bile barake za vojaščino lesene. Najdišče je imelo nesrečno usodo, saj je bil med vojno pri bombnem napadu uničen ves neobjavljen drobni material, pridobljen pri izkopavanjih leta 1929 in 1930.

Utrdba na Hrušici je bila zgrajena ob isti pomembni cesti, prav tako na važnem mestu, na najvišji točki prehoda iz Panonije v Italijo, na 867 m visoki Hrušici. Trdnjava je velika 250 x 60 m in je bila v celoti prilagojena terenu. Deli se v dva dela. Spodnji, skozi katerega je tekla cesta, je bil gosto pozidan z različnimi zidanimi in lesenimi zgradbami, zgornji pa je bil povsem prazen in je služil kot zadnja obramba za primer, ko bi bil spodnji del že osvojen. Zgornji del je namreč naravno mnogo bolje zaščiten, saj se vrh dviga 50 m nad rimsko in današnjo cesto ter ima večidel strma pobočja. Konec 3. st. je bila utrdba obdana z mogočnim 2,77 m debelim obzidjem, ki je bilo na več mestih utrjeno z različno oblikovanimi stolpi. Trdnjava je v zgodovinskih virih večkrat omenjena, posebej v zvezi z bitko med cesarjem Teodozijem in njegovim nasprotnikom Evgenijem 5. in 6. septembra 394, ki je potekala v bližini. Kmalu po tem datumu je bila opuščena, najverjetneje zato, ker je prišel iz uporabe prav ta del ceste med Ljubljano in Ajdovščino.

Podobno oblikovanih trdnjav, ki sodijo v isti čas, je bilo na Slovenskem še nekaj. Posebej omenimo Gradišče v Vrhniki, Gradišče pri Zalogu, Gradišče pri Naklem in Ptujski grad. Izstopa trdnjava v Ajdovščini, ki je bila zgrajena povsem v ravnini in zanjo ni bila izkoriščena naravna obramba z lego na vzpetini.

Povsem drugače so izgledale vojaške utrdbe v poznejšem času, predvsem v drugi polovici 5. in v 6. st. Večinoma so bile zgrajene na mnogo višjih, že naravno bolje utrjenih hribih in zato tudi bolj oddaljene od cest. Značilna je obrambna

Skalnati plato utrjene naselbine na Gradcu

arhitektura; do 1 m debelo obzidje in pravokotni obrambni stolpi. Stanovanjske zgradbe v notranjosti so bile največkrat lesene in razvrščene v ozkem pasu ob obzidju. Osrednje mesto je zavzemala majhna zgodnjekrščanska cerkev enostavnega tlorisa, večkrat tudi s krstilnico v prizidanem prostoru.

Najznačilnejši in najbolje raziskan primer predstavlja Korinjski hrib nad Velikim Korinjem v Suhi krajini, ki dominira nad dolino Krke in je nadziral promet na že prej omenjeni važni magistrali, ki je v 5. in 6. st. potekala južno od Emone, v najkrajši možni črti proti Italiji. Njegov opis v celoti ustreza prej navedenim značilnostim tega tipa, razlikuje se le po tem, da ni imel obzidja, saj to zaradi odlične naravne obrambe tudi ni bilo potrebno. Leži 728 m visoko in je z njega imeniten razgled po bližnji in daljni okolici. Zgrajen je bil, kot toliko drugih na mestu starega prazgodovinskega gradišča. Zanimivo je, da so bili sledovi življenja osredotočeni v spodnjih prostorih stolpov, kjer je bilo po značilnih materialnih ostankih orodij mogoče ugotavljati različne obrtniške delavnice. V dveh stolpih so bili odkriti ostanki vodnih zbiralnikov. Večji je zbiral vodo s svoje strehe in bližnje zgodnjekrščanske cerkve, tako da je bila postojanka v primeru obleganja dobro preskrbljena s pitno vodo. Oblikovanost cerkve in časovno izpovedne drobne najdbe pričajo, da je bil Korinjski hrib pozidan konec 5. ali v začetku 6. st., opustitev postojanke konec 6. st. pa dokazujejo v bližini stolpov izkopane trirobe puščične osti, značilno orožje avarskih vojščakov.

Povsem podobna utrdba je Limberk nad Veliko Račno, le da je z izjemo nekaterih drobnih najdb neraziskana. Bolje je poznan Zidani gaber v Gorjancih nad Šentjernejem, kjer so bili poleg značilne arhitekture odkriti tudi langobardski grobovi, dokaz za strateško pomembnost v dolini Gorjancev ali celo preko njih potekajočih cest. Podobni, a večji del neraziskani utrdbi sta še Križna gora in morda Sv. Pavel nad Vrtovinom v Vipavski dolini.

V drugo skupino smo uvrstili utrjene naselbine, pretežno civilnega značaja. Prav te v največji meri kažejo stisko in strah takratnega človeka, ki se je moral umakniti tako daleč vstran od nekdanjih bivališč. Najznačilnejši primer je Gradec pri Prapretnem, med Planino pri Sevnici in Jurkloštrom, v osrčju Kozjanskega. Leži na lepo oblikovanem skalnem platoju, kjer obzidje zaradi prepadnih sten ni bilo potrebno. Hrib je visok 732 m. Na najdišču smo opravili le manjša raziskovanja, vendar so ruševine zgradb ohranjene večidel nad površino in je tako mogoče dobiti približno podobo tlorisnih zasnov. Prostor meri 100 x 90 m, na njem pa je na tesno razporejenih preko 20 zidanih hiš. So različnih oblik, vse od enostavnih pravokotnih tlorisov velikosti 4 x 5 m, do velikih zgradb z večimi prostori in do 26 m dolžine. Na sredini, na izpostavljenem mestu domnevamo v najbolje ohranjeni, preko 3 m visoki ruševini sledove zgodnjekrščanske cerkve.

Tej postojanki je zelo podobna Ajdna nad Potoki v bližini Jesenic. Njena lega na 1048 m visokem in nedostopnem skalnem vršacu je enkratna. Življenje v tej gorski utrdbi si prav težko predstavljamo, saj je nad savsko dolino dvignjena kar za 500 m. Tu je bila dosedaj raziskana le zgodnjekrščanska cerkev, ostale zgradbe na zavetni terasi pod vrhom se šele nakazujejo.

Najbolje raziskana naselbina te vrste je nedvomno Rifnik nad Šentjurjem pri Celju. Tu so pri dolgoletnih izkopavanjih na 570 m visokem hribu raziskali naselbino z devetimi hišami in zgodnjekrščansko cerkvijo na vrhu. Prostor je bil zavarovan z obrambnim obzidjem, značilno pa je, da je bila notranjost le deloma pozidana z zgradbami. Na velikem praznem prostoru smemo domnevati prostor za pribežnike od drugod, sicer celotne postojanke ni bilo mogoče uspešno braniti. Blizu vhoda je bila postavljena dolga zgradba z več prostori, v kateri vidimo bivališče stalno pripravljene posadke. Izkopane ostaline na Rifniku so danes v veliki meri že restavrirane in nudijo

Ostanki zgod. kršč. cerkve na Korinjskem hribu

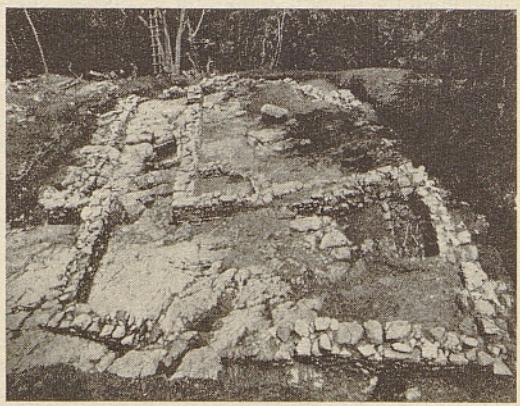

obiskovalcu odličen vpogled v značilno naselitveno celico poznoantičnega sveta.

Sorodne naselbine so bile še na Brinjevi gori v bližini Zreč, nad vasjo Rodik blizu Kozine, na Polhograjski gori nad Polhovim gradcem in na Tinju nad Loko pri Žusmu.

Znotraj te skupine najdišč imata izjemno mesto postojanki Kučar nad Podzemljem v bližini Metlike in Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. Prva daje sliko velikega zgodnjekrščanskega središča z doslej največjimi izkopanimi cerkvami v Sloveniji. Na severnem vrhu razglednega, sredi belokrajnske ravnice stoječega izpostavljenega hriba smo našli ostanke dveh zgodnjekrščanskih cerkva, velike in manjše stanovanjske zgradbe, obzidja z dvema stolpoma in v naravno kotanjo vgrajenega manjšega objekta, najverjetneje krstilnice. Cerkve so imele različno liturgično namembnost. Ena je služila kot prostor za maševanje, druga za birmanje. Skupaj s krstilnico predstavljajo t. imen. »družino cerkva«. Kompleks je bil zgrajen v 5. st., skromne najdbe pa kažejo, da ni bil dolgo v uporabi. Tu domnevamo sakralno središče in bivališče škofa, ki se je preselil iz opuščenega Neviodunuma.

Drugo cerkveno središče na Vranju je, sodeč po najdbah, nastalo nekoliko pozneje. Na to bi kazale manjše dimenzije cerkva in mnogo bolj pretehtano izbrana lega v skritem, od važnejših cest odmaknjenem prostoru, kot tudi mnogo boljša naravna obramba. Cerkveni kompleks je podoben tistemu na Kučarju, le da je tu krstilnica bolje ohranjena. Prav tako je bilo najdeno nekoliko večje stanovanjsko poslopje, v katerem domnevajo episkopij, razen tega pa tik zraven gornje cerkve enoprostorna zgradba, ki je bila centralno ogrevana in kaže nek reprezentančen prostor, podobno kot ogrevana dvorana v episkopiju na Kučarju. Temu kompleksu pa je na Vranju pridružen še obsežnejši stanovanjski del, tako da lahko govorimo o kombinaciji sakralnega središča in naselbine.

Najslabše poznana je skupina pribežališč. To je tudi razumljivo, saj je le-te najtežje odkriti, pa tudi najdbe na njih so skromne, da niso tako privlačna za večja raziskovanja. Zelo značilno je Šumenje pri Podturnu. Približno 160 x 100 m velik prostor je obdajal ozek zid, pri katerem je bil nekoliko bolj ojačan le vhod. Znotraj obzidanega prostora smemo domnevati zasilna bivališča. Podobno je Ančnikovo gradišče pri Jurišni vasi na Pohorju. V poznoantičnem času so često izkoristili za pribežališča stara prazgodovinska gradišča, ne da bi jih ponovno utrdili. Značilna primera sta Veliki vrh nad Osredkom pri Podsredi in Trbinc v bližini Mirne.

Poseben značaj kaže na manjši vzpetini postavljena podeželska vila v Predloki, kjer najdbe izpričujejo njen obstoj še v Justinijanovem času. Tako predstavlja v našem prostoru eno redkih podeželskih vil, ki je – morda zaradi odmaknjenosti od glavnih vpadnic v Italijo – vztrajala tudi v teh nemirnih časih na istem mestu.

Preostane še ena skupina povsem svojskih najdišč. To so jamske postojanke. Večidel so bile poseljene v starejših obdobjih, ponekod pa so bili najdeni znaki, ki kažejo, da so služile za pribežališča tudi v poznoantičnem času. Posebej pomembne so Predjama blizu Postojne, Levakova jama blizu Kostanjevice in Tominčeva jama v sklopu Škocjanskih jam, kjer oljenke z zgodnjekrščanskimi motivi in bronast kristogram kažejo na morebitno kultno mesto.

Ostale utrdbe in naselbine dokazujejo posredno le grobišča. Posebej pomembno je tisto odkrito v Kranju »na Lajhu« z več sto grobovi, na blejski Pristavi, Dravljah v Ljubljani, Vinjem vrhu nad Belo cerkvijo in Sveti gori v Zasavju. Poleg številnih drugih, manjših, nakazujejo poselitvena jedra, ki jih do danes še nismo uspeli zanesljivo ugotoviti.

Težak problem predstavlja časovna opredelitev propada utrdb, oziroma njihova opustitev in prihod Slovanov v naše kraje. Arheološka raziskovanja so pokazala, da večji del utrdb preneha v drugi polovici 6. st. kamor je mogoče datirati zadnje zanesljivo opredeljene najdbe. Pri nekaterih bi smeli domnevati kontinuiteto v 7. st., (Rifnik, Tinje) vendar najdbe niso povsem zanesljive, tako da bi bilo za sedaj preuranjeno delati daljnosežne zaključke. Zanesljivi so le bizantinski novci 7. st. iz nekaterih nižinskih najdišč, naselbinski sledovi iz Gojač v Vipavski dolini, med avarskimi ostalinami pa pasni jezički z najdišč Dunaj pri Jereki v Bohinju in Hom nad Soro v bližini Ljubljane. To pa so dosedaj redki sledovi, ki poleg pisanih virov dokazujejo kontinuiteto življenja v času 7. in deloma 8. st.

Slavko Ciglenečki

Blagor človeku, ki me posluša, ki čuje pri mojih vratih vsak dan,
k bedi na pragu mojih duri.

Preg 8, 34

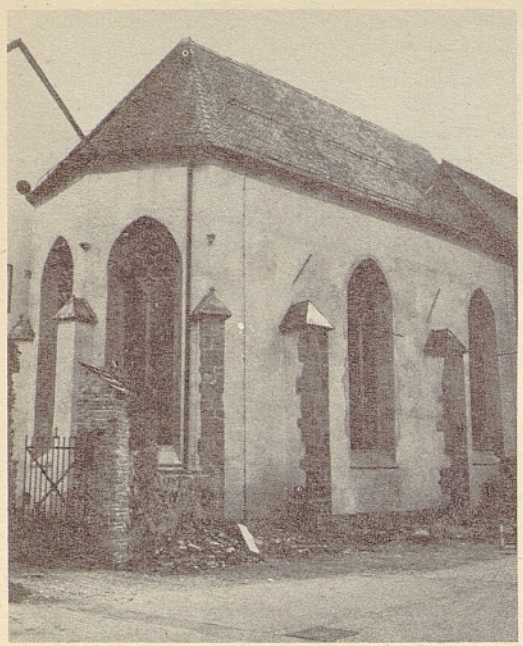

Minoritski samostan v Ptuju ob 750-letnem jubileju

Leto 1989 je za ptujski minoritski samostan jubilejno leto. Minilo je namreč več kot 7. stoletij, odkar so se minoriti, bratje sv. Frančiška Asiškega, naselili v starodavnem mestu ob Dravi, na Ptuju, ki so ga Rimljani imenovali Poetovio, nemško govoreči prebivalci mesta pa Pettau.

Redovna tradicija postavlja prihod bratov na Ptuj v leto 1239, torej kmalu po smrti sv. Frančiška (+1226). Prvotna naselbina redovnikov je bila izven mestnega jedra in obzidja, po vsej verjetnosti ob že stoječi kapeli ali cerkvi, ki je bila posvečena prvakoma apostolov, sv. Petru in Pavlu. Verjetno je v začetku cerkev zadoščala potrebam bratov. Ko pa sta postala bivališče in cerkev pretesna, so začeli graditi obsežnejšo cerkev in večji samostan. Cerkev so gradili po enotnem načrtu in redovnih normah. Do izraza je prišla predvsem enostavnost in funkcionalnost prostora, ki je bil namenjen za pridiganje. Prezbiterij in pravokotna cerkvena ladja z ravnim stropom kot najstarejši gradbeni enoti sta datirani v čas med leti 1255 in 1270. Ta čas nastanka podpirajo tudi leta 1931 odkrite freske (Frančiškova smrt in križanje – freske se nahajajo v arheološki zbirki ptujskega muzeja), katere je prof. France Stele datiral v 60. leta 13. stoletja. V ta čas spada tudi nastanek obsežnejšega samostana, ki se je še ohranil v svojih temeljih in delno zidovih v zahodnem samostanskem traktu, južno od prezbiterija. Profilacije dveh šiljastih bifor so namreč iste kot biforni sakrarij v prezbiteriju. Prav ta identičnost govori o sočasnem nastanku samostanske zgradbe, ki je bila v svojih začetkih zelo skromna. Kvadratasta oblika samostana s križnim hodnikom pa je nastajala od 2. polovice 14. stoletja pa do sredine 16. stoletja.

Največje prenove in preureditve so bile izvršene v času baroka, ko je bil predstojnik samostana p. Gašpar Dietl (1671–77 in 1681–1704). V njegovem času je dobil samostan obliko, kakršno kaže še danes. P. Gašpar Dietl je dal močno preurediti tudi cerkev. Glavni oltar je bil pomaknjen bolj proti ladji cerkve, za oltarjem se je uredila zakristija, nad njo pa meniški kor za vsakodnevne molitve. Tudi monumentalna baročna fasada cerkve, ki je bila biser baročne arhitekture ne samo na Ptuju, ampak v širši okolici, je nastala v njegovem času. Na žalost pa so zavezniška letala z bombnim napadom 4. januarja 1945. leta »slovensko cerkev« spremenila v kup ruševin. Cerkvene opreme pod ruševinami ni ostalo skoraj nič. Uničeni so bili oltarji, nove orgle (vgrajene leta 1926), baročna zakristijska oprema, spovednice in večina kipov. Dokaj dobro je prestal bombni napad gotski barokiziran kip Marije z Jezusom iz 15. stoletja, ki je krasil glavni oltar (ob padcu se je prepolovil; sedaj je delno popravljen in se nahaja v arheološki zbirki ptujskega muzeja). Baročni oltar so krasile tudi lesene plastike Jožefa Strauba (1712–1756), ki jih je kipar izdelal za minoritsko cerkev leta 1752. Poškodovane plastike (Frančišek, Anton Padovanski, Bonaventura in Bernardin Sienski) so po vojni »krasile« hodnik ob začasni kapeli in vse obiskovalce kapele in samostana spominjale na nesmiselnost vojne. Samostan ni premogel finančnih sredstev za njihovo obnovitev.

Še težje je seveda bilo z rekonstrukcijo in obnovo cerkve. Razne prošnje za pomoč pri obnovi niso bile uslišane! Ostala je samo želja, da bi se cerkev obnovila. Župljani domače župnije, pa tudi sv. Marka (Markovci), sv. Martina (Hajdina)

Obnovljena fasada samostana

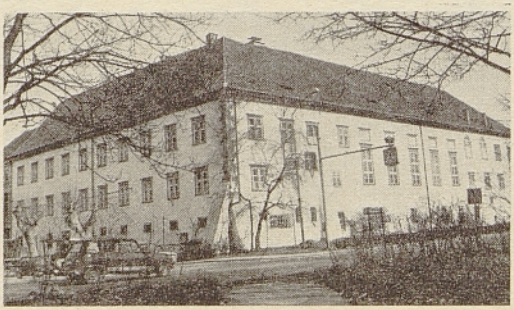

in sv. Vida (Videm pri Ptuju) so se sicer v letih 1946/47 odzvali povabilu minoritskih patrov in so v velikem številu prihajali odstranjevat ruševine. Uporabni material (opeko in kamenje) so čistili in zlagali pred samostan, neuporabni material pa so z vozovi odvažali. Vsa opravljena dela pa so bila takorekoč nepotrebna! Delovne akcije so se v juliju leta 1947 ustavile; naslednje leto pa je bil zaplenjen ves gradbeni material! Uporabljen je bil za zidanje zadružnih domov po Dravskem polju!

Ljubljanski zavod za varstvo spomenikov je nato ob prizadevnem delu dr. Marijana Zadnikarja zaščitil zidove, za večja dela pa tudi ni bilo finančnih sredstev.

Po nacionalizaciji in odvzemu parcele, kjer so bile ruševine minoritske cerkve, in odobritvi gradnje novega poštnega poslopja, je splahnelo še zadnje upanje, da bi se na istem mestu rekonstruirala ali pa zgradila nova cerkev. Protesti in pritožbe na vseh forumih niso bile uspešne. Leta 1963 so začeli graditi poštno poslopje, ki je povsem skazilo pogled z nekdanjega Minoritskega trga. Na lepoti je izgubil tudi križni hodnik, saj njegov severni del ni dobil primernega zaključka. Zavod za varstvo spomenikov je uspel le v toliko, da so se ohranile ruševine prezbiterija. Slednjega je nato leta 1969 Zavod delno rekonstruiral. Do prvotne višine so dozidali stene, rekonstruirali gotska okna ter celoten prostor zaščitili s streho. Že takrat pa je bilo ugotovljeno, da se PTT ni držala navodil. Poštno poslopje se je namreč zarezalo 1–1,5 m v tloris prezbiterija!

Tudi samostan in samostanska družina sta v povojnem času doživljala težke trenutke. Nacionalizirano je bilo posestvo, ki je bilo vir samostanskih dohodkov. Ostal je sicer zemljiški maksimum, za katerega pa ni bilo mogoče plačevati obveznosti. Sčasoma so morali tudi to prodati, da so lahko poravnali dolgove pri davčni upravi in razne kazni. Vse to pa še ni bilo dovolj. Leta 1960 je bila nacionalizirana več kot polovica samostanske zgradbe (dne 28. 3. 1960, št. 04/N-4179/4-59) z obrazložitvijo, »da to zgradbo rimsko katoliški samostan predvsem uporablja le deloma za svojo dovoljeno dejavnost . . .«. Ob tem je bilo pozabljeno, da se je samostanska skupnost morala umakniti v najmanjše prostore, ostale pa prepustiti raznim uradom in strankam za stanovanja (1948)! Bratom pa tudi z zapori in denarnimi kaznimi ni bilo prizanešeno. Po uboju ptujskega gvardijana p. Gavdencija Goloba leta 1956 pa je bilo še težje, saj minoritov po končani II. svetovni vojni v Sloveniji ni bilo veliko.

Položaj se je začela izboljševati prav po uboju p. Gavdencija. Prvi kandidat se je prijavil na dan njegovega pogreba (prevzel je tudi njegovo redovno ime) in nato vsako leto več. Povečano število redovnih kandidatov in redovnikov pa je bila osnova, da se je na provincialnem kapitlju v Zagrebu leta 1971 ustanovila provincialna kustodija. Naslednje leto pa so slovenski minoriti preko udeležencev generalnega kapitlja zaprosili za generalno kustodijo, ki bi naj bila naslednja stopnja k popolni samostojnosti. Prošnja je bila več kot uslišana. Ustanovljena je bila Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa. Sedež province je postal starodavni obdravski samostan na Ptuju, kar je v zgodovini nekoč že bil. Ob ustanovitvi province so bili v Sloveniji naslednji samostani z župnijami: Sv. Peter in Pavel ter proštija na Ptuju, Sv. Vid na Vidmu pri Ptuju, Sv. Trojica v Halozah, Mati božja na Ptujski gori in Sv. Lenart v Sostrem pri Ljubljani. V Piranu pa je obstajal samo samostan.

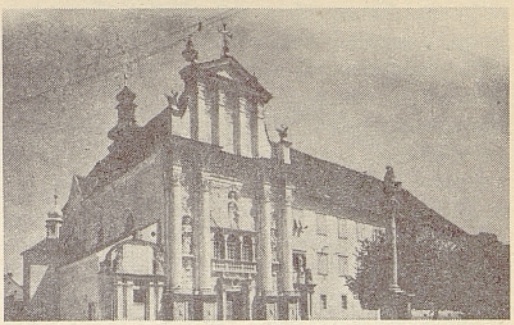

Minoritski samostan ob 700-letnici

Zaradi pomanjkanja minoritov v Avstriji je sprejela Slovenska minoritska provinca leta 1978 v upravo samostan Mariahilf v Gradcu, čez nekaj let pa še župnijo Sveče na Koroškem (1981). V Sloveniji so bile in so še v soupravi naslednje župnije: Stoperce, Javor, Prežganje in do leta 87 Vurberg. Prav tako je v soupravi minoritskega samostana sv. Petra in Pavla župnija sv. Doroteje v Dornavi, ki se je oddelila od samostanske župnije leta 1965.

Bratje so v povojnem času predvsem oskrbovali zaupane jim župnije in občasno pomagali pri

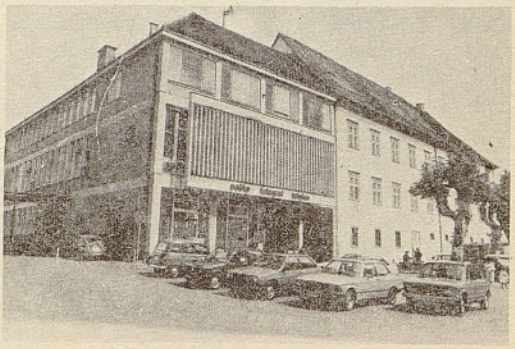

dušno-pastirskem delu duhovnikom v okolici Ptuja. V zadnjem času se redovniki posvečajo ne samo duhovnim vajam za ministrante, dekleta, mladino in redovnice, ampak vse bolj tudi ljudskim misijonom po župnijah. Dva člana province pa od leta 1977, oziroma 1982, delujeta kot misijonarja v Zambiji.

Na 750. letni jubilej ptujskega minoritskega samostana se je samostanska skupnost in Slovenska minoritska provinca začela pripravljati že pred leti. Najpomembnejša odločitev je vsekakor obnovitev zgodnjegotskega prezbiterija 1945. leta porušene minoritske cerkve. Pripravljalna dela so stekla v jeseni 1985. Sredstva za arhitektonsko obnovo so združili: Kulturna skupnost občine Ptuj (25%), Kulturna skupnost Slovenije (25%) ter minoritski samostan in Provinca ob pomoči Reda (50%). Na žalost rekonstrukcija gotskih obokov ne bo popolna. Kot sem že omenil, se je poštno poslopje zarezalo 1–1,5 m v tloris prezbiterija, tako da se zadnji oboki ne bodo zaključevali na zunanji steni, ampak na prečni, ki deli poštno poslopje od prezbiterija. Prav tako ne bo zaradi tega možna rekonstrukcija slavoloka.

Vso »dodatno opremo« pa financirata minoritski samostan z župnijo in Provinca. Notranja oprema bo skromna, saj v ruševinah ni ostalo skoraj nič uporabnega. Najbolj so ohranjeni štirje kipi Jožefa Strauba, ki bodo po temeljiti restavraciji postavljeni v obnovljeni prezbiterij. Restavrira jih akademski kipar in restavrator g. Viktor Gojkovič, ki tudi v imenu Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine vodi obnovitvena dela. Celotnemu prostoru pa bodo dajali ton barvni vitraži, ki jih je oblikovala akademska slikarka g. Mira Ličen-Krmpotić iz Pirana.

Tudi samostanska zgradba je zadnja leta kazala dokaj zapuščen videz. Prav zato smo se lotili zunanjosti in leta 1987 popolnoma obnovili fasado ter vstavili nove odtočne žlebove. Zunanja in notranja fasada (križni hodnik) je sedaj bela s temnosivim vencem in obrobami okrog oken. Tudi za to obnovo so bila združena finančna sredstva, saj je skoraj polovica samostana ob nacionalizaciji prešla v družbeno lastnino. Nekaj manj kot polovico stroškov je krila Stanovanjska skupnost občine Ptuj, ostalo pa je bilo zagotovljeno iz lastnih, oziroma provincijskih virov. V teh letih obnov smo se lotili tudi notranjosti. Najbolj je potrebna obnove sedanja župnijska kapela, bivša letna samostanska obednica. Prostor je izredno lep in bogat, saj strop krasijo freske obdane s štukaturami iz leta 1696. V lastni režiji in s pomočjo mladine iz župnije smo v poletnih mesecih leta 1986 očistili štukaturni strop, naslednje leto pa še stene. Zahtevnejše delo, gipsanje in utrjevanje štukatur ter barvanje, kakor tudi saniranje fresk, pa izvajajo študenti (predvsem Mihaela Ciuha in Darja Srebnik) preko Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor pod vodstvom že omenjenega restavratorja. Zadnja leta posvečamo vse več pozornosti naši samostanski knjižnici, ki se nahaja v jugozahodnem delu II. nadstropja. Z obnovo in ureditvijo smo začeli pred desetimi leti. Takrat so bile obnovljene štukature in pobeljeni zidovi (1979/80). Tudi knjige so bile razprašene. Po nekajletnem premoru pa se je začela strokovna raziskava in ureditev. Leta 1985 je bil med ptujsko Kulturno skupnostjo, Ljudsko in študijsko knjižnico in Minoritskim samostanom sklenjen dogovor o ureditvi. Prvi del te naloge, strokovno ovrednotenje knjig in nastanek knjižnice, je opravljen (g. Jakob Emeršič). Drugi del, ovrednotenje rokopisnih del, rokopisnih fragmentov ter katalog vseh knjig, pa bo, vsaj upam, dokončan do poletja 1989.

Najdragocenejša knjiga iz 16. stoletja je Novi testament Primoža Trubarja iz let 1557, 1560 in 1561. V knjižnici pa se nahaja kot ovitek knjige tudi pergamentni fragment iz 1o. stoletja, morda pa celo iz konca 9. stoletja. Pisan je v karolinški minuskuli in je del prepisa Teodozijevega kodeksa, ki je nastal leta 438. Večina knjig je iz 17. in 18. stoletja; celoten fond pa obsega 4860 knjižnih enot, od tega je 336 slovenskih. Jubilejne slovesnosti ob tako visokem jubileju so se na Ptuju začele s praznikom sv. Frančiška Asiškega, 4. oktobra 1988. V maju leta 1989 bo duhovna priprava za ves Ptuj. Posvetitev obnovljenega prezbiterija, cerkve sv. Petra in Pavla pa bo na praznik zavetnikov, 29. junija 1989.

Zunanje proslave ob 750. letnem jubileju bodo od 14. do 17. septembra. Na zaključni proslavi in zahvalni daritvi, na praznik Vtisnjenja ran sv. Frančišku, bodo sodelovali slovenski škofje, pa tudi redovni predstojniki in predstavniki.

Zgodovinarji in drugi raziskovalci pa se bodo srečali na znanstvenem simpoziju, ki bo organiziran v začetku oktobra v prostorih samostana. Ob tej priložnosti bo izšel tudi zbornik, v katerem bodo vsi sodelujoči predstavili svoje raziskave in spoznanja.

p. Marjan Vogrin

Ob 600-letnici kosovske bitke

Pri Srbih vsak navaden vojak ve, zakaj se bori. Že kot otroka ga je mati pozdravljala z besedami: »Zdravo, maščevalec Kosova!«

John Reed, leta 1915

Kosovo ni katerakoli srbska pokrajina. Gre za medseboj tesno povezane tri stvari: staro Srbijo, pokrajino, v kateri je sedež srbske pravoslavne cerkve (v Peći) in kosovsko bitko.

S smrtjo carja Dušana (1355) in posebej s porazom srbskih velikih fevdalcev v bitki pri Marici (1371) je začela kriza srbske države. Začela se je borba za obstoj z zunanjimi sovražniki in mnogimi silami, ki so razjedale državno skupnost od znotraj. Turki so se dokončno utrdili na Balkanu. Njihova vojaška moč je ogrožala vse krščanske države na jugovzhodu Evrope. Poti osmanskemu širjenju so bile odprte, ciljev tega širjenja pa se ni zavedal še nihče. Postopno, v etapah, v zamenjavi vojnega pohoda s kolonizacijo osvojenega področja, je začela prodirati Turčija proti srednji Evropi. Srbijo, ki je predstavljala praktično prvi branik evropske civilizacije, so prav v tistem obdobju zajeli notranji spori in ozemeljske delitve. Veliki in mali fevdalci so v borbi za oblastne in ozemeljske interese ogrozili sami sebe in kontinuiteto nemanjiške državnosti. »Na tisoč strani razdeljeni so se začeli med seboj prepirati«. Tako je pisal car Ivan Kantakuzen o stanju v srbskem carstvu morda z določenim retoričnim pretiravanjem, a vendar točno v osnovi.

Ko je umrl car Uroš (1355–1371) in dejansko z njim tudi dinastija, ki je dvesto let trdno združevala fevdalno strukturo družbe, so postale centrifugalne sile v Srbiji še močnejše: v zahodni Makedoniji je bil kraljević Marko – kot sin in naslednik Uroševega zakonitega sovladarja kralja Vukašina (skupaj s svojim bratom despotom Ivanom Uglješo je Vukašin padel v bitki na Marici) je bil nosilec kraljevske krone, vendar pa že turški vazal; Dejanovići (Dragaši) so bili v vzhodni Makedoniji, vendar prav tako že turški vazali; Nikola Altomanović je bil v zahodni Srbiji in proti Bosni vse do Dubrovnika; v Zeti so bili Balšići; Vuk Branković na Kosovu; Knez Lazar Hrebeljanović pa v Pomoravju. V medsebojnih bojih in različnih zavezništvih, v katera so bili vpleteni tudi bosenski vladar Tvrdko I. in interesi severne sosede Ogrske, so sredi sedemdesetih let 14. stoletja zavladali trije fevdalci: Lazar Hrebeljanović je obvladoval celo Pomoravje z mesti Nišem, Kruševcem, Užicami in rudarskima središčema

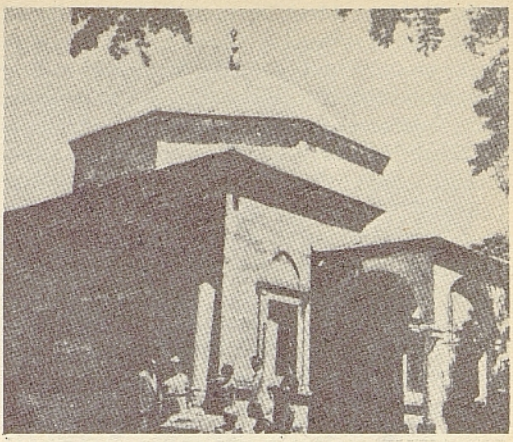

Turški spomenik bitke na Kosovem polju

Novim Brdom in Rudnikom; Vuk Branković, gospodar Kosova, je priključil svoji oblasti še Prizren in Skopje; Balšići so ostali v okvirih Zete.

Knez Lazar je postal najmočnejši fevdalec. Potem, ko je še nekoliko razširil in zaokrožil svojo posest ob koncu sedemdesetih let (Braničevo), so prišle do izraza njegove vladarske pretenzije. Po Nemanjičih je prevzel vladarsko ime Štefan, pri krepitvi svoje oblasti pa se je začel močno naslanjati na srbsko cerkev. Naklonjenost in podporo cerkve si je hitro pridobil. Na njegovo pobudo je prišlo do pomiritve med srbsko in bizantinsko cerkvijo, ki sta prišli v spor že leta 1346 zaradi dviga srbske arhiepiskopije v rang patriarhije. Ta spor se je še poglobil leta 1371, tik pred bitko na Marici, ko je despot Ivan Uglješa, v želji, da se zbliža z Bizancem, obsodil proglasitev patriarhata. Cerkvi sta se leta 1375 na pobudo kneza Lazarja pomirili, srbski cerkvi pa je bil priznan rang patriarhije. Kljub temu, da je Bizanc kasneje spet odrekal srbski cerkvi to pravico, pa je bila cerkvena pomiritev v tistem trenutku diplomatski uspeh, ki je presegal okvire ozkih interesov posameznega fevdalca. Verjetno so videli vrhovi srbske cerkve že takrat v knezu Lazarju vodilno politično osebnost in naslednika dinastije Nemanjičev. Čeprav je užival podporo cerkve, pa se združitev ozemlja pod njegovo oblastjo ni mogla uresničiti. K temu niso pomagale niti sorodniške zveze, ki jih je sklenil s pomembnimi sorodniki – Lazarjeva hči Mara se je poročila z Vukom Brankovičem, Jelena pa z Jurijem Stracimirovićem Balšićem. Trije sorodniki so tako upravljali s starim srbskim ozemljem. Njihova področja so predstavljala geografsko celoto, vendar pa »družinska zveza« ni prerasla v državno organizacijo. Uresničitev vladarskih pretenzij in nadaljne širjenje oblasti kneza Lazarja so preprečili Turki.

Po Bitki na Marici in potem, ko so dinasti v Makedoniji priznali turško nadoblast, so začeli Turki prodirati tudi v srbske pokrajine, najprej v manjših roparskih četah, ki so jim nato sledile večje vojaške akcije. Prvi turški vpad v Srbijo je bil zabeležen leta 1381, ki pa so ga čete kneza Lazarja razbile. Kmalu nato je sam sultan Murat I. osvojil Niš in vdrl v Toplico, toda knez Lazar ga je premagal pri Pločniku (1386). Dve leti kasneje so Turki spet doživeli poraz v boju z bosensko vojsko pri Bileči.

Posledica turških neuspehov je bila, da se je začel Murat resno pripravljati na velik pohod proti Srbiji. Poleg oddelkov iz Male Azije in Balkanskega polotoka, so bile poklicane tudi pomožne čete turških vazalov tako z vzhoda kot zahoda. Sam sultan je poveljeval vojski, z njim pa sta bila tudi oba njegova sinova, Jakub in Bajazid. Preko ozemlja Dejanovićev je Murat prodrl na Kosovo v območje Vuka Brankovića.

Tudi knez Lazar se je diplomatsko in vojaško pripravljal. Predvsem se je hotel zavarovati pred Ogrsko, s katero je prekinil vazalne vezi po utrditvi svojega položaja sredi sedemdesetih let. Sedaj se je v pričakovanju turškega napada, po posredovanju svojega zeta, mačvanskega bana Nikolaja Gorjanskega, pomiril in zopet sprejel vse tiste vojaške in tributne vazalne obveznosti, ki jih je imel prej do ogrskega kralja Ludvika. Skupna nevarnost ga je še bolj zbližala z bosenskim kraljem Tvrdkom I. s katerim sta bila že prej v odličnih odnosih. Ker je čutil, da je Bosna prav tako ogrožena kakor Srbija, je Tvrdko tudi vojaško podprl kneza Lazarja. V Srbijo je poslal svojo vojsko pod poveljstvom Vlatka Vukovića. Med srbskimi fevdalci, ki so pomagali Lazarju, je bil najvažnejši Vuk Brankovič, na čigar ozemlju se je vršil boj.

Do bitke je prišlo na Vidov dan 15. junija (sedaj pade obletnica s koledarsko razliko 13 dni na 28. junij) 1389 blizu Priština. O bojni razporeditvi srbsko-bosenske in turške vojske imamo samo poznejše vesti, vendar pa lahko rekonstruiramo bojno razporeditev z veliko verjetnostjo, ker je znana sestava in taktika takratnih vojska.

Turki so postavili defenzivni bojni razpored. Taktična obramba je bolje odgovarjala strukturi njihove vojske. Pešadijo so predstavljali janičarji, ki so lahko zdržali in odbili juriš tudi težke konjenice. Njih so postavili v center, na krila pa pešce (azape). Za pešadijo so postavili konjenico, gardo v center, spahije in druge pa na krila. Pred borbeno linijo obeh kril so postavili strelce, Murat je bil v centru, njegova sinova pa na krilih. Bajazid je na desnem krilu poveljeval evropskim četam, Jakub, na levem krilu, pa azijskim četam.

Na srbski strani so se sestale tri koalirane vojske, ki so se postavile vsaka za sebe. Center je pripadal knezu Lazarju, ki je imel največjo vojsko; častno desno krilo je prevzel Vuk Branković, suveren ozemlja, kjer se je odvijala bitka, levo krilo je vodil Vlatko Vuković z bosenskimi četami. Konjeniki so bili postavljeni v prvo vrsto, pehota pa v drugo vrsto. Glavna moč srbsko-bosenske vojske je bila prav v težki konjenici, ki je lahko prišla do izraza le v zaletu in z vso silo naenkrat.

Na Kosovu sta se srečali dve različni vojski, ki sta imeli glede na bojni razpored v medsebojnem odnosu prednosti in pomanjkljivosti. Turki so imeli številčno premoč, boljšo vojaško organiziranost in disciplino, prednost srbske vojske pa je bila predvsem v kakovosti težke konjenice. Potek same bitke je malo znan. V začetku so bili uspešni Srbi, ker so izrabili zmedo, ki je nastala pri Turkih, ko je srbski plemič Miloš Obilić (Kobilič) pretvarjajoč se, da kot prebežnik prehaja na turško stran, neposredno pred bitko ali celo v začetku same bitke ubil sultana Murata. Toda Bajazid je odločno prevzel sultanovo oblast in poveljstvo v svoje roke, najprej zapovedal naj se ubije njegov brat Jakub in nato začel (nadaljeval) z bojem. Na obeh straneh je prišlo do hudih izgub. V ujetništvo je padel tudi knez Lazar, ki so ga na Bajazidovo zapoved umorili. Do zloma in uničenja srbsko-bosenske vojske pa ni prišlo. Rešil se je Vuk Brankovič. prav tako pa tudi Vlatko Vukovič. V boju sta očitno najbolj trpeli središči obeh vojska.

Kosovska bitka je dobila slavo največjega srbskega poraza, čeprav se upravičeno trdi, da je zmagala v resnici krščanska vojska. Vsi neposredni viri o bitki, ki so nastali v roku od nekaj dni do nekaj mesecev po bitki, soglasno govore o srbski zmagi, oziroma nekaj let kasneje o neodločenem izidu bitke. Šele kasnejša sporočila, ki so se naslanjala na izročilo, ocenjujejo bitko kot katastrofo. Srbija je po kosovski bitki obstajala še sedemdeset let, preden je dokončno padla pod turško nadoblast (1459). Toda v tem času srbske agonije se je kljub nekajletnemu vzponu v času despota Štefana Lazarevića že uveljavilo mnenje, da na Kosovu ni propadla samo srbska vojska, ampak tudi sama država. Bližnje in daljne posledice kosovske bitke so bile namreč za Srbijo porazne. Tragična smrt Lazarja in poguba velikega števila plemstva sta bili za Srbijo večji udarec kot verjetni poraz za Turke. Turški pritisk se je kot tolikokrat prej in kasneje hitro obnovil, medtem ko v Srbiji ni bilo več človeka, ki bi lahko kot knez Lazar skušal rešiti celoto in idejo srbskega carstva. Zaradi te nemoči so tragični dogodki na Kosovu zahtevali odgovor in pojasnilo. Kosovska bitka je postala predmet legende, ki je nastala

tem laže že zaradi dramatičnih podrobnosti samega spopada, junaštva Miloša Obilića in smrti obeh vladarjev. Po legendi naj bi bila srbska vojska na Kosovu poražena zaradi izdaje Vuka Brankovića, Miloš Obilić je dobil mesto junaka in maščevalca, knez Lazar in njegova vojska pa sta se zavestno žrtvovala za »nebeško kraljestvo« – to je ideale bodočnosti.

V zapletenih političnih in kulturnih razmerah po kosovski bitki sta dobili tako književnost kot ljudsko izročilo velik zamah. V tem prvem obdobju književnosti, ki je trajalo petdeset let, sta prevladovali dve temi: ena, v kateri se je rojeval kosovski kult z mučenikom svetim Lazarjem kot osrednjo osebo in druga, ki je prenašala dediščino in sporočilo predhodnih obdobij ter gradila srbsko kulturo na tradicionalnih pravoslavnih temeljih srednjeveške duhovnosti. Začela se je borba, v kateri se je že izgrajena in konstituirana kultura branila in potrjevala pred naletom tuje, nove in drugačne civilizacije.

Pod turško oblastjo se je začel nadvse pomemben proces mitizacije srbske srednjeveške države, njenih kraljev in plemenitašev. Turki so srbsko aristokracijo ali iztrebljali ali pa jo silili, da je sprejela mohamedanstvo, obenem pa tudi uničevali mesta in druga središča srednjeveške srbske kulture. Del prebivalstva so ali pobili ali pa odpeljali v suženjstvo in poslali v druge dele turškega cesarstva. Del doma ostalih Srbov je pobegnil v gore, kjer so oživele osnovne družbene oblike plemenskega življenja, kakor družinska zadruga in pleme. Ker široke množice niso znale brati in pisati, so se opirale na ustno folkloro kot obliko svojega duhovnega in kulturnega življenja. Pri tem so jim pomagali menihi v nekaterih ohranjenih samostanih, ki so predstavljali simbol narodne enotnosti. Že v 15. stoletju so nastale prve junaške pesmi, ki so opisovale kosovsko bitko, smrt kneza Lazarja in junaštvo Miloša Obilića. Junaške ljudske pesmi so sčasoma vsebovale vso kosovsko legendo in spomin se je prenašal iz roda v rod. Pesmi so bile funkcionalne. Bile so edino sredstvo duhovnega občevanja nepismenih kmečkih množic. Ko pa se je med Srbi vnovič začelo književno delo, so začeli nekateri zbirati junaške pesmi o Kosovu in leta 1805 je Gavrilo Kovačević izdal prvo zbirko. Deset let kasneje je Vuk Karadžić pod vplivom Jerneja Kopitarja objavil na Dunaju še večjo zbirko junaških pesmi, ki jih je slišal od guslarjev, itd. Tako književnost kot ljudsko izročilo sta bili angažirani in programski. V sebi nista nosili le eno videnje zgodovine ampak tudi sporočilo: maščevanje ter obnovo in veljavo srbske države.

Kolikor bolj je slabelo osmansko cesarstvo in kolikor bolj so se množili upori podjarmljenega

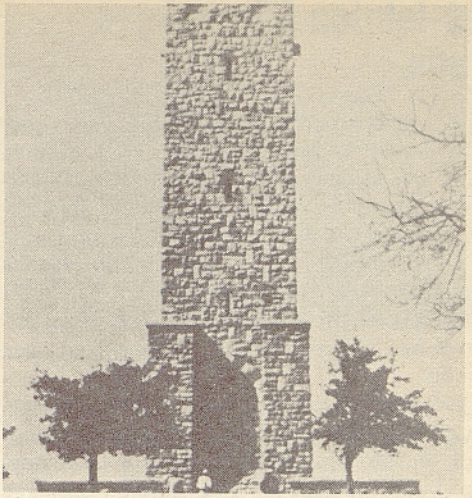

Srbski spomenik bitke na Kosovem polju

ljudstva, toliko bolj je postajala kosovska mitologija močna ideologija vstajnikov proti tujemu jarmu. Zlasti to velja za Črno goro, kjer je turški oblasti navkljub stoletja obstajala nekakšna na pol neodvisna država. Srbska vstaja leta 1804 je prav tako poudarjala kosovsko legendo kot simbol največjega patriotizma. Nastali miti, ki so imeli v razvoju narodnega izročila tak vpliv, da je mitično postalo zgodovinsko, so močno sooblikovali narodno zgodovinsko zavest in postali skelet nacionalne ideje. Tako je tudi razumljivo, da je leta 1914 sklep avstrijskega nadvojvode Franca Ferdinanda, da bo obiskal Sarajevo prav na obletnico kosovske bitke, vznemiril Gavrila Principa. Po usodnem atentatu, ki je sprožil prvo svetovno vojno, so začeli Srbi povezovati kult heroja Miloša Obilića z imenom Gavrila Principa: prvi je označeval srbski heroizem v tragediji na Kosovem polju, drugi pa srbski heroizem pri končnem osvobajanju. Generacije srbskih intelektualcev, ki so že poznale kritične poglede srbskega zgodovinopisja na kosovske dogodke, so kljub temu odhajale v balkanske vojne in prvo svetovno vojno prežete s kosovskim mitom. Po vojni klavnici, ki srbskemu narodu ni v ničemer prizanašala, je nastala Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ni slučajno, da je bila leta 1921, na dan kosovske bitke, izglasovana ustava nove kraljevine, imenovana »Vidovdanska ustava«; in ni slučajno, da je ta dan takrat proslavila univerza v Ljubljani s predavanjem zgodovinarja Nikole Radojčića, ki je imelo naslov Kosovski boj.

In danes. Ali ima kosovska ideja še kakšen simbolni pomen? ... Zaključimo kot smo začeli, da Kosovo ni katerakoli srbska pokrajina.

Vasko Simoniti

500-letnica Mirenskega gradu

Ob petsto letnici prve omembe želimo tudi mohorjanom predstaviti Mirenski grad, ki je že več stoletij priljubljena božja pot, v zadnjih desetletjih pa je postal z domom duhovnih vaj molitveno in duhovno središče. Grič Mirenski grad je na robu Kraške planote na južni strani Mirna nad reko Vipavo, ki se tod mimo vije. Vrh griča doseže 120 metrov nadmorske višine in je 80 metrov nad Mirnom. Od tukaj je lep pogled daleč naokoli.

Pred seboj imamo Gorico z njenim starodavnim gradom, zadaj Goriška brda s svojimi vinogradi, na obzorju pa Kanin in Rombon, med njima pa precej bližje Matajur. Levo od Gorice se razprostira Furlanska nižina z Vidmom v ozadju, na obzorju pa se v snegu bleščijo Karnijske Alpe, še bolj daleč proti zahodu pa Dolomiti v Tirolah z najvišjim vrhom Marmolado. Proti severu seže pogled do Triglava, ki ga vidimo malo desno od Svete gore. Pogled sega dalje proti vzhodu mimo Trnovskega gozda nad Gornjo Vipavsko dolino do Čavna in dalje do prvih obronkov Nanosa. Nova Gorica se skriva v dolini med Sveto goro in Panovcem, kjer je frančiškanski samostan s cerkvijo rožnovenske Matere božje. Faitov hrib znan po bitkah v prvi svetovni vojni je na vzhodnem robu Kraške planote, Doberdob pa na zahodni strani. Erna Meško pravi, da je to edinstven košček slovenske zemlje, biser Primorske, od koder se vidi pol sveta.

Prve podatke o Marijini cerkvi na Mirenskem gradu imamo iz leta 1488 (auf dem perg gb der Merin ze unser Frawn) Po izkopaninah pa sklepamo, da je bil grič naseljen ali utrjen že v predzgodovinski dobi. Kakšna je bila srednjeveška cerkev in kje je stala ni znano. Imamo pa podatke, da je imela tri oltarje in da sta bila dva iz marmorja. En oltar pa je stal pred cerkvijo. Verjetno je bila ob večjem številu romarjev maša na prostem. V letih 1753 do 1756 je mirenski župnik Ivan Marušič poskrbel za zidavo nove cerkve. Tudi v tej so bili trije oltarji in prostora za okoli tristo ljudi. To cerkev so porušili leta 1915, ko je poleg že stala nova mogočna cerkev. Leta 1862 je namreč mirenski župnik Janez Elersič začel zidati veliko romarsko cekev z dvema zvonikoma v novorenesančnem slogu. Dolga je bila 42 metrov in pol široka pa 22 metrov. Ker je župnik Elersič 1876 umrl so jo dokončali njegovi nasledniki. Cerkev je 5. septembra 1886 posvetil goriški nadškof dr. Alojz Zorn. V njej so bili trije kamniti oltarji. Zlasti je bil lepo izdelan marmornat kip žalostne Matere božje za veliki oltar po uzoru Michelangelove Pietá. Med prvo svetovno vojno so na tem področju bili hude bitke. Cerkev je bila že 1915. leta poškodovana, 1917 pa že vsa v ruševinah. V letih 1924 do 1931 so na istih temeljih pozidali novo cerkev podobno prejšnji. Delo sta vodila mirenski župnik in dekan Oskar Pahor in cerkveni ključar Anton Vuk.

Cerkev še ni bila povsem dokončana, ko se je začela druga svetovna vojna. Med to vojno je bila cerkev poškodovana. Za silo so jo popravili takoj po vojni, urejati pa so jo začeli v 1955 pod vodstvom akademskega slikarja in kiparja Toneta Kralja. 1956 je napravil kip Žalostne Matere božje za veliki oltar. Pozneje je na nastavkih Vurnikovega oltarja dokončal veliki oltar iz ploščic, ki so bile izrezane iz razbitega kipa Žalostne Matere božje iz porušene cerkive. 1957 in 1958 je naslikal v velikih lokih stranskih ladij križev pot. Nato pa je upodobil na stenah glavne ladje nad stebri skrivnosti iz veselega in častitljivega dela rožnega venca. Te risbe je 1986 v fresko tehniki rekonstruiral akademski slikar Lojze Čemažar iz Ljubljane. Obnovljena cerkev je 13. julija 1986 posvetil koprski škof dr. Janez Jenko.

K romarskemu okolju Mirenskega gradu spadajo že več kot dvesto let križev pot ob poti na Grad, Svete stopnice in Kalvarija. Leta 1757 je dal Mirenski župnik Marušič napraviti ob poti na Grad postaje križevega pota, na Gradu pa Svete stopnice in tri kamnite križe, Kalvarijo. Vse to je 30. maja 1957 blagoslovil prvi goriški nadškof Karel Mihael Attems. Romarji so združevali svojo pobožnost s temi pomniki našega odrešenja.

Za novo, sedanjo cesto na Grad je poskrbel župnik Janez Eleršič. Naslednje leto 1857 pa je postavil nove kapelice križevega pota, ki jih je blagoslovil goriški prošt Avguštin Codelli. V prvi svetovni vojni so bile te postaje križevega pota porušene razen šeste, ki je ostala samo poškodovana. Spomladi 1986 jo je obnovil domačin Lovrenc Štanta. Lojze Čemažar pa je vanjo naslikal v fresko tehniki podobo sv. Cirila in Metoda. Leta 1931 in 1932 so ob cesti na Grad postavili nove manjše postaje križevega pota po načrtih Ivana Vurnika. Podobe pa je naslikala Ema Galli iz Trsta. Ker je zob časa podobe v kapelicah križevega pota uničil, je 1985 napravil Lojze Čemažar nove, sedanje podobe v graffito tehniki. Tudi svete stopnice so bile po prvi svetovni vojni na novo pozidane, po drugi pa obnovljene.

Romanja so bila zlasti v srednjem veku priljubljena pobožnost in so imela spokoren značaj. Obiskovati so začeli svete kraje v Palestini, kjer je Jezus nesel križ in trpel. Ko so se vračali domov so si doma postavljali Križev pot in druga znamenja Kristusovega trpljenja, da bi imeli Jezusovo trpljenje bolj pred očmi. Pri tem so se tudi

spominjali Jezusove trpeče Matere. Podobni občutki vernega ljudstva so oblikovali tudi romarsko središče na Mirenskem gradu. Da je bilo priljubljeno češčenje Sočutne Marije tudi drugod po Sloveniji pričajo mnoge cerkve, ki so posvečene tej skrivnosti. Tako samostanska cerkev v Stični iz leta 1156 in cerkev v Leskovcu pri Krškem, ki je tudi iz 12. stoletja.

Na Mirenski grad so prihajali romarji iz Furlanije, Goriških Brd, Vipavske doline, zlasti pa s Krasa, s Tržaškega in Istre. Mnogi so združevali romanje na Mirenski grad z romanjem na Sveto goro. Zelo priljubljeno je bilo premišljevanje Jezusovega trpljenja, zasramovanja in krivične obsodbe na svetih stopnicah. Svete stopnice so narejene po vzorcu stopnic po katerih so peljali Jezusa v Pilatovi palači pred sodbo. Teh je 28 z vzidanimi ostanki svetnikov–relikvijami. Po stopnicah je šel romar po kolenih in na vsaki molil in premišljeval.

Zaradi tega so rekli Mirenskemu gradu kar »Pri svetih štegencah.« V letu se je zvrstilo šest večjih romanj. Največji romarski shod je bil v kvatrnih dneh v septembru. Romarji so prihajali že nekaj dni prej in tukaj prenočevali. Lepo poslikana romarska cerkev še danes vabi romarje iz vseh krajev Slovenije in zamejstva. Zlasti ob sobotah in nedeljah prihajajo avtobusi z romarji, ki imajo tukaj vsaj del romarske pobožnosti.

Duhovno so oskrbovali romarje mirenski in okoliški duhovniki. Zlasti so prihajali na pomoč mladi duhovniki iz Gorice. V letih 1700 do 1756 so živeli na Gradu puščavniki (eremiti). Tega leta so se preselili na Vitovlje. 1765 je bila na Gradu ustanovljena služba stalnega duhovnika, ki je skrbel za romarje. L. 1913, pred 75 leti je nadškof Sedej izročil Mirenski grad misijonarjem sv. Vincencija lazaristom. Za prezbiterijem cerkve so 1912 začeli zidati veliko hišo, kjer so stanovali misijonarji in hodili po župnijah na ljudske misijone in duhovne obnove. V misijonski hiši je bilo namenjenega več prostora za duhovne vaje, ki so se jih radi udeleževali zlasti duhovniki in bogoslovci. Zelo obiskana so bila tudi stanovska srečanja za razne stanove. Ti so prihajali že v soboto in nadaljevali v nedeljo. Prišlo je do 600 deklet, prav toliko žena pa tudi veliko mož in fantov. V prvi svetovni vojni je bila misijonska hiša porušena, po vojni pa v istem obsegu in za isti namen obnovljena. V drugi svetovni vojni požgano hišo so leta 1960 obnovile sestre usmiljenke, ki je pa za nadstropje nižja. V njej živijo v glavnem starejše in bolne sestre, ki pa skrbijo za cerkev in za potrebe udeležencev duhovnih vaj in tečajnikov. Zlasti veliko molijo in svoje trpljenje darujejo za potrebe vernikov. Vedno bolj se je čutila potreba po prostorih za duhovne vaje in srečanja. Od

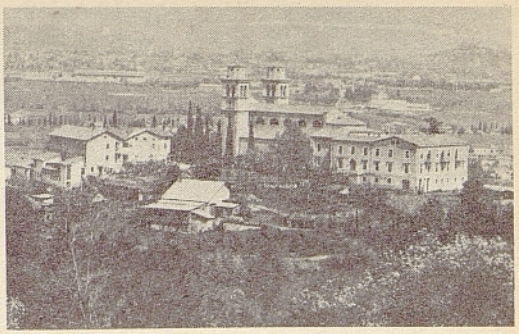

Panorama gradu Miren

1968 do 1970 je bil k nekdanji kaplaniji, sedaj misijonski hiši narejen prizidek za dom duhovnih vaj. Za večje skupine je bilo premalo prostora, zato so v letih 1979–1981 dozidali še nekatere prostore z razširjeno obednico, malo in veliko dvorano. Tako je postal Mirenski grad priljubljeno duhovno in molitveno središče za vso Slovenijo. Vsako leto se zvrsti več tečajev, za duhovnike, bogoslovce, zakonske pare, mladino, študente, ministrante, gospodinje v župniščih, starejše samske, ovdovele, skupine birmancev, bolnike in invalide, itd. Najbolj pa je obiskan tečaj za izpopolnjevanje katehetov. Tečaj je od 1971 vsako leto. Na Mirenski grad prihajajo na svoja srečanja tudi našri rojaki iz zamejstva.

Lahko rečemo, da je Mirenski grad tudi kulturno središče s svojimi znamenitostmi, lepo poslikano cerkvijo, križevim potom ob cesti, z ubranimi zvonovi. Od 1987 pojo v zvoniku kar štirje.

Detajl križevega pota

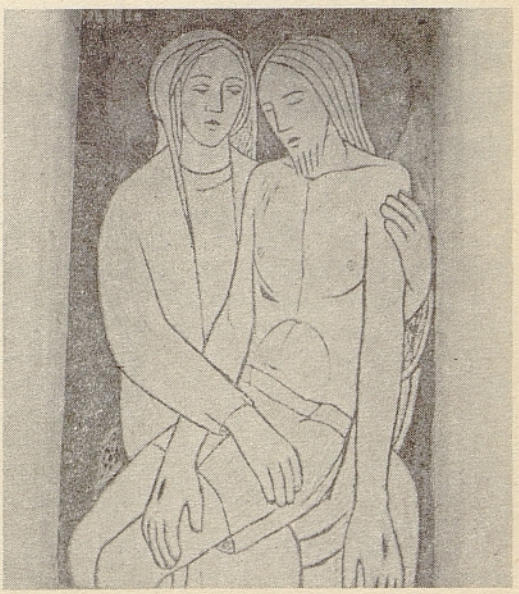

Zlasti pa je Mirenski grad znan s svojo bogato zborovsko glasbeno dejavnostjo. Cerkveni pevski zbori iz Mirna in okolice nastopajo ob raznih slovesnostih. Zvrstili so se še drugi zbori in znani solisti. Tako sta nastopala zbora iz zamejstva Mirko Filej in Lojze Bratuž, Zveza cerkvenih zborov iz Trsta, APZ sv. Cecilije iz Ljubljane, mešani zbor Anton Förster iz Ljubljane, komorni mešani zbor iz Nove Gorice, Slovenski oktet itd. Vsakoletna božičnica je na Mirenskem gradu. Priljubljen in zvest gost pa je orgelski virtuoz prof. Hubert Bergant.

L. 1986 je izšla brošura Mirenski grad pri Gorici, kjer je podana kratka zgodovina in dejavnost tega duhovnega središča. Sklepna beseda nam tole pove: že več kot 500 let je, odkar je božja previdnost izbrala ta prijazen grič »kot samoten kraj« v svetopisemskem pomenu: »Jezus se je umaknil na samoten kraj, da bi bil sam« (Mt. 14,13). Srečanje z Jezusom na samotnem kraju so doživljali številni romarji, ki so prihajali sem. Z Jezusom v samoti so živeli puščavniki, ki so bili na Gradu od leta 1700 do 1756. Božjega miru so na Gradu deležni misijonarji sv. Vincencija Pavelskega od 1913 in sestre usmiljenke od 1960. Prava duhovna oaza je postal Mirenski grad z domom duhovnih vaj in Marijinim svetiščem. Mnogi najdejo tukaj zopet notranji mir, poglobijo vero, dobijo novih moči za svoje poslanstvo v družini, v Cerkvi in na delovnem mestu. Mladi spoznajo smisel življenja in pravo življenjsko usmeritev.

Anton Pust

Pred tristo leti je izšla Valvasorjeva Slava vojvodine Kranjske

Leta 1689 je izdal v Nürnbergu tudi najširšim plastem Slovencev dobro znani raziskovalc naše domovine, znanstvenik in pisatelj baron Janez Vajkard Valvasor (Ljubljana 1641 – Krško 1693) svoje zadnje in najpomembnejše delo Die Ehre deß Hertzogthums Crain (Slava vojvodine Kranjske). Celoto, pisano v nemščini in obsegajočo 3532 strani s 528 ilustracijami in 24 prilogami v 15 knjigah, vezanih v 4 dele, je uredil Erazem Francisci (s pravim imenom Erasmus v. Finx), doma iz Lübecka, takrat priljubljeni v Nürnbergu delujoči nemški pisatelj.

V tem spominskem zapisu bi opozorili na snov v zvezi z zgodovino verstev in takratno cerkveno

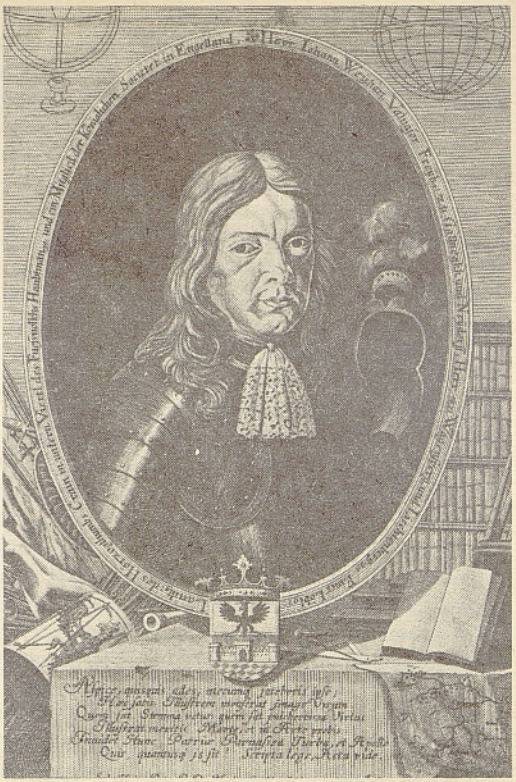

Matija Greischer, portret Janeza Vajkarda Valvasorja

organizacijo, ki bo morda posebej zanimiva za bralce Mohorjevega koledarja. Seveda so tovrstni podatki v Slavi vojvodine Kranjske na mnogih mestih in v raznih zvezah, obravnava pa je osredotočena v VII. in VIII. knjigi celotnega dela.

Ker ne gre, da bi običaje in navade, ki so prikazani v predhodni VI. knjigi, mešali z vero, pravi Valvasor, bomo to obravnavali v posebni knjigi. Zato torej je VII. knjiga zgodovina verstev. Ima 120 strani in 8 slik med besedilom. V 17 poglavjih je prikazano najprej nekdanje poganstvo in pokristjanjenje, nato protestantizem in protireformacija in nazadnje sodobni verski običaji, praznoverske navade in čarovnije ter vera in obredi Uskokov. V začetnih poglavjih o poganskih bogovih starih Kranjcev, o vsaditvi krščanske vere na Kranjskem, o spreobrnitvi plemstva na Koroškem in Kranjskem, o vpeljavi čudnega načina za prevzem vladarske oblasti na Koroškem in Kranjskem, o spreobrnitvi Obrov in vpeljavi slovanskega jezika v bogoslužje na Koroškem in Kranjskem in o napačni obdolžitvi svetega Metoda ima velik delež Francisci. Ta poglavja so sestavljena pretežno po historiografskih delih avtorjev Helmolda, Volfganga Lazija, Hieronima Megiserja, Janeza Ludvika Schönlebna in še ne-

katerih drugih, poglavje o spreobrnitvi plemstva v zvezi z gostijo pri vojvodi Ingu in poglavje o vpeljavi čudnega načina za prevzem vladarske oblasti, to je, o ustoličevanju koroških vojvod, pa zlasti po Eneju Silviju Picolominiju, kasnejšem papežu Piju II., Sebastijanu Münstru, Frančišku Bellooforestu, Volfgangu Laziju, Jeanu Bodinu, Petru Gregoriju Tolosanu, Hieronimu Megiserju in piscu dela Spiegel der Ehren des Erzhauses Österreichs. Ker se je obred ustoličevanja, ki sicer sega v dobo svobodne karantanske kneževine, ohranil iz nekaterih razlogov kot edinstvena izjema v fevdalno dobo, je bil seveda v svojem bistvu v veliki neskladnosti s fevdalnim pojmovanjem oblasti. Zato so kasneje mislili, da je tak edinstven obred mogel nastati le ob edinstvenem dogodku, in so zato skušali rešiti problem njegovega nastanka na anekdotičen način – z legendo o Ingu, ki pa je le pridigarski zgled, ki naj bi ponazarjal pravno določilo, kot so ga uvajali salzburški misijonarji, da kristjani ne smejo obedovati s pogani.

Pomembnejša so izvrstno napisana naslednja poglavja, v katerih prikazuje Valvasor cerkveni razkol na Kranjskem zaradi luteranstva, preganjanje evangeljske ali luteranske vere na Kranjskem, nastavitev in odstranitev nekaterih luteranskih pridigarjev in versko poravnavo na Kranjskem, pritožbo štajerskih, koroških in kranjskih stanov zoper nadvojvodo Karla in šolski rektorat Nikodema Frischlina v Ljubljani, reformacijo v Vipavi, Metliki, Škofji Loki, reformacijo v blejskem gospostvu, različne nastope zoper evangeličane v raznih krajih na Kranjskem do leta 1598 in na koncu popolno odpravo evangeljske vere in izgon tistih, ki so v njej vztrajali. O teh zadevah je Valvasor dobro poučen in vrsto stvari popisuje in povzema prav izčrpno po virih. Bogato gradivo za ta poglavja je črpal v arhivu deželnoknežjih dekretov, uporabljal je celo rokopis škofa Tomaža Hrena. Kot drugod se tudi tu trudi podati zgodovinsko resnico »brez pristranskega maličenja«. Bolj kot drugod pa prav tu preseneča objektivno obravnavanje tedaj še kočljive zgodovinske snovi – reformacije in protireformacije. Obravnavana poglavja moramo šteti kljub nekaterim zgodovinskim netočnostim med važnejša dela o zgodovini protireformacije prav zato, ker temelje na avtentičnih virih. Zanimivo je tudi, da se je Valvasor zavedal historičnih silnic, od katerih je bilo odvisno razmerje moči in vpliva med deželnim knezom in stanovi in zaradi katerih se je zmaga nagnila na stran deželnega kneza.

V zadnjih poglavjih VII. knjige o prizadevni službi božji in nekaterih postranskih navadah današnjih Kranjcev, o nekaterih praznoverskih navadah in čarovnijah ter o veri in obredih Uskokov je Valvasor spet poročevalec in raziskovalec vsakdanjega življenja svojega časa. Dragocena in nazorna so njegova poročila o ljudskih šegah in običajih, posebno v skrivnostnem in svetem božičnem času, ko povsod po deželi, po vaseh, mestih in gradovih na enak način pečejo posebno vrsto domačega peciva – potice, pripravljajo poprtnike, pred svetimi dnevi blagoslavljajo z vodo in prižigajo kadilo, v tem času možje in fantje koledujejo in se drže še vrste drugih navad in razvad.

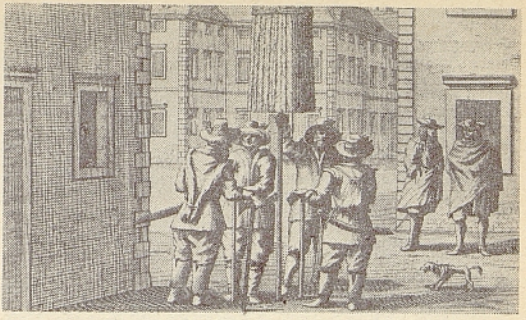

Kranjski koledniki, iz VII. knjige Slave vojvodine Kranjske

Slike v tej knjigi so v glavnem zgodovinske, vendar brez posebne dokumentarične vrednosti, kljub temu pa sta bili sliki umestitve na knežjem kamnu in poklonitve pri vojvodskem stolu zaradi tematike večkrat reproducirani. Kot slikovni vir za spoznavanje običajev ima večjo vrednost le podoba kranjskih kolednikov.

Naslednja, VIII. knjiga, sledi po obsegu največji, XI. knjigi. Na 346 straneh obravnava avtor svetnike, ki so v kakršnikoli zvezi s Kranjsko, partiarhe, škofe in redove ter podrobno popisuje župnije. Knjiga izjemoma ni razdeljena v poglavja, ampak v odseke ali sekcije, te pa deloma še na člene. Snovno zajema 1. odsek legende o svetnikih, ki so se na Kranjskem rodili, umrli, tu nekaj časa prebivali ali pa celo živeli v sosednjih pokra-

Procesija na konjih v Komendi na Gorenjskem

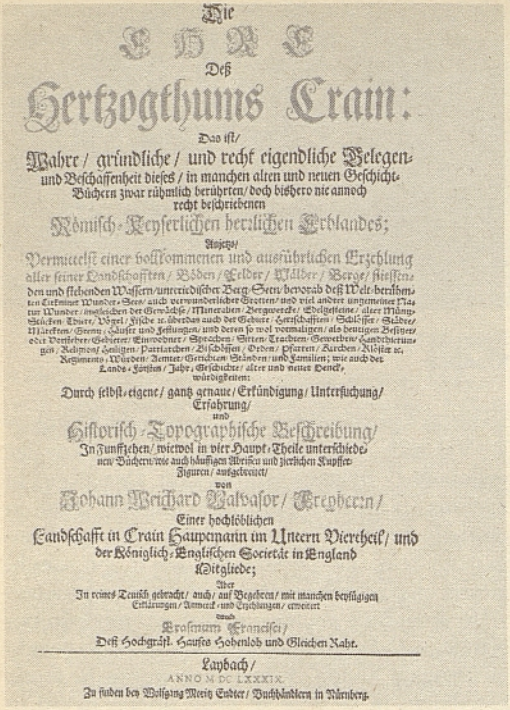
Die
EHRE
Deß
Hertzogthums Crain:
Das ist/
Wahre / gründliche / und recht eigendliche Belegen- und Beschaffenheit dieses / in manchen alten und neuen Geschicht-Büchern zwar rühmlich berührten / doch bishero nie annoch recht beschriebenen
Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes;
Anjetzo/
Vermittelst einer vollkommenen und ausführlichen Erzehlung aller seiner Landschafften / Böden / Felder / Wälder / Berge / fliessenden und stehenden Wassern / unterirdischer Berg-Stern / berühmten Eisenwurk / Wunder-Seen / auch verwunderlicher Grotten / und viel andrer ungemeiner Natur-Wunder / inwelchen der Erz-Adel / Mineralien / Bergwercke / Edelgesteine / alter Münz-Stöcken / Thier / Vögel / Fische ꝛc. überdas auch der Gebäue / Herrschafften / Schlösser / Städte / Märckten / Thürne / Häuser und Festungen / und deren so wol vormahligen / als heutigen Besitzer / oder Verbesserer / Einwohner / Sprachen / Sitten / Trachten / Gewerbens / Handthierungen / Religion / Heiligen / Patriarchen / Bischöffen / Orden / Pfarren / Kirchen / Klöster ꝛc. Regimenta / Würden / Aemter / Gerichten / Ständen / und Familien; wie auch der Lands-Fürsten / Jahr / Geschichter / alter und neuer Denck / würdigkeiten:
Durch selbst-eigene / gantz genaue / Erkündigung / Untersuchung / Erfahrung / und
Historisch-Topographische Beschreibung/
In Fünffzehen / zuetvol in vier Haupt-Theile unterschiedener Büchern / wie auch häuffigen Arrisch und zierlichen Kupffer-Figuren / aufgerichtet/
von
Johann Weichard Valvasor / Freyherrn /
Einer hochlöblichen
Landschafft in Crain Haupemann im Unterm Viertheil / und der Königlich-Englischen Societät in England
Mitgliedes;
Aber
In reines Teutsch gebracht / auch / auf Begehren / mit manchen beyfügigen Erklärungen / Anmerck- und Erzehlungen / ermehrt
und
Krasnem Francisci /
Deß Hochgräfl. Hauses Hohenlob und Gleichen Rahts.
Laybach /
ANNO M. DC. LXXXIX.
Zu finden bey Wolfgang Moritz Endter / Buchhändlern in Nürnberg.

Naslovni list Slave vojvodine Kranjske

jinah in tako ali drugače vplivali na dogajanja v deželi. Zaradi takega merila je število v prikaz pritegnjenih svetnikov veliko. Razvrščeni so po abecedi. Naslednji odsek zajema 106 oglejskih patriarhov v časovnem zaporedju njihovega vladanja. Valvasor je črpal predvsem iz del furlanskih zgodovinarjev Henrika in Frančiška Palladija in cerkvenega zgodovinarja Ferdinanda Ughellija, dodatno tudi iz Megiserja, Schönlebna in drugih. Snov obeh odsekov je dala Francisciju lepo priložnost za številne in obsežne pripombe in pojasnila, povzeta iz cerkvenih zgodovin in martirologijev, s katerimi je kot urednik želel povečati znanstveni sijaj razprave. Glede obsega pa je izjemna njegova razlaga cerkvenega razkola ali istrskega krivoverstva, tako imenovanih »treh poglavij«.

Mnogo večjo vrednost ima 3. odsek, ki v nasprotju s prejšnjima ni kompilacija (izbor), temveč po primarnih virih sestavljena zgodovina škofij na Kranjskem. Valvasor je sicer najprej poročal o škofih antične Emone, nato pa o 13 škofih nove ljubljanske škofije, 47 pičenskih in 67 tržaških škofih ter proštih in arhidiakonih na Kranjskem, tudi tu seveda v časovnem zaporedju. Razmeroma dobro je poznal okoliščine in nekatera dejstva ob ustanovitvi ljubljanske škofije, njegova poročila o delovanju škofov v 16. in 17. stoletju pa vsebujejo dosti beležk o verskih in tudi političnih zadevah, o razmerjih do jezuitskega reda in marsikaj drugega, zato dopolnjujejo zgodovinsko sliko tedanjega časa in še posebej restavracije katolicizma. Od historičnih virov je uporabljal ustanovno pismo škofije, listine rodbine Lamberg, arhivsko gradivo iz škofijske rezidence v Gornjem gradu, arhive v Ljubljani in listine ljubljanskih škofov ali škofije. Navaja celo, da so bila še pred nekaj leti v Gornjem gradu ohranjena lastnoročna pisma ustanovitelja jezuitskega reda sv. Ignacija Lojolskega ljubljanskemu škofu Urbanu Textorju. Na drugem mestu pa citira neko pismo škofa Tomaža Hrena, ki ga je našel med zavrženimi papirji.

Tudi pri sestavljanju vrste pičenskih škofov je uporabljal poleg literature, to je Palladija in Ughellija, predvsem vire. Toda pregled tržaških škofov je sestavil Francisci deloma po literaturi in deloma po nekem latinskem seznamu, ki mu ga je bil poslal Valvasor v pomanjkljivem prepisu svojega pisarja, zaradi naglice pri tisku sestavek niti ni bil poslan glavnemu avtorju v revizijo. Končno sta bila tudi seznam proštov in 4. odsek o redovih na Kranjskem, in sicer o dveh najpomembnejših, cistercijancih v Stični in jezuitih v Ljubljani, sestavljena v glavnem po virih.

Spet je vseskozi opazna težnja po nepristranskem poročanju oziroma pravičnem in stvarnem prikazovanju zgodovine, tako, na primer, ko ugotavlja, da so italijanski pisci enostranski, ker so naklonjeni Benečanom ali ko objavlja poročilo škofa Hrena o ustanovitvi jezuitskega kolegija v Ljubljani v nespremenjenem besedilu, kakor ga je bil ta za katolicizem zelo vneti škof napisal. Valvasor je objavil poročilo namreč tako, kakršno je, izključno zaradi popolnosti zgodovinskega pojasnila in ne zato, da bi hotel koga žaliti.

Dalje je nekaj mest v knjigi značilnih še za Valvasorjeve moralne nazore. Mnenja je, da so v sporih med mogočniki oškodovani predvsem revni podložniki, ker jim v vojnih spopadih požgo dom in imetje. Glede človeške vrednosti pa pravi, da se sreča in čast često družita z ljudmi nizkega stanu, če so ti visokih duševnih zmožnosti, odlični in bistrega uma. Da je ljudi sodil in cenil po njihovi človeški vrednosti, ne pa po formalnem stanovskem položaju ali lestvici, je torej jasno. Zato je imel kot fevdalni gospod do svojih podložnikov zaščitniški, kot človek pa človeški odnos. Značilno v tem oziru je morda tudi poročilo o čudežnem ozdravljenju njegovega podložnika z molitvijo in romanjem k cerkvi sv. Antona Padovanskega v Štangarskem gozdu (nad Šmartnim pri Litiji). Zgodbica pa sama po sebi tudi priča o Valvasorjevem živem zanimanju za življenje in tegobe njegovih podložnikov.

Edinstven po svojem načinu in kot zgodovinski

vir po pomenu primerljiv s popisom gradov in mest v XI. knjigi je 5. odsek VIII. knjige, kjer so podrobno in obsežno po abecednem redu popisane župnije na Kranjskem. Bolj ali manj natanko se Valvasor pri tem popisu zadrži ob posameznih župnih cerkvah, njihovih podružnicah in grajskih kapelah, ob cerkvenih patronih, proščenjih, našteva župnike, omenja protiturške tabore ob cerkvah, dodaja statistične podatke o krščenih in umrlih in druge podrobnosti. Popis je rezultat povpraševanja na terenu ali dopisovanja. Pri tem Valvasor ni imel popolnega uspeha. V osrednji Kranjski se mu je posrečilo z nekaj izjemami pripraviti dokaj izčrpen prikaz, slabši je pri župnijah na obrobju dežele, najslabši pa pri nekaterih kraških in zlasti pri istrskih župnijah v škofijah Pićan, Poreč, Pula in Trst. Vzrok je poleg brezbrižnosti in neznanja tudi nezaupanje. Nekateri župniki mu na večkratne prošnje niso hoteli odgovoriti, ker se jim je menda dozdevalo, da tiče za tem slabi nameni. Kljub težavam je Valvasor tudi na tem področju opravil izredno delo, ki je prvorazreden dokument in historični vir. Kot tako je to delo še premalo cenjeno in uporabljeno.

V nasprotju z obsegom besedila je VIII. knjiga skromno ilustrirana. Vsega je med besedilom 7 slik, ki so po tematiki prav različne. Omenili bi grbe ljubljanskih škofov, procesijo na konjih v Komendi na Gorenjskem in blejski otok, ki ga je narisal Valvasor in v baker vrezal Andrej Trost. Za sodobne zgodovinske raziskave imajo od naštetega pomen zlasti poglavja o reformaciji in protireformaciji v VII. knjigi in popis župnij v VIII. knjigi.

Branko Reisp

Tristoletnica zapisa o starosvetnem bloškem smučanju

V Valvasorjevi »Slavi vojvodine Kranjske«, katere tristoletnico slavimo letos (izšla je leta 1689.), je tudi sestavek o ljudskem smučanju na Blokah. Ta zapis je vsekakor znamenit, kajti v tistih časih v alpskih deželah še niso poznali smuči. Edini, ki so jih izdelovali in uporabljali, so bili slovenski kmetje med Rakitno, Turjakom in Blokami.

V poglavju »O čudni hoji po zasneženih gorah« poroča J. V. Valvasor takole: »Kadar zapade v zimskih časih v visokem planinskem svetu debel sneg in pota tako zamete, da ne moreš nikamor, ker se vse udira pa človek globoko ugreza: tedaj

Maksim Gaspari, bloški smučarji

vzamejo ljudje majhne procke, pletene iz tankega šibja, ter si jih privežejo na noge. Tako hodijo varno po snegu in se jim ni bati, da bi popustil; bodi sneg še tako mehak in mlad, te široke procke te drže, da ne ugrezneš. To je znamenita iznajdba.«

»Če pa je sneg zamrzel in trd, si privežejo železne dereze, ki jim pravijo krampeži: ti imajo po šest ostrih konic. Uporabljajo jih tudi poleti, kadar morajo na strme skalnate planine, zakaj brez njih marsikje ni mogoče dalje.«

»Poleg tega poznajo kmetje ponekod na Kranjskem, zlasti pri Turjaku in tam okoli, neki redek izum, kakršnega nisem videl še nikoli v nobeni deželi, namreč, da se spuščajo pozimi, ko leži sneg, po visokem hribovju z neverjetno naglico v dolino. V ta namen vzamejo po dve leseni deščici, četrt palca debeli, pol čevlja široki in približno pet čevljev dolgi. Spredaj sta deščici ukrivljeni in navzgor zavihnjeni. Na sredi je usnjat jermen, da se vtikajo noge vanj; na vsako nogo se pritrjuje po ena taka deščica. K temu ima kmet še čvrsto gorjačo v rokah; to si nastavi pod pazduho pa se drži ob nji močno nazaj, da mu je za oporo in krmilo, in tako se driča, lahko bi zapisal tudi smuka ali leti po najbolj strmem pobočju. Zakaj vtem ko stoji na deščicah in se prav trdno, da, z vso močjo naslanja na gorjačo, jo reže tako urno navzdol, da presega skoraj vsako domišljijo in v hitrosti nič ne zaostaja za tistimi, ki se na Holandskem z drsalkami vozijo po ledu. Vsak trenutek se utegne izogniti vsemu, kar mu je na poti, bodi že drevo ali skala, bodi kaj drugega takega. Noben hrib mu ni prestrm, nobeden z drevjem tako gosto porasel, da se ne bi mogel na ta način drkati po njem. Zakaj kjerkoli mu stoji kaka ovira na poti, povsod je kos svoj smuk po kačje kljukati in vijugati. Če pa je pot povsem prosta, nezarasla in brez opotike, se drevi lepo naravnost, in sicer venomer tako stoje in

navzad oprt ob gorjačo: te se drži možak s tolikšno silo in močjo, tako čvrsto in trdo, ko da bi ne imel nobenega uda in nobenega sklepa.«

Ta kratek zapis o našem starosvetnem smučanju (povzet je po prevodu dr. Mirka Ruplja), pomeni tudi v mednarodnem smučarskem svetu znamenito izročilo. Pristne bloške smuči so danes že velika redkost, hranijo jih samo še v muzejih pri nas, v Münchnu in v skandinavskih deželah. Iz 18. stoletja nimamo o bloškem smučanju nobenih pisanih poročil. Šolska in cerkvena kronika v Novi vasi sta pogoreli in tako so bili uničeni morebitni zapisi o rabi smuči. Dragocen pa je zapis, ki ga je poslal bloški kaplan Jože Bevk (Podgrivarski) l. 1845. v Kmetijske in rokodelske novice. Avtor podrobno opisuje smuči in poroča, da »clo ženske ob nedeljah po njih pridejo k službi božji. Prav serce se človeku veseli, kader se po debelem snegu in čez visoke zamete urno šmeče potiskajo. Hoja v hrib je bolj težavna in kesna, ker je treba na ovinke hoditi – – – navzdol pa, kdor je vajen, se ko blisk po gladki dolini spusti.«

Ko je dr. Boris Orel proučeval nastanek in razvoj bloškega smučanja, je v pogovoru z domačini zvedel, da so smučali tudi za zabavo. Prastara navada je bila, da so se zbrali na pustni torek na snegu, kjer so smučali in poskakovali ure in ure. Starši so celo priganjali otroke ta dan na smuči. Verjeli so, da bo ajda dobro obrodila in bo lan višje zrastel, če bodo prav za pustni torek njive, pokrite s snegom, dobro poteptali.

Letošnji »Bloški teki«, priljubljena prireditev smučarjev–tekačev, bodo v znamenju proslave tristoletnice prvega zapisa o pojavu smučanja v Srednji Evropi.

Drago Ulaga

Ob 200-letnici Linhartove »Županove Micke«

Ko so 28. decembra 1789 slovenski amaterski igralci v ljubljanskem stanovskem gledališču zaigrali Županovo Micko (sočasno je izšla tudi knjižna izdaja igre, a z letnico 1790), se je v Franciji že dogodila oziroma se je še dogajala buržoazna revolucija. Ta – seveda že večkrat omenjena – vzporednost med političnim in kulturnim dogajanjem na dveh koncih Evrope vsekakor spodbuja primerjave med razmerami v Franciji in Avstriji oziroma Sloveniji v okviru Avstrije.

Medtem ko je v Franciji meščanski tretji stan že s silo rušil stari fevdalni režim, je bila v Avstriji fevdalna aristokracija še trdno v sedlu do sredine 19. stoletja. Medtem ko je v Franciji dvorskemu klasicizmu (npr. Corneille, Racine) že sledila meščanska dramatika (npr. Diderot, Beaumarchais), pa Slovenci še sploh nismo prišli do lastne posvetne dramatike. Iz navedenega izhaja paradoksno dejstvo, da so primerjave na ravni zgolj politike ali zgolj kulture neustrezne oziroma neplodne (ugotovimo lahko le absolutno drugačnost na obeh straneh), da pa so ustrezne primerjave med politično sfero v Franciji in kulturno v Sloveniji.

Če vemo, da so bili Nemci na Slovenskem tedaj pretežno višji, torej plemiško-meščanski sloj, Slovenci pa nižji, torej kmečko- meščanski sloj, je mogoče primerjati vstop slovenskih igralcev na oder (=trdnjavo) nemškega gledališča z osvojitvijo Bastilje. Čeprav je šlo le za začasno in bolj simbolno »osvojitev« nemškega odra (tudi Bastilja je bila simbol!), pa je bil to vendarle prelomni trenutek za slovensko kulturo (tedaj in še dolgo pozneje nadomeščajočo domačo politiko).

Prej omenjeno slovensko »simbolno« zmago trdno podpirata tudi vsebina in ideja Županove Micke. Kot vemo, gre za spopad dveh strani: kmečke = slovenske (Micka, njen oče župan Jaka, njen ženin Anže) in plemiške = nemške (Tulpenheim, njegov prijatelj Monkof). Nasprotni strani povezujoča lika pa sta še pisar Glažek (Slovenec) in plemkinja ali bogata meščanka (?) Šternfeldova (Nemka), ki pa oba prestopita na kmečko (= slovensko) stran: prvi zaradi lastne koristi, ki jo obeta prehod na trenutno močnejšo stran, druga zaradi osebne užaljenosti ali moralnega zgražanja ob Tulpenheimovem ravnanju (leta jo skuša »prevarati« z Micko). Prehod gospe Šternfeldove na kmečko (= slovensko) stran kaže, da je mogoče sporazumevanje med različnimi stanovi (= narodi) na temelju poštenja in/ali medsebojnih koristi.

Če vidimo glavno idejo Županove Micke v osleparjenju sleparja (Tulpenheimovo zapeljevanje Micke ne uspe, je razkrito, sam Tulpenheim pa osramočen, ko postane namesto »osvajalca« dekleta le priča pri kmečki poroki), pa je le očiten tudi poudarek na zmagi preprostega, a poštenega in trdnega kmečkega stanu (= Slovencev) nad moralno pokvarjenim predstavnikom nemškega plemstva. Richterjeva nemška igra Die Feldmühle (Mlin na deželi), ki jo je Linhart prevedel ali priredil (mnenja o prevodu ali priredbi so deljena) v Županovo Micko, seveda ne prikazuje ob stanovski tudi narodostne različnosti.

Zmago ljudstva nad plemstvom poudarja enako druga Linhartova igra Ta veseli dan ali Matiček se ženi, priredba Beaumarchaisove Figarove

svatbe. Celo bistveni zaplet obeh iger je izredno podoben: v obeh skuša plemič (Tulpenheim, baron Naletel) zapeljati (pridobiti) predstavnico ljudstva (Micko, Nežko), v obeh mu stoji nasproti kot ljubezenski tekmec predstavnik ljudstva (Anže, Matiček), poštenim predstavnikom ljudstva pa se pridružita v obeh igrah dobrohotni predstavnici plemstva (Šternfeldova, baronica Rozala). Slednje nas spomni na prehajanje predstavnikov aristokracije na stran meščanstva v francoski revoluciji (npr. Mirabeau).

Poudariti pa kaže očitno razliko med Županovo Micko in Matičkom glede narodnostne sestave oseb. Medtem ko se v Županovi Micki enačita kmet=Slovenec in plemič=Nemec, je v Matičku nakazana le razredna razlika, narodnostna pa ne, saj ima baron lep slovenski priimek Naletel. Tako se kaže navsezadnje z narodnospodbudnega vidika umetniško skromnejša Županova Micka vendarle celo pomenljivejša kot Matiček!

Težko je danes povedati kaj novega o Linhartu in Županovi Micki, saj so se z njima specialno ukvarjali številni strokovnjaki, če omenimo le Franceta Koblarja, Alfonza Gspana, Filipa Kalana in Mirka Zupančiča. Vendar si ob visokem jubileju te naše večno mlade in prikupne Županove Micke velja ogledati njeno pot po slovenskih odrih od 18. do 20. stoletja. Ko sem pregledoval, kdaj in kje so igrali Županovo Micko, sem odkril izstopajoče dejstvo, da je večina njenih uprizoritev spremljala pomembne kulturne ali politične dogodke. Kar po vrsti: druga uprizoritev Županove Micke je bila v Ljubljani leta 1848 (torej spet v revolucionarnem letu – tedaj tudi program zedinjene Slovenije), prva celjska uprizoritev je bila leta 1849 (leto Prešernove smrti), ena naslednjih ljubljanskih je bila leta 1864 (ustanovitev Slovenske matice v Ljubljani), naslednja leta 1869 (leto kar petih taborov na Slovenskem, med njimi je bil tudi vižmarski!); ponovna ljubljanska uprizoritev je bila leta 1882 (izid ene najvplivnejših slovenskih pesniških zbirk Gregorčičevih Poezij I.). Nadaljnji ljubljanski uprizoritvi sta iz leta 1900 (praznovanje stoletnice Prešernovega rojstva) in leta 1905 (odkritje Prešernovega spomenika v Ljubljani). Leta 1920 je bila izvedena Županova Micka v Mariboru (koroški plebiscit!). Jubilejna ljubljanska izvedba Županove Micke leta 1939 je bila ob začetku 2. svetovne vojne, Slovensko narodno gledališče na osvobojenem ozemlju pa je igralo Županovo Micko v začetku leta 1945, torej ob koncu 2. svetovne vojne. Če dodamo še uprizoritev Akademije za igralsko umetnost v Ljubljani iz leta 1948 in mariborsko iz istega leta, nas to neogibno spomni na resolucijo Informbiroja!

Z omenjenim letom 1948 se začenja za Županovo Micko še posebna, nova usoda. Tega leta je bila namreč krstna predstava danes že reprezentativne Kreftove komedije Krajnski komedijanti, ki prikazuje okoliščine ob prvi uprizoritvi Županove Micke, sama Županova Micka pa je obenem sestavni del Kreftove igre. V obdobju po 1948 je Županova Micka prisotna na odrih slovenskih poklicnih gledališč v glavnem le preko Krajnskih komedijantov.

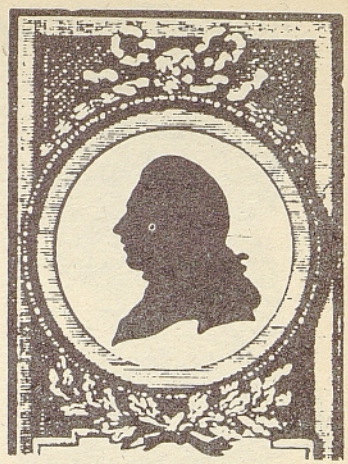

Morda bi bilo zanimivo vsaj delno osvetliti še uprizarjanje Županove Micke v 19. in v začetku 20. stoletja. Že v uprizoritvi iz leta 1848 je Tulpenheim zapel pod Mickinim oknom, Bleiweis pa je priredil Županovo Micko leta 1864 v pravo spevoigro, spremenil pa tudi imena nekaterih oseb: Šternfeldovo v Podgorsko (pozitivno predstavnico nemštva je torej poslovenil!), Tulpenheima v Süssheima in Monkofa v Windberga, dodal pa še kvartet kmečkih fantov, ki zapojejo Micki podoknico. Leta 1889 je Josip Vošnjak napisal priložnostni prizor Pred sto leti, ki osvetljuje okoliščine ob prvi uprizoritvi Županove Micke in naj bi se igral skupaj z Županovo Micko. Vošnjakov prizor je uporabil Fran Govekar kot predigro in poigro k novi izdaji Županove Micke leta 1905. Objavil je v glavnem kar Bleiweisovo priredbo (z nekaj manj pesmi), spremenil oziroma »olepšal« pa je oba kmečka priimka: Jaka Zanetovca v Jaka Kremena (Slovenec kremenit!), Anžeta Hudobo pa v Anžeta Potokarja.

In če sklenemo: šele Kreft je v Krajnskih komedijantih posrečeno izpeljal predigro in poigro k Županovi Micki, seveda z razliko, da je bila pri Vošnjaku in Govekarju predigra in poigra dodatek k Županovi Micki, v Krajnskih komedijantih pa je Županova Micka dopolnilo originalni Kreftovi komediji.

V novejšem času je doživela Županova Micka še eno, po mojem mnenju neposrečeno obdelavo. Celjsko gledališče je uprizorilo v sezoni 1979/80

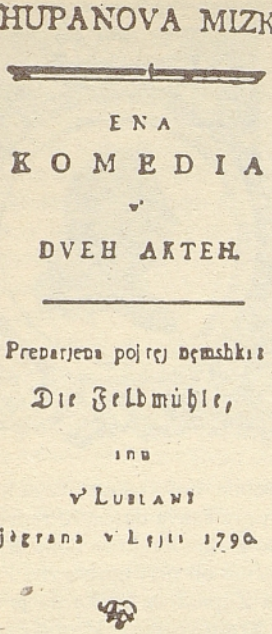

SHUPANOVA MIZKA

ENA

KOMEDIA

v'

DVEH AKTEH.

Prevarjena pojrej nemshki:

Die Feldmühle,

inu

v' Lublani

jegrana v Lejti 1790.

Stiskana per Joan. Friderika Egerja.

Inkretovo montažo z naslovom Play Linhart, v kateri je skušal prireditelj povezati šaloigro z žaloigro: Županovo Micko in Lihnartovo zgodnjo nemško igro Miss Jenny Love.

Županova Micka, ki predstavlja začetek slovenske posvetne dramatike in gledališča obenem, je še vedno živo prisotna v slovenski kulturi, in to ne kot zastarelo muzejsko, ampak kot še vedno iskrivo in ljubko dramsko in gledališko delo.

Razveseljivo je dejstvo, da lahko praznujemo to častitljivo Mickino obletnico na najboljši mogoči način: z razcvetom sodobne slovenske dramatike in sodobnega slovenskega gledališča.

Andrijan Lah

Ob stopetdesetletnici smrti Emila Korytka

Čeprav beremo še danes na njegovem nagrobniku na ljubljanskem Navju Prešernov napis, le malokdo ve oceniti pomen **Emila Korytka** za Slovence. Mnogim pa njegovo ime sploh nič ne pomeni. In vendar si je ta mladi Poljak iz vzhodne Galicije (r. 7. IX. 1813 v Lvovu) pridóbil častno mesto med kulturniki Prešernove dobe. Kot udeleženec revolucionarnega gibanja poljske mladine je bil po daljšem zaporu obsojen na internacijo in pregnan v Ljubljano. Sem je prispel s prijateljem Boguslavom Horodyinskim konec januarja 1837. Bila sta pod strogim policijskim nadzorstvom in se brez dovoljenja nista smela oddaljiti iz mesta. Tu so ju zelo prijazno sprejeli, vabili so ju v družbo, na domove. Korytko, ki je imel smisel za pesništvo in se v njem sam poskušal, se je hitro sprijateljil s Francetom Prešernom, ki ga v pismu staršem imenuje »prvi tukajšnjih pesnikov«. Naš pesnik se je učil od Poljaka poljščine in prevajal Mickiewicza in dve Korytkovi pesmi (Ljubljanskim lepoticam, Igrala si...) v nemščino.

Korytko, ki je moral prekiniti študij zgodovinskih znanosti na lvovski filozofski fakulteti, je dokaj dobro poznal ne le poljsko, marveč tudi rusko in češko ljudsko pesništvo ter sploh duhovno kulturo. V razgovorih s Prešernom se je seznanjal s slovenskim ljudskim pesništvom in se učil slovenščine. V družbi pesnika in njegovih prijateljev (A. Smole, M. Kastelic) je dobil prve zapise naših ljudskih pesmi in jih je sklenil objaviti. Seznanil se je tudi z rodoljubnim ribniškim graščakom Jožefom Rudežem in Matevžem Ravnikarjem-Poženčanom, župnikom na Gori pri Sodražici, ki je bil tedaj eden najprizadevnejših zbiravcev ljudskih pesmi, čeprav jih je samovoljno popravljal. Korytkova zbirka vsebuje nad polovico njegovih zapisov.

Korytko se je čutil kot izgnanec v začetku – kljub prijateljski družbi – v Ljubljani zelo osamljenega. O tem je nadrobno pisal svojim staršem, podeželskim plemičem, tako da so ta pisma zanimiv vir za spoznavanje gospodarskega in družbenega življenja Ljubljane v Prešernovem času, pa tudi za spoznavanje tedanje Kranjske. »Tukaj je nemogoča draginja...« piše že čez mesec dni, omenja ceno stanovanja, hrane, obleke, gretja sobe. »Tukaj je zima čudna. Snega ni, polja zelenijo...« Opisuje predpustne zabave, predvsem v kazini. V začetku aprila 1837 ga je že razveselila »pomlad v pravem pomenu te besede... Nikjer menda ni tako nepričakovane spremembe vremena kot tukaj...« Pripoveduje o »zanimivi zabavi

na travniku zunaj mesta« na velikonočni ponedeljek s pomarančami in medenjaki. Korytko omenja tudi Baragov obisk in njegovo pridigo v stolnici: »Bila je množica ljudi. Ljudstvo ga obožuje . . .«

Korytka pa so uspehi z zbiranjem ljudskih pesmi tako prevzeli, da je nameraval pripraviti kar knjigo o Slovencih v zbirki »Slovanstvo« v kateri bi prikazal slovenski jezik, slovstvo z glavnimi predstavniki, predvsem pa ljudsko življenje. Zato je v ljubljanskem Ilirskem listu (Illyrisches Blatt) 23. jun. 1838 objavil poziv: »Prijateljem slovanstva na Kranjskem« s prošnjo izobražencem na deželi, naj mu pošiljajo gradivo o ljudskih šegah »pri svatbah, pogrebih in krstih . . . na božični praznik . . .«, o plesih in glasbi, verovanjih, ljudskem zdravilstvu, pesmi, pravljice, bajke, pripovedke . . .

Medtem so Korytku in njegovemu rojaku dovolili krajše izlete (v spremstvu stražnika) do Postojne in Cerkniškega jezera, v Erbergovo graščino v Dolu, v Kranj in okolico, v Škofjo Loko, na Krim, v Bohinj. Korytko je povsod, kolikor je mogel s posredovanjem prevajavca, spraševal predvsem o noši, risal njene dele, pa tudi o vseh drugih sestavinah ljudskega življenja. Ti Korytkovi zapisi so z gradivom, ki so mu ga nabrali drugi, predvsem J. Rudež, do danes povečini še neizdani v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Prezgodnja Korytkova smrt je preprečila dokončanje nameravane knjige. Vendar pa bo to gradivo, ko bo v celoti izdano (pisano je delno v poljščini, delno pa v nemščini) koristno za našo znanost in predvsem dokaz enega prvih načrtnih opisovanj ljudskega življena pri nas.

Korytko pa ni doživel tudi objave drugega svojega dela – slovenskih ljudskih pesmi. Zaradi cenzure in težav s tiskarno (Gaj v Zagrebu mu je tisk odklonil, ker ni hotel uporabljati naziva »ilirski«, kot je storil Stanko Vraz v Narodnih pesmih ilirskih 1839, istočasno z izidom prve Korytkove knjige) se je izdaja zavleka. Žal je delo ostalo brez potrebnega predgovora, ki ga je Korytko že napisal. V zvezi s tem delom pa je mladi Poljak napisal še tri članke: pod naslovom Zbirka Kranjskih in ljudskih pesmi v praškem listu Ost und West objavil 8. avg. 1838 se je zahvalil vsem, ki so mu poslali pesmi – poleg že imenovanih še Prešernu, Mihi Kastelcu in Fr. Metelku. Napovedal je izdajo v dveh zvezkih, natisnjeno v gajici (isto leto je bila natisnjena Vrazova zbirka kot prva slovenska knjiga v gajici, torej tudi stopetdesetletnica!) in »s kritičnim pogovorom« v poljščini – torej je delo namenil predvsem rojakom. Napovedal je, da bo skušal izdati »sčasom 4 ali 5 zvezkov«.

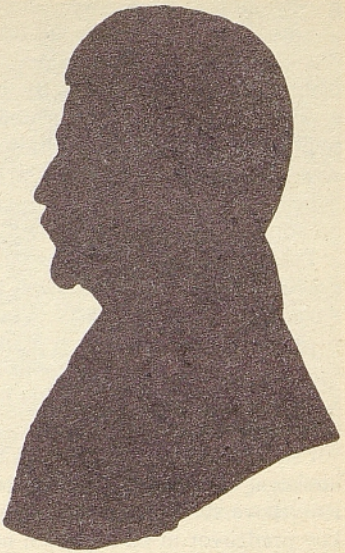

Drugi krajši oglas Slovenske ljudske pesmi s Kranjskega je Korytko objavil v ljubljanskem Ilirskem listu (Illyrisches Blatt) 28. julija 1838, v katerem je že v podnaslovu v oklepaju uporabil besedo **»Slovenske** pesmi kranjskega naroda«, medtem ko je v praškem članku govoril v naslovu o »kranjskih« pesmih. Prvi članek tu bistveno dopolnjuje s poudarkom sorodnosti slovenskega ljudskega izročila, predvsem pesništva, s tistim pri drugih Slovanih. Nameraval je torej s svojo zbirko zbuditi pri Slovanih zanimanje za Slovence.

Najpomembnejši pa je Korytkov spis **Beseda o ljudski pesmi na Kranjskem,** objavljen v praškem listu Ost und West 7., 10. in 21 novembra 1838. Uredništvo je pripisalo, da je to »Odlomek članka, določenega za predgovor novi zbirki kranjskih ljudskih pesmi, ki jih namerava izdati g. Korytko v Ljubljani«. To je bil zares le nepopoln izvirni spis, saj je praška policija zaplenila njegov začetek. (Ves Korytkov osnutek je zdaj objavljen v Traditiones I. 1972, 48–49 in v knjigi V. Novaka, Raziskovalci slovenskega življenja.) Slovenci dotlej še nismo imeli o našem ljudskem pesništvu niti najmanjšega spisa in ga niti v taki obliki, kot je Korytkov članek, tedaj ne bi mogel nihče drug napisati. To sicer ni kaka nadrobna označitev naše ljudske pesmi, marveč splošno poudarjanje njenega značaja in pomena. V njej je videl »duhovno pot naroda . . . zgodovino ljudstva« in »zvesto podobo psihologije, filozofije in zgodovine ljudstva. Duh, čustvovanje ljudstva sta se izrazila v njih . . .« je razmišljal v duhu tedanje romantike poljski navdušenec. Ker sta pri pisanju članka sodelovala predvsem Prešeren in delno Kopitar, najdemo v njem táko pohvalo slovenšči-

ne v tistih dneh zmagovitega ilirstva: »Če odstranimo tuje besede, tedaj nam ostane najbolj nepokvarjeni, najčistejši, najprvotnejši slovenski dialekt, ki kaže povsod najbližje potomstvo starecerkvene slovanščine. Mnoge oblike in besede, ki so jih drugi Slovani že izgubili, so tu še v veljavi in žive. Že z vidika jezikoslovja naj bi kranjske ljudske pesmi in sploh to narečje ne ostale neznane nobenemu Slovanu.«

Potem ko je Korytko še na kratko omenil dotedanje zapisovavce ljudskih pesmi (Dajnko, Ahacel, Dizma Zakotnik, V. Vodnik), je spregovóril o razširjenosti ljudskih pesmi v posameznih slovenskih pokrajinah, o njihovem »življenju« v ustih pevcev (zelo sodobno!) in po Grimmu o značaju ljudskih pripovedk in pesmi. Prav zagovor slovenščine kot samostojnega jezika je nagnil ilirskega voditelja Gaja, da je odklonil tiskanje Korytkove zbirke v svoji tiskarni. Žal pa Korytkov predgovor ni bil objavljen ne v nemščini ne v slovenščini v zbirki **Slovenske pesmi kranjskiga naroda**, ki sta jih priredila za tisk Miha Kastelic in Jurij Kosmač. Natisnjene so bile v stari bohoričici, ker 1839 tiskar Blaznik še ni imel novih črk, v petih zvezkih v letih 1839–1844.

Ječa v domovini, izgnanstvo z neurejenimi razmerami in željo, vrniti se v domovino ter močno domotožje, gotovo pa tudi vročično delo – vse to je slabotnega petindvajsetletnega mladeniča tako izčrpalo, da je 31. januarja 1839 podlegel bolezni. Tako ni dočakal natisa niti prvega zvezka slovenskih pesmi. Prešeren mu je napisal napis za nagrobnik v nemščini – ostalo besedilo je v poljščini –, s katerim je jedrnato označil njegove zasluge: Človek mora preminiti; /človeštvo ostane; – odslej/ bo z njim ostalo to, / kar je zanj ustváril. – Korytkov spomin so sicer ohranjale nekatere razprave, ki so raziskovale njegovo življenje in delo, nismo pa Slovenci storili vsega, kar smo mu dolžni. Predvsem po stopetdesetih letih še nismo izdali njegovih zapisov o ljudskem življenju na Kranjskem, nismo izdali akvarelov, ljudskih noš, ki jih je dal naslikati (okoli 80) Franzu Kurzu v. Goldensteinu (mnogo jih je izgubljenih) in so raztreseno objavljeni v raznih publikacijah, pa tudi kot samostojne slike, ne da bi bilo povsod omenjena Korytkova pobuda zanje.

Korytkove zasluge pa glasijo slovenske ljudske pesmi, ki jih je zbral in so med njimi nekatere naše najpomembnejše. Čeprav je on sam vedel, da mora biti zapisana pesem zvesto po petju ali pripovedovanju, so žal nekateri zapisovavci besedilo pačili. Vendar pa Korytkovo prizadevanje živi tako v véliki zbirki Karla Štreklja Slovenske narodne pesmi, kot v novi izdaji Slovenske ljudske pesmi in v raznih drugih objavah, kakor tudi v mnogih študijah o slovenski ljudski pesmi. Resnične so bile njegove besede staršem v pismu 20. maja 1838: »Le to me pomirja, da sem za Kranjce storil vse, kar je bilo v moji moči, in da v svojem mestu ne bodo drugega kot dobro govorili o Poljaku izgnancu«.

Dolžnost Slovencev pa je, da storimo v Korytkovo počastitev vse, kar smo mu dolžni za njegovo izredno prizadevanje za reševanje vrednot naše starodavne ljudske omike.

Vilko Novak

Radovljiški podobar Janez Vurnik starejši (1819 – 1889)

Izluščiti »podobo« podobarja iz sredine devetnajstega stoletja ni preprosta naloga. Pri tem si lahko pomagamo z izjavami sodobnikov, raznih »poročevalcev« iz tedanjih časopisov, kot so npr. Zgodnja Danica, Novice ali Slovenski gospodar, in če imamo srečo tudi z dobrim spominom kakega sorodnika. Na tak način se nam je približal tudi Janez Vurnik st., pozabljena in zapostavljena osebnost, ki je bil v svojem času eden najpomembnejših podobarjev na Slovenskem. Ustanovil je podobarsko delavnico v Radovljici (po njegovi smrti jo je prevzel sin), ki je še okrog leta 1900 slovela kot »poslednja zasebna šola za cerkveno umetnost« pri nas. V pozabo sta ga potisnili predvsem dve stvari. Prvič je to njegovo ime, Janez ali Ivan Vurnik (pravilno se je pisal Burnik), ki se najprej ponovi pri edinem sinu Janezu (1849–1911), prav tako podobarju in nato pri vnuku arhitektu Ivanu Vurniku (1884–1971). Slednji je zasenčil pomembnost in zameglil spomin že na Janeza Vurnika ml., še neprimerno bolj pa na Janeza Vurnika st. Drugič pa je bil za Vurnika usoden negativen odnos do historizma v našem stoletju, ki se je popravil šele v pičlih zadnjih dveh desetletjih. Eden izmed rezultatov drugačnega vrednotenja historizma in njegovih umetnikov je tudi ta skromen monografski oris, napisan v počastitev stoletnice Vurnikove smrti.

Vurnik je bil sin cerkovnikovega pomočnika v Stari Oselici nad Trebijo. Leta 1824 se je družina preselila na Dobravo pri Kropi. Oče ga je poslal v osnovno šolo v Celovec in zatem v Ljubljano. Leta 1833 je bil trgovski vajenec v Ajdovščini, potem pa se je odločil za podobarstvo. Dobrih šest let je bil učenec, nato pa pomočnik pri podobarju Mateju Goričniku v Radovljici. Osamosvojil se je leta 1841, si tam kupil hišo (po domače pri Žganjarju) in si jo preuredil v delavni-

co. Sprva je slikal, rezljal razpela in izdelal leta 1843 tudi prvi oltar. Leto pozneje je na Industrijski razstavi v Ljubljani pokazal svoji celopostavni človeški figuri iz lesa, čeprav anatomije sploh ni poznal in si je bil za model kar sam. Bil je sicer izučen podobar, kar pomeni, da naj bi obvladal širok razpon dejavnosti od risanja načrtov, rezbarjenja, klesanja, marmoriranja, slikanja (na platno in v fresko tehniki), zlatenja, polihromiranja, pa do mizarskih, kamnoseških, stavbarskih del ipd. Taki so bili mnogi mojstri, ki so se ukvarjali izrecno s sakralno umetnostjo in vodili podobarske delavnice po Slovenskem od sredine prejšnjega stoletja dalje, torej od tedaj, ko je Cerkev ponovno okrepila svojo moč in si gmotno opomogla. Naj naštejemo nekatere: Götzli v Kranju in Ljubljani, Šubici in Anton Zajec v Poljanski dolini, Janez Gosar st. in Marko Peternelj v Selški dolini, Aleš Janežič v Cerkljah na Gorenjskem, Jurij Tavčar v Idriji, Andrej Rovšek st. v Moravški dolini, Jernej Jereb v Metliki, Jakob Mikše v Cerknici, Frančišek Štolfa na Krasu, Konstantin Novelli in Blaž Biteznik na Goriškem, Jožef Vrenko in Jernej Rangus v Savinjski dolini, Ignacij Oblak v Celju, Andrej Cesar v Mozirju in drugi. Mnogi od njih so izdelovali cerkveno opremo večinoma v nekakšni slogovni mešanici, med drugim so jo imenovali »rimsko-renesančni slog«, ki je poleg prilagojenega klasicizma in renesančnih prvin vključevala tudi zapoznele, a vztrajne poznobaročne preostanke. Tudi Vurnik je oblikoval nekaj takšnih ali podobnih oltarjev, npr. za Kamno Gorico (leta 1863), Naklo in Rateče. Iz te množice podobarjev so izstopali predvsem Matija Tomc iz Šentvida pri Ljubljani, Ignacij Toman ml. iz Ljubljane, Štefan Šubic iz Poljan nad Škofjo Loko in delno tudi Matija Ozbič zaradi svojih tehničnih izboljšav in uporabe novih materialov. Ti talentirani podobarji, ki so imeli tudi kiparske ambicije – uresničil jih je le Franc Ksaver Zajec, ki ne sodi več v okvire podobarstva – so z neprestanim študijem tujih strokovnih knjig in spremljanjem umetnostnega razvoja v tujini, skušali širiti svoje, bolj ali manj ozko obzorje. Sicer pa je bilo učenje, študij umetnostne preteklosti, zapoved tistega časa, ki ga je na področju umetnosti obvladoval historizem. Časovno sovpada z obdobjem vladanja cesarja Franca Jožefa v Avstriji, saj je bil historizem uradno priznana in meščanska umetnost, ki se je uveljavljala predvsem v javnih, reprezentativnih zvrsteh. Historizem je temeljil na visoki stopnji zgodovinskega védenja in znanja, kakor tudi zgodovinske zavesti. Izkušnja krize ob posledicah francoske revolucije, ki je nepopravljivo zarezala v dotedanji enotni kontinuirani zgodovinski koncept, je ustvarila reakcijo. Tako lahko historizem

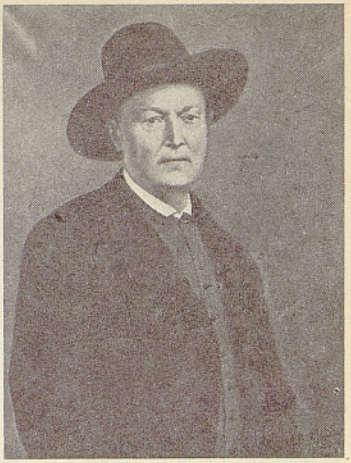

Portret Janeza Vurnika st. Po fotografiji ga je naslikal Matija Bradaška leta 1904. Iz Vurnikove zapuščine v Radovljici

razumemo kot poskus, da bi v sedanjost zavestno prenesli predrevolucijski model družbe, skratka, model stare Evrope. Obrnili so se k zgodovinskim slogom, jih ustoličili kot večne in veljavne za sedanjost in prihodnost in ustvarjali predvsem v dialogu z umetnostno preteklostjo. Vzporedno s takšnim razvojem umetnosti je v značilno pozitivistično usmerjenem stoletju stopalo tudi empirično raziskovanje umetnosti, nanj pa so vplivali in ga spodbujali znanost, zgodovina umetnosti, arheologija itn. Umetnost je bila ujeta v izobrazbo in študij, v naravo in zgodovino ter v lastne mreže prepisovanja in prerisovanja iz vzorčnih knjig o pretekli umetnosti. Umetnik historizma je uporabljal sredstva znanstvene dokumentacije in znanstveno sistematičnost, tako rekoč iste metode kakor znanstvenik pri svojem delu; prevzel je tudi vse vrline znanstvenega dela, kot so objektivnost, natančnost, redoljubnost, suhoparnost in pridnost.

Vurnik o tem ni dosti vedel, saj je delal brez vsake teorije in zgolj po občutku, dokler ni na tisti razstavi spoznal znamenitega ljubljanskega zvonarja Antona Samasso. Dobrih deset let starejši razgledani svetovljan ga je začel usmerjati in uvajati v svet knjig. Odtlej so sodobniki vedeli povedati, da je Vurnik mož, ki »ima veliko veselje do svoje umetnosti, ki za bukve, plane, podobe i.t.d. veliko denarjev izdava, in kar naj boljšiga te verste dobiti more pridno nabira in prebira«. (Zgodnja Danica, 1852, str. 196) Tudi čez dvajset let je bilo enako, saj so ga vedno znova našli »v mirni sobici doma pri umetnijskih delih ali pa pri študijah, pri lepi knjigarni, ki ga je stala pač mnogo denarja«. (Zgodnja Danica, 1871, str. 36) Knjige, ki jih je zbiral in preučeval, so bile

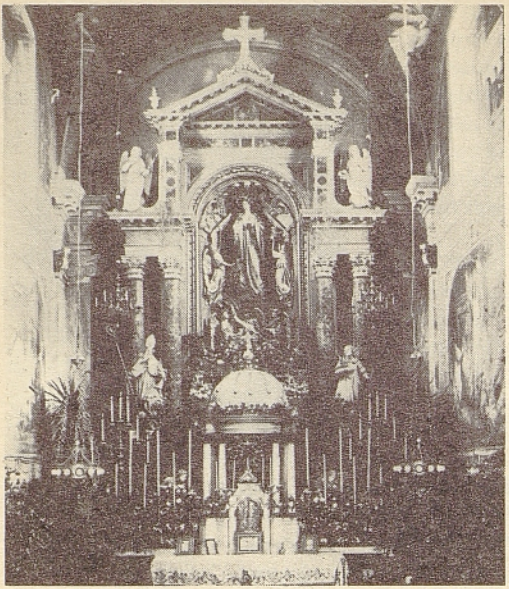

Veliki oltar, 1881. Kamnik, župnijska cerkev, Arhivski posnetek iz Župnijskega urada Kamnik

raznovrstne, od ilustriranih korpusov zahodnoevropske arhitekture, predlog s posameznimi zgodovinskimi slogi, zgodovinskih atlasov umetnosti z bogatimi slikovnimi prilogami, teoretičnih del o kiparstvu, anatomiji, botaniki, predlog za cerkveno opremo in nagrobnike, pa do strokovnih revij o ornamentiki, arhitekturi, umetni obrti in strokovnih listov izrazito tehnične narave. Zapustil je čez dvesto knjig, njegov sin pa je knjižnico dopolnjeval, tako da je presegla sedemstopetdeset enot.

Leta 1847 je začel izdelovati reliefe za Samassove zvonove. Sprva so bili zelo nespretno oblikovani, nato pa se je z zvonarjevo pomočjo izpopolnil v tej tehniki. Prvo pomembno naročilo je dobil leta 1852: v gotskem slogu naj bi napravil za župnijsko cerkev v Kranju skoraj celotno cerkveno opremo, od oltarjev, klopi, do orgelske omare. Mednarodno gotsko gibanje, ki je prek Anglije, Francije in Nemčije očitno prišlo tudi do nas, je hkrati prineslo zahteve po slogovno čisti in slogovno enotni »obnovi« nekega spomenika oziroma cerkve. Tako imenovano »restavriranje« gotskih cerkva je bilo večinoma destruktivno, čeprav so tudi dokončevali nedokončane stavbe, ker so ob tem odstranjevali oltarje, kipe ali stavbne detajle renesanse in baroka. V tej evforiji so se bolj ali manj zvrstile vse pomembnejše gotske cerkve na Slovenskem in pri tem so navadno uničili ali odstranili vse, kar ni bilo »slogu primerno«. Za »restavriranje« kranjske cerkve se je Vurnik zavzeto lotil študija gotike. Nabavil si je knjige o katedralah v Kölnu, Freiburgu, Strasbourgu, katedrali Notre-Dame v Parizu itn. Po Samassovem nasvetu je odpotoval v Zagreb, da bi si ogledal neogotska dela, ki so jih za tamkajšnjo stolnico uvozili iz Münchna. To je bilo menda edino Vurnikovo potovanje izven Slovenije; prošnjo, da bi smel obiskati svetovno razstavo v Londonu leta 1862, so mu namreč pri Trgovski zbornici zavrnili. Cerkveno opremo v Kranju je končal leta 1855 in takrat so pri njegovih oltarjih občudovali harmonijo dimenzij in razvrstitev okrasja, kot so fiale, krogovičje in šilasti loki. Vurnik je povzemal določene prvine iz raznih razvojnih faz gotike in iz različnih dežel ter jih sestavljal v svoje delo. To je bil tedaj običajen postopek pri snovanju oltarjev, saj je umetnike historizma vodilo prepričanje, da lahko preteklo umetnost nadaljujejo na novi ravni. Vurnikovi leseni nastavki so bili zanimivi tudi v barvnem pogledu: namesto marmoriranja in živahne poznobaročne polihromacije so prevladali svetlorumeni in svetlozeleni umirjeni toni ter skopa pozlata. Tudi plastike na oltarjih so bile drugačne od poznobaročnih dramatično razgibanih, dokaj razgaljenih figur. Tako je svetnik Joahim na Vurnikovem stranskem Marijinem oltarju v les prenešena shema kamnite plastike klasičnih francoskih katedral poznega 13. stoletja, vendar deluje v svojem kontrapostu prej oblo kot sohasto in bolj realistično kot tipizirano. Ustreza takratnim zapovedim o oblikovanju svetniških podob, zato stoji pod neogotskim baldahinom, torej ne več svobodno in prosto, je popolnoma oblečen, njegova drža pa je slovesna. Vurnik je tako kot drugi podobarji sledil obrazcem, ki jih je prevzel iz preteklih umetnostnih dob, od gibov pa do draperije ter jih nato z majhnimi različicami ponavljal. Svoje poznavanje gotskega sloga je Vurnik dokazal še marsikje, npr. pri krstnem kamnu z nastavkom za Tržič, v gotskih oknih za Cerknico, pri klopeh in oltarju za Radovljico ali pa pri cerkveni opremi za Krtino, kjer pa je sinov delež najbrž zelo velik.

Vzporedno z neogotiko je potekala neoromanska slogovna smer. Ob tem moramo vedeti, da v okviru historizma z njegovimi značilnostmi samostojnega razvoja nastopajo posamezne slogovne smeri od neogotike, neoromanike, neorenesanse, neobaroka in še nekaterih. To tudi pomeni, da lahko isti kipar historizma skoraj v istem času oblikuje neogotski krstilnik, neorenesančni oltar ali pa nagrobnik v »bizantinskem« (kakor so tedaj imenovali romaniko) slogu. Pri izbiri posameznega zgodovinskega sloga pa je lahko odločal tako simbolni značaj sloga ali umetnine, kakor tudi za tisti čas značilno zaupanje v možnost lastnega ustvarjanja. Leta 1878 so v župnijski

cerkvi v Breznici posvetili Vurnikov osem metrov visok veliki oltar, izdelan iz devetih vrst marmorja. Plastika je delo kiparja Franca Zajca, sliko je napravil Janez Šubic, z reliefi na menzi pa je sodeloval tudi Vurnikov sin. Tedaj so zapisali, da je to »romansk altar, v svoji stavbi tako čistega zloga, da niti ena poteza ni od drugod«. (Zgodnja Danica, 1879, str. 213) Poleg Vurnikove oltarne arhitekture so zlasti občudovali njegov tabernakelj in mnogim je bilo žal, da »ta tabernakelj ni mogel do Pariške razstave l. 1878, pričat v metropoli kulturne Evrope o sposobnosti slovenskega uma in dlani«. (Zgodnja Danica, 1879, str. 212)

Vurnik je poleg izdelovanja nove cerkvene opreme ter raznih stavbnih detajlov tudi prenavljal stare oltarje. Pri »obnovi« oltarja je tako kakor tedaj večina naših podobarjev, vedno pustil svojo sled in dodal kakšen svoj kip, relief na menzi ali tabernakelj. Vsakovrstnih naročil je imel dovolj, npr. za Gorenjsko, za širšo okolico Postojne in Zgornjo Savinjsko dolino. Dobrih pomočnikov je bilo malo, zato ni čudno, da je hotel imeti očitno nadarjenega sina pri sebi. Do njega je bil strog, saj je Vurnik, že po značaju odločen in neomajen mož, prava grča, kmalu tudi vdovel. Čeprav mu do svoje smrti ni dovolil mnogo samostojnosti, ju je vezalo prav posebno prijateljstvo. Večinoma sta delala skupaj, zato je še zlasti pri njunih delih iz osemdesetih let zelo težko določiti avtorstvo. Vurnik je napravil tudi nagrobni spomenik pesniku Simonu Jenku, ki je zdaj v Prešernovem gaju v Kranju. Slovesno so ga odkrili leta 1873. Njegova oblika stebrastega znamenja sicer oddaljeno spominja na Prešernov nagrobni spomenik, ki stoji nedaleč vstran, vendar ima prvine tedaj modnega »bizantinskega« sloga in marmorni medaljon z reliefnim portretom pesnika. Portret je izdelal sin, prav tako kakor medaljon na sicer očetovem nagrobniku domoljubu Lovru Pintarju iz leta 1876 na zunanjščini župnijske cerkve v Preddvoru. Ni naključje, da je napravil spomenik prav njima, kajti Vurnik je bil velik narodnjak: menda je znal, visokorasel in močan kakor je bil, hitro in učinkovito utišati nasprotnike. Družil se je tudi z narodno zavednimi ljudmi, kot sta bila Davorin Trstenjak in Lovro Toman.

Že pri brezniškem velikem oltarju zasledimo kljub »čistemu romanskemu slogu« mnogo renesančnih prvin. Vsekakor je Vurnik renesanso dobro poznal in jo je nato dosledneje povzel v velikem oltarju za kamniško župnijsko cerkev leta 1881. Čistost neorenesančne oltarne arhitekture nekoliko motita še baročna glavna kipa ter bogata figuralna skupina Brezmadežne, delo drugega kiparja iz leta 1892, v osrednji niši. Izbira strogo renesančnega sloga za vzor je bilo tedaj napredno

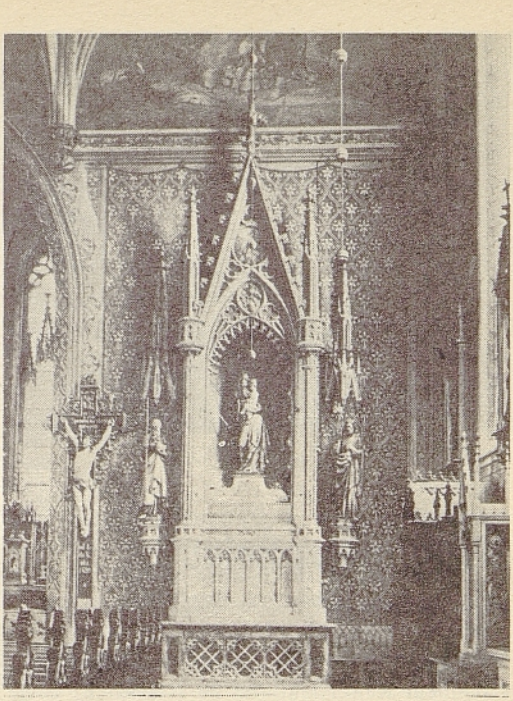

Nekdanji stranski Marijin oltar v župnijski cerkvi v Kranju, ok. 1854. Arhivski posnetek iz Župnijskega urada Kranj

dejanje, ker je Cerkev vseskozi narekovala za pravi cerkveni slog le gotiko in romaniko. V osemdesetih letih so namreč naraščali pomisleki proti neogotiki in neoromaniki. Začel se je boj proti »purifikaciji« cerkva, torej proti odstranjevanju renesančnih in baročnih oltarjev. Zagovorniki tega gibanja so grajali neogotske oltarje, češ da so, ne glede na najbolj izmaličeno »mizarsko gotiko«, brez značilne organske rasti in le v gotske oblike preoblečen sistem renesančnih oltarjev. Miselnost v cerkvenih krogih se je počasi spreminjala, še zlasti potem, ko se je posvetna umetnost že nekaj časa vzorovala pri renesansi in baroku. Vendar se to le še delno dotika Vurnika, saj je proces, ki se je začel v času njegovega življenja, trajal še tja do preloma stoletja.

Vurnikovo delo so v njegovem času ocenjevali z ustreznimi merili, npr. s seštevanjem truda in naporov, ki jih je vložil v svojo stvaritev. Cenili so njegovo vestno natančnost v izdelavi, njegovo »tanko dleto«, solidnost obrtniškega izdelka ter njegovo znanje in poznavanje zgodovinskih slogov. V dvajsetem stoletju je prevladala ideja larpurlartizma (»umetnost zaradi umetnosti«), ki se je od impresionizma dalje uveljavljala kot temeljna zahteva ustvarjanja. Do tedaj cenjene kvalitete Vurnikovih del so postalé nepomembne, ker so jih začeli ocenjevati s stališča umetnine. Marsikatero njegovo delo so odstranili, tako npr. leta

1934 oltarje iz kranjske župnijske cerkve; veliki oltar, ki so ga spreminjali že v poznih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je zamenjal moderen oltar njegovega vnuka. Vurnika so sodobniki imenovali »prvaka med slovenskimi cerkvenimi stavbarji« (Zgodnja Danica, 1889, str. 197), in ne zaman, saj ga postavljamo ob bok podobarjema Matiju Tomcu in Ignaciju Tomanu ml. Ustvarili so nekaj najbolj celostnih historističnih sakralnih del na Slovenskem, nastalih iz prepletenosti umetnosti in družbe, cerkvene politike in zgodovinske preteklosti, ki so več kot solidni umetnoobrtni izdelki, so – spomeniki svoje dobe.

Sonja Žitko

Slikar Janez Šubic

(ob stoletnici smrti)

Slikar Janez Šubic se je narisal 9. januarja 1885 v daljnem Kaiserslauternu na Nemškem, ko je izdeloval stenske dekoracije tamkajšnjega umetnoobrtnega muzeja: pred nami je karikatura, ki kaže resnobnega, premišljujočega umetnika, ki pa ga pesti zobobol. Janez Šubic si je le redko dovolil takšno ironijo, kajti v resnici je bil vase zaprt, strog in resen, globoko religiozen, na dom in svojce v Poljanah navezan človek, neznansko delaven in vztrajen slikar, trdno prepričan, da je stroga slikarska vzgoja, ki temelji na risbi, osnova vsej umetnosti. »Jaz« piše spodaj – in slikar se je z vso upravičenostjo tako odločno podpisal, kajti vedel je, da se z njim začenja nova doba slovenskega slikarstva: velika prenova cerkvenega slikarstva 19. stoletja (ki jo je bil začel že njegov učitelj Wolf, zlasti s freskami v Vipavi) in pa v portretih ter domačih in rimskih krajinskih študijah – razcvet slikarskega realizma.

Janez Šubic je bil rojen 26. oktobra 1850 v znameniti podobarski družini v Poljanah. Njegov oče, Štefan Šubic, je imel v domači vasi, v hiši, ki se je ohranila do danes, podobarsko in rezbarsko delavnico, ki pa je bila veliko več kot samo običajni delovni prostor: bila je prva, silno pomembna šola vsem petim sinovom, številnim pomočnikom in za kratek čas celo začetnica Ivana Groharja. Štefan Šubic je obvladal rezbarstvo in pozlatarstvo, slikal je na omet in na platno, spretno je znal uporabljati predloge (n.pr. Führichov Križev pot, in če je bilo treba, je izdelal celotno cerkveno opremo. Otrok pa ni učil le tehničnih spretnosti, temveč jih je uvajal v skrivnosti umetnostne tradicije, zlasti italijanske renesanse in takrat modernega nazarenskega slikarstva. Širil

Sv. Martin ozdravlja bolnico

jim je obzorja in zato so se lahko njegovi sinovi kasneje šolali na akademiji v Benetkah in Rimu, Dunaju in Münchnu. Iz domače tradicije so stopili v svet evropskih umetnostnih dogajanj.

Svojega najstarejšega sina je Štefan Šubic leta 1869 poslal na študije k slikarju Janezu Wolfu v Šentvid. Če bi Janez ne opravil normalke in nekaj razredov gimnazije, bi le težko sledil Wolfovim mislim. Ta je razmišljal o plemenitih, vzvišenih nalogah modernega umetnika, izobraženca, ki se ves posveča globokemu čustvenemu in miselnemu idealu umetnosti, ki se poglablja v študij Rafaela in Tiziana, ki pozna tako Fra Angelica kot bolonjske klasiciste, hrepeni po italijanski »idealni krajini«, v kateri sta antična umetnost in prelepa narava združeni v idealnem sožitju. To ni več preprost obrtnik, ki izvršuje naročila, temveč umetniški idealist, iskalec višje lepote, harmonije, duhovnih spoznanj, ki takšne vzvišene cilje uresničuje v čisti, jasni, plemeniti

umetnosti barv in oblik. Študent, ki bi ne bil osebno izpostavljen lepotam Rafaelovih »Stanz« in Tizianove Assunte, bi ne mogel doseči tega ideala.

Tako je Janez decembra 1871 odpotoval v Benetke. Ni se takoj vpisal na akademijo, ker si je hotel najprej ogledati umetniško bogastvo mesta in dovršiti naročila iz domovine. Dne 12. februarja 1873 se je vpisal na šolo (v listinah piše, da se je bil šolal že drugod) in zdaj se mu je učenje doma in pri Wolfu bogato obrestovalo. V njegovem razredu, kjer so slikali po modelih in se vadili v kompoziciji, je izzval karton s prizorom »Rafaelovih poslednjih trenutkov«, 1874, veliko priznanje. Takrat je Janez Šubic (vmes je bil leta 1873 na Dunaju) že poznal dvoje pomembnih ljudi: Anselma Feuerbacha, nemškega slikarja »idealistične« smeri, profesorja dunajske akademije, ki je v svojih poetičnih kompozicijah povezoval zgodovinsko slikarstvo z modernim, melanholičnim patosom; in pa Čeha Vojtecha Hynaisa, enakomislečega sodobnika, s katerim sta delila marsikatero umetniško in osebno prigodo.

Zdaj je bil čas za veliko potovanje: pozimi 1874–75 sta s Hynaisom obiskala Ferraro, Bologno, Firenze in Rim. Janez se je s pismi oglašal domačim, ki so tako zvedeli, kako je občudoval Rafaelovo sv. Cecilijo v Bologni, in prvič videl Michelangelove angele v cerkvi San Domenico. Decembra sta bila v Rimu. Janez se je poglobil v študij antičnih spomenikov in renesančne ter baročne umetnosti, a vabili so ga tudi pogledi na mesto, ki se je razgrinjalo pod z njim z znamenitih gričev in od koder se je odpiral pogled na cerkev sv. Petra. O tem pričajo drobne, a nenavadno živahne, sveže študije oblakov nad Rimom, realistično zasnovani pogledi na Forum Romanum, malone impresionistično, zasnovane skice cerkvenih kupol in trepetajočega ozračja nad mestom. Pa vendar je značilno, da je takšne pohode v ustvarjalno svobodo doživljal kot nekaj zasebnega, nekaj, kar ni smelo priti na dan v javnih naročilih, ki se jih je takrat loteval.

Začel je z deli na veliki oltarni sliki za župno cerkev v Šmartnem pod Šmarno goro. Napravil je več osnutkov, ker je verjel, da je mogoče prvo zamisel uresničiti le v natančni risbi, šele potem sledi barva, ki obogati doživetje. Vse figure za sliko Sv. Martin ozdravlja bolnico (1876) je zasnoval po modelih, nato pa jih je oblikovno stiliziral, dokler niso iz čisto neposredne stvarnosti prešli v idealne zgodovinske like. Svetnikovo čudežno dejanje se vrši v soočenju dveh skupin, postavljenih pred baročno bogato kolonado: z leve se bolnici bliža svetnik, zatopljen v svoje dejanje, okrog njega pa leviti po svoje reagirajo na napoved čudežnega ozdravljenja. Upanje je preželo skupino na desni (figuri zadaj sta zasnovani kot daljni odmev na podobe staršev) in kot pramen svetlobe je zajelo tudi bolnico. Janez je sijajno izvedel igranje svetlobe in barvnih odbleskov na svetnikovem ornatu, na belini pregrinjal in dekletovih oblačilih, v oblikovanju raznih fizionomij in gest posamičnih figur je dosegel psihološko prepričljivost, ki je v slovenskem slikarstvu takrat nismo poznali.

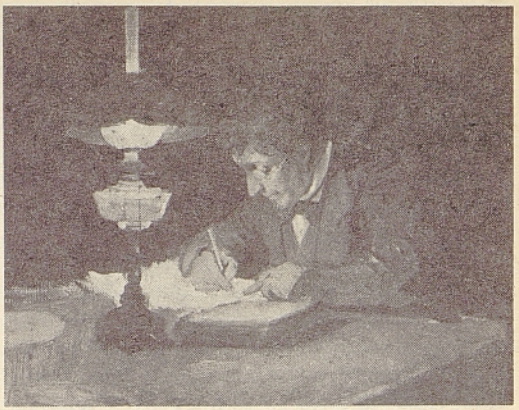

Pismo

To je bila velika, »galerijska« umetnina, ki seveda ni mogla navdušiti preprostih ljudi, bila pa je pohvalno sprejeta med poznavalci in še posebej med umetnikovimi svojci.

Zdaj ga je priganjalo delo. Ko je zapustil Rim je sprejel vrsto naročil, pomagal očetu, šolal brate in se seznanjal s slovensko literaturo. A v Poljanah ni dolgo zdržal. Vabil ga je Dunaj. V naslednjih dveh letih (1878–1880) kolikor je bival tamkaj, je naredil dve pomembni sliki za Radovljico (Izročanje ključev) in Breznico (Pieta), se povezal s slovenskimi študenti, ilustriral Stritarjev Zvon in sodeloval pri Makartovi opremi slavnostnega sprevoda v čast cesarjeve srebrne poroke leta 1879. Na Dunaju si je pridobil mnogo čeških znancev (M. Pirner, H. Schwaiger, Fr. Ženišek), ki so ga vabili v Prago. Res je sprejel delo pri velikem načrtu češkega ljudstva, Narodnem gledališču, po predlogah Ženiška in Mikulaša Aleša je slikal stropne slike in opremo v foyerju. Vmes je leta 1882 z bratoma Valentinom in Pavlom poslikal kapiteljsko cerkev v Bakru, s čimer je izpolnil naročilo, dano očetu, izdelal slike za sv. Volbenka nad Poljanami in se na zimo 1884 lotil načrtov za muzej v Kaiserslauternu.

Kaiserslautern, kjer je deloval kot glavni dekorator muzejske stavbe in profesor pridružene umetnoobrtne šole, mu je sicer nudil ustrezni družbeni položaj, ne pa umetniškega navdiha. Zaživel je, ko je leta 1885 izdeloval poslikavo za ljubljanski Narodni muzej (stropna kompozicija

Carniola v vhodni dvorani), toda vse bolj ga je pestilo slabo zdravje in pa osebne tegobe. Janez je postajal čemeren, vase zaprt osamljenec, ki mu je bilo izvševanje dekoratorskih naročil vse bolj tuje. Spoznal je, da je brat Jurij že stopil na nova pota, ki jih je sam pomagal utemeljevati. V tem duhu moramo razumeti njegove realistične portrete staršev in sestre Mice iz leta 1880, v katerih pa še živi spoštvanja vredna idealistična nota. Prav presenetljiva pa je nagla študija, ki kaže bratranca Ivana pri pisanju (Pismo, 1878, Narodna galerija). Tako neposredna je in tako slikovito resnična, da skoraj napoveduje tisti »intimizem«, ki ga bo uresničilo šele slikarstvo v 20. stoletju. Umrl je za pljučnico 25. aprila 1889 v Kaiserslauternu.

Janez Šubic ni bil ustvarjalec, ki bi se kar tako predal slikarskemu eksperimentu. Zanj je bilo slikarstvo poklic, ki se ga je mogoče priučiti in ga uporabiti pri najrazličnejših naročilih. Sodil je, da vodita pot skozi natančen študij velikih slikarskih vzornikov, risanja akta, modela – in šele potem ima umetnik pravico biti oseben. Zanj je bila dolžnost slikarstva v podobi vzbuditi harmonijo likovnih in čustvenih odnosov. V prenovi velikega cerkvenega slikarstva pa je videl tudi svoj doprinos k povzdigu slikarstva, ki bo prav tako kot filozofija, poezija – ki jo je tudi sam pisal – ali teologija sodilo med »sedmero svobodnih umetnosti«. V svojem delu je dosegel tisto dragoceno sozvočje idealno etičnih, stilno zgodovinskih in živo realističnih elementov, ki vzpostavljajo novo doživljajsko raven slikarstva v 19. stoletju.

Nihče se ni tega zavedel natančneje kot brat Jurij, ki je leta 1889 stal ob njegovem grobu: »Ko sem prvič stopil na gomilo brata, na gomilo v daljni, tuji zemlji, sem mislil, da mi poči srce. Šele potok solz mi je olajšal silno bol. Šel sem ves potrt iz kraja, ki hrani zadnje ostanke ljubljenega brata in trajalo je dolgo, dolgo, da sem se upal zopet med ljudi. In on ni bil samo rodni brat, bil je tudi umetnik, po mojem mnenju prvi umetnik, kar jih je dotedaj rodila zemlja slovenska.«

Slovenski slikarji in slovenska umetnostna zgodovina so se že zdavnaj zavedli pomena Janezovega dela. Vpisan je v našo kulturno zavest in dediščino, in to prav od tistega trenutka dalje, ki ga je Francè Stelè označil kot nastop slovenstva v likovni umetnosti.

Tomaž Brejc

Iz delovanja kairskega Društva Sv. Cirila in Metoda

V prejšnjem Mohorjevem koledarju smo lahko brali zelo zanimiv prispevek prof. Bogdana Kolarja o izseljenskem društvu Sv. Rafaela v New Yorku, ki ga je ustanovil slovenski izseljeniški duhovnik frančiškan p. Kazimir Zakrajšek. V uvodu je avtor zgoščeno podal nekaj osnovnih podatkov o zelo bolečem zgodovinskem vprašanju slovenskega izseljeništva in o vlogi Cerkve pri pomoči izseljencem, zato pri svojem prispevku, ki je Kolarjevemu v marsičem soroden, teh podatkov ne bom ponavljal. Tudi v njem bo beseda o delovanju slovenskega izseljeniškega društva in o sodelovanju predstavnikov slovenske Cerkve v njem, tokrat pa v Egiptu.

O življenju slovenskih izseljencev v Egiptu je bilo doslej že precej napisanega, predvsem o zelo slikovitih in pogosto zelo žalostnih usodah slovenskih deklet in mater, služkinj, kuharic, vzgojiteljic in dojilij. Posebno slednje so skušale sebi in svojim družinam zaslužiti boljši kos kruha tako, da so odtegovale svoje mleko lastnim otrokom. Egipt je veljal zlasti za »žensko« izseljeniško deželo, saj je bilo moških izseljencev zelo malo. Morali so imeti kvalifikacije, saj drugače niso mogli konkurirati domačim cenenim nekvalificiranim delavcem. Med slovenskimi izseljenci so delovali predvsem slovenski frančiškani, leta 1907 pa tudi slovenske šolske sestre, med svetnimi izobraženci pa je bil posebno viden rojak s Koroške in veliki strokovnjak za zdravljenje tuberkoloze v puščavi dr. Karel Pečnik, ki je med drugim vabil slovenske izseljence v Egipt, kjer naj bi delovali zlasti v lesni trgovini. Slovenski izseljenci so se najprej organizirali leta 1895 v slovanskem društvu Sloga v Aleksandriji, nato pa ga čez tri leta preoblikovali v povsem slovensko društvo z zelo poetičnim imenom Slovenska palma ob Nilu, ker drugih Slovanov v Egiptu pač ni bilo. Že društvo Sloga je ustanovilo zavetišče za brezposelne služkinje, društvo Slovenska palma ob Nilu pa ni uspelo zgraditi cerkve Sv. Cirila in Metoda ter slovenske bolnišnice, pač pa sta bili leta 1908 ustanovljeni v Aleksandriji slovenska šola, kasneje spremenjena v slovensko-nemško ter knjižnica, zavetišče za služkinje pa so šolske sestre ustanovile tudi v Kairu. Prva svetovna vojna je zavrla doseljevanje Slovencev v Egipt, po njej pa so se tja doseljevali zlasti izseljenci iz Primorske, ki jo je, kot je znano, zasedla Italija. Jugoslovanski izseljenci, med katerimi so bili v glavnem Slovenci, so med obema vojnama ustanovili svoji društvi v Aleksandriji in Kairu, kate-

rih delovanje je okrnila druga svetovna vojna, med katero je večina njunega članstva na jezo predstavnikov begunske vlade podprla partizansko gibanje v Jugoslaviji.

O »debelih in suhih letih« slovenskih izseljencev v Egiptu v obdobju od 18. stoletja do obdobja po drugi svetovni vojni si lahko preberete kaj več v prispevkih omenjenega dr. Pečnika Slovenci v Egiptu v Mohorjevem koledarju za leto 1902, v članku Avgusta Hribovška o dr. Pečniku v Celjskem zborniku 1987, ter zlasti v zelo preglednem prispevku Vladislava Jagodica Slovenci v Egiptu iz Slovenskega izseljeniškega koledarja za leto 1968, iz katerega smo zajeli večino zgoraj navedenih podatkov. O dejavnosti šolskih sester v Egiptu pa pišeta v knjigi Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja M. Similjana Kodrič in B. Natalija Palac.

Ob vsej doslej predstavljeni dejavnosti naših izseljencev v Egiptu pa delovanje leta 1908 ustanovljenega Društva sv. Cirila in Metoda v Kairu (in ne v Kahiri, kot lahko beremo v že omenjenem Jagodicevem članku) razen nekaj kratkih omemb ni bilo deležno posebne pozornosti. V arhivski zbirki Inštituta za slovensko izseljenstvo Znanstveno raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti hranimo sejni zapisnik delovanja tega društva, iz katerega lahko razberemo nekaj podatkov o njegovi dejavnosti. Obsega sicer le pet rokopisnih listov predvsem iz let 1930 in 1931, ko so njegovo dejavnost obnovili.

Kot že omenjeno so Društvo Sv. Cirila in Metoda v Kairu ustanovili leta 1908, natančneje 13. decembra in to v Zavodu sv. Elizabete, ki ga je vodila Eliza Mrak. Prvi vodja društva je bil frančiškan p. Evgen Stanet, za njim pa od novembra 1909 p. Benigen Snoj, z enomesečnim premorom od februarja do marca 1913, ko je bil voditelj p. Adolf Čadež. Ko je Eliza Mrak najverjetneje leta 1911 prodala zavod, se je društvo maja 1911 preselilo k francoskim usmiljenim sestram v Abdel-Azizu, ki so jim dale za mesečno najemnino enega napoleona (zlatnika) na razpolago dvorano, oder in kapelo. Med člani društva sta delovali nekaj časa slovenski usmiljenki s. Jožefa in s. Pija Zupančič. Društveno dejavnost, ki je bila predvsem kulturnega značaja s prirejanjem predstav, člani pa so imeli na razpolago tudi knjižnico in časopise, je prekinila prva svetovna vojna. Večina Slovencev in nekaj Slovenk pa je morala zapustiti Egipt, tako februarja 1916 tudi p. Snoj, vrnil pa se je lahko šele oktobra 1919. Društvo se v tem času ni shajalo.

Po 1. svetovni vojni je začelo društvo delovati leta 1920, spet pri francoskih usmiljenkah, ki so mu dale na razpolago prostore brezplačno z odškodnino za razsvetljavo in uporabo odra. Društvo je ostalo v tem poslopju do leta 1929, ko pa je zaradi njegove dotrajanosti vlada preprečila zbiranje ljudi v njem, je bilo društvo »na cesti«. Sestre so kupile prostor za zidavo novega poslopja precej zunaj središča mesta, tako da bi bil za večino članic predaleč. V tej zadregi so društvo rešile slovenske šolske sestre iz Aleksandrije, ki so ustanovile svoj zavod v Kairu 15. decembra 1929 in društvu dovolile uporabo pod pogojem, da se v njem ne zbirajo samo Slovenke, temveč tudi kairski Slovenci.

Dejavnost društva so hoteli v letu 1930 poživiti s spremembo starih pravil in izvolitvijo novega društvenega odbora. Nova pravila so sprejeli na občnem zboru 9. februarja omenjenega leta. Tako se je društvo po njih imenovalo Slovensko katoliško bralno društvo Sv. Cirila in Metoda. Kot njegov namen je bilo določeno gojenje prosvete v katoliškem duhu med Slovenci v Kairu in obvarovanje deklet pred nevarnostmi meštnega življenja. V ta namen so ustanovili mešani pevski zbor, ki bo gojil slovensko pesem, igralsko žensko skupino ter pomnožitev že obstoječe knjižnice, »da se bo vedno skrbelo za nove, dobre in poštene knjige«, vsi člani društva pa naj bi imeli priložnost zabave v »krogu rojakov« tistih par prostih ur ob nedeljah popoldan.

Dalje je bilo določeno, da volijo vodstvo društva za eno leto in da ga sestavljajo voditelj in pet odbornikov. Voditeljeva dolžnost je bilo nadzorovanje delovanja odbora, pregledovanje sejnih zapisnikov, blagajniške knjige in upoštevanje pravil društva, imel pa je tudi pravico razpustiti odbor. V tem primeru je bil obvezen v enem mesecu sklicati izredni občni zbor, na katerem bi moral pojasniti vzroke za razpust odbora. Na omenjenem občnem zboru je treba dati pred izvolitvijo novega staremu odboru možnost, da se brani in če ugotovijo njegovo nedolžnost, ga lahko ponovno izvolijo.

Pravila določajo, da sestavljajo odbor predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik in knjižničar, da mora ta skrbeti za vse društvene potrebe, ima pravico nakupovati vse potrebščine, reševati spore med člani društva, izbrisati člana iz društva, če je njegovo vedenje nemoralno in ni v skladu s pravili. Takim osebam odbor prepove vstop v društvene prostore. Brez odborovega odobrenja se ne sme pripraviti nobene igre, pesmi ali deklamacije. Predsednik odbora ima pravico sklicevati seje, kadar se mu zdi potrebno. Člani odbora morajo o odborovih sejah in sklepih strogo molčati, kadar to zahteva predsednik, ta pa sklicati sejo odbora, če jo zahtevata vsaj dva njegova člana ter občni zbor društva, če to zahteva tretjina članov. Odbor mora svoje finančno in

drugo delovanje pojasniti na rednem ali izrednem občnem zboru.

Glede posameznih odbornikov je določeno, da mora blagajnik redno voditi vse dohodke in izdatke v blagajniško knjigo, pri večjih izdatkih pa dobiti odborovo dovoljenje zanje. Knjižničar ne sme posoditi nobene knjige, če izposojevalec ni plačal članarine, skrbeti mora, da bodo knjige redno vrnjene, sicer pa mora zahtevati plačilo za izgubljene knjige ter predlagati seznam potrebnih novih knjig odboru, da jih ta pregleda in odobri.

Glede članstva društva je bilo določeno, da je to lahko vsaka oseba slovenske narodnosti, ki ima lepo obnašanje, plačuje redno mesečno članarino, sprejema vse odredbe odbora ter hodi redno na vaje, če sodeluje pri pevskem zboru ali igrah. Član ima tudi pravico, da se pritoži vodstvu društva, če misli, da se mu godi krivica, vedno in povsod pa je tudi dolžan braniti čast in korist društva. Potem ko so prebrali in sprejeli pravila, je bilo izvoljeno novo vodstvo in sicer voditelj p. Evgen Stanet, predsednik Ivan Merljak, podpredsednica Terezija Zwölf, tajnica Pavla Sušič, blagajničarka Ida Kerkoč in knjižničarka Alojzija Zorn.

Iz ohranjenega zapisnika lahko spremljamo delovanje Društva sv. Cirila in Metoda v Kairu le do junija 1931, tako da njegovo nadaljnje delovanje kot tudi njegov konec iz njega nista razvidna, toda tudi ohranjeni podatki nam dovolj natančno kažejo njegov »utrip«. Potem ko je 16. februarja 1930 odbor dovolil oder v društvenih prostorih, so članice društva pripravile 23. februarja prvo igro. Vstopnine ni bilo, pač pa zgolj prostovoljni prispevki. V komediji v treh dejanjih »Prisiljen stan, zaničevan« so igrale Angela Jančič, Slavica Zorn, Terezija Zwölf, Zora Vodopivec, Angela Štrukelj, Pavla Ravnikar, Ida Kerkoč in Ivanka Krpan, deklamirala je Vida Mozetič, v prizoru Vedež pa so sodelovali Ida Kerkoč, Pavla Ravnikar, Terezija Zwölf in Miha Kerkoč.

Potem ko so člani društva 23. marca poromali k Materi Božji v Matarije, kjer so imeli kratek nagovor, pete litanije in blagoslov, udeležba pa je bila »zelo povoljna«, so 11. maja »vrle igralke« priredile na prostem drugo predstavo z deklamacijami Kraljici majnika (Marija Mozetič). Dvogovor (Vida Mozetič in Marica Merljak) ter Znamenje (Gabrijela Uršič) in z igro v štirih dejanjih Skrivnostna zaroka, v kateri so nastopile Ida Kerkoč, Pavla Ravnikar, Angela Jančič, Slavica Zorn, Terezija Zwölf, Roza Skrabar, Zora Nikolavčič ter Krista brez navedbe priimka.

Društvo je nato priredilo v letu 1930 še božično predstavo z deklamacijami Božična noč (Zora Vodopivec). Na sveti večer (Slavica Zorn), Staro in novo leto (Angela Štrukelj in Ida Kerkoč), petjem Ljudmile Pahor ter božično enodejanko Sestri in komedijo Čašica kave. V prvi so igrale Angela Štrukelj, Ida Kerkoč, Pavla Ravnikar, Angela Janžič in Marija Kravanja, v drugi pa Pavla Ravnikar, Ida Kerkoč, Angela Štrukelj, Zora Nikolavčič, Ivanka Krpan, Slavica Zorn, Zora Vodopivec, Marija Saksida, Vida Mozetič in Marica Merljak. V društvenem zapisniku je ob tem navedeno, da je bilo občinstva »še precej«, igre in petje so »izvanredno dobro« uspeli, vsi navzoči pa so bili »jako zadovoljni«.

Novo leto 1931 so člani društva skupaj z njihovimi stanodajalkami šolskimi sestrami začeli s selitvijo v večjo najeto hišo v ulici Koubri Kasr-el-Nil 10. V novih prostorih je bil nato 1. februarja občni zbor društva, na katerem so ob ne posebno obilni udeležbi potrdili prejšnji odbor. V istih prostorih so imeli 22. februarja naslednjo predstavo z deklamacijama Povodni mož (Pavla Ravnikar) ter Ribničan (Ida Krkoč), burko v dveh dejanjih Oh, ta Polona, v kateri so igrale Pavla Ravnikar, Angela Jančič, Angela Štrukelj, Marija Saksida, Terezija Zwölf, Lojzka Zorn ter Ida Krkoč, igro Kmet in avtomat (Ida Krkoč, Vida Mozetič, Pavla Ravnikar in Ivanka Krpan, prizorom s petjem Gospodične in dekleta ter prizorom (po vsej verjetnosti brez petja) Možiček (Ida Krkoč in Terezija Zwölf).

Kaže, da je postalo društveno romanje v Matarije običajno, saj so leta 1931 poromali k Marijini cerkvi 22. marca ob zelo številni udeležbi. Takrat so se dali tudi fotografirati, vendar pa žaenkrat ni znano, ali se je ta zanimivi dokument za zgodovino slovenskega izseljeništva v Egiptu kje ohranil. Zadnja vpisa v kroniki Društva sv. Cirila in Metoda v Kairu govorita o tem, da so šolske sestre v aprilu dobile dovoljenje za svojo kapelico, v kateri so imele enkrat tedensko mašo, ob nedeljah popoldne pa po možnosti še litanije in blagoslov ter da je 26. junija ob 30. letnici mašništva p. Evgena Staneta Fani Kanonik povabila člane društva v svojo hišo in jim »izvrstno postregla«.

Ob sklepu tega kratkega izseka iz delovanja kairskega Društva sv. Cirila in Metoda lahko vseeno ugotovimo, da se da tudi iz tako skopih podatkov izluščiti nekaj značilnosti njegovega delovanja. Društvo je bilo leta 1908 očitno ustanovljeno kot žensko z namenom, da bi jih s kulturno in versko dejavnostjo odvračalo od moralnega propada, kar se je tudi precej pogosto dogajalo. Tudi potem, ko je društvo formalno postalo iz ženskega mešano, lahko ugotovimo, da so levji delež dejavnosti v njem še vedno nosile le-te, predvsem dekleta. Oblikovalo se je zelo delavno jedro igralk in deklamatork, medtem ko s predvidenim pevskim zborom v obdobju, za katerega imamo podatke, očitno ni bilo preveč sreče.

Naj naglasimo še pomen tovrstnega gradiva, saj tudi taki razmeroma neznatni drobci, kot je nekaj ohranjenih strani omenjenega društvenega zapisnika, prispevajo k razširitvi našega védenja o zgodovini slovenskega izseljeništva. Ta namen pa dosežejo predvsem tedaj, če so shranjeni in urejeni v za to primernih ustanovah, med katere gotovo sodi Inštitut za slovensko izseljeništvo.

Andrej Vovko

Jeziki in pisave v zgodovini hrvaške kulture do 15. stoletja

Na samem začetku članka je treba poudariti, da je avtorjev namen dati slovenskemu bralcu na poljudnoznanstven način osnovne podatke o začetkih in glavnih tokovih kulture pisane besede pri Hrvatih do 15. stoletja. Neposreden povod je 1100. obletnica Branimirovega napisa v Muću, najstarejšega starohrvaškega arheološkega spomenika z zanesljivo datacijo – 888. po Kristusu. Napis ima večkraten pomen za hrvaško zgodovino. Pomeni zanesljivo izhodiščno leto za vzpostavljanje kronologije hrvaških vladarjev, njegova najdba 1871. pa je zbudila živo zanimanje in ustvarila kulturno ozračje, v katerem je starohrvaška arheologija, posebno po zaslugi frančiškana Luje Maruna, zaživela kot znanstvena disciplina.

Obseg članka se omejuje izključno na jezike in pisave, ki so v zgodovini hrvaške kulture služili kot sredstvo za »opredmetenje« misli. Celotna tematika je obdelana samo z zgodovinskega stališča, z izrecnim namenom, da se ne zaide na področja, ki so predmet raziskovanja drugih znanstvenih disciplin: lingvistike, paleografije, umetnostne zgodovine in literarne zgodovine.

Pisava je vsekakor največji izum v zgodovini človeštva, sredstvo ustvarjanja, ohranjanja in prenašanja kulturnih vrednot znotraj nekega naroda ali med narodi. Kakor se kulture posameznih narodov srečujejo zunaj meja svojih lastnih jezikov, tako se neredko znotraj zgodovine kulture enega naroda srečuje več jezikov in več pisav. Že zaradi geopolitičnega položaja prostora, v katerem se je razvijala, je bilo hrvaški kulturi usojena večjezičnost in večpisavnost.

V hrvaškem etničnem prostoru je ohranjeno veliko število pisanih spomenikov iz časa pred naselitvijo Hrvatov. Pisani so bodisi v grškem ali latinskem jeziku in so priče neke presajene kulture, ki se je na tem področju vse globlje ukoreninjala. Ta proces je bil prekinjen nekje v 6. in 7. stoletju, v času preseljevanja narodov, tako da v naslednjih dveh stoletjih zgodovina ni pustila pisanega spomenika na tleh Hrvaške.

Najstarejši spomeniki hrvaške pismenosti so napisani okoli sredine 9. stoletja, v času nastajanja hrvaške kneževine. Latinščina je bila prvi knjižni jezik Hrvatov in hrvaške besede so bile prvikrat zapisane z latinico. Že v tem času, na področju, nad katerim je imel jurisdikcijo episcopus Chroatorum s središčem v Ninu, njegovo področje pa je zajemalo vse razen bizantinskih mest in jadranskih otokov, je vsaj v zametkih morala obstajati pridigarska in katehetska književnost, pisana v latinici v narodnem jeziku. Od te preproste književnosti ni nič ohranjenega, kakšna pa naj bi bila, kažejo slovenski brižinski spomeniki iz približno istega časa in podobnih okoliščin. Najzgodnejši primer uporabe latinice za zapisovanje narodnega jezika na Hrvaškem so verjetno slovenske glose na Radonovi bibliji, zapisana šele v 12. stoletju, morda z roko prvega zagrebškega škofa Duha. Drugi takšen spomenik je iz leta 1345., zadrski »Red in zakon o sprejemanju v redovno skupnost sester dominikank«. Torej je mogoče upravičeno domnevati, da je bila hrvaška književnost od samih začetkov dvojezična, to pa se odraža na celotnem njenem kasnejšem razvoju.

Druga pisava v zgodovini hrvaške kulture je glagolica. V zgodovinopisju se, ne brez rezerv, ponavlja mnenje, da so koncem 9. stoletja nekateri učenci svetih bratov Cirila in Metoda, po metodovi smrti (885.) pregnani iz Moravske, našli zatočišče v dalmatinskih škofijah, da so s seboj prinesli povsem oblikovano glagolsko pisavo in slovansko bogoslužje in da so tu prevzeli pastoralno skrb za slovanski, oziroma hrvaški živelj. Že profesor Hamm je izrazil resne pomisleke v zvezi s to hipotezo. Od Metodove smrti (885.) do splitskih zborov (925. in 928.) je namreč minilo premalo časa, da bi se glagoljaštvo moglo tako globoko zakoreniniti, še posebej, če so ga prinesli brezimni begunci brez pravega vodstva.[1] Z odredbo 10. kanona splitskega zbora iz leta 925. je bilo prepovedano podeljevanje višjih redov klerikom glagoljašem, ki niso znali latinščine.

Pokristjanjevanje Hrvatov je bil gotovo dolgotrajen proces. Zgodovinsko izpričane vezi med Rimom in Hrvati, po pokatkih iz Liber pontificalis, datirajo tja od leta 641, ko je papež Janez IV. Dalmatinec (640–642) poslal opata Martina, da zbere kosti mučencev in odkupi sužnje po Istri in Dalmaciji. Zaradi tega pa ne učinkuje prepričljivo domneva, da so Hrvati sprejeli glagolico in slovansko bogoslužje od Metodovih učencev, po-

tem ko so že skoraj dve stoletji in pol vzdrževali vezi z Rimom in v času, ko so že bili pod jurisdikcijo svojega hrvaškega škofa.

V sklopu te problematike je treba tudi opozoriti na dejstvo, da je na otokih in vzdolž cele obale od Istre do Kotorja (razen v krajih, ki so bili dlje pod Turki) ohranjeno cerkveno »glagoljaško« petje, edinstven pojav v Katoliški cerkvi, – navadno ljudstvo, kmetje in ribiči, še dandanes pojejo dele maše in brevirja po svojih tradicionalnih napevih. Ta posebnost je ohranjena na področjih, kjer so soobstajale tako glagolica kot zahodna cirilica in latinica.[2]

Malce več jasnosti, pa še več novih vprašanj v to problematiko vnaša pri nas nedavno objavljena študija Imra Bobe: Novi pogled na zgodovino Moravie (Crkva u svijetu, Split 1986). Po njegovih raziskoavah se Moravia (Moravska) ni nahajala okoli toka severne reke Morave, severnega donavskega pritoka, v osrednjem delu današnje Čehoslovaške, pa tudi Metod ni mogel biti (nad–)škof kneževine Morave, ampak mesta Marava (Maraha). To Maraho je mogoče poistovetiti s starim Sirmijem, današnjo Sremsko Mitrovico, tako da bi bila Metodova Moravska lahko južno od Donave. S tem se pred znanost postavlja niz novih vprašanj, ki čakajo svoje odgovore, za zdaj pa še vedno ostaja nerešena »L'enigma del' glagolismo«, kakor je Arturo Cronia naslovil svojo knjigo, izdano v Zadru 1922–26.

Glagolski spomeniki se nahajajo tudi zunaj obalnega področja: v Otočcu v Liki, Kosinjski misal, misal liškega kneza Novaka, Hrvojev misal iz Bosne itd.[3] Doslej je najbolj severno najdeni glagolski spomenik tisti pri Bosanski Gradiški iz 12. stoletja. Obnavljanje solinske nadškofije na cerkvenih zborih v Splitu 925. in 928., odtlej s središčem v Splitu, je povzročilo dalekosežne posledice za celotno politično, versko in kulturno življenje Hrvatov. Znotraj te obnovljene cerkveno–administrativne enote sta bila združena carska (bizantinska) Dalmacija in teritorij Hrvaške kneževine. Tako je vsakodnevna praksa na samem začetku hrvaške pismenosti, ob vsej prepletenosti interesov, vsiljevala vprašanje knjižnega jezika. Boljša možnost zapisovanja posameznih hrvaških fonemov z glagolsko pisavo, lažja komunikacija s prostori slovanske knjige na Vzhodu (Ohrid, Kločev glagoljaš) in obstoj liturgičnih besedil so cerkvenoslovanski liturgični jezik postavljali v enakopraven položaj z latinskim. Najstarejši spomenik hrvaške redakcije cerkvenoslovanskega jezika so Dunajski lističi – dvolist pergamene s prehoda 11. v 12. stoletje – ostanek misionarskega zakramentarija, kakršnega so uporabljali duhovniki glagoljaši. Oba knjižna jezika, latinski in cerkvenoslovanski hrvaške redakcije, sta vzporedno zaživela in postala trajna dobrina hrvaške kulturne dediščine. Cerkvenoslovanski jezik z glagolico se je razen v staroslovanskem bogoslužju ohranil tudi v javni rabi na področju Istre, kvarnerskih otokov in obale vse do Zadra, latinski pa na ostalem področju tudi kot reprezentativni jezik hrvaškega dvora (nagrobna plošča kraljice Jelene). Slovansko bogoslužje in glagolico je končno odobril papež Inocent IV., naslednik Gregorja VII., v reskriptu senjskemu škofu Filipu leta 1248 in v reskriptu omišaljskim glagoljašem leta 1252. Oba reskripta sta utemeljena na odredbi 9. kanona IV. lateranskega zbora 1215 leta, v njiju pa se ozakonja stanje »que ante«. Tej odobritvi je botrovalo več razlogov cerkvenopolitične narave. V glavnem se odtlej glagoljaštvo definitivno povezuje z Rimom in začenja novo obdobje polnega razvoja svojih verskih, kulturnih in družbenih funkcij. Ta soobstoj in sožitje latinske in slovanske pismenosti in duhovnosti najbolje ilustrira Valunska plošča (druga polovica 11. stoletja), epitaf, na katerem je vsebina zapisana dvakrat: v latinščini s karolinško pisavo in v hrvaščini z okroglo glagolico.

Kakor je bilo za hrvaško kulturo odločilnega pomena obnavljanje solinske, oziroma splitske nadškofije v južni Hrvaški, tako je bila za severno Hrvaško odločilnega pomena ustanovitev zagrebške škofije 1093. Najstarejše zagrebške liturgične knjige v glavnem izhajajo iz francoskih benediktinskih skriptorijev, v Zagreb pa so prišle z ogrskim posredstvom. Toda, med najstarejšimi kodeksi zagrebške škofije se nahajajo tudi kodeksi iz dalmatinskih skriptorijev – dokaz, da je zagrebška škofija od samega začetka, čeprav je bila z ustanovnim aktom usmerjena proti Ogrski, negovala plodne vezi z južnohrvaškim cerkvenokulturnim krogom, se k temu krogu nagibala in v njem prevzemala vse važnejšo vlogo.

Staroslovanski cerkveni jezik hrvaške redakcije je bil, kot tudi ostali liturgični jeziki v krščanstvu, skrbno čuvan in branjen pred spremembami. Ob tem petrificiranem liturgičnem jeziku je med ljudstvom živel in se razvijal na osnovi ljudskih govorov srednjeveški hrvaški knjižni jezik hrvaškega srednjega veka. To je bil eden najstarejših, če ne morda celo najstarejši knjižni narodni jezik na evropskih tleh.[4] Prvi celovito ohranjeni spomenik tega narodnega jezika je »dragi kamen hrvaške kulture iz opatije sv. Lucije v Baški« (S. Ivšić) – Baščanska plošča. Na njej je okoli leta 1100 prvikrat v narodnem jeziku zapisano ime naroda in njegovega vladarja.

Srednjeveški hrvaški knjižni jezik je menjal svojo dialektalno stilizacijo v odvisnosti od krajev, v katerih se je uporabljal. Ob najstarejši, čakavski stilizaciji je postopoma dobival vse bolj

izrazito štokavsko in kasneje kajkavsko. Tako je tridialektalnost zgodaj postala ena od lastnosti hrvaškega knjižnega jezika.

Posebno zanimivost, še ne povsem raziskano, predstavlja dejstvo, da se je srednjeveški hrvaški knjižni jezik razširil tudi zunaj področja, na katerem se je vršilo slovansko bogoslužje, glagolico pa je v teh krajih jugovzhodno od Splita in na celem vzhodnem področju v 12. stoletju začela zamenjevati cirilica zahodnega tipa (bosančica) – tretja pisava v zgodovini hrvaške kulture. Zahodna cirilica je bila vse do najnovejšega časa v rabi v Poljicih, Omišu, Makarskem in Neretvanskem primorju, v Dubrovniku in v bosansko-hercegovskem zaledju teh krajev. Znano je, da je v 13. stoletju obstajal cirilski notariat za otoka Brač in Hvar in da je to službo opravljal splitski kanonik Ivan. Povaljski prag in Povaljska listina sta najstarejša spomenika te hrvaške cirilske pismenosti. Z zahodno cirilico je v hrvaškem jeziku in pisarniško karolinško pisavo v latinskem jeziku na tej isti listini napisana t.i. Listina Kulina bana, prvi diplomatski tekst v narodnem jeziku na slovanskem jugu sploh.

Upoštevaje cirilmetodsko tradicijo na celotnem področju od Istre do Dubrovnika in v notranjosti do reke Save in Kolpe se je tedaj hrvaški jezik pretežno imenovalo: slovjenski, slovinski ali slovenski. Stopnja diferenciacije, na kateri se je na drugih področjih slovansko ime zamenjevalo s srbskim, bolgarskim ali ruskim, na Hrvaškem v tem času še ni bila dosežena, čeprav npr. že Vinodolski zakonik iz 1288. (ohranjen v prepisu iz druge polovice 16. stoletja) v 72. členu tedanji narodni jezik imenuje hrvaški.

Na Hrvaškem se je vzporedno s književnostjo v srednjeveškem hrvaškem jeziku v 12. stoletju negovala in razvijala latinska književnost. Korčulanski kodeks je najbolj reprezentativen spomenik te književnosti. Prav po zaslugi latinskega jezika in književnosti je bila hrvaška srednjeveška kultura izpostavljena stalnim vplivom Zahoda. Evropska »vseučiliščna renesansa« (ustanovitev univerze v Bologni in Parizu v 13. stoletju) je na Hrvaškem povzročila okrepljeno zanimanje za zgodovino (Toma Arciđakon) in oživljanje književnega dela, posebno v Splitu in Trogirju. Tako so ideje humanizma in renesanse v hrvaških deželah našle že pripravljena tla. Bogate samostanske in patricijske biblioteke, z deli v latinščini, italijanščini, francoščini in hrvaščini, kodificiranje kapiteljskih in mestnih statutov v latinščini in hrvaščini, vse večje število nekleričnih oseb med pisatelji, – vse to so pokazatelji, v kakšnem obsegu je renesansa posegala v hrvaški kulturni prostor.

Latinščina je bila tudi v hrvaških krajih privilegiran jezik renesanse in humanizma, skrbno negovan po standardih klasične latinščine. Ob latinščini je v tem obdobju kulturne zgodovine Hrvaške pomemben pojav italijanskega jezika, posebno v poeziji, filozofskih in drugih razpravah. Po tedanjem pojmovanju je italijanščina z latinščino ustvarjala stilistično razplasteno celoto, prav tako kot hrvaščina s staroslovanskim jezikom.[5]

Tudi hrvaška glagoljaška književnost je doživljala svoj polni razcvet v času humanizma in renesanse, v 14. in 15. stoletju. Številni rokopisni glagoljaški misali in brevirji predstavljajo vrhunec kaligrafske in iluminatorske umetnosti. Tedaj z delom začenjajo tudi glagoljaške tiskarne: Kosinj, Senj, Teka. Glagoljaška srednjeveška književnost je svoj vrh dosegla s pojavom prve tiskane knjige na hrvaških tleh 22. februarja 1483. leta – Misala po zakonu rimskog dvora. Nekako istočasno (okoli 1490.) je bila natisnjena tudi prva knjiga v latinici na Hrvaškem – Molitvenik z brevirjem Blažene device Marije in sedem spokorniških psalmov; leta 1512. pa tudi najstarejše delo, natisnjeno v zahodni cirilici – brevir z molitvami Materi božji in s 15 molitvami sv. Brigite.

Vendar so osnovne lastnosti hrvaškega knjižnega jezika iz časa humanizma in renesanse v tem, da je jezik nastajal na osnovi narodnega govora in da je bil večkratno omejen: družbeno, ker je v njem komunicirala samo izobražena elita primorskih mest; po obsegu rabe, ker se je uporabljal v glavnem v lepi književnosti, in sicer pretežno v pesništvu; in po svoji razširjenosti, ker so turška osvajanja v 15. in 16. stoletju razdejala zaledje in ga odsekala od teh mest, prav na to zaledje pa bi knjižni jezik tedaj lahko vplival in se v njem razvijal.[6] Tako je polni razcvet hrvaške renesanse hkrati pomenil tudi njen zlom, razen na ozkem obalnem področju, ki ni prišlo pod turško okupacijo in s katerega so se kasneje, v 17. stoletju, širili močni kulturni impulzi proti notranjosti hrvaških dežel, ki so jih opustošili Turki.

Turška okupacija je na hrvaškem etničnem področju pustila za seboj relativno bogat spomeniški material, pisan z arabsko pisavo v orientalskih jezikih: turškem, arabskem in perzijskem. Tudi ta material, ki ga deloma hranijo frančiškanski samostani, pripada korpusu hrvaškega kulturnega izročila. Podobno je s spomeniki tradicionalne židovske pismenosti, ki je imela na področju Hrvaške svoja središča.

S tem zgoščenim prikazom srednjeveške hrvaške pismenosti sem želel posredovati vpogled v temeljne tokove najstarejše hrvaške kulturne dediščine z ozirom na jezik in pisavo. Tri pisave (latinica, glagolica, zahodna cirilica – bosančica) in trije jeziki (hrvaški, latinski in cerkvenoslovanski) v svojem sožitju in prepletenosti izkazujejo

že tako zgodaj izpričano konstanto kulture hrvaškega naroda: zavest o lastni tradiciji in zavest odpiranja proti drugim.

Hrvaška kulturna dediščina je začela živeti in rasti na mejnem področju dveh evropskih kulturnih dominij, grške in latinske;[7] v prostoru, kjer so se križali politični državni in cerkveno jurisdikcijski interesi Frankov, Bizanca in Rima. Imperativ časa je sprejela z latinskim jezikom in pisavo in se intenzivno vključevala v univerzalni svet latinske pismenosti.[8] Glagoljaški in zahodnocirilski napisi od polovice 11. stoletja so pričevanje o prisotnosti novega medija – slovanske pismenosti in izraz slovansko – latinske simbioze v hrvaškem prostoru. Ti napisi so najizrazitejši dokaz uspešnega upiranja proti asimilacijskim težnjam latinskega univerzalizma. Valunska plošča z dvojezičnim in dvopisavnim napisom najbolje izraža to potrebo po simbiozi, pa tudi odpor do asimilacije.

Marko Prpa

prevedla Marija Smolić

1. Prim.: Josip Hamm, Gramatika staroslavenskog jezika, Zagreb 1970, str. 48.
2. Pri.: Imre Boba, Novi pogledi na povijest Moravie (dodatne napomene), Crkva u svijetu, Split 1986, str. 151.
3. Prim.: ibid., str. 151
4. Prim.: E. Hercigonja, Tropismena i trojezična kultura hrvatskog srednjovjekovlja, Pisana riječ u Hrvatskoj, Zagreb 1986, str. 51.
5. Prim.: R. Katičić, Jezik pismenosti na tlu Hrvatske, Pisana riječ u Hrvatskoj, Zagreb 1986, str. 25.
6. Prim.: ibid., str. 25.
7. Prim.: E. Hercigonja, naved. delo (op. 4.) str. 39.
8. Prim.: R. Katičić: O hrvatskom književnom jeziku, Jezik – časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, št. 2/1987, str.35.

Imeli smo može

Župnija Šmartno v Rožni dolini meji na župnije Celje, Vojnik, Novo cerkev, Dobrno in Galicijo. Nekdaj je spadala k Novi cerkvi. L. 1760 postane samostojni vikariat. Podružnica sv. Martina se prvič omenja l. 1663. Ov. Wentz, beneficiat kapele žalostne Marije v Celju omenja v neki kupni pogodbi z dne 28. V. 1663 staro 100 družno cerkev sv. Martina v Rožni dolini. Na vznožju zvonika se nahaja letnica 1608; iz tega se da sklepati, da so tedaj ogradili stolp. Cerkev je majhna in nizka. V srcih ljudi je dolgo živel spomin na svetniškega škofa, na A.M. Slomška, ko je kaplanoval v Novi cerkvi. S svojim vzglednim življenjem in dovršenimi pridigami je privabljal ljudi od blizu in daleč. Uro pred mašo smo morali biti že v cerkvi, če smo se hoteli pririti v cerkev. »Pridigali so kot bi rožce sadili«, so nam večkrat pripovedovali ded, Grilov boterate. Leta 1856 so postavili novo, lepšo cerkev. Leta 1884 pa še zvonik. Župnijo je vodilo nekaj odličnih duhovnikov: Jernej Voh (1882–1892) pozneje stolni kanonik v Mariboru, Alojz Kos (1892–1910) dobri prijatelj nadučitelja I. Kvaca, naprednega prosvetarja: oba sta bila odlična pevca. Franc Ozvatič (1912–1948), ki je župnijo docela duhovno prenovil. Imel je močno fantovsko in dekliško Marijino družbo, Bratovščino rožnega venca, skoro vse družine pa so bile posvečene Srcu Jezusovemu. Bil je odličen duhovni voditelj, manj naklonjen je bil posvetnim organizacijam, pa čeprav so bile na katoliški podlagi. Dobro se je zavedal, da bodo ljudje ostali zvesti Bogu in narodu v težki preizkušnji II. svetovne vojne le, če bodo črpali moči in poguma v globoki zakoreninjenosti in predanosti Bogu.

Vasi iz zgornjih predelov župnije je še posebno odlikovala globoka, pristna vera in medsebojna pomoč. Svet je hribovit, življenje mnogo težje kot v ravninskih vaseh, ležečih proti Celju. Bili so odprtih rok in srca. Nihče ni odšel od hiše, ne da bi mu postregli s kupico jabolčnika in kosom kruha, če so ga le imeli. Številni berači, ki jih pred vojno ni manjkalo, so dobro poznali darežljivost teh ljudi. Vsak je rad zavil v hribovite vasi med dobre ljudi. Za te vasi in ljudi so značilna lepa slovenska imena. Vasi: Rožni vrh, Otemna, Jezerce, Rupe, Zavrh . . pa hišna imena: Šumej, Mihač, Razgoršek, Jezerčan, Babč, Petek, Ograjšek, Lopač, Jurek, Bregovšek, Grmadjek, Rupan . . .Dolgoletni župan in cerkveni ključar je bil prav iz te sredine . . Pravi otrok teh krajev in ljudi, ki tod žive, je bil Lopačev Dominik. Mlad, razgledan, napreden kmet. Pravi mentor je bil ljudem. V vsem so se k njemu obračali. Tik pred vojno mu je zgradil v Lanšperku, prav pod vrhom, kjer je stoletja stal mogočni grad Rabensberg, preprosto hišico zidar Tinček. Tudi ta je bil razgledan. Čeprav je prepotoval precejšen del Evrope, je ostal zvest svojemu narodu in veri svojih očetov. Z Dominikom sta postala dobra prijatelja.

Leto 1940 je bilo za Rožno dolino še zlasti pomembno. Pripravljali so se na novo mašo svojega rojaka, sina zidarja Tinčka. Vse je bilo na nogah: dekleta so pletle vence, fantje so skrbeli za mlaje in slavoloke, v Zavrhu je pridno vadila godba na pihala, pri Žušmetu so se ob večerih zbirali pevci k vajam, očetje in matere pa so s svojimi darovi podprli novomašnikove starše. Župnik Ozvatič, čeprav šibkega zdravja, ni pozabil na duhovno pripravo svojih vernikov. Petindvajset let je že minilo od zadnje, Reharjeve nove maše, bila je med vojno, l. 1915. Zato so hiteli,

da bi ta bila čim bolj slovesna. Ko se je razširila med ljudmi vest, da bo pridigal na novi maši njihov rojak senator Smodej, so še z večjim navdušenjem prijeli za delo.

Čeprav je na dan nove maše lilo kot iz Škafa, se je zgrinjala množica od vseh strani. Cerkev je bila premajhna, da bi mogla vse sprejeti. Okoli cerkve je vrelo kot v čebeljnjaku. Hrup je polegel. Ko je stopil na prižnico spoštovani politik, neustrašen koroški borec in razgledani kulturni delavec, rojak senator Smodej. Z jasno besedo, ki jo je podkrepil z njemu lastnimi živahnimi kretnjami, je brez dlake na jeziku razgrnil pred ljudi težke čase, ki se bližajo, nič manj strašni od onih za turških vpadov. »Duhovnike bodo odpeljali v zapore, slovenske knjige bodo zažigali, cerkve bodo samevale, zavedne družine odpeljali v izgnanstvo, fante pošiljali na fronto v smrt... Skratka, mali slovenski narod hoče Hitler za vedno zbrisati s sveta. Tak je njegov načrt... Koliko bo uspel, bo pokazala prihodnost. Vsekakor naša pot pelje čez Kalvarijo v velikonočno jutro vstajenja. Od vsakega izmed nas je odvisno, kako bomo preživeli te najtežje čase naše zgodovine. – Ostati moramo edini in složni med seboj. Za izdajalca med nami ne sme biti mesta.. Obupati ne smemo! Če smo Turke preživeli, bomo tudi Hitlerja in njemu enake diktatorje. Pod Marijino varstvo se zatekajmo, saj smo Marijin narod. In na svetniškega škofa Slomška ne pozabimo. On bo posredoval za nas pri Bogu. Zato v vsako hišo podobo brezijske Marije in Slomška«. .Po končanem novomašnem slavju so fantje in možje obkrožili senatorja. Čim več so hoteli izvedeti. Najbolj sta se zanimala Lopačev Dominik in novomašnikov oče, zidar Tinček.

Ni minilo niti leto, ko so se preroške besede novomašnega pridigarja uresničile. Hitler je zasedel našo deželo in pričel brezobzirno uresničevati svoj barbarski načrt. Tudi Rožni dolini ni bilo prizaneseno.

Ko je gališki župnik Strnad opravil sv. mašo, sta se Dominik in zidar Tinček umaknila za cerkev. »Ali so res vse tvoje tri sinove zaprli?« je Dominik vprašal Tinčka. »Res,« je Tinček prikimal. Kaj bo s tega.. Pred dnevi so prišli fantje k meni, da bi jih prikril, ker jih hočejo poslati na fronto!« »Le pomagaj jim. Ti si na samem, to lažje storiš, jaz pa sem tu sredi vasi, vsem na oči.« »Sedaj nam hočejo še slovenske knjige zažgati.« »Jaz sem jih že zavaroval. Niti ene ne bodo dobili.« »Le kako si to naredil?« je Dominika zanimalo. »Zazidal sem jih v bunker pod grezni co.« »To je pa ideja«, se je zasvetilo Dominiku. »Tudi na ljudi bo treba misliti, da jih zavarujemo. Da, samo bunkerji nam še preostanejo, da si rešimo golo življenje.«

»Ostani zdrav in ne pozabi, da imajo danes tudi stene ušesa. Taki časi so!« sta se poslovila in odšla vsak svojo pot. Križem rok pa nista držala. Dominik si je umislil tajno radijsko postajo, da je bil vedno na tekočem, kaj se dogaja v svetu, zlasti na rusko nemški fronti. Novice je vsem posredoval, ne le sosedom, tudi tistim, zlasti mladini, ki so se pogosteje ustavljali pri Janužu, kakor se je odslej imenovala javka pri Dominiku. Da je lahko nahranil vse, ki so se skrivali pri njem, ali pa se pri njem samo spotoma ustavljali, je organiziral pri zavednih sosedih široko mrežo za pridobivanje prepotrebne hrane. Vsem so bila na stežaj odprta vrata pri Dominiku, zlasti še borcem, ki so se že pojavljali in vse pogosteje ustavljali pri njem. Tu so se okrepčali, spočili, pa tudi zvedeli zadnje novice z radia.

Ko se je po daljšem času po končani maši spet srečal pred cerkvijo s Tinčkom in mu zaupal, kaj vse se je dogajalo zadnje čase pri njem, mu je tudi Tinček zaupal, da so se že prvi partizani tudi pri njem javili, da so organizirali obveščevalno mrežo, kamor se je tudi sam vključil, med Šmartnim in Zavrhom, kjer je bil sedež partizanov. Pa tudi stalno zvezo s sinom – duhovnikom, ki je živel v izgnanstvu, je dobil preko učiteljice Jelke. Tako je bil tudi zidar Tinček stalno na tekočem o poteku dohodkov v svetu zlasti še na fronti.

Gestapovci so kmalu zvedeli, da je najbolj vpliven mož v Rožni dolini prav Dominik. Zato so ga leta 1942 zaprli, da bi ga tako pridobili zase. Ker jim je podel načrt spodletel, so ga morali izpustiti, nič kaznivega mu niso mogli dokazati.

Dominik je vedno bolj spoznaval resničnost preroške napovedi, ki jo je slišal pri pridigi na novi maši. Za trenutek ni podvomil o satanskem načrtu, ki ga ima Hitler s slovenskim narodom. Še z večjo vnemo se je vrgel na delo proti okupatorju. Postavljal je tajno zvezo s partizani, fantom, ki so jih Švabi hoteli poslati na rusko fronto ali v zapore, je pomagal, da so se lahko pravočasno umaknili, zbiral hrano za borce in jih obveščal o nevarnosti, ki so jim grozile. Ni bilo hiše, ki se ne bi na ta ali drugi način vključila v delo proti okupatorju. Ves zgornji kraj je bil takorekoč na nogah. Vse je povezoval med sabo Dominik.

Dominik pa ni bil ves predan svojemu zasužnjenemu narodu, tudi vera mu je bila svetinja, za katero bi bilo vreno darovati svoje življenje. Ko se je spet srečal s prijateljem Tinčkom, mu je potožil, da ga boli, ko opazi pri nekaterih borcih, zlasti politkomisarjih, nestrpno če že ne sovražno stališče do vere in vernikov. Tinček ga je modro poučil: »Veš tudi jaz sem to opazil, smo pač duhovniška družina. In ker nudimo zatošče duhovniku, ki prihaja vsake 14 dni k nam maševat, nekaterim ni po volji. Partizan Bobnarjev Tonček

nam je zaupal, da so ga v četi celo prijemali že zato, ker k nam zahaja, češ da smo sumljiva družina .. to so simptomi, ki kažejo, v katero smer bomo zakoračili po vojni. Ne belimo si s tem glave, dokler je okupator v deželi. Nobena župa se ne je tako vroča kot se skuha. Ni vrag, da se ne bi po vojni zbogali med seboj,« je modro pomiril Dominika zidar Tinček.

Švabom je šla na živce povezanost gornjih vasi z borci, zato so v jeseni l. 1944 prečesali vse vasi, zlasti Jezerce, Rupe in Zavrh, ki so veljale za najbolj partizanske, imenovali so jih Raubersberg. Obkolili so vse domove, jih temeljito preiskali, pobrali ljudem vsa živila, vse, ki so jih imeli na seznamu, pa odpeljali v celjske zapore, Stari pisker imenovane. Med temi je bil tudi Lopačev Dominik, saj je veljal za najbolj nevarnega od vsega začetka okupacije. Pobesnela gestapovska drhal se je najbolj znesla nad njim. Zverinskega mučenja, pretepanja, zasliševanja ni bilo konca. Noč in dan so ga vlačili na gestapovsko postajo in ga nečloveško mučili. Pa je prišlo odrešenje: v noči med 15. in 16. decembrom 1944 je drzna četica pogumnih partizanov, med njimi je sodeloval tudi Žvižev Dominik iz Šmartnega, vdrla v celjske zapore in osvobodila kakih 300 zapornikov. Mnogi so odšli v partizane, drugi pa so se vrnili na svoje domove. Tudi Lopačev Dominik je bil med njimi. Čeprav do kraja izmučen, ni miroval, s poslednjimi močmi se je vrgel na delo. Preplašenim vaščanom je vlival zaupanje, jih bodril, naj vztrajajo do konca, svoboda je na pragu zmage ter ponovno izpostavljal zvezo s partizani. A tudi okupator ni miroval, bal se je skorajšnjega obračuna. V zadnjem besu je pripravil ogromno hajko na Šmartno – Raubersberg. Zelenci so dobesedno preplavili vasi, pobrali vse, kar je bilo količkaj vredno, izpraznili hleve ter polovili vse, ki so jih partizani osvobodili iz zaporov. Padle so tudi žrtve. Uglednega kmeta apotekarjevega Tinčka so pred lastnim domom ustrelili. Tudi Lopačev Dominik se je ponovno znašel v zaporu. Ko so partizani ustrelili v Stranicah nemškega funkcionarja Dorfmeistra, je bil med stotimi talci tudi Dominik. Prisluhnimo grozljivi pripovedi sedaj že mrtvega Šumejevega Cencka, Dominikovega bratranca, ki je bil tudi zaprt in je moral kopati talcem grob v Stranicah. Približno takole je pripovedoval moji svakinji, sedaj že pokojni šolski upraviteljici Mari Lipičnikovi: »Potem ko je bil ustreljen Dorfmeister, so pridrveli v zapore gestapovci. Med strašnim vpitjem so iz celic klicali talce, ki so jih imeli napisane na poli. ‚Heraus, alles mitnehmen!' je gromko odmevalo po hodniku. Vse so jim pobrali, nato pa jim z žico zvezali roke na hrbtu. Odpeljali so jih na dvorišče, ponovno prešteli in jih naložili na kamione in odpeljali. Za njimi so strpali na kamion še nas. Med 40 sva bila tudi dva Šmartinčana: Petkov Matija in jaz. Morali smo čepeti na vozu, ko so nas peljali skozi mesto in vasi. Ko smo prispeli v sotesko pri Stranicah, sta na prvih dveh jablanah že visela talca. Morali smo pobrati orodje iz kamiona, nato so nas razvrstili v dve vrsti in strogo zabičali, da se ne smemo ozirati naokrog. Gestapovec je v snegu s puško začrtal pravokotnik in pričeli smo kopati jame. Med tem so Švabi nadaljevali svoj rabeljski posel. Na vejo jablane so privezali vrv, podstavili pručko, na katero je moral stopiti talec, zadrgnili vrv in spodnesli pručko. To se je ponovilo stokrat, dokler ni bilo »pravici« zadoščeno ... Pred očmi se mi je temnilo, srce mi je stiskalo od groze, ko naenkrat zaslišim: »Cenek, Cenek ... Povej doma ... Izroči jim pozdrave ... Vsem domačim ... Vsem Šmartinčanom.« Bil je Bobnarjev Tonček, ki je čakal na usodno dejanje. Lopata mi je zastala v roki in ničesar nisem mogel reči, le z glavo sem prikimal. Divji sunek s puškinim kopitom me je predramil, da sem nadaljeval s kopanjem. Ko smo končali z delom, smo morali k prvi jami, da smo jo zasuli. Takrat pa sem obstal kot vkopan. Pred mano je ležal v jami moj bratranec Dominik. Nisem vedel, da je tudi on med talci. Bil je brez srajce, in ko je padla nanj prva gruda, je premaknil glavo ... kot bi mi hotel reči: Veruj, nismo umrli zaman!«

Tako se je končala življenjska pot dveh največjih Šmartinčanov, Bobnarjevega (Kranjc) Tončka in Lopačevega (Hriberšek) Dominika. Bila sta zvesta Bogu, predana pa tudi svoji domovini v najtežjih časih njene zgodovine! Vajin spomin bo ostal živ.!

In kako se je končala zgodba zidarja Tinčka? Tudi njega je zajela hajka l. 1945. Z njive so ga pobrali Švabi in odpeljali na skupno zbirališče pred cerkvijo. Ker pa je bil vojni invalid iz prve svetovne vojne in je kot bivši avstrijski vojak dobro obvladal nemščino, pa tudi mlad ni bil več, se je zmazal. A čakalo ga je novo trpljenje. Ko so Nemci v maju zapuščali naše ozemlje in še partizani niso vzpostavili oblasti, so domači nemčurji, katerim se je zdel zaveden zidar in njegova družina, saj je vsa sodelovala s partizani, nevarna po osvoboditvi, so organizirali pod vodstvom treh partizanov nočni pohod na zidarjevo družino. Vpili so pod oknom in zahtevali smrt za Tinčka. Pretepali so ga, vlačili po veži. Moral je po lopato in vrv, da bi ga obesili na jablano pred hišo. Ko se je po treh urah posrečilo hčerkama Nežiki in Marici dopovedati partizanom in jih poučiti (Očka, Amana, Jezernika), da je vsa družina, Jože je bil celo v partizanih na Dolenjskem, sodelovala s partizani in da se jih prav zaradi tega hočejo nemčurji znebiti kot obtežilne priče, so bili reše-

ni. Partizani so spoznali, da so bili napačno poučeni. Pobesnelo drhal je vzela temna noč. Ko so se vrnili vsi trije Tinčkovi sinovi, je partizan Jože odločil: »Zdaj bomo pa mi obračunali s temi podlimi pokvarjenci!« Pa so se oglasili mati in odločili: »Petrovška Marija nas je rešila. Nobenega obračunavanja.« Delo posvečam svojim rojakom zlasti mladini, da bo ostala zvesta svojim velikim vzornim možem.

France Lipičnik

Božidar Jakac – devetdesetletnik

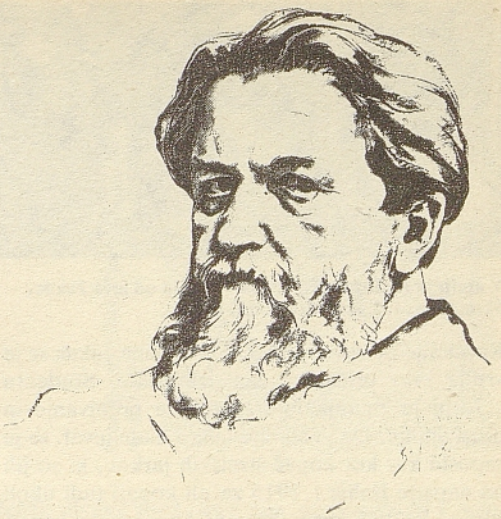

Letos poteka mojstru Božidarju Jakcu devetdeset let. Na dan 16. julija 1899 je bil v Novem mestu rojen očetu Antonu in materi Josipini, rojeni Colarič. Oče je bil po rodu Istran iz zaselka Jakci pri Zrenju, mati pa Dolenjka iz vasi Slinovce pri Kostanjevici na Krki. Sinček se je rodil v času, ko je na vrtu njegove rojstne hiše, gostilne na Bregu, potekal hrum vrtne veselice Dolenjskega pevskega društva, sojenice pa so otroku v zibel položile dragoceni dar velikega umetniškega ustvarjalca in pridale ves blišč in vso bolečino, ki ju ta dar nosi s seboj. Z njim so mu dale tudi večni nemir duha, ki ob že doseženem in dognanem nikdar ne obstane. Kot njegov najboljši prijatelj že od zgodnje novomeške mladosti, pesnik Miran Jarc, je tudi Božidar Jakac neutrudni »skrivnostni drzni iskalec« in kar se je enemu prelivalo v besedo in pesem, je drugemu zapelo v črti in barvi in v vseh odtenkih izraznih možnosti, ki jih v sebi skriva slikarska umetnost.

Že v otroških letih ga je mikalo risanje. Da bi skrbna mati pri svojem delu imela včasih vsaj malo miru pred živahnim fantičem, mu je dala papir in svinčnik, da se je zamotil z risanjem. V ljudski šoli mu je dajal prve napotke v risanju p. Severin Fabiani, v treh razredih novomeške gimnazije pa tudi profesor risanja, akad. slikar Josip Germ. V gimnazijskih razredih mu je bil sošolec Miran Jarc in od tu dalje so se vse tesneje prepletale njune prijateljske vezi, ki jih je pretrgala šele Miranova smrt, ko je v poletju 1942 na robu Kočevskega Roga padel, prerešetan z italijanskimi svinčenkami.

Jakčeva zgodnja novomeška mladost pa ni potekala v samem brezskrbju in risarskih poizkusih. Njegov podjetni oče je pri svojem gostinskem ubadanju imel spočetka dokaj uspeha in si je ob Narodnem domu zgradil prostorno enonadstropno hišo in v njej uredil svojo gostilno in kavarno. Prevelika zaupljivost pri jamčenju tujih menic pa ga je spravila ob premoženje in mu hišo pognala na boben. Bilo je to v času, ko so začeli graditi belokranjsko železnico. Oče si je skušal opomoči s tem, da je v Mihelji vasi v Beli krajini ob gradbišču nove proge odprl gostišče. Tu v Mihelji vasi je leta 1913 mladi gimnazijec Jakac imel po lastni izjavi svoje najlepše počitnice. Mati mu je kupila prve oljnate barve, Dori pa je kot pastirček pohajal za živino po pašnikih, risal in slikal ter se odločal, da postane slikar. V svojem življenjepisu je sam zapisal: »V meni je bila edina želja, da bi lahko vedno risal. S široko odprtimi očmi sem požiral vse, kar sem videl naslikanega.« Na jesen tega leta je odšel nadaljevat srednješolske študije na slovensko realko v Idriji, kjer je, kot je slišal, poučeval risanje slikar Ivan Vavpotič, kar ga je še posebej mikalo. Ko je prišel tja, Ivana Vavpotiča ni bilo več na zavodu, vendar je prebivanje v Idriji dalo Jakcu nekaj dragocenih poznanstev, med potjo v Idrijo pa je v Ljubljani v Jakopičevem paviljonu prvič obiskal umetniško razstavo. Napravila je nanj neverjeten vtis. Posebno to, kot sam pravi, da od blizu ni nič videl, od daleč gledano pa so se barvne lise spajale v prečudovite podobe.

Med tem je bila belokranjska železnica dogotovljena in maja 1914 odprta. Družina Jakac se je zdaj selila po zaslužek v Romunijo in se naselila v Sinaji, kjer so gradili dolg železniški predor. Dijak Jakac je seveda ostal v Idriji in slikal neutrudno z oljnatimi barvami, z akvarelom in s svinčnikom. Izbruh prve svetovne vojne je Jakac doživel na počitnicah v Šmarjeških Toplicah na Dolenjskem, kjer je zopet kar naprej slikal in risal, prijatelju Miranu pa pisal, da ga risanje vse bolj veseli in da je naredil že precej slik z oljnatimi barvami. In vojna se je vlekla, grozil je napad

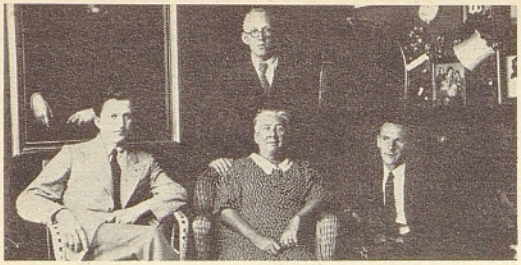

V ateljeju B. Jakca, Lj. 1934 – Sedijo od leve Jakac, Mynárská, J. Lazar. Stoji Janko Jarc

Romunije na Avstro-Ogrsko, družina Jakac se je vrnila brez pričakovanega izkupička. Študentu v Idriji je zmanjkalo sredstev za prebivanje in preživljanje. Da je študije lahko nadaljeval, se je zaposlil kar kot kopač strelskih jarkov, ki so jih po napadu Italije l. 1915 začeli kopati tudi okoli Idrije. Pa tudi prvi skromni honorar za kopije slike italijanskega renesančnega slikarja G. Renija je dobil ta čas in za počitnice l. 1916 mu je novomeški rojak prof. Lado Mlakar (najstarejši brat znanega baletnika Pina Mlakarja) preskrbel počitniško zaposlitev pri notarju Jerebu v Radečah pri Zidanem mostu. Tu je poleg drugih slik nastal tudi trojni portret treh notarjevih sinov.

Vojna pa se je vlekla v nedogled in 16. novembra 1917 je bil Božidar Jakac potrjen k vojakom. S tem je bilo konec rednega študija in Jakac je naslednje leto zaključil študij na realki z vojno maturo.

Ta čas je bil že trdno odločen, da bo slikar-umetnik. Pri vojakih se je seznanil s slikarjem Francetom Kraljem in med njegovo vojaško opremo je odslej tudi skicirka, ki je v svem svojem dolgem življenju ni nikdar več odložil. Kmalu je odšel na italijansko bojišče in se s svojim polkom udeležil ofenzive proti reki Piave. Ta čas je težko zbolel in bil poslan v bolnišnico v mestu Opava v Šleziji. Tam je prvič obiskal kako slikarsko galerijo, kjer ga je pastelna slika nekega francoskega slikarja tako prevzela in navdušila, da je slikanje s pastelnimi barvami postalo kasneje eno njegovih glavnih slikarskih izrazil.

Konec oktobra 1918 sta zlom Avstro-Ogrske in poraz Nemčije na francoski fronti naglo pospešila konec vojne, oblikovala se je naša nova jugoslovanska država, tik pred koncem vojne pa je Božidar Jakac doživel svoje prvo umetniško priznanje: Jakčeva mama je slikarju Ivanu Vavpotiču, sinu novomeškega zdravnika dr. Janeza Vavpotiča, pokazala nekaj sinovih slik, ta jih je odnesel k Rihardu Jakopiču, ki je izbral dve Jakčevi vojni risbi in ju uvrstil v XV. umetniško razstavo v svojem paviljonu. Odslej so se vse bolj krepile tudi prijateljske vezi med Jakcem in Jakopičem. Sredi novembra 1919 je odšel v Prago in se na Umetnostni akademiji javil s tremi priporočilnimi pismi, ki so mu jih napisali Josip Germ, Ivan Vavpotič in Fran Tratnik. Bolj kot pisma so ga priporočale lastne slike in risbe, ki jih je prinesel s seboj, in bil takoj sprejet v drugi letnik akademije, za Jakca pa je predvsem pomembno, da ga je prof. August Brömse, znani odlični grafik, sprejel v svojo grafično šolo. V Pragi se je Jakac navdušil tudi za umetnost norveškega slikarja in grafika Edvarda Muncha, enega začetnikov ekspresionizma.

Med letnimi počitnicami l. 1920 je bil Božidar Jakac seveda v svojem ljubljenem Novem mestu. Tisti čas je bil v vseh evropskih deželah silno razgiban. Posledice prve svetovne vojne so se krepko čutile v vsem političnem in gospodarskem ter kulturnem življenju, našo deželo pa so pretresale še skrbi za našo severno in zapadno mejo, za usodo štajerskih, koroških in primorskih Slovencev. Veliki štrajki od gradbinskih do tiskarskih delavcev in do železničarjev, nastop nove Komunistične stranke Jugoslavije, predvolilne borbe političnih strank za poslanska mesta v konstituanti, vse to in še marsikaj drugega je burilo slovensko in jugoslovansko javnost. Tudi novomeške sicer mirne vodice so gnale visoke valove, zlasti med visokošolci in srednješolsko mladino. Visokošolci so osnovali svoj levičarsko usmerjeni Klub dolenjskih visokošolcev. Srednješolci so sicer še snovali svoji organizaciji pod vplivom svetovnanazorske delitve duhov, vendar je bil pri obeh viden občuten premik proti levici in med člani obeh smeri je prihajalo do ožjih in prijateljskih sodelovanj. In v tem mladem vretju je prišlo do pomembne kulturno-umetniške manifestacije, ki je na široko odmevala v slovenskem svetu. Bil je to čas nastopa »Novomeške pomladi«, kot je takratno novomeško dogajanje poimenoval Marjan Mušič v svoji lepi knjigi. Glavni borec v tem gibanju je bil pesnik Anton Podbevšek, »Človek z bombami«, kot je naslovil svoje poezije. Ob njem je stal bolj umirjeni Miran Jarc, pesnik in pisatelj, ki je takratno novomeško vrenje zajel v romanu »Novo mesto«. Obema je enakovredno stal ob strani Božidar Jakac, ob katerem se je navdušeno zbiral mladi novomeški umetniški naraščaj: Ivan Čargo, Zdenko Skalicky in Marjan Mušič. Ti so ob sodelovanju še nekaterih pripravili Prvo pokrajinsko umetniško razstavo v Novem mestu in jo 26. septembra 1920 odprli. Razstavo je spremljal koncert glasbe Marija Kogoja in recitacijski nastop Antona Podbevška in Mirana Jarca. Nekako pokroviteljstvo nad razstavo in mladim novomeškim gibanjem je prevzel Rihard Jakopič. Na razstavi je bilo 317 del desetih avtorjev, od teh je bilo Jakčevih skupaj s številnimi malimi skicami kar 218 del.

Študije v Pragi je Jakac končal l. 1924, leto pred tem pa je imel v praškem Rudolfinu in v Jakopičevem paviljonu v Ljubljani svoji prvi dve samostojni razstavi. Praga, to čudovito mesto ob Vltavi, mu je poleg trdne osnove za njegovo umetniško ustvarjanje dalo tudi vrsto dragocenih prijateljev in poznanstev. V takrat dokaj številni slovenski visokošolski koloniji so bili tudi slikarji in kiparji, umetnostni zgodovinarji in književniki. Prebivanje v Pragi mu je olajšalo stanovanje na praški Mali strani, v Nerudovi ulici št. 222, kjer je njemu in z njim nekaj časa še slikarju Antonu Trstenjaku, potem pa še nekolikim bivšim novomeškim dijakom gospodarila gospa Ružena Mynárská, katere sorodnica je bila poročena v Novem mestu. Bila je sicer skromna poštna uradnica, ki pa je svoje letne dopuste skoraj redno preživljala na našem Jadranu ali na potovanjih po zapadni Evropi ali severni Afriki. Prav po materinsko je skrbela za svoje »vrabčke«, kot je rada imenovala svoje slovenske ali bolje novomeške študentske stanovalce. V teku let so se tam zvrstili še kasnejši profesor ljubljanske biotehnične fakultete ing. Ivan Klemenčič, ravnatelj ljubljanskega Botaničnega vrta prof. Jože Lazar, pisec teh vrstic in dolgoletni, v Pragi prebivajoči znani kulturni delavec in posredovalec češko-slovenskih kulturnih stikov dr. Oton Berkopec.

Na tem stanovanju je Jakca pogosto obiskoval slikar Tone Kralj, oglašala sta se umetnostni zgodovinar France Mesesnel in književnik Ferdo Kozak. Med študijem v Pragi je bil dvakrat v Berlinu in tam pri drugem obisku spoznal norveškega komponista Haralda Saeveruda. Z njim ga je zvezalo trdno in trajno prijateljstvo vse do današnjih dni, o tem pa priča tudi čudoviti Haraldov portret. Prijatelj Harald je v času sovražne nemške zasedbe Norveške komponiral svojo »Simfonijo upora« in jo ob vesteh o jugoslovanskem uporu proti nacifašizmu posvetil prijatelju Doriju. Leta 1925 je bil Jakac dalj časa v Parizu, kjer se je zopet srečal s prijateljem Haraldom, nakar sta skupno za mesec dni odpotovala v Tunizijo in doživljala arabski svet, Jakac pa risal in neutrudno polnil svojo skicirko. Tri leta kasneje je v treh mesecih zopet prekrižaril Tunizijo in leta 1929 prvič odpotoval v ZDA. Svoje dveinpolletno prebivanje v Ameriki je s sodelovanjem Mirana Jarca opisal v delu »Odmevi rdeče zemlje«, domov pa prinesel polno risb, portretov in pastelov.

Odslej živi Jakac v Ljubljani kot svoboden umetnik. Leta 1934 se je poročil s Tatjano Gundrum, ki mu je odslej največja opora v življenju. Leta 1931 mu je umrla sestra Pepina, leta 1937 pa tudi njegova mati in konec je bilo njegovega novomeškega doma. Oče, ki je bil že od leta 1924

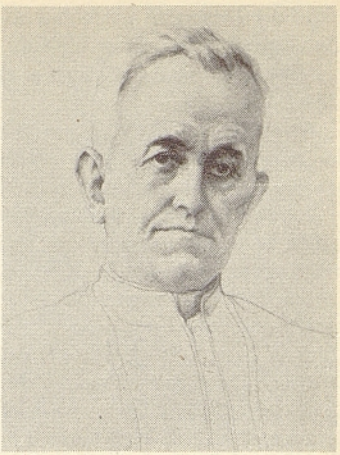

Iz serije portretov ljubljanskih škofov – A. B. Jeglič

težek invalid brez obeh nog, se je preselil k sinu in pri njem l. 1942 umrl.

Ob sovražni zasedbi naše domovine se Jakac že zgodaj poveže z Osvobodilno fronto in tik pred kapitulacijo Italije odideta skupaj z ženo Tatjano v partizane. To je druga pomembna prelomnica v njegovem življenju in umetniškem ustvarjanju. Na osvobojenem ozemlju, v gozdovih Roga in na potovanju na zasedanje AVNOJ v Bosni je nastala ogromna zbirka skic, risb, grafičnih listov in portretov od kurirčka do maršala Tita, ki imajo poleg umetniške tudi veliko dokumentarno vrednost. Del tega je še pred osvoboditvijo razstavljal na umetniških razstavah v Semiču in Črnomlju. Po vrnitvi v Ljubljano je med ustanovitelji umetnostne akademije v Ljubljani in njen prvi rektor ter pobudnik ljubljanskega Grafičnega bienala. Njegov umetniški sloves vse bolj raste tudi v mednarodnem umetniškem svetu, udeležuje se mednarodnih umetniških razstav in postaja član nekaterih mednarodnih umetniških društev. Veliko je zopet potoval, prekrižaril Evropo od Severnega

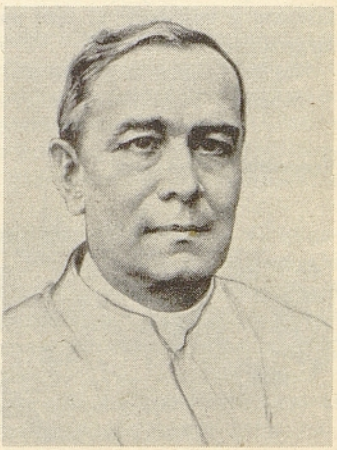

Iz serije portretov ljubljanskih škofov – Jakob Missla

rtiča do Taormine na Siciliji in od Lizbone do Leningrada, Moskve in Tbilisija. Bil je ponovno v ZDA, izletniška pot pa ga je zanesla tudi v Indijo.

Koderkoli ga je v življenju pehala usoda ali ga je gnala neutešena želja po doživljanju lepote in izpopolnjevanju lastne umetniške tvornosti, je – kot mimogrede – nastajal ogromni umetniški opus, ki ni samo pričevanje njegove umetniške rasti, ampak tudi zrcalo in dokument časa, v katerem in za katerega živi. Pri vsem tem pa ga vedno in povsod prežema navezanost na njegov domači kraj. Karel Dobida je v svoji monografiji o Božidarju Jakcu zapisal: »Iskrena toplina veje iz podob sanjavo valovitih hribčkov lirične dolenjske pokrajine in skromnih kmetskih domov. Zlasti pa mu je pri srcu rojstni kraj, ljubljeno Novo mesto.«

Prav Novo mesto in Dolenjska sta našemu mojstru nenehen in neizčrpen vir navdihov. Dolenjski pasteli in grafični listi Božidarja Jakca so visoka pesem rodni zemlji, ki lepoto naše dežele po vsej jugoslovanski domovini in po širokem svetu raznašajo. Z osebnostjo Božidarja Jakca in z njegovo umetnostjo sta se naše mesto in Dolenjska dostojno uvrstila v visoki vrh slovenskega in jugoslovanskega kulturnega žitja.

V svojem več kot sedemdesetletnem umetniškem ustvarjanju je Božidar Jakac ohranil tudi prenekateri človeški obraz mnogih sodobnikov iz našega javnega in kulturnega sveta. Velika večina teh portretov kulturnih delavcev je nastala na pobudo umetnika samega.

Svoja dela je Božidar Jakac razstavljal na mnogih samostojnih in skupinskih razstavah od l. 1918 do danes. Njegovi grafični listi in slike so v zbirkah mnogih galerij in muzejev umetnosti doma in v svetu, njegovo ime nosi umetnostna galerija v Kostanjevici na Krki in v njegovem domu v Novem mestu.

Ta zapis o življenju in delu našega mojstra sklepam z voščilom, ki sem mu ga napisal ob njegovi osemdesetletnici:

Naj Te Tatjana še za leto stoto
pripelje v Tvoje Mesto, na Tvoj Breg.

Janko Jarc

Panorama Novega mesta

Življenje, podarjeno Življenju

Biseromašnik Viktorijan Demšar

Slavljenčevi sorodniki, verniki komendske in drugih župnij, stanovski kolegi in številni prijatelji ter znanci od blizu in daleč so se 26. 6. 1988 zbrali ob daritvenem oltarju v komendski župnijski cerkvi sv. Petra, da bi se skupaj z jubilantom, zaslužnim dekanom Viktorijanom Demšarjem zahvalili Bogu za 60 let duhovniškega življenja. Življenja, ki je bilo posvečeno najprej osnovni duhovnikovi dolžnosti – oznanjati evangelij z besedo in zgledom – pa tudi odkrivanju velikega duhovnega bogastva komendskega prednika Petra Pavla Glavarja slovenskemu človeku in svetu. Poleg tega tudi živega zanimanja za radosti in stiske ljudi v krajih dušnopastirske službe, prizadevanja za izvajanje sodobnih bogoslužnih smernic, nenehne duhovne rasti ob teoloških in drugih knjigah, skrbi za splošni zlasti pa še kulturni napredek ljudi v Komendi in drugod.

Raziskovanje življenja in delo Petra Pavla Glavarja je zamikalo že župnika Janeza Zabukovca, Demšarjevega prednika v Komendi. O njem je že marsikaj napisal in tudi objavil. Novi župnik, ki je župnijo prevzel v težkih in trpkih povojnih letih, pa je predvsem hotel približati tega izrednega duhovnika, znanstvenika, gospodarstvenika in dobrotnika našega naroda slovenski javnosti, da bo vedela, kako zelo so se duhovniki v raznih zgodovinskih obdobjih žrtvovali za zaupane ljudi.

To natančno delo je zahtevalo veliko časa in odrekanj, vendar je Viktorijan Demšar uspel v tridesetih letih župnikovanja v Komendi kljub številnim dušnopastirskim dolžnostim objaviti za debelo knjigo tehtnih prispevkov o tem slovenskem geniju. Objave pa čaka še veliko drugih zapiskov, spominov, razmišljanj.

O Petru Pavlu Glavarju je pisal v Novo pot, Slovenskega čebelarja, Koledar Mohorjeve družbe, Glasnik SDD, dajal intervjuje za mnoga glasila, nanj opozarjal domače župljane, šolske oblasti, znanstvene ustanove. Prav tako tudi na nekdanjo navzočnost malteških vitezov v Komendi, ki so ji vtisnili svoj duhovni, kulturnozgodovinski in upraviteljski pečat.

Viktorijan Demšar je po peresu rad segal že prej. Vtise s številnih popotovanj, razmišljanja in v glavnem članke vzgojne vsebine je objavljal v Vigredi, Bogoljubu, Slovencu, ameriški Ave Mariji . . .

Velika ljubezen dekana Demšarja je bilo urejanje in vzdrževanje velikega komendskega bogastva – Knjižnice Petra Pavla Glavarja. Njeno

veliko vrednost in pomen ni približal samo domačim ljudem, ampak tudi širši javnosti, šolskim ustanovam, tujim in domačim strokovnim krogom. Župljani so se kasneje sami začeli zanimati zanjo in za delo svojega velikega sorojaka, prihajali so študentje, učitelji, znanstveni sodelavci iz domovine in tujine.

Danes dekan Demšar zaradi visoke starosti in šibkega zdravja, ki ga je pestilo dobršen del življenja, ne more več ustreči vsem vedoželjnežem, rad pa svetuje, pomaga najti pravi vir podatkov, čeprav je že sam »živi leksikon« informacij o Petru Pavlu Glavarju in razmerah ter ljudeh njegove dobe. Vsem, ki ga obiščejo, je živahen sogovornik, iskriv v besedi in domislicah, vedno odprt za pogovor o zadnjih družbenih in cerkvenih dogajanjih.

Jubilant je pred leti osebno obiskal Malto, da bi se srečal z daljnimi sorodniki Petra Pavla Glavarja. Imel je srečo. Bili so zelo veseli njegovega obiska in so se živo zanimali za življenje in delo svojega prednika v Komendi pred več kot 200 leti. Sedanji baron Silvino Testaferrata je že dvakrat obiskal Komendo.

Viktorijan Demšar je za svoje raziskovalno delo prejel več visokih odlikovanj: od Zveze čebelarskih društev Slovenije, Skupščine občine Kamnik, Medexa. Vodstvo suverenega malteškega reda mu je podelilo naslov častnega viteza reda sv. Janeza Jeruzalemskega (MVR) za zasluge pri odkrivanju znanstvene dediščine Petra Pavla Glavarja, apostolskega protonotarja, magistra, predvsem pa komendskega župnika te malteške viteške župnije.

Jubilant je napisal še vrsto zanimivih člankov z najrazličnejših področij (doživljanje prve svetovne vojne v Komendi, odhajanja Slovencev v svet, zdravstveni oskrbi na Slovenskem v 18. in 19. stoletju, življenju graščakov Apfaltrernov na Križu pri Komendi v 19. stoletju, zgodovini šole v Komendi, konjskih procesijah v Komendi...), pri tem pa je vestno segal po župnijski kroniki in zapiskih župnijskega arhiva, na katere mnogi duhovniki pozabljajo.

Zanimal se je tudi za sodobna bogoslužna dogajanja. Kot mlad duhovnik se je udeležil liturgičnega tečaja pri dr. Parschu v Klosterneuburgu v Avstriji in od tedaj dalje skrbel za sodobno liturgično usmeritev v zaupanih dušnopastirskih območjih. Vernike je vztrajno vabil k ljubezni do domačega jezika v bogoslužju, pobožni molitvi, dostojnim držam pri verskih obredih. Držal se je klasičnega rekla: Če je red v notranjosti, bo tudi zunaj. Odlokov drugega vatikanskega koncila v Komendi ni bilo težko uresničiti, saj je župnija dihala v koncilskem ozračju že pred njegovim začetkom. Za to je bilo treba biti dosleden. Dekan Demšar je tudi kot upokojeni dušni pastir dolani rad pomagal pri dušnopastirskih opravilih. Vendar počitek kar odlaga. Na njegovi delovni mizi je vedno odprta ali sredi branja zaznamovana kakšna knjižna novost, razprostrt časopis z aktualnim člankom.

Čeprav mu je kot mlademu duhovniku zdravnik prerokoval le še dve leti življenja, se je to število velikokrat pomnožilo. Zanj velja kot za dobro vino: starejši ko je, bolj iskristalizirane, dognane, polne življenjske modrosti in svežine so njegove misli.

Njegov prijazni dom poleg župnijske cerkve ima vedno odprta vrata za vsakogar in obiskovalci si dostikrat kar podajajo kljuko.

Življenjska pot dekana Demšarja se je začela 12. 3. 1904 v Stari vasi pri Žireh. Bil je deseti po vrsti med dvanajstimi fanti, poleg njih pa je na svet privekalo še pet sestra. Oče je bil ugleden mizarski mojster, številno družino je preživljal tudi z urarsko obrtjo. Mati je imela dovolj skrbi z otroki, da se ni mogla kaj dosti posvetiti poklicu izučene šivilje.

Ko je deseti moški potomec pokukal na svet in to na dan sv. Gregorja, so očeta spraševali, kako mu bo ime. On pa je odločno pribil: »Grega pa že ne bo! Naj kar gospod župnik sam odloči v farovžu, kako mu bo ime, saj je že toliko apostolov v hiši! (Otrok, poimenovanih po apostolskem zboru)«

Župnik Jožef Vidmar se je odločil za Viktorijana mučenca, ker človeka s tem imenom še ni bilo v župniji, dodal pa je še, da jih je verjetno zelo malo v Sloveniji. Zanimivo, da so danes na novem oltarju žirovske cerkve hranjene relikvije ravno tega svetnika.

Oče in mati sta bila malemu Viktorijanu in njegovim bratom in sestram dobra in skrbna red-

nika in vzgojitelja. Ljudje so se kar čudili, da otroci niso nikoli hodili razcapani okrog pa tudi stradali niso. Mama je imela navado reči: »Pridne roke, pošteno srce pa Bog pomaga in vse gre!«

Viktorijan je doma obiskoval le prvi razred ljudske šole, nato ga je pot do učenosti vodila od Rakovnika, klasične gimnazije v Šentvidu v Ljubljani, mature v Kranju do študija teologije in filozofije v Ljubljani.

Duhovniško pot je začel kot vojaški kurat za vse ljubljanske garnizije, nato bil imenovan za kaplana na Koroško Belo, kjer je doživljal vso pezo delavčevega življenja, skupaj z njimi pa tudi veselja. Zanje je opravil tudi mnoga neprijetna pota, samo da niso bili lačni in prezebali. V hudi zimi se je močno prehladil, staknil pljučnico, ki ga je oslabila za vse življenje. Delavci so tako poskrbeli za njegovo zdravljenje, da so v tovarni zanj zbrali veliko vsoto denarja in zahtevali, naj gre na okrevanje k morju. Na Krk ga je povabil škof Srebrnič.

Pred hudo boleznijo je dobil škofov dekret za kaplana v Moravče, vendar je bil zaradi bolezni preklican. Sledilo je kaplansko mesto v Srednji vasi v Bohinju, nato v Škofji Loki. Ko ga je škof Rožman vprašal, katero od predlaganih župnij želi, je pogumno povedal: »Kamorkoli, samo v Škofjo Loko ne!« Pa bi bilo bolje, da bi molčal, kajti dobil je ravno Škofjo Loko. Tedaj je sklenil, da bo prihodnjič ob podobnih vprašanjih raje molčal.

V tem mestu se je posvetil zlasti pouku verouka na raznih šolah pa tudi delavcem. Ti so večkrat stavkali zaradi slabih plač in težkih delovnih pogojev. Viktorijan je hodil maševat k stavkokazom, pritožni glasovi pa so segli prav do škofije in moral se je zagovarjati pri škofu Rožmanu. Obdolžen je bil simpatiziranja s komunisti. Škof Rožman je po iskrenem pogovoru kmalu modro razsodil: »Takšnih komunistov, kot si ti, bi še več potreboval!«

Nato je prišel dekret za rektorja cerkve in kateheta vseh uršulinskih šol v Škofji Loki. Potem dekansko mesto tik pred začetkom druge svetovne vojne v Ribnici. Tam so ga ljudje zelo prijazno sprejeli, med njimi pa je zaradi vojnih razmer doživel pravo osebno **kalvarijo**. Vse hudo, ki se je zgrnilo na ljudi, tudi njemu ni prizanašalo. Po vojni je bil nekaj časa po nedolžnem zaprt. Tolažil se je, da je bil v samici, ker je reševal mnoga življenja in domove. Samica ga je tako izžela, da je zaprosil za krajši bolniški dopust.

Nato je bil imenovan za vikarja namestnika pri sv. Jakobu v Ljubljani, dokler ni po odločbi škofa Vovka prišel v Komendo. Tudi povojna leta v tej gorenjski župniji mu niso prizanašala z grenkobami, vendar je uspel s pastoralno modrostjo in božjo pomočjo rešiti marsikatero težavo v prid Cerkvi in komendskim župljanom.

Jože Pavlič

Andrej Majcen – 85-letnik

Salezijanec in misijonar Andrej Majcen bo jeseni 1989 praznoval svojo petinosemdesetletnico sicer v Sloveniji, a s srcem bo bo v veliki meri tudi med »svojimi« Kitajci in Vietnamci, ki jim je posvetil več kot polovico svojega življenja (1935–1979). »Telo je tukaj, duša pa pri mojih v Vietnamu in na Kitajskem, s prošnjo Mariji Pomočnici ob stoletnici Don Boscove smrti, da bi salezijanska družba v Vietnamu rasla in uspevala,« pravi.

Njegovo misijonsko delovanje je bilo vedno posvečeno predvsem ubogi, obrobni šolski mladini, mladim brezdomcem. Deloval je na salezijanskih šolah in zavodih, ki jih je tudi sam ustanavljal in vodil. Trudil se je tudi za nove duhovne poklice in za ustanovitev vietnamske salezijanske družbe. Svoje delo je ob odhodu izročil in prepustil domačim salezijancem, da bi sami nadaljevali z delom za mladino. Čeprav je mnogo tega dela onemogočenega in zatrtega, pa je marsikaj vendarle tudi ostalo. Andrej Majcen je v pisnih stikih s svojimi vietnamskimi prijatelji in jim od daleč še vedno skuša pomagati s svojimi nasveti, molitvijo in materialno pomočjo. Trudi se tudi za misijonsko animacijo doma in piše zgodovino misijonskega dela salezijanske družbe.

Andrej Majcen je plemenit človek, kljub bolezni in letom vedno prijazen in nasmejan. Rojen je bil 30. 9. 1904 v Mariboru kot prvi od štirih otrok sodnega uradnika Andreja in Marije. Oče je bil kot zaveden Slovenec prestavljen najprej v Kozje, kjer je zbolel za jetiko, nato pa v Krško. Tam je Andrej Majcen končal osnovno in meščansko šolo, nato pa učiteljišče v Mariboru (1923). Učitelj zemljepisa ga je povabil, naj pride poučevat na salezijansko šolo za zanemarjeno mladino. Tako se je srečal s salezijanci, z njihovo karizmo in delom. Vstopil je v noviciat na Radni, vl. 1929–1933 pa je študiral bogoslovje na Rakovniku v Ljubljani. Hkrati se je izobraževal za strokovnega učitelja. Prav ta kombinacija teološke in obrtniške usmerjenosti je bila izvrstna priprava za misijonsko delo. L. 1933 je bil posvečen za duhovnika in je postal vodja rakovniških strokovnih šol do njihove ukinitve (1933–1935).

V letih priprave na duhovniški poklic se je oblikovala tudi njegova misijonska misel, pred-

vsem ob nasilni smrti salezijanskega misijonarja Versiglia (1930), ob obisku misijonarja Jožefa Kereca v domovini (1932), v misijonskem bogoslovnem krožku. Tudi ukinitev strokovnih šol na Rakovniku 1935 je prispevala svoje. Že v avgustu 1935 je Andrej Majcen odpotoval v Hongkong in v Macao, kjer je bila zibelka salezijanskega misijonskega dela na Kitajskem. Nato je z ladjo in železnico pripotoval v Kunming v pokrajini Junnan pod Tibetom. (Tu je bil ok. l. 1200 tudi Marco Polo.) Z misijonarjem Jožefom Kerecem sta iz stare hiše in hleva uredila šolo in internat. Andrej Majcen se je učil kitajščine, postal šolski svetnik in prevzel v šoli duhovno vodstvo in skrb za domače duhovne poklice. Pozneje je prevzel tudi vodstvo šole. Učitelji pa so bili Kitajci.

Medtem se je razdivjala japonsko-kitajska vojna (1940–1945). Padale so bombe, ni bilo živeža . . . L. 1951 je naš misijonar predal vodstvo šole kitajskemu sobratu in odšel v Macao, kjer je poučeval na portugalski šoli Don Bosco. Nevarno je zbolel na črevesju in so mu komaj rešili življenje z dvema operacijama. Predstojniki so ga poslali v Hanoi v Vietnamu v deško mesto Kristusa Kralja za 550 brezdomcev. Po krvavi vojni in razdelitvi Vietnama v Severni in Južni Vietnam, je moral Majcen oditi v Honkong, kjer je prevzel vodstvo kitajske in angleške osnovne in srednje šole s 1100 gojenci.

Intenzivno delo v hudih razmerah: šestnajst let v Kunmingu, dve leti v Hanoiu in še dve leti v Honkongu je zelo izčrpalo Majcena in resno načelo njegovo zdravje; zaradi vlažnega in vročega podnebja je spet zbolel in moral je spremeniti okolje.

V Saigonu je v neugodnih razmerah organiziral šole. L. 1958 je predstojnikom predložil načrt: ustanovitev srednje tehniške šole, v mestecu Thuducu salezijanski zavod za aspirante, v Dalatu pa noviciat. Tisto leto je po 23 letih obiskal tudi bolno mamo in sestri v Sloveniji.

Od l. 1959 je bil deset let magister in ravnatelj noviciata v Thuducu. Spet je hudo zbolel (bubonska kuga). S helikopterjem so ga pripeljali v ameriško bolnišnico in mu spet komaj rešili življenje. L. 1970 je prevzel ravnateljstvo tehniške šole v Saigonu, ki jo je strokovno dvignil na višjo raven.

Ko je l. 1975 Hošiminhova armada vkorakala v Saigon, je vodstvo salezijanske družbe (130 salezijancev in 30 sester) prevzel domačin John Ty. Ta je Andreja Majcena prosil, naj postane magister in ravnatelj noviciata. L. 1976 so misijonarja poklicali na urad za tujce in mu rekli, naj odide iz dežele. Za nekaj časa se je ustavil na Tajvanu in obiskal dr. Janeza Janeža (ki ga je tudi zdravil in operiral) in s. Anico Miklavčič. Povabili so ga v Avstralijo, da bi tam delal med Vietnamci, vendar so predstojniki želeli, da si najprej odpočije in zdravstveno opomore. Marca 1979 je prišel v domovino, kjer še naprej dela za misijone v zaledju.

Andrej Majcen je 44 let delal v misijonih na Kitajskem in v Vietnamu v neugodnih gospodarskih, političnih in klimatskih razmerah. Nekajkrat je bil nevarno bolan, a ni klonil. Vzgojil je vrsto strokovnjakov, in kar je zlasti pomembno, tudi domačih duhovnikov, ki nadaljujejo njegovo delo. 85 Majcenovih let je bilo res polnih dela, ljubezni in trpljenja. Bila so bogata leta. Zato mu je tudi vseslovenski misijonski simpozij v Tinjah 1986 izrekel posebno priznanje.

Boža Pleničar

Dr. Janez Janež – 75-letnik

Nekateri pravijo, da je legendarni junak, drugi ga primerjajo s slavnim misijonskim zdravnikom Albertom Schweitzerjem. A petinsedemdesetletni dr. Janez Janež je svojska, močna in neponovljiva osebnost, »čudežni zdravnik, ki zdravi, operira, tolaži trpeče in – moli,« kot pravijo o njem domačini na Tajvanu.

Rojen je bil sredi januarja 1913 v Dolskem pri Ljubljani. Ni izpolnil materine želje, da bi postal duhovnik, pač pa ji je že takrat, ko se je odločil za študij medicine, obljubil, da bo misijonar. L. 1937 je diplomiral in nato izpopolnjeval svoje znanje v Zagrebu, Beogradu, Gradcu in na Dunaju. Nekaj časa je delal kot kirurg v Ljubljani, l. 1948 pa je iz Argentine odšel na Kitajsko v Čaotung v pokrajini Junnan k misijonarju Jožefu Kerecu.

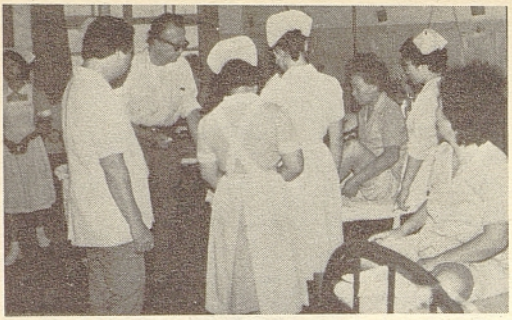

Dr. Janež »v elementu«.

Zdravil je v majhni bolnišnici, kjer so delale tudi slovenske frančiškanke Brezmadežne. Po štirih letih dela je moral oditi, ker so l. 1952 Kitajci izgnali vse Evropejce, zlasti pa misijonarje. Z brati kamilijanci je preko Hongkonga dr. Janež pripotoval na Tajvan. V majhnem ribiškem pristanišču Lotung, ki leži v najrevnejšem predelu Tajvana, je sprva zdravil v zelo skromnih razmerah. V bolnišnico so mogli sprejeti v oskrbo le dvanajst bolnikov. Počasi so začeli misliti na večjo zdravstveno ustanovo, ki so jo gradili kamilijanci s kirurgovo pomočjo. Zdaj operira dr. Janež v veliki moderni bolnišnici, ki ima pet posebnih oddelkov in prostor za šeststo bolnikov. Večinoma pa so njegovi pacienti še vedno preprosti in ubogi ljudje: ribiči, kmetje, delavci. Njih ima tudi najraje in vedno je pripravljen, da jim pomaga in jim da tudi dobro besedo.

Neutruden je. Operira tudi po deset ur na dan. Pred nekaj leti so našteli, da je opravil že več kot 75.000 operacij. To je svojevrsten rekord. Včasih je pomagal bolnikom kar med operacijo s svojo krvjo (ima krvno skupino 0), dokler mu tega niso prepovedali, ker ga je to preveč oslabilo in izčrpalo.

Kljub temu, da je štirideset let svojega življenja daroval ubogim na Kitajskem in Tajvanu, ni pozabil domače besede in pesmi. V svoji sobi ima na polici Cankarja in kasete s slovenskimi pesmimi. Pa redkokdaj najde čas za branje in poslušanje. Baje se celo hrani sedeč ob telefonu, da ga morejo poklicati k bolnikom, če je potrebno.

Razumljivo je, da ima zaradi svojega izjemnega dela in skrajne požrtvovalnosti velik ugled na Tajskem. Dobil je že mnoga priznanja krajevnih oblasti, papež pa ga je odlikoval z redom sv. Silvestra, vrhovni predstojnik frančiškanskega reda pa mu je v znamenje njegovega nesebičnega dela in osebnega uboštva simbolično podaril redovno haljo. Tudi vseslovenski misijonski simpozij v Tinjah 1986 mu je izrekel posebno priznanje kot izjemnemu laiku – zdravniku – misijonarju, ki že štirideset let dela v misijonih brez počitka in prepričljivo pričuje za Kristusa in njegovo ljubezen. Dr. Janež pa je ostal skromen in ne mara popularnosti in reklame. Večkrat so poskušali priti do njega novinarji, pa jih je le redko in nerad sprejel.

Ob 75-letnici življenja, petdesetletnici opravljanja zdravniškega poklica in štiridesetletnici dela v misijonih želimo dr. Janezu Janežu še veliko moči in optimizma. Hvaležni smo mu za njegovo delo in zgled.

Boža Pleničar

V spomin dr. Janezu Janžekoviču (1901–1988)

Skorajda na prelomu v naše stoletje, leta 1901, na Dravskem polju, pri Sveti Marjeti, je bil rojen profesor Janez Janžekovič. Nadih te pokrajine ga je spremljal vse življenje od govorice do značaja. Kot otrok je Hanzek, tako so mu rekli po domače, pokazal izredno nadarjenost in jasnovidnost ter že kot mladenič govoril preudarno in modro. Še v starosti pa je bil mladeniško kritičen in zvedav.

Na klasični gimnaziji v Mariboru je pokazal zanimanje za vse predmete, zato so ga nekateri prijatelji klicali kar odličnjak. Kot Descartes je bil tudi Janžekovič že v mladosti prepričan, da morajo biti ideje jasne in razločne. V tej zahtevi je videl tudi lepoto slogovnega izražanja, obenem pa zase še moralno dolžnost. S prijateljem Stankom Cajnkarjem se je lotil pisateljevanja, a njegovo teženje po resnici in spoznanju je bilo tako močno, da ga je filozofija do kraja pritegnila, posvetil ji je vso svojo ustvarjalno moč.

Predstojniki so kmalu prepoznali njegovo ljubezen do modrosti, zato so ga že v jeseni leta 1922 poslali na Katoliški institut v Pariz, kjer je najprej dokončal teološke študije, bil posvečen za duhovnika, nato pa se je posvetil filozofiji. Dve osebnosti sta ga zaznamovali v pariških letih: ravnatelj semenišča, kasnejši pariški kardinal Verdier in pa filozof Jacques Maritain. Prvi mu je posredoval življenjsko modrost in duhovniški lik, drugi pa miselno iskrivost in prepričanje, da kristjana nihče ne more odvezati od razmišljanja in miselnega ustvarjanja.

V svojem pismu iz leta 1933 Maritain pravi takole: »Janeza Janžekoviča hranim v spominu kot odličnega duha. Bil sem izjemno zadovoljen z njegovim delom in menim, da je še posebno nadarjen za poučevanje filozofije.«

Ko se je Janžekovič leta 1929 kot mlad doktor vrnil iz Pariza, ni takoj predaval, ampak je leto

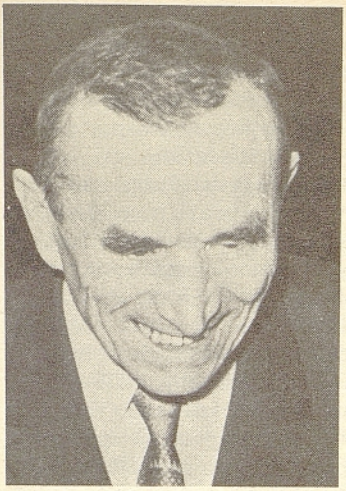

dni kaplanoval v župniji Sveti Miklavž. Čeprav tisto leto filozofsko ni ustvarjal, je ohranil na svoje kaplanovanje lep spomin. Na fari se je lotil vsega, bil je celo režiser otroških iger. Znova je pokazal, kako vsestransko je bil nadarjen in če se je kasneje posvetil izključno filozofiji, tega ni storil samo zaradi izjemnega smisla zanjo, ampak predvsem iz čuta za opravljanje svojih dolžnosti.

Kot predavatelj je bil Janžekovič sistematik, hkrati pa dovtipen mož. Njegovi duhoviti komentarji so bili več kot anekdote. Bili so ilustracije filozofskih misli, ki so njegove slušatelje pospremile v življenje. Kar 43 let je predaval, najprej na Visoki bogoslovni šoli v Mariboru, nato pa na Teološki fakulteti v Ljubljani. Vmes je nastopila vojna.

Janžekovič je malo pred Hitlerjevim napadom ostro nastopil zoper alternativo vera ali narod, Cerkev ali domovina. Zanj je bilo jasno, da vedno velja oboje, ker se prave vrednote ne morejo izključevati. Tako mu je bilo samo po sebi umevno, da je ob začetku vojne kot duhovnik pomagal domoljubnim fantom, ki so služili starojugoslovansko vojsko. Zato je bil tudi do trenutka, ko so jih zajele nacistične čete, njihov kaplan.

Med vojno je pozival k strpnosti, po vojni pa se je kot mlad in samonikel filozof znašel v zelo težkih razmerah. Ni namreč imel ne revije, kjer bi objavljal in tudi doraslih filozofskih sogovornikov ne. Takrat se je odločil, da bo pisal v Novo pot, toda pod pogoji: da mu revija objavi vse, kar bo napisal, da njegove razprave ne smejo poznati škarij in da članstvo v Cirilmetodovem društvu zanj ni obvezno. Janžekovič je tako ohranil svojo samostojno pot. Kot mislec se je najprej lotil bistvenega, utemeljil načela na katerih bo pogovor med drugače in nasprotno si mislečimi ljudmi sploh možen. Ko se bomo naučili drug drugega spoštovati, ko bomo besedam znova vrnili njihov pravi pomen, potem šele bo mogoča tudi plodna medsebojna filozofska razprava. Tako je sprva Janžekovič posvetil velik del svojih ustvarjenih moči ravno sožitju in razumevanju med kristjani in marksisti.

Vendar pa bi bilo zmotno misliti, da je marksizem predstavljal za Janžekoviča največji miselni izziv. O marksizmu je razmišljal zaradi marksistov in zaradi sožitja v naši družbi. Filozofsko pa je bil zanj veliko mikavnejši eksistencializem, tako krščanski (Marcel) kot ateistični (Sartre); obenem pa vsi miselni tokovi, ki so se trudili celostno ovrednotiti človeka (Maritain, Blondel). Ali se smemo čuditi, če so se pri Janžekoviču z modernimi filozofskimi tokovi seznanjali v petdesetih letih mladi slovenski razumniki, ki jih danes ne moremo šteti ne med kristjane, ne med marksiste, a so najbolj vneti zagovorniki civilne družbe?

Janžekovič je bil prepričan, da je človekovo najvišje dostojanstvo ravno v njegovi podobnosti z Bogom. Vendar gre za podobo, ki je zaenkrat v človeku samo skicirana, izgotoviti jo mora človek sam. S to odprto podobo o človeku se je Janžekovič kljub svojemu tomizmu približeval mislecem, ki so gledali v prihodnost dinamično: Bergson, Teilhard de Chardin, Hegel. To dejstvo pa postavi pod vprašaj oceno, po kateri bi bil Janžekovič le sholastik. In četudi rečemo novosholastik, je v Janžekovičevem gledanju pogosto toliko novega, da od sholastike ostane včasih le to, kar je najlepše v filozofiji: miselna doslednost. Lahko bi rekli, da je Janžekovič ob študiju francoskih modernih mislecev prepoznaval svojo misel. To bi veljalo še posebej za Blondela, Marcela in Teilhard de Chardina.

Pokazal pa je tudi, da je mogoče izhajati iz sholastične filozofije, ki je dedič antične, na izviren način in se spustiti z miselno iskrivostjo v moderne tokove. Janžekovič je to storil že pred vojno, ko je spregovoril o predmetni teoriji Franceta Vebra. Šele v šestdesetih po vojni je nekaj podobnega naredila filzofska šola iz Lublina, v katero sodi tudi Karol Wojtyla.

Če bi sedaj hoteli povedati z eno besedo to, kar je bil Janžekovič v svoji filozofiji, življenju in veselju, bi morali reči: poštenjak. Misliti dosledno, spoznati resnico, je bilo zanj najprej etično vprašanje. Tako bi lahko rekli, da je s svojim načinom razmišljanja in s svojim življenjem dokazoval, da je začetek filozofije poštenje, to se pravi etika. Lahko bi šli še dalje in rekli, da si Janžekovič tudi vere ni znal predstavljati brez poštenja. Zato je tudi menil, da je lahko le etika znanilka in predhodnica vere.

Etika je torej za Janžekoviča usmerjevalka verskega življenja. To zahtevajo svetopisemski psalmi (njegova pariška disertacija), etika je tudi Jezusov dar človeštvu (eden izmed njegovih zadnjih spisov).

Tudi v svojem spoznavoslovju pravi, da človek ne more jasno videti in da tudi razvidnosti nima, če tega sam noče in če ni osvobojen svojih predsodkov. Torej je moralna drža znova pogoj za spoznanje resnice. Lahko bi torej Janžekoviča primerjali z Imanuelom Kantom, čeprav sam nikoli ni bil kantovec: za stvari same na sebi, za življenjsko resnico, se odločam v svoji etični drži, ki pa ni nekaj ne-umnega pač pa je to življenjska modrost ali po Kantovo praktičen um.

Njegovo miselno doslednost in poštenje so priznali tudi drugi: Zaradi zvestobe Cerkvi mu je Sveti sedež podelil papeško prelaturo, zaradi domoljubnih spisov ga je odlikoval tudi predsednik republike, le Slovenska akademija znanosti in umetnosti je zamudila priliko, da bi ga povabila v svoje vrste in tako predstavljala celoten vrh slovenske ustvarjalne misli.

Marsikdo rad sega na knjižne police med Mohorjeve knjige in vzame v roke Janžekovičev Filozofski leksikon, njegovo najljubšo knjigo Smisel življenja ali pa eno izmed njegovih zbranih del, za mnoge pa bo ostal Janez Janžekovič pokončna podoba profesorja, ki je živel v harmoniji s samim seboj, z drugimi in z vso naravo. Njegov notranji svet in narava sta bili knjigi, ki ju je prebiral do konca življanja. Morda pa je bila le ena sama knjiga, tako kakor je bila pri njem ena sama ljubezen: do modrosti in do čebel, do molitve in do ptic, do človeka in do Boga.

dr. p. Edvard Kovač

Jaroslav Šašel

Čeprav je naša domovina na gosto posejana s spomeniki antične davnine, smo vendar imeli v zadnjem času le malo dobrih poznavalcev te bogate kulturne dediščine. Eden teh redkih poznavalcev je bil Jaroslav Šašel, neutruden raziskovalec rimskih napisov in grobov, rimskih cest in naselij, utrdb in obrambnih nasipov. Z neizčrpnim znanjem, nad katerim smo lahko samo strmeli, in iskreno zavzetostjo in požrtvovalnostjo je vse življenje zbiral podatke o rimskih napisih, najdenih na naših tleh, in jih primerjal s poročili pri grških in latinskih zgodovinarjih – oba jezika je obvladal do zadnjih potankosti. In tako je sistematično obnavljal podobo naših dežel v obdobju rimske republike in cesarstva, v obdobju zgodnjega krščanstva in naseljevanja naših prednikov. Z nezgrešljivim šestim čutom je iskal in odkrival presenetljive sorodstvene vezi med rimskimi uradniki, ki so pokopani v sarkofagih na naših tleh, ter odličniki in senatorji – vezi, ki so včasih vodile do najvišjega državnega vrha, prav do cesarskega dvora. Z asketsko potrpežljivostjo je odkrival sledove cest, po katerih so korakali rimski legionarji skozi naše dežele, in skušal vsak, še tako obroben podatek preveriti na samem kraju. Spet drugič ga je zamikala mučeniška in triumfalna pot zgodnjega krščanstva in zasledoval je gradnjo najstarejših krščanskih oltarjev in porajanje najstarejših krščanskih občestev v naših krajih. Njegov nemirni, iščoči duh je vrtal še dalje in dalje: zanimale so ga usode staroselcev, ki so se ob naselitvi naših prednikov umikali v težko dostopne gorske predele in odmaknjene soteske, iskal je njihove sledove v skopih, redkobesednih poročilih antičnih piscev, jih primerjal s sledovi krajevnih in ledinskih imen, spet na kraju samem študiral konfiguracijo zemljišča, njegovo prehodnost ali neprehodnost, mogoče ali nemogoče življenjske pogoje ter tako gradil domneve, ki so jih poznejša arheološka odkritja potrdila kot zgodovinsko resničnost.

Po rodu je Jaroslav Šašel izhajal s slovenskega Koroškega. Njegov oče se je rodil v zavedni slovenski kmečki družini v Slovenjem Plajberku in je bil prizadeven kulturno-zgodovinski delavec, prosvetitelj, organizator in zbiratelj naročnega in narodopisnega blaga. Kot zaveden Slovenec si je dal svoj prvotni, nemško zveneči priimek Wieser uradno preimenovati v Šašel, kot se je po domače že od nekdaj reklo pri hiši. Po plebiscitu se je iz Velikovca, kjer je kot pravnik služboval na sodišču, preselil najprej na Prevalje, nato pa v Šmarje pri Jelšah, kjer se mu je 21. januarja 1924 rodil sin Jaroslav.

Jaroslav Šašel je obiskoval klasično gimnazijo v Mariboru in v Ljubljani, po maturi pa študiral arheologijo na ljubljanski univerzi, kjer je diplomiral leta 1950. Naslednje leto je postal asistent za arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Že zgodaj si je ustvaril samostojno vizijo o študiju in raziskovanju antične zgodovine. Kljub skromnim dohodkom si je ustvaril zasebno strokovno knjižnico s takšnimi redkimi in dragimi publikacijami, da bi mu jih lahko zavidala marsikatera inštitutska biblioteka. Z vsem žarom mladega zanesenjaka si je prizadeval preseči ozko provincialnost in dvigniti študijsko in raziskovalno delo na zavidljivo evropsko raven. V svojih pogledih na znanost in razvoj stroke ni poznal kompromisov, zato je vse pogosteje prihajalo do konfliktov med njim in predstojniki. Vse to ga je nazadnje

pripeljalo do odločitve, da je po desetih letih zapustil fakulteto in se zaposlil pri Inštitutu za arheologijo na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. To je bila boleča izguba in velika škoda za nadaljnji razvoj študija antične zgodovine na Filozofski fakulteti, kjer so študentje ostali ravno na tem, za nas tako pomembnem področju brez široko razgledanega svetovalca in mentorja.

Po drugi strani pa je Šašlovo znanstveno delo na novem delovnem mestu dobilo vse večji razmah. Nemogoče je v kratkem zapisu našteti vse članke in ocene, razprave in druge prispevke, ki jih je objavljal v slovenskih, jugoslovanskih in mednarodnih časopisih in enciklopedijah. V njih je kot v živopisnem mozaiku rasla pred nami podoba naših krajev med Akvilejo in Virunumom, med Petovijo in Emono, med Siskijo in Celejo. Po zaslugi njegovih razprav so ti in drugi naši kraji dobili v mednarodni znanosti takšno veljavo, kakršno so v resnici uživali v obdobju rimskega imperija.

Toda čeprav so ga vabile k sodelovanju najuglednejše založniške hiše po svetu, se tudi domačim glasilom ni izneveril. Znal je pisati strokovno in učeno, tako da je našel sobesednike med najkompetentnejšimi strokovnjaki, znal pa je, če je bilo treba, stvari povedati tudi preprosto, tako da je za antiko navduševal tudi najširše sloje: po očetu podedovana narodno-buditeljska iskra ni v njem nikoli ugasnila. Pri tem tudi na Mohorjevo družbo ni pozabil in še v lanskem Mohorjevem koledarju je objavil enega svojih zadnjih prispevkov – zanimiv zapis o bivanju kralja Heroda v Akvileji, kjer smo prvič dobili v slovenskem prevodu nekaj strani iz »Židovskih starožitnosti« znamenitega zgodovinarja Jožefa Flavija.

Toda ob številnih znanstvenih in poljudnoznanstvenih krajših mojstrovinah, ki jih je objavljal v enciklopedijah in v periodičnem tisku, ne smemo prezreti Šašlovih večjih del in samostojnih knjižnih publikacij. Med temi naj – poleg njegovega prvenca, prvega zares strokovno zasnovanega »Vodnika po Emoni« (1955) – omenimo vsaj dve deli. Najprej knjigo o rimskem obrambnem sistemu na našem Krasu in v Julijcih (Claustra Alpium Iuliarum I, Ljubljana 1971), kjer je zbral 49 odlomkov iz rimskih, grških, zgodnjekrščanskih in bizantinskih zgodovinarjev in pesnikov, jih s sodelavci prevedel v slovenščino, opremil z bogatimi spremnimi besedili in primerjal z ustreznimi arheološkimi najdbami ter jim dodal nazorne skice, fotografije, zemljevide in specialke. Tako je – kot kak rimski strateg – razgrnil pred nami presenetljivo dobro domišljeno, v globino zasnovano obrambno črto, ki je potekala od Trsata – prek obronkov Snežnika, čez Loško

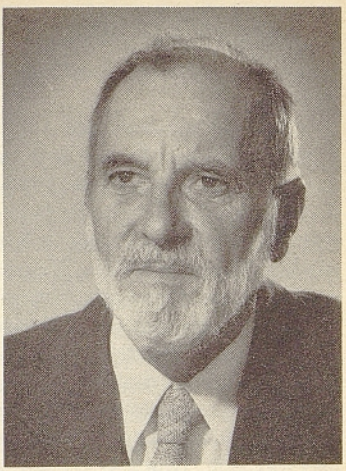

dolino in Bloke, po obrobju Ljubljanskega barja, skozi Polhograjske Dolomite, pa naprej čez Gorenjsko, Posočje in slovensko Koroško. Ta obrambna črta je za nekaj stoletij obvarovala plodne italijanske ravnine pred vdori germanskih in hunskih plemen.

Vrhunec Šašlovih znanstvenih naporov pa pomeni njegova zbirka latinskih napisov (Inscriptiones latinae), najdenih na ozemlju današnje Jugoslavije v letih 1900 – 1970. To delo je izšlo v treh knjigah, ki obsegajo skupaj več kot tisoč strani. Šašel ga je – ob sodelovanju svoje razumevajoče in požrtvovalne žene Ane – snoval več desetletij, tako da je prvi zvezek izšel že leta 1963, drugi 1978, tretji 1986. V teh treh knjigah je Šašel sistematično zbral in vsestransko osvetlil podatke o več kot 3000 latinskih napisih. V resnici so te tri zajetne knjige veliko več kot samo zbirka učenega gradiva, kar se zdijo na prvi pogled. To je obenem presenetljivo bogat pregled razgibanega političnega, gospodarskega, kulturnega, verskega dogajanja na tleh današnje Jugoslavije v poltisočletnem obdobju rimskega imperija. Iz podatkov, ki so zbrani v teh knjigah, lahko jasno razberemo, da naše dežele v rimskem obdobju niso bile kake obrobne province, ampak so bile najtesneje povezane s središči tedanjega zgodovinskega dogajanja; vrsta znamenitih, odločilnih bitk in drugih zgodovinsko prelomnih dogodkov se je odigrala ravno v naših krajih. Še posebej lahko omenimo, da je to Šašlovo življenjsko delo napisano v brezhibni, žlahtni latinščini, zato ni čudno, da je naletelo na velik odmev med najuglednejšimi strokovnjaki po svetu, ki jim je latinščina še vedno – na področju epigrafike – jezik medsebojnega sporazumevanja. Ni čudno, da so Šašla kot gosta vabile predavat razne znamenite evropske univerze in ga imenovale za svojega člana ugledne znanstvene ustanove in učene

družbe v Italiji, Avstriji, Nemčiji, ZDA in drugod. Leta 1985 ga je tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti izvolila za svojega dopisnega člana.

V zadnjih mesecih leta 1987 se ga je lotila zahrbtna bolezen. In tako ga je sredi dela prehitela smrt: umrl je 25. marca 1988 v Ljubljani, sedemnajst dni prekmalu, da bi osebno prejel najvišje znanstveno priznanje – Kidričevo nagrado za »Inscriptiones latinae«. V svoj prezgodnji grob je odnesel mnogo še neizpolnjenih načrtov: sistematično zbirko vseh omemb naših krajev pri grških in rimskih pisateljih, ki naj bi imela naslov Fontes rerum Illyricarum ali kako podobno, sintetičen prikaz zgodovine naših krajev v rimskem obdobju, in še marsikaj. Toda že z vsem, kar je ustvaril, si je, če naj se izrazim z besedami rimskega pesnika Horacija, zgradil »spomenik, ki je trajnejši od brona in bolj vzvišen kakor grob kraljevskih piramid«.

Kajetan Gantar

Umrl je Štefan Barbarič

30. junija zjutraj je na kliničnem centru v 68. letu starosti za srčno kapjo nenadoma preminil eden naših najvidnejših slavistov. Bralci Mohorjevega koledarja se ga gotovo spominjajo iz njegovih prispevkov. Pogrebne slovesnosti na ljubljanskih Žalah 2. julija, ki jo je vodil njegov sošolec z gimnazije škof Smej, so se kljub začetku poletnih počitnic udeležili številni kulturni delavci.

Dr. Barbarič je bil rojen 19. oktobra 1920 v nravno zdravi in gospodarsko trdni kmečki družini v Túrnišču v Prekmurju. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti in Ljubljani, slavistiko pa študiral v Ljubljani in Budimpešti. Sprva je služboval po gimnazijah v Ljubljani, v belokranjskem Črnomlju in na koroških Ravnah. Zatem je bil štiri leta asistent za slovensko književnost na ljubljanski univerzi, a je moral ob krivični odstranitvi prof. dr. Slodnjaka z nje tudi sam oditi.

Zato si je moral poiskati in si služiti kruh na delavski dopisni univerzi, potem pa je sprejel mesto višjega predavatelja slovenske književnosti in jezika na filozofski fakulteti v dalmatinskem Zadru, kjer je ostal sedem let. Dasi daleč od doma, se je v tem obmorskem mestu dobro počutil in se je vanj vračal tudi pozneje kot profesor gost.

Po vrnitvi v Ljubljano je najprej osem let opravljal naloge tajnika in urednika pri Slovenski matici ter v tem času na zagrebški univerzi dosegel čast doktorja znanosti. Naslednje in poslednje Barbaričevo delovno mesto – tudi tu je ostal skoraj osem let – je bilo ravnateljevanje v Slovanski knjižnici, obenem pa je dlje časa predsedoval Slavističnemu društvu Slovenije.

Njegova stroka in ljubezen je bila slovstvena zgodovina. Polnih štirideset let je pisal ocene, članke in razprave, jih objavljal po raznih domačih in tujih revijah in enciklopedijah, hkrati pa z referati nastopal na zborovanjih, simpozijih in kongresih ter jih priobčeval po zbornikih. Ti njegovi spisi posegajo ne le v slovensko, temveč tudi v hrvaško, madžarsko in rusko književnost. Posebno mu je bilo pri srcu rodno Prekmurje, razpravljal je o njega pokrajini, govorici, običajih, kulturi in pomembnih rojakih.

Časovno so ga pritegovala razna obdobja, njih duhovni tokovi in umetnostni dosežki: protestantizem, razsvetljenstvo, romantika, a tudi novejše smeri, predvsem realizem. Nadaljna značilnost njegovega znanstvenega dela je, da so ga zanimali odnosi, stiki, pobude in vplivi med raznimi književnostmi, in sicer ne toliko zahodnoevropskimi, pač pa zlasti slovanskimi. Posebej se je ukvarjal tudi z načelnimi, filozofsko estetskimi, in teoretičnimi, oblikovno tipološkimi vprašanji v književnosti.

O književnih raziskavah je sodil, da morajo sloneti na objektivnih zgodovinskih dejstvih, ne pa da so samo plod subjektivne intuicije. Resnična umetnost je bila zanj tista, ki je kakorkoli človečansko (humanistično) sporočilna in vznemirljiva ter obenem seveda karseda oblikovno izrazno dognana. Zgolj artistično, hermetično in po šokiranju hlastajočo literaturo je odklanjal.

Vse glavne značilnosti njegove znanstvene usmerjenosti so zastopane tudi v njegovih dveh

knjigah. V delu »Turgenjev in slovenski realizem« (Slovenska matica 1983), ki je za širšo izobraženske javnost prirejena doktorska disertacija, nadrobno razpravlja o prevodih tega ruskega pisatelja v slovenščino do konca prejšnjega stoletja, o odmevih njegove umetnosti v naši tedanji publicistiki in kritiki, zlasti pri Celestinu, o vplivih Turgenjeva na nekatere naše pisatelje, predvsem na Kersnika, in o opredeljevanju našega realizma (pod vplivom Turgerjeva) v smislu t. i. poetičnega realizma. Barbaričeva študija je doživela zelo ugodne odmeve tudi v tujini.

V monografiji »Josip Jurčič« (Partizanska knjiga 1986, zbirka Znameniti Slovenci) je ostal avtor v istem obdobju, le da tokrat ne gre za komparativno, temveč individualno obravnavo. Barbarič v sodobnem strokovnem, a dostopnem jeziku razpravlja o pisateljevem rodu in mladosti, o začetkih njegovega pripovedništva, o delih iz 2. pol. 60-let, zlasti o romanu »Deseti brat«, o Jurčičevem časnikarsko političnem delu z jugoslovansko idejo ter o njegovih poznejših literarnih spisih, končno pa označuje nazorske in oblikovne prvine njegovega ustvarjanja. Barbarič v knjigi večkrat poudarja ugotovitev, da je v Jurčiču več realističnih potez, kot mu jih je nekdaj priznavala slovstvena zgodovina.

Kot človek je bil dr. Štefan Barbarič izvirna, enkratna, neponovljiva osebnost. Njegova zunanja pojavnost je na prvi pogled razodevala naravnega, preprostega, odkritega in dobrodušnega človeka, ki so mu bile narejenost, sprenevedavost in zahrbtnost povsem tuje. Bil je nenavadno sposoben, razgledan, delaven in skromen, a kakor vsakdo izmed nas je pričakoval za svoje delo priznanje in ga je krivica, ki je je bil deležen, bolela. Krščanskemu svetovnemu nazoru, ki ga je spoznal za pravega, je ostal v vseh okoliščinah zvest, spoštoval je hkrati drugačno prepričanje sočloveka, ni pa mogel prenesti sebičnega in nečednega stremuštva. V slovenstvo, našo zemljo, jezik in kulturo, je bil strastno zaljubljen, a kot zemljepisno obrobnemu panonskemu Slovencu so mu bili ljubi tudi drugi jugoslovanski narodi. Hkrati je s svojo toplo ljubeznijo do ožje domovine družil široko kulturno svetovljanstvo, saj je iz študija, s potovanj in prek prijateljev dobro poznal zlasti francosko, nemško, madžarsko, slovaško in rusko literaturo in kulturo. Osebnost takšnih in tolikšnih kvalitet bomo zato poslej, ko je odšel iz naše srede, toliko bolj pogrešali.

Joža Mahnič

Primariju dr. Emanu Pertlu v spomin

Ob njegovi osemdesetletnici smo mu v našem koledarju za leto 1987 v kratkem prispevku izrekli priznanje za veliko delo, ki ga je kot njegov dolgoletni zvesti sodelavec opravil, omenili tudi njegovo mnogostransko publicistično dejavnost, velike zasluge, ki jih je imel pri svojem zdravniškem delu in vzgoji zdravstvenih sodelavcev. Osemdeset let je dočakal duševno svež in telesno čil, imel je še vse polno načrtov in mnogo nedokončanega dela ga je čakalo doma. Iz srca smo mu želeli in tudi pričakovali, da bo še vrsto let lahko neumorno delal. Toda Bog je sklenil drugače in poklical delavca iz svojega vinograda po plačilo.

Spomnimo se danes na spoštovanega primarija in dragega prijatelja ne le kot na vzornega, vestnega in naprednega zdravnika, gojitelja in tvorca slovenske zdravstvene besede, pisca strokovnih in poljudnih del, ljubitelja muzike, raziskovalca zgodovine zdravstva na Štajerskem, spomnimo se tudi na sočutnega, z vsemi trpečimi trpečega človeka, z vsem srcem predanega svojim bližnjim, svoji družini.

Rojen je bil blizu narodnostne meje na Kapeli. V zgodnji otroški dobi je spoznal revščino in trpljenje viničarjev in železarjev; to spoznanje je zbudilo v njem čut za revne in ponižane in dalo, da je ta občutek vse bolj rastel v njem. Leto dni je obiskoval meščansko šolo v Radgoni in doživljal kot Slovenec na lastni koži ponižanja, ki jih menda nihče ne more več pozabiti, tudi če bi hotel. Po nekaj več kot dvajsetih letih je, kot mnogo drugih, doživel po nemški zasedbi še hujše ponižanje in izgon iz domovine. In vendar nismo slišali iz njegovih ust besede sovraštva do naroda, čigar pripadniki so mu krivico prizadejali. O teh rečeh je govoril le, če ga je kdo naravnost vprašal. Po končanem študiju medicine in promociji v Beogradu je moral kar lep čas delati po bolnišnicah kot stažist in volonter zastonj, v tistih letih krize usoda skoraj vseh mladih zdravnikov. Ko se je končno ustalil v Mariboru, si ustvaril družino in postal specialist za kožne bolezni, je prišla nad družino usoda izseljenstva. V Srbiji je delal kot podeželski zdravnik. Doživljal je hude stvari pa tudi marsikaj lepega. O svojih doživljajih, zlasti zdravniških, je rad in veliko pisal, najraje o dogodkih, ki so se srečno končali. Najbolj dramatičnega od vseh je le mimogrede omenjal, ko je rekel, da mu je nekoč soproga rešila življenje. Tudi ona je skromno molčala in šele nedavno smo izvedeli, kako je z duhaprisotnostjo in odloč-

no besedo dosegla, da so ga četniki, ki so ga aretirali, na koncu vendarle izpustili.

Po vrnitvi v domovino je poln elana delal in ustvarjal, kot smo ob njegovi osemdesetletnici zapisali. Povem naj še, da je na svojem oddelku v bolnišnici vzgojil vrsto dobrih strokovnjakov, ki govorijo o njem z globokim spoštovanjem in posebej poudarjajo njegovo tovarištvo, pravičnost in poleg zagnanosti za delo še skrb za strokovno neoporečnost in natančnost pri prepoznavanju in zdravljenju bolezni. Z orkestrom, ki ga je »ustvaril«, je tudi nam, pasivnim uživalcem muzike, te morda najčudovitejše umetnosti, pripravil mnogo lepih trenutkov. Njegova plemenita soproga, hčerka lingvistka in sin psiholog žalujejo za soprogom in očetom, vzornim in plemenitim ter ljubečim, ki pa so ga bržčas v toplem družinskem krogu zaradi prevelike zagnanosti za delo nemalokrat pogrešali. Topel spomin naj ostane večen!

Janko Držečnik

Trije postržki

Brez krvavega ženskega davka

Leta 1940 je prišel k meni zaskrbljen, malone potrt moj sošolec iz gimnazijskih let in me prosil, naj se ga usmilim in naredim pri njegovi ženi umetni splav. Svojo prošnjo oziroma odločitev je utemeljeval predvsem s tem, da je njegova žena slabotna in da zato ne bi mogla zopetne nosečnosti, ko še prvi otrok ni niti eno leto star in je že sedaj tako težek, da ga ne more več dvigati. Sošolčeve gmotne razmere niti najmanj niso bile slabe, saj je imel za takratne razmere kar dobre dohodke.

Ko sem sošolcu čisto po zdravniško utemeljeval neumestnost njegove namere, me je opomnil tudi na takratno zunanje politično situacijo, ki je že hudo zaudarjala po smodniku, češ vsak trenutek utegne izbruhniti vojna in – kaj naj počnemo z nebogljenim dojenčkom, ko še prvi otrok niti shodil ni!

Svoje pomisleke in utemeljitve sem nazadnje še podkrepil s čisto človeškim argumentom – glej, sem mu dejal, morda bosta prav tega otroka najbolj vesela, ali vama pa bo kdaj celo edina opora?!

Sošolec je bil vidno prizadet in le s težavo je izustil – bom pač moral kam drugam, na tvojo pomoč sem kajpak najbolj računal...

Znova sva se srečala šele po vojni. Ves zadovoljen mi je dejal – prav si ravnal, amice (prijatelj), da takrat pri moji ženi nisi napravil umetnega splava! Sedaj sva z ženo presrečna, saj pa naju je nesreča hudo izučila: prvega otroka, sinčka, sva namreč izgubila, hčerkica pa je dražestno dekletce, ki nama je v veliko veselje. Naj ti tudi povem, da bi se midva rada odločila še za enega otroka, vendar je ginekolog ugotovil, da moja žena ne bo več mogla zanositi, čeprav bi si to oba še tako želela...

Nekaj let za tem je moj sošolec izhiral za jetrno boleznijo in je potlej njegova hčerka z dobro zaposlitvijo ostala zares edina opora svoji materi, ki ob sami skromni pokojnini po svojem možu le ne bi mogla izhajati, sama pa tudi ni imela poklica, niti ni bila kdaj zaposlena.

Dne 5. julija 1943 sem stal pred četniškim naglim sodiščem, češ da sem izdal neko četniško akcijo, ki se je prav zaradi moje izdaje izjalovila. Razjarjena četniška skupina je od svojega komandanta terjala mojo smrt. Življenje mi je rešila moja žena, ki so jo prav takrat privedli na zaslišanje; s svojim bistroumnim pričevanjem in navajanjem tehtnih argumentov, ki so jih potrdile tudi druge priče, je četniškega komandanta, bivšega jugoslovanskega oficirja poročnika, le prepričala, da jaz z meni naprteno izdajo nisem bil v nobeni zvezi. Bila pa je četniška praksa takšna, da so take pomiloščence, kakršen sem bil sam, prej ko slej likvidirali že zato, da so se četniški komandanti znebili neljubih prič. In tako sem moral vse do prihoda partizanov (konec leta 1944) venomer menjavati svoje bivališče in se potikati po raznih skrivališčih.

Že kmalu po tistem sojenju v Gornji Dobrinji je prišla k meni žena četniškega komandanta in me prosila, da napravim pri njej umetni splav. Kakor vsem drugim, sem tudi njej obrazložil, da je tak splav ubijanje in da jaz »kaj takega nisem nikoli delal in tudi ne bom, pa naj bi se z menoj zgodilo karkoli že.« Svetoval sem ji, naj gre v Užice ali v Čačak, saj njej, ženi četniškega komandanta, okupator prav gotovo ne bi delal nobenih težav.

Ta izjava je, razumljivo, moj položaj še samo poslabšala, da posihdob nisem imel več mirne minute.

Okrog leta 1970 sem se z avtobusom vračal iz Ljubljane v Maribor. Zraven mene je sedel mlajši, stasit moški, ki se mi je zdel nekam negotov, sodeč po njegovih kretnjah in pogledih, kakor bi z njimi hotel reči – rad bi se s teboj pogovarjal, a ne znam tvojega jezika. Nekje pri Slov. Konjicah ga končno le nagovorim – vi ste, kolikor se mi dozdeva, Nemec in bi se bržkone hoteli s kom pogovarjati, a se vam morda vsi tu zdimo preveč nedostopni. Neizmerno se je razveselil, da sem ga tako preprosto nagovoril in uganil njegove misli in razpoloženje. In tako sva se pogovarjala, ka-

kor je pač naneslo, vse do Maribora. Spoznal sem, da je mož na mestu, da niti najmanj ni zagrizen Nemec in da ima pravično in pravilno mnenje o nas. Zelo je bil navdušen nad Slovenijo, njenimi ljudmi in vsem, kar se pri nas dogaja. Sam je bil trgovskogospodarski strokovnjak in je poslovno potoval po naših krajih. V Mariboru sva si segla v roke, izmenjala vizitki in se pred hotelom »OREL« poslovila. Pri sebi sem dejal – izmenjanje vizitk je pač formalnost, kaj bi s tem!

Nekaj mesecev zatem me kličejo od predpoldanske vizite v pisarno, kjer mi povedo, da želi nekdo iz Nemčije z menoj govoriti. Le kdo neki bi to mogel biti, pomislim. In glej! Po telefonu se oglasi tisti potnik, s katerim sva se na avtobusu seznanila, ne da bi se bil takrat nadejal kakšne pomembnosti ali celó trajnosti najinega poznanstva. Nemalo začuden sem bil, ko čujem, kaj oni tam želi od mene. Potožil mi je, da imata z ženo že štiri otroke, pričakujeta pa sedaj že petega, da bi pa to le bilo preveč, saj tako velike družine ne bi mogel vzdrževati. Naj mu torej svetujem, kaj mu je storiti.

Odgovoril sem mu – glejte, vi ste na visokem položaju, da pa v Nemčiji taka družina ob vaših dohodkih ne bi mogla izhajati, zares ne verjamem. Zato vztrajajte in ne ubijajte! Morda še pomislili niste, da je postržek navadno najboljši otrok, ki šele prižge pravo luč v družini. Žalostno me je zdaleč od nekod zavrnil – sedaj pa res ne vem, kaj naj storim . . .

Na ta telefonski razgovor sem malone že pozabil, ko me čez čas preseneti lično opremljeno pismo iz Nemčije. Roke so mi nekoliko drhtele, ko sem odpiral lepo pismo, Lastnim očem pa nisem mogel verjeti, ko berem: Presrečni naznanjamo vsem sorodnikom, prijateljem in znancem, da nas je nevsakdanje nakljúčje obdarilo z rojenčkom, ki smo se ga iskreno razveselili, in vas prosimo, da delite našo srečo z nami, presrečnimi starši.

Ko sem se zbral, sem pomirjen, pa tudi sam srečen čestital družini v Nemčiji k njenemu postržku.

Od takrat prejemam vsa leta ob novem letu čestitke od mojega nekdanjega sopotnika, na koncu sleherne voščilnice pa še vselej pristavi – in alter Verbundenheit und dankbarer Erinnerug Ihr . . . (v stari povezanosti in hvaležnem spominu Vaš . . .)

Pa bi kdo k temu kaj pristavil ali nemara oporekal.

Razumljivo, saj bi bilo k temu še mnogo dodati. Nisem namreč edini zdravnik, ki je kaj takega doživel. Nisem pa tudi tako zakrknjen, da ne bi mogel razumeti, da nas je že toliko na svetu in da nas bo že kmalu celo preveč.

Le kaj storiti, da »po nagonu, strasti in poželenju ne bi bilo neljubih plodov?!«

Na to vprašanje nikakor ni lahko odgovoriti. Odgovor pa vsekakor dolgujemo – vsi.

Eman Pertl

S pričujočim člankom se uredništvo Mohorjevega koledarja z žalostjo v srcu poslavlja od svojega zvestega dopisnika, primarija dr. Emana Pertla. Tukaj objavljeni članek dovolj zgovorno prikazuje značaj pokojnika.

In memoriam

Leopold Jurca

Dne 24. februarja 1988 so se v koprski stolnici poslovili od prošta Leopolda Jurca: bili so to številni Istrani, Vipavci, Kopрčani, Tržačani, škofje, duhovniki in verniki. Poslovili so se od človeka izrednih zaslug za Cerkev, slovenski narod in kulturo, od značajnega moža z odprto in jasno besedo, pokončnega človeka. Velik in lep spomin na prošta Jurca so obudili s svojimi nagovori ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar v uvodnem nagovoru v mašo zadušnico, koprski škof Metod Pirih, poreško-puljski škof Ante Bogetić, Jože Cerkvenik iz Kopra in Julij Beltram, ki je govoril v imenu Sveta republike, obalnih in občinskih organizacij.

Pokojni Leopold Jurca se je rodil aprila 1905 v Braniku (Rihemberk). Po slovenski gimnaziji v Gorici in v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani, je študiral bogoslovje v Gorici. V duhovnika je bil posvečen v letu 1925. V hrvaški Istri je deloval 33 let, v Kopru pa 26 let. Bil je župnik v Trvižu pri Pazinu, v Beramu, Kašćergi, Zamasku, Pazinu in Kopru, bil je prošt v Pazinu in Kopru, dekan v Pazinu in Kopru, v Pazinu ravnatelj pazinskega semeníšča, spiritual bogoslovcev, profesor pastoralke, liturgike in patrologije in še celo vrsto drugih služb in funkcij je opravljal.

Jurca je bil tudi pisec nabožne literature v hrvaških in slovenskih revijah ter verskih časnikih. V Družini je izhajal njegov podlistek »Moja leta v Istri pod fašizmom«, ki je leta 1978 izšel tudi v knjižni obliki. V italijanščini je pisal le spomenice oblastem v času najhujšega fašističnega pritiska na Istrane. Bil je član številnih društev, papež Pavel VI. ga je imenoval za hišnega prelata, Izvršni svet SRS ga je sprejel med člane Sveta republike zaradi posebnih zaslug v boju za narodnostne pravice hrvaškega in slovenskega naroda

v Istri ter za osvoboditev in priključitev hrvaške in slovenske Istre k matični domovini SFRJ Jugoslaviji.

S posvečenim darom duhovništva, s katerim je velikodušno živel skoraj šestdeset let, kljubujoč preizkušnjam in preganjanjem v času fašizma, v viharnih letih zadnje vojne in po njej, je živel z duhom Cerkve, z mislijo evangelija. Z govorico in pisano besedo, s stanovskimi govori z mlade, za može in žene, z duhovnimi vajami in ljudskimi misijoni, s predavanji in verskimi prireditvami je ljudi učil, prebujal, vzgajal in vodil. Pisal je spomenice na cerkveno in takratno civilno oblast, v katerih je dokazoval, da se mora krščanski nauk in evangelijsko oznanilo po božjem, naravnem in cerkvenem pravu oznanjati v materinem jeziku. Hrvatom, Slovencem in Italijanom je dopovedoval, da sta vera in narodnost veliki dobrini in da božja ljubezen vse povezuje v eno samo družino. Odklanjal je vsako narodno nestrpnost in vsako razlikovanje med ljudmi različnih narodnosti. V odločilnih povojnih letih se je potegoval za pravično razmejitev. V tričlanski istrski delegaciji, ki se je srečala z mednarodno komisijo za razmejitev med Italijo in Jugoslavijo, je bil tudi Jurca. Nočni pogovor s to komisijo v marcu 1946, je bil odločilen, da sta Istra in Slovensko Primorje dokončno prišla v okvir nove Jugoslavije. Z vsem svojim narodnim, verskim, vzgojnim in kulturnim delom si je pokojni Leopold Jurca postavil trajen spomenik med Slovenci in Istrani.

Marko Levstik

Marko Levstik je bil župnik in dekan v Šmarju pri Ljubljani. V noči od 5. na 6. april 1988 je vlomilec-morilec vlomil v župnišče v Šmarju, napadel župnika, ki je za posledicami zunanjih in notranjih krvavitev umrl.

Ob tem zločinu odkrivamo, kar pač ni nobena novost, kako nasilje vseh vrst postaja vsakdanjost, z nasiljem se moramo učiti živeti, če to hočemo ali ne. Če smo se doslej dolgo ponašali z relativno varnostjo, češ da se pri nas kaj takega ne more zgoditi ali da se ne bo zgodilo, pa smo priča, kako nasilje čedalje pogosteje vdira tudi v našo vsakdanjost in da so posamezni pljuski slapov nasilja pordečili tudi našo resničnost. Nasilna smrt v župnišču na pragu Ljubljane, je samo eden od znakov nasilja, ki vse bolj postaja naš vsakdanjik, o čemer nas prepričujejo tudi pogosta poročila o vlomih, ropih, posilstvih in drugih oblikah nasilja. Nekdo je ob umoru župnika Levstika zapisal: Kaže, da je tudi našo deželo tok potegnil za seboj in prav lahko se zgodi, da se bodo občasni pljuski nasilja spremenili v slapove. Takrat nam Bog pomagaj!

Štefan Tonki – Venceslav Sejavec

Bravci predvojne mohorske Mladike se ga spominjamo kot rednega sodelavca te revije, saj je v letih od 1927 do 1938 redno objavljal svoje pesmi. V svojih najbolj zrelih in ustvarjalnih letih je izdal osem pesniških zbirk. Velik del njegovih pesmi je posvečen usodi slovenskega naroda na Primorskem.

Pesnika in duhovnika Štefana Tonklija nam je dal Kobariški kot, pokrajina med Stolom in Mijo, kjer izvira Nadiža. Rodil se je v Breginju 15. decembra 1908. Kot otrok je doživel prvo svetovno vojno. Breginj so zasedli Italijani, ljudje pa so morali v izgnanstvo daleč v Italijo, v izropane domove so se vrnili leta 1917. Gimnazijo z maturo je Tonkli opravil v škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano, bogoslovje je končal v Gorici, potem pa kaplanoval in župnikoval po raznih župnijah na Krasu. Kot župnik v Brestovici je dobil v soupravo tudi Jamlje, kjer je njegov prednik župnik Bressan vpeljal v cerkev italijanščino. Ko je v Jamlje prišel Tonkli, je že prvo nedeljo bilo spet vse slovensko, branje in petje. Na Grahovem v Bački grapi je prišel v spor s fašističnimi veljaki. Vojno je preživel na Grahovem, leta 1946 se je preselil v Gorico, kjer je pripravljal dijake za semenišče. Potem je odšel v Argentino za 15 let. Vrnil se je leta 1964 in dobil župnijo Mavhinje, ki jo je upravljal do leta 1975, ko je odšel v pokoj. Umrl je 3. septembra 1987. Sedaj počiva v duhovniški grobnici na goriškem pokopališču.

Miha Maleš

V 85. letu življenja je konec junija 1987 umrl slovenski slikar, grafik, ilustrator, umetniški organizator, založnik in publicist, kamniški rojak Miha Maleš.

Svojo umetniško pot je Maleš začel na kiparskem oddelku umetno obrtne šole v Ljubljani, nadaljeval pa študij na Umetnostni akademiji v Zagrebu in na Dunaju, njegov pravi umetniški razvoj pa se je začel na grafični specialki v Pragi, kjer je diplomiral leta 1927. Njegova zgodnja dela so poetično navdihnjena in prežeta z mladostno sanjavim erotičnim lirizmom. Maleševa umetniška ustvarjalnost se dviga po kvaliteti in raste po obsegu. Leta 1936 je izdal knjigo lesorezov in linorezov, že pred tem je izdal v bibliofilski izdaji (1929) Rdeče lučke ali risbe o ljubezni. V zbirko je zajel razpoloženje mladostnih sanj, mlade ljubezni, njenih hrepenenj in razočaranj. Izdajal je revijo Umetnost, prvo slovensko periodično publikacijo te vrste. Poleg omenjenih je izdal več grafičnih map, med njimi bibliofilski Prešernov Sonetni venec. Bil je slikar, freskant, ilustrator, slikal je na steklo in keramiko, znani so njegovi

številni ex librisi. Umetnostni zgodovinar Karel Dobida je v predvojni Mladiki pozorno spremljal Maleševo ustvarjanje. Za knjigo Avgusta Pirjevca Slovenski možje je Maleš naredil vrsto odličnih lesorezov. Maleševe razstave so segle od Prage in Zagreba, do Pariza in Züricha; njegova retrospektiva je bila postavljena leta 1974 v ljubljanski Moderni galeriji. Z darilno listino je večino svojih del zapustil kamniškim rojakom in zdaj to bogato volilo rodnemu mestu lahko občudujemo v Maleševi galeriji v Kamniku. Tako bo Maleševa umetnost lahko govorila tudi prihodnjim rodovom, saj zanjo veljajo besede: ARS LONGA – VITA BREVIS – Življenje mine, umetnost ostane.

Riko Debenjak

Riko Debenjak se je v slovensko kulturno zavest zapisal kot slikar, kot nenavadno uspešen likovni pedagog, strog in natančen, toda hkrati širok in spodbuden, predvsem pa kot začetnik moderne slovenske eksperimentalne grafike in dobri dve desetletji vodilni umetnik v barvni jedkanici in akvatinti. S temi besedami je eden izmed vplivnih slovenskih kritikov na splošnem označil Rika Debenjaka kot umetniškega ustvarjalca.

Slovenski umetnik Riko Debenjak je bil rojen 8. februarja 1908, umrl pa je 26. decembra 1987. Velik del njegovega umetniškega ustvarjanja motiviko mnogih njegovih del so oblikovala domača tla, posebno Kras in Istra. Z barvno akvatinto Kraška kariatida se je Debenjak potrdil kot najzanimivejši grafični ustvarjalec. Prikupne so njegove Panjske končnice, izvedene v barvni litografiji, prvi grafični tehniki, v kateri se je poskusil z barvo. S to serijo barvnih litografij je v slovenskem likovnem prostoru dobila grafika novo veljavo, stopila je na pot, ki je privedla do vrhunskih dosežkov tako imenovane Ljubljanske šole in je veliko prispevala k uveljavitvi slovenske likovne umetnosti v svetu. Ustvarjal je v različnih grafičnih tehnikah, veliko eksperimentiral in dosegel tehnično popolnost v barvnem tisku. Leta 1977 je umetnik rojstnemu kraju Kanalu podaril velik del svojega umetniškega opusa za novo, po njem imenovano Galerijo Rika Debenjaka. Kot vrhunski grafik je Debenjak sodeloval na vseh najpomembnejših svetovnih grafičnih razstavah in prejel vrsto nagrad (Tokio, Krakow, Sao Paolo, Aleksandrija).

Za Mohorjevo družbo je leta 1951 opremil in ilustriral 5. zvezek Meškovih mladinskih spisov Mladim srcem.

Jože Dolenc

Mik Kriegl (1905–1988)

»Umrl je mož, kje tak je še med nami . . .«. Tako je z bolečino v srcu pomislil marsikateri od mnogih koroških Slovencev, ki so se v nedeljo 19. junija popoldne zbrali v Zahomcu, da bi k zadnjemu počitki spremili uglednega, od vseh spoštovanega in daleč zunaj Ziljske doline znanega Krieglovega očeta.

Bil je trden kmečki gospodar, zraven pa kulturni in javni delavec, zaveden Slovenec in globoko veren mož. Komaj 24 leten je moral po prerano umrlem očetu prevzeti posestvo. Mati mu je umrla še kot otroku. Mladost mu torej ni bila lahka, vendar se je rad spominjal otroških in fantovskih let, ki jih je preživljal v času, ko je življenje v ziljskih vaseh bilo še tradicionalno, prepleteno z domačimi šegami in pesmimi. Od babice se jih je veliko zapomnil in s **šfani,** tovariši istih let, prepeval pod vaško lipo v Zahomcu, ki jo je zasadil še njegov ded. Že zgodaj je spoznal, da gmotne dobrine niso bistvene za srečo, da je človek brez duhovnega življenja, brez kulture okrnjen. Prava kultura pa mora imeti korenine le v domači zemlji, v domačem izročilu.

Glasbeno nadarjen je s 17 leti ustanovil v vasi tamburaški zbor, ki je v hudih časih nacizma seveda umolknil, a ga je po vojni obnovil. Ko je videl, kako pridobitve moderne civilizacije odrivajo domače izročilo, se je z vso vnemo zavzel zanj. Zato je v svoji hiši ohranil staro pohištvo, skrinje, orodje, posodo. Na oknih Krieglove domačije so vedno cveteli samo domači ziljski nageljni. Sčasoma je hiša postajala majhen muzej, ne da bi učinkovala suhoparno muzejsko. Gospodarjeva močna osebnost je širila okrog sebe toplo domačnost in izžarevala ljubezen do vsega slovenskega, koroškega, ziljskega.

Šege, ki jih je doživljal v otroških letih, je skušal ohranjevati žive, žal mu je bilo za vsako, ki se je izgubila. Mlajše sovaščane je opozarjal na izročilo, jih učil po zahomsko **šafati,** koledovati, peti. Vedel je, da vsega ni mogoče ohraniti živo, pa si je zato zapisoval. Celovškemu radiu je bil reden sodelavec z oddajami o ziljskih šegah. Pripovedoval je o njih v mehki, pojoči ziljski govorici, ki jo je ljubil iz vsega srca in se vedno trudil govoriti prav po ziljsko. Raziskovalcem koroškega ljudskega izročila je veljal za najboljšega poznavalca Ziljske doline in je za njen spodnji del to nedvomno tudi bil. K njemu so se zatekali vsi, ki so se poklicno ali ljubiteljsko zanimali za gmotno in duhovno kulturo Ziljske doline in vsakomur je postregel s svojim znanjem. Vedno je bil prijazen, veder, domač, da je bilo prijetno pokramljati z njim.

Nikoli se ni obotavljal zapeti, kadarkoli smo se v času raziskovanja ziljskega glasbenega izročila

oglasili pri njem. Vesel je bil, da se bodo pesmi, ki jih je znal, ohranile na zvočnih posnetkih, v zapisih in na sporedu rožanskega pevskega zbora. Z njim je tudi pripravil odrsko obnovitev ziljskih svatbenih šeg, ki so – postavljene skupaj z domačimi plesi na Plicovi domačiji v Mostah pri Brdu – pomenile pravi kulturni dogodek za Ziljsko dolino.

Pri vsem tem pa je našel čas tudi za družbeno dejavnost. Ne samo, da je z nasveti pomagal mladim gospodarjem, ki so se zatekali k njemu, izkušenemu. Do zadnjega je bil v odboru posojilnice, pomagal urejati zadeve vaške soseske in bil čez petdeset let ključar domače bistriške župnije, ki jo je tudi denarno podpiral. Zanj so dobesedno veljale pesnikove besede, da je delal, kar je mogel, ne samo, kar mu je »veleval stan«.

Temelj njegovega življenja in delovanja je bila globoka, trdna vera, ki jo je poglabljal z molitvijo, iskreno in vneto, ker ni bil samo nedeljski kristjan. Ker je ljubil Boga in jemal krščanstvo zares, je ljubil svojo domovino, svoj narod, svoj jezik. To so bile zanj vrednote, ki se jih človek kristjan ne sme odreči tudi za ceno žrtev. Bil je pokončen mož, ki ni poznal občutkov manjvrednosti zaradi svojega slovenstva, čeprav je spoštoval vsako drugo narodnost.

Veličasten je bil njegov pogreb in poslovilne besede zastopnikov obeh organizacij koroških Slovencev ter domače vasi. Izzvenele so v opomin, naj bi bilo življenje Krieglovega očeta zgled njegovim rojakom. Besede zahvale so bile hkrati obljuba in zagotovilo zvestobe domačemu izročilu. Vsi, ki smo se zbrali ob grobu Mika Kriegla, smo čutili, da tako življenje ne more miniti brez sledu, ne more biti zaman, da mora najti posnemovalce, ki bodo kljub drugačnim razmeram, kljub težavam znali biti enako trdni kristjani in zavedni, neomahljivi ziljski, koroški Slovenci.

dr. Zmaga Kumer

Mnogo besed je, mnogo besed,
a sredi vseh je ena;
sredi sveta
tako sama kot ta
res ni nobena, nobena

(S. Kosovel – Pesem)

Minilo je 60 let od razpusta društva Akademski Orel

Telovadna panoga izobraževalnega dela mora postati last celega naroda

(Dr. J. E. Krek, 1906)

Akademski Orel (AO), telovadno društvo katoliških študentov Univerze v Ljubljani, ki gá je vodil Pino Mlakar (pozneje koreograf mednarodnega slovesa), si je v drugi polovici dvajsetih let močno prizadeval, da bi posodobil in oplemenitil način telovadbe v orlovski organizaciji. Telovadba naj bo namenjena človeku, njegovim potrebam in željam, ne pa interesom organizacije, je bilo napredno stališče študentov. Trije člani AO so študirali na Visoki šoli za telesno vzgojo v Berlinu. Njih cilj je bil, da bi se strokovno usposobili za oblikovanje kar najbolj učinkovite telovadbe in za poučevanje raznih športnih panog.

AO ni bil samo telovadno društvo, njegovi člani so bili prijatelji in somišljeniki Edvarda Kocbeka, pripadniki mladinskega gibanja, čigar glasilo je bilo Križ na gori. O tej reviji je dr. Aleš Ušeničnik, »avtoriteta pravovernosti« na Slovenskem zapisal, da jo prelistava vselej s čudno mešanimi čustvi veselja in strahu. Skrbi ga, ker gre za tako mlade in neizkušene ljudi, ki modrujejo z veliko lahkoto prav o vsem. Zdi se mu tudi, da je mladina preveč samozavestna in premalo poučna, v svojem pogumu tudi premalo ponižna. Morala bi poslušati tudi sodbe starejših, ki ji hočejo dobro.

V okoliščinah nezaupanja je prišlo leta 1929. do usodnih nesporazumov med predsedstvom Jugoslovanske orlovske zveze in med društvom visokošolcev, skratka, do razpusta AO. Še istega leta pa je kralj Aleksander razpustil tudi Jugoslovansko orlovsko zvezo, ker se ni podredila določilom Zakona o ustanovitvi Saveza Sokola Kraljevine Jugoslavije.

Južni Sokol – prvo telovadno društvo na Slovenskem

Ob 60 letnici razpusta Akademskega Orla, katerega član sem bil, se mi zdi primerno obuditi spomin na čase, ko na Slovenskem še ni bilo športa in je bila telovadba med ljudstvom vse bolj priljubljena.

Prvo telovadno društvo, imenovano Južni Sokol, so ustanovili v Ljubljani leta 1863. Prvotno so telovadili največ na drogu in bradlji, nastopali so tudi s prostimi vajami, to je z gibalnimi sestavami ob spremljavi glasbe. Telovadili so samo moški, telovadbo za ženske so uvedli šele leta

1897. Svoje prireditve so popestrili s prvinami sabljanja, vajami s kiji in palicami, atraktivnimi skupinami (piramidami), živimi slikami in podobnim. V slavnostnih pohodih so nosili enotne kroje, rdeče srajce in čepice s ptičjim peresom. Izdali so prvo slovensko knjigo Nauk o telovadbi, pri kateri je terminološko sodeloval Fran Levstik.

Prvi dve desetletji je propagiral telovadbo med Slovenci predvsem Ljubljanski Sokol (naslednik Južnega Sokola), leta 1882. so ustanovili sokolsko društvo v Trstu in Mozirju, pozneje pa še v Gorici, Novem mestu, Prvačini, Celju, Zagorju. Tako se je število društev v prvih štirih desetletjih povečalo na 14.

Telovadili so po sistemu voditelja čeških Sokolov dr. Miroslava Tyrša (1832 – 1884), ki je uveljavil pravila natančnega in poenotenega gibanja. Med ljudstvom so bili sokolski nastopi vse bolj priljubljeni: korakali so v slikovitih krojih po taktih godbe na pihala, nosili so bogato vezene prapore, peli so domoljubne pesmi, njih prihod je že od daleč oznanjal zbor trobentačev. Pomembno je bilo sodelovanje na ljudskih taborih, potrebno pozornost pa so posvečali tudi družabnemu življenju, ko so bile na sporedu pevske točke, kratke igre, recitacije, nagovori. Poveselili so se zlasti na tradicionalnih Miklavževih večerih, silvestrovanjih in maškeradah.

V strokovnem pogledu je ostala telovadba bolj ali manj na začetniški stopnji vse do nastopa dr. Viktorja Murnika (1874 – 1964), ki je temeljito proučil češki telovadni sistem dr. Miroslava Tyrša, se seznanil tudi z nemško telovadbo in švedsko gimnastiko ter prenesel težišče dejavnosti v telovadnice. Sam izvrsten telovadec, je Murnik vzgajal vaditelje Ljubljanskega Sokola, ki so pomagali tudi drugim društvom. Pozornost so posvečali tudi tekmovalni telovadbi. V preporodni dobi, ki je trajala nekako od 1894 do 1904, so razmere tako dozorele, da so priredili julija 1904 vsesokolski zlet v Ljubljani, na katerem je pri prostih vajah članov nastopilo 365 Čehov, 215 Slovencev in 60 Hrvatov. To je bil prvi skupni telovadni nastop treh slovanskih narodov.

Vse od začetka je bila vodilna ideja slovenskih Sokolov prebujanje narodne zavednosti in odpor proti potujčevanju, ki je bil občuten zlasti s strani nemških uradnikov. Strankarske in svetovnonazorske razprtije so se začele šele z razmejitvijo politikov na napredne in narodno katoliške. V vodstvu sokolskih društev so prevladali politiki liberalne stranke, kar je rodilo odpor pri manjšem delu članstva, zlasti pa pri nasprotni stranki.

K temu naj dodam, da sem poznal veliko Sokolov, in da moram zlasti o izobražencih povedati, da so imeli spoštljiv ali vsaj toleranten odnos do krščanstva, bili pa so nasprotniki klerikalizma.

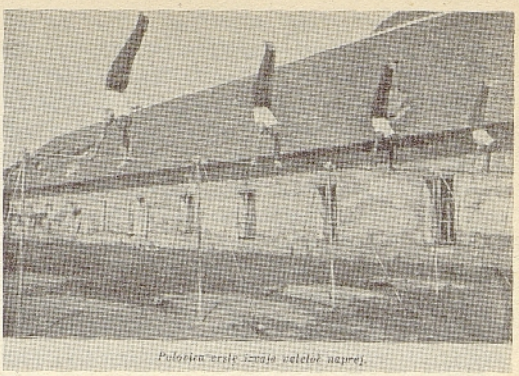

Pulorten-erste zerate veletet naprej

Orlovska organizacija je nastala iz telovadnih odsekov SKSZ

Prizadevanje katoliških krogov, da v Sokolu ne bi prevladalo liberalno vodstvo, ni rodilo uspehov. Zato so začeli misliti na novo telovadno organizacijo. Leta 1905. so ustanovili na Jesenicah prvo katoliško telovadno društvo. Istega leta je bilo v Mariboru veliko zborovanje (1500 udeležencev!) Slovenske krščanske socialne zveze (SKSZ). Na tem zborovanju je dr. Anton Korošec izjavil: »SKSZ je načelno prijateljica telovadbe; priporoča svojim društvom, da ustanove telovadne odseke. Z že obstoječimi telovadnimi društvi bodo naša društva živela v prijateljskih odnosih, če v njih ne vlada našim načelom sovražni duh.«

Pomembna je tudi izjava predsednika SKSZ dr. Janeza Evangelista Kreka: »Neumno nam je izbirati telovadnim društvom nova imena in monturo (uniformo). Sokoli bodimo, pravila in obleka, vse sokolsko. Čemu konkurenca? Mi se samo ne vdamo primesi liberalnih akcij, ki se sili med Sokole, smo pa za idejo, kakršna je vzrasla – žal po nemškem vzoru – med Slovani, sprejemamo jo celo, kakršna je. Vsak pameten človek bo prišel do zaključka, da je to najbolje.«

Člani Akademskega Orla na taborjenju (Hvar 1929)

Glede omenjenega »nemškega vzora« naj dodam, da so dejansko Nemci prvi uvedli telovadbo – v Berlinu so telovadili že leta 1811. Telovadna društva imenovali so jih Turnverein, so ustanavljali tudi v Avstro-Ogrski državi, pa celo na Slovenskem (Ljubljana, Maribor, Celje, Celovec, Gorica, Ptuj, Jesenice). Razen nemških priseljencev so telovadili v vseh društvih tudi tisti Slovenci, ki so se vdali ponemčevanju – imenovali so jih nemčurji.

V društvih SKSZ so imeli igralske, pevske, tamburaške in druge odseke. Prirejali so izlete in veselice – leta 1906. so začeli ustanavljati tudi telovadne odseke. Ko so 12.XI. istega leta odprli v Ljubljani v hotelu Union svojo prvo telovadnico, je dr. J. E. Krek v slavnostnem govoru izjavil: »Upam, da boste iz Ljubljane zanesli zanimanje tudi v širše narodne sloje. Telovadna panoga izobraževalnega dela mora postati last celega naroda!« Odziv med ljudstvom zlasti med kmečko mladino je bil izredno dober, telovadne odseke so začeli ustanavljati tudi na podeželju. Tik pred prvo svetovno vojno je bilo na Kranjskem že 105 orlovskih odsekov, na Goriškem 29, Štajerskem 26, Koroškem 5, Tržaškem 3.

Od Sokolov so se Orli razlikovali po idejni usmerjenosti in prosvetni dejavnosti, sicer pa so prevzeli isti način telovadbe, tekmovanja in javnih telovadnih nastopov. Odločili so se tudi za isto slavnostno oblačilo (kroj), razlika je bila samo v čepici (orlovske čepice so bile na vrhu rdeče, sokolske črne). V telovadbi na drogu in bradlji so Orli lepo napredovali, zaostajali pa so v prostih vajah, ker so imeli premalo strokovno izobraženih vaditeljev. Prednost pa je bila v tem, da Orli niso bili vezani na Tyršev sistem telovadbe in so bili tako svobodni v iskanju boljšega načina. Dva orlovska vaditelja, France Koblar in Maks Peterlin sta se kot visokošolca že leta 1913. vpisala na dunajski univerzi v tečaj za telovadne učitelje, zaradi vojne pa sta morala študije prekiniti. France Koblar je že kot študent kritično pisal o prostih vajah: »Jaz vidim v prostih vajah nekaj simboličnega, ne samo poljubno sestavljene gibe . . .« Isto misel je deset let pozneje uresničeval Pino Mlakar najprej v Dijaškem Orlu v Mariboru in pozneje v Akademskem Orlu v Ljubljani. Zanimivo, da sta se oba kritika tradicionalne telovadbe, Koblar in Mlakar, znašla v novi Jugoslaviji kot redna profesorja na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo.

Glede ženske telovadbe je bilo prvotno nekaj predsodkov, kmalu pa so se Orlice že lahko udejstvovale v prostih vajah. Zaradi takratnih nazorov o oblačenju (ženske so še okrog 1910. leta smučale in igrale tenis v dolgih krilih) so proste vaje kot telovadba le malo zalegle.

Orli so izdajali Mladost, časopis za izobrazbo, vzgojo in organizacijsko povezanost. Sodelavci Mladosti so posvečali posebno pozornost verski vzgoji, pripravam na velike prireditve, vprašanjem telovadbe in tudi vprašanjem zdravega načina življenja (boj proti alkoholizmu, kajenju).

Posebnost Orlov so bili fantovski večeri, ko so se skupno izobraževali. Med drugim so obravnavali Zlato knjigo, ki jo je za vzgojo Orlov napisal France Terseglav. Očitno pa pisec ni bil navdušen za telovadbo, kar lahko sklepamo po vsebini, ko piše: »Telovadnica ni kraj, kjer bi se bahali s predrznimi vajami, ampak kraj, kjer je vsakomur dano vaditi se v pokornosti, smislu za red in snago, točnosti, veselosti duha.« Ubogljivosti, redu in disciplini so bile namenjene tudi tako imenovane redovne vaje (ekserciranje), ki so bile potrebne za množične pohode, med članstvom, posebno med mladino, ki se je navduševala za šport, pa niso bile priljubljene.

Slovenski telovadci so bili med najboljšimi na svetu

Orodna telovadba, ki je zajemala vaje na drogu, bradlji, konju in krogih, je bila pri Slovencih v letih po prvi svetovni vojni skoraj tako popularna, kakor danes smučanje. Pripadniki Sokolov in Orlov so bili ponosni na svoje telovadce, ki so nastopali na večernih prireditvah na tako imenovanih telovadnih akademijah in na mednarodnih tekmah. Značilno pa je, da Sokoli in Orli niso nikoli drug z drugim tekmovali. Med obema organizacijama je bilo nekaj, kar spominja na železno zaveso.

Za sestavo jugoslovanske reprezentančne vrste za olimpijske igre v Parizu (1924) smo si želeli Orli izbirno tekmovanje, politiki pa na to niso pristali. Res je, da so imeli Sokoli več vrhunskih telovadcev, Orli pa manj, vendar bi vsaj dva, Ivo Kermavner in Jože Hvale sodila v telovadno reprezentanco Jugoslavije in bi bil uspeh v Parizu še boljši. Veliko navdušenje je zavladalo po Sloveniji in Jugoslaviji, in telovadci smo nosili glave bolj pokonci, ko je prispela iz Pariza nepričakovana novica, da je Leo Štukelj, član Sokolskega društva v Novem mestu, dosegel na olimpijskih igrah dve zlati kolajni: prvo za zmago v mnogoboju, drugo za zmago na drogu. Tako je bil tudi formalno priznan kot najboljši telovadec v svetovnem merilu.

Posebna tekmovanja v telovadbi na orodju in v mnogobojih (ki so vključevali nekatere zvrsti atletike) je prirejala tudi Mednarodna liga katoliških zvez za telesno vzgojo, ki je imela svoj sedež v Parizu. Slovenski Orli so z najboljšimi uspehi nastopali na mednarodnih tekmah v Strassbourgu (1921) in Brnu (1922), prav posebno temeljito pa

so bili pripravljeni za tekme v Rimu (1926). Prvič so bile na programu simultane vaje, ko so morali po štirje telovadci skladno vrteti veletoče na štirih drogovih in delati skladne vaje po štirje na bradljah, konjih in krogih. Očitno pa je bilo, da je bil fašistični režim v Italiji obveščen o odlični formi slovenskih telovadcev, zato jim je preprečil tekmovanje v Rimu – prireditev je bila na vsem lepem odpovedana. Največji tekmovalni uspeh pa pomeni udeležba na Svetovaclavskih dnevih orlovstva v Pragi (1929). Vrsta Jugoslovanske orlovske zveze je dosegla prvo mesto pred Čehoslovaki, Francozi, Belgijci in Nemci. V tekmovanju posameznikov sta dosegla Ivo Kermavner prvo mesto, Drago Ulaga pa drugo.

Razpust Akademskega Orla

Ne glede na vidne uspehe na področju tradicionalne telovadbe so se med orlovsko mladino oglašali posamezniki, ki so želeli manj formalizma, drila in parad, zato pa več ustvarjalne svobode in športne aktivnosti v naravi. Med tem ko je vodstvo Orlovske zveze uvajalo tekmovanja v redovnih vajah (ekserciranju), so nekateri orlovski odseki na lastno pobudo prirejali tekmovanja v teku na dolge proge, razne štafetne teke, smučarska tekmovanja, plavalne tečaje, taborjenja in podobno.

Dijaški Orel v Mariboru je prirejal svojevrstne akademije, na katerih so gledalci prvič videli simbolične sestave Pina Mlakarja. Naš takratni čustveni odnos do zasužnjenih koroških in primorskih Slovencev je prihajal do izraza tudi na akademijah. Ob petju moškega zbora so dekleta v črnem prvič plesala žalostinko Gor čez izaro. Fantje so nastopili z borbeno sestavo ob recitaciji pesmi Tržaškim bratom. Imeli smo svoj pevski zbor, bili smo tudi pohodniki. Nekoč smo z drobižem v žepu (večinoma smo bili otroci revnih staršev) prehodili jadransko obalo od Sušaka do Dubrovnika, urili smo se v plavanju in utrjevali s hojo ter se delno preživljali s petjem

Prihod mariborskih študentov na univerzo je pomenil za Akademskega Orla obnovitev dejavnosti. Odborniki Jugoslovanske orlovske zveze, čeprav bolj ali manj konzervativni, so prvotno s simpatijami spremljali delo mladih, zlasti vaditeljsko pomoč na raznih tečajih za telovadbo in atletiko. Trem članom je Zveza odobrila štipendije za študij telesne vzgoje in športa v Berlinu. O počitnicah sva s Pinom Mlakarjem sestavila sodobne proste vaje, ki so bile obvezne za vse orlovske odseke. S posebnim spoštovanjem sem hodil k monsinjorju Stanku Premrlu in mu demonstriral vaje, da je lahko napisal ustrezno glasbeno spremljavo.

V strokovnem pogledu ni bilo težav, pač pa so imeli vodilni odborniki Zveze pomisleke pred mladinskim gibanjem in pred tistimi vodilnimi študenti (Kocbekom, Furlanom, Stanovnikom in drugimi), ki so bili hkrati križarji in orli. Pozorni so postali na Aleša Stanovnika, ki je na dijaškem zborovanju izjavil: »Naša društva so samostojne organizacije, neodvisne od političnih strank . . . in tudi nimajo namena vršiti političnih nalog.« Na velikonedeljskem študentovskem zborovanju so mariborski bogoslovci kritizirali industrijalce in gospodarstvenike, ki izrabljajo krščanstvo v svoje kapitalistične namene. V reviji krščanskih socialistov Ogenj so pisci nastopali proti loteriji za gradnjo orlovskega stadiona v Ljubljani, smešili so tudi telovadsko disciplino in podobno. Akademski Orel je obsojal neumestne napade na delo Orlov, vendar ne tako, kakor bi predsedstvo Zveze želelo. Kocbekovo izjavo v Ognju, da je vsak krščanski socialist v katerikoli organizaciji prižigalna vrv, ki vodi do smodnika, je predsedstvo JOZ ocenilo, da ima vlogo prižigalne vrvice v Orlovski zvezi Akademski Orel.

Spričo teh kritičnih pojavov, značilnih za mladinsko gibanje, je bilo predsedstvo JOZ zaskrbljeno, tem bolj, ker so bili med člani AO in njegovimi prijatelji tudi najvidnejši Križarji. Prof. Ernest Tomec, član predsedstva, je od vsega začetka prevzel nalogo, da bo bedel nad početjem Akademskega Orla in njegovo delo pravilno usmerjal. Kot zvest in prepričan privrženec načel dr. Antona Mahniča se je veliko pogovarjal s posameznimi člani in hotel uveljaviti prakso, da bi hodil na sestanke in bil o vsem informiran, na kar pa AO ni pristal. Ko se je končno prepričal, da ne more odtujiti študentov od mladinskega gibanja, je začel zbirati gradivo za disciplinski postopek. Dodam pa naj, da prof.Tomec ni bil politični karierist ali kaj takega, bil pa je odločen privrženec hierarhije, reda in discipline. Ni razumel mladine, ki v svojem ustvarjalnem nemiru, ko se zavzema za boljši svet, včasih tudi pogreši in prehiteva naravni razvoj.

Na nesrečo se je zgodilo še to, da je Akademski Orel na svoji akademiji (1928) nastopil s koreografsko kompozicijo, imenovano Telovadne vaje in coda. V prvem delu je bila prikazana moderna gimnastika, v drugem delu pa stare proste vaje, pretirano strumno izvajane ob čitalniški spremljavi klavirja. Namen avtorja Pina Mlakarja je bil nazorno prikazati razliko med pravo telovadbo, ki ustreza potrebam človeka in med tisto, ki je preračunana na ploskanje gledalcev. Predsedstvo je smatralo, da gre za smešenje že uveljavljene telovadne prakse. Akademski Orel se je branil, skliceval se je na stremljenje sodobnega človeka, ki si želi enostavnosti in ne izumetničenosti, veselja in ne pesimizma, predvsem pa več

umetniškega gledanja tudi v telovadbi. Skliceval se je na svoje delo: v treh letih obstoja je priredil tri akademije z izvirnimi programi, 14 dnevni gimnastični tečaj, tri štiritedenske taborne tečaje, devetdnevni smučarski tečaj, 46 fantovskih sestankov s predavanji in 90 predavanj na raznih tečajih. Ne glede na vse to je bil AO razpuščen, člani pa pozvani, da se vključijo v druga orlovska društva.

Akademski Orel pa ni klonil. Objavil je obsežno Spomenico, namenjeno vsem orlovskim družinam in slovenski katoliški inteligenci. Tudi posamezni orlovski odseki so objavljali svoja stališča – nekateri v prid AO, nekateri proti. Razsodišče, ki ga je vodil univ. prof. dr. Matija Slavič, je imelo težko delo. Končno je moralo obveljati stališče predsedstva JOZ in AO ni mogel več delovati kot orlovski odsek.

Še istega leta je izšla decembra zadnja številka Mladosti, glasila slovenskih Orlov. Na prvi strani je bilo črno na belem:

MI ALEKSANDER I. PO MILOSTI BOŽJI IN VOLJI NARODOVI KRALJ JUGOSLAVIJE na predlog Našega ministra prosvete in našega ministra vojske in mornarice in po zaslišanju predsednika našega ministrskega sveta, predpisujemo in proglašamo ZAKON O USTANOVITVI SOKOLA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE.

S tem zakonom je bilo med drugim določeno: Starešina saveza je prestolonaslednik kraljevine Jugoslavije. Savezno upravo imenujeta in odstavljata minister prosvete in minister vojske in mornarice v soglasju s predsednikom ministrskega sveta. Pomemben je bil tudi 12. člen zakona: Dosedanja društva za telesno in moralno vzgojo, Jugoslovanski Sokol, Hrvatski Sokol, Orel in Srbski Sokol, v kolikor bi se v 3 tednih od dne, ko stopi ta zakon v veljavo, ne ujedinili ali ne stopili v »Sokola kraljevine Jugoslavije«, se ukinejo.

Jugoslovanska orlovska zveza ni pristala na vključitev v režimsko sokolsko organizacijo in je prenehala delovati.

Drago Ulaga

Slovensko duhovniško društvo 1949—1989

Ob 40-letnici ustanovitve

I. Štirideset let življenja v tako razgibanem, naravnost viharnem času, kot ga doživljamo že od leta 1945, je že obdobje, ob katerem se lahko vsak za trenutek ustavi in ozre nazaj ter premeri prehojeno pot. Če k temu prištejemo še štirideset let intenzivnega in požrtvovalnega dela za domovino in slovenskega človeka, kot jih ima za seboj Slovensko duhovniško društvo, potem je tem več razlogov, da na kratko pretresemo nastanek in razvoj društva, njegove uspehe in neuspehe ter z njim seznanimo slovensko javnost.

Po vseh bridkih izkušnjah v letih grozote 1941—45 smo tudi pri nas spoznali, da se je svet v svojih temeljih močno premaknil in v marsičem spremenil, zlasti v naši domovini, kjer je nastal nov družbeni red.

Spremenil se je položaj katoliške Cerkve na Slovenskem, ki je bila ločena od države in postavljena pred dejstvo, da bo morala poslej živeti le iz božjih in svojih duhovnih globin in ne iskati varstva kakršne koli svetne moči.

Velikanske spremembe v svetu so priznali tudi cerkveni očetje na II. vatikanskem vesoljnem cerkvenem zboru, ki so svoja spoznanja takole izrazili: »Človeštvo stoji danes v novem obdobju svoje zgodovine, kateremu dajejo pečat globoke in nagle spremembe, ki polagoma zajemajo ves svet. Povzročila sta jih človekov razum in človekova ustvarjalna dejavnost; te spremembe pa s svoje strani spet vplivajo na samega človeka, na njegove individualne in kolektivne sodbe in želje, na način njegovega mišljenja in delovanja tako v odnosu do stvari kakor tudi v odnosu do ljudi. Tako moramo govoriti o resnični družbeni in kulturni preobrazbi sveta, kar ima svoj odmev tudi v verskem življenju« (CS 4,2).

V naši novi družbeni stvarnosti se je močno spremenil tudi položaj slovenskega duhovnika. Stara merila za nove čase, za socialistično družbo niso bila več porabna. Treba je bilo prisluhniti znamenjem časa in se pogumno vživeti v nove razmere. Mnogo duhovnikov tega ni znalo, kar je rodilo nemajhne težave in celo trpljenje. Potrebno je bilo, da se vsi dokopljejo do spoznanja, ki ga je povedal pisatelj F. S. Finžgar: »Duhovniki smo sinovi in člani svojega naroda. Duhovniki smo v skupnosti slovenskega ljudstva, v skupnosti celotne države. Živimo na zemlji, ne letamo nekje v zraku. Zato je potrebno, da se združimo, posvetujemo, da se porazgovorimo, kako naj delamo v korist ljudstvu, narodu in državi. Društvo

naj pomaga posameznemu duhovniku, da bo mogel v Cerkvi in v družbi izpolniti svoje duhovniško poslanstvo.«

Iz tega spoznanja se je v duhovnikih samih porodila misel na ustanovitev duhovniškega društva, v katerem naj bi se organizirali Cerkvi in domovini zvesti katoliški duhovniki. Slovenski duhovniki, ki so bili vsa stoletja našega krščanstva najtesneje povezani s svojim ljudstvom, mu hočejo ostati ob strani tudi v novih razmerah socialistične družbe. Treba je pozidati mostove med Cerkvijo in socialistično oblastjo, da se vzpostavi prepotreben dialog, ki bo v korist družbi in Cerkvi.

Med mnogimi govorniki, ki so se iz vseh republik kot gostje udeležili občnega zbora in mu izrekli svoje pozdrave, je bil tudi pisatelj F. S. Finžgar, ki je med drugim rekel: »To naše društvo naj ljudski oblasti dokaže, da svojo domovino ljubimo, ljubimo svoj narod in svojo skupno državo, ker imamo naravno in krščansko dolžnost, da jo ljubimo. Zato se mora prav iz tega našega društva roditi pravilno sožitje med Cerkvijo in državo, kar bo v korist državi in veri.«

Tako je iz novih razmer pognalo duhovniško društvo, ki se je po velikih slovanskih apostolih sv. Cirilu in Metodu imenovalo **»Cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov LR Slovenije.«** Ustanovni občni zbor je bil 20. sept. 1949 v veliki Filharmonični dvorani v Ljubljani. Predsednik Iniciativnega sekretariata, ki je vodil vse priprave za zbor, je bil Anton Bajt; Bajt je bil izvoljen tudi za prvega predsednika društva.

II. In potem se je začelo delo, obilno delo, ki so se ga člani in zlasti odborniki lotili z veseljem in ki še vedno traja. V štiridesetih letih je društvo prehodilo dolgo pot in doživelo velik razvoj. Ob petletnici CMD je dr. Stanko Cajnkar, glavni ideolog društva, zapisal: »CMD je zahtevno delovno občestvo, ki se trudi za živo in iskreno vernost slovenskega človeka, povezano z veliko ljubeznijo do osvobojene domovine. Društvo naj bi bilo ljudska univerza za študij duhovniških problemov in uvajanje v vsa aktualna vprašanja ... CMD ni urejalo le lastnih duhovniških zadev, ampak se je zlasti v prvih letih trudilo, da bi pokazalo smer za uspešno rešitev velikega vprašanja o mestu, ki gre vernim ljudem v novem družbenem redu ... CMD naj ostane na čisto duhovniškem področju, naj nikakor ne popači resnice in norme Kristusove Cerkve, spremlja pa naj tudi državljanske probleme in jih pomaga reševati. Trudi naj se za solidarnost med vsemi duhovniki in išče najustreznejše poti v novi čas« (Nova pot 1954,265-275,317).

Z mislijo, ki jo je Finžgar izrekel na ustanovnem občnem zboru, je bila začrtana že tudi ena

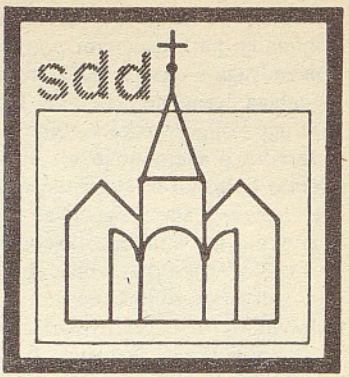

izmed poglavitnih nalog CMD, ki so se je člani vedno jasno zavedali in jo tudi izpolnjevali. S tem je CMD, ki se je na petem občnem zboru 30. sept. 1970 preimenovalo v **Slovensko duhovniško društvo,** premagalo nezaupanje, ki je zaradi napačnih odločitev nekaterih duhovnikov med drugo svetovno vojno nastalo med ljudsko oblastjo in duhovščino. Po štiridesetih letih vztrajnega dela lahko z zadoščenjem ugotovimo, da je SDD to nelahko nalogo uspešno opravilo. Ves čas je pozorno spremljalo dogodke v javnosti, ki so odsevali tudi v Cerkvi in v verskem življenju. Z veseljem smo pozdravili Beograjski protokol, ki je bil 1966 podpisan med Svetim sedežem in SFR Jugoslavijo in s katerim so bili vzpostavljeni pretrgani stiki med SFR Jugoslavijo in Vatikanom. Leta 1970 so bili obnovljeni redni diplomatski odnosi med SFR Jugoslavijo in Svetim sedežem. Pri teh za našo širšo in ožjo domovino nadvse pomembnih dogodkih je po svojih močeh sodelovalo tudi SDD. Leta 1969 je društveno zastopstvo obiskalo apostolskega delegata v Beogradu in mu razložilo cilje in delo društva. Ob tej priložnosti je apostolski delegat izjavil, da »Ima CMD svoje mesto v Cerkvi«. Papež Pavel VI. je 2. apr. 1977, ko je sprejel Zdenka Sveteta, novega jugoslovanskega veleposlanika pri Vatikanu, izrekel naslednje pomembne besede: »Jugoslovanski katoličani najdejo v notranji moči svoje vere in v določenih možnostih njenega izvrševanja tako osebno kakor v cerkveni skupnosti nov in še močnejši razlog za polno sodelovanje pri družbenem in človečanskem napredku svoje domovine z vsemi tistimi, ki jim je pri srcu blagor človeške skupnosti, v katero jih je postavila božja previdnost« (Družina, št. 16, str. 2 in št. 39, str. 4).

III. Zelo pomembno delo je opravilo SDD za **socialno pomoč** slovenskih duhovnikov. V začetku svojega delovanja je ustanovilo in vodilo celo **Nabavno-prodajno zadrugo slovenskih katoliških duhovnikov.** ki je v prvih povojnih letih oskrbo-

vala cerkve z nujnimi cerkvenimi potrebščinami, duhovnike pa z osebnimi potrebščinami. Danes ima zadruga v okviru SDD predvsem to nalogo, da zalaga verouč ne učbenike, Družinsko pratiko in druge knjige verske vsebine.

Izredno pomembno je bilo, ko je CMD že 1952 uredilo **bolniško in starostno socialno zavarovanje** za svoje člane. Pozneje se je prizadevalo, da bi preko društva omogočilo socialno zavarovanje za vse slovenske duhovnike, brez ozira na članstvo v društvu; to je 1964 tudi doseglo in mnogo duhovnikov uživa sadove zdravstvenega varstva in pokojninskega skrbstva. Prav tako je SDD mnogim duhovnikom z razmeroma nizkimi pokojninami pomagalo, da so prišli do varstvenega dodatka.

Kreditni odsek SDD, ki je bil ustanovljen 1956, je kot neke vrste samopomoč z ugodnimi posojili pomagal duhovnikom pri popravljanju cerkva in župnišč ter pri premostitvi osebnih denarnih zadreg. Koliko je ta pomoč pomenila, vedo najbolje tisti, ki so je bili deležni; ti so zanjo tudi hvaležni. Od 1956 do konca 1987 je bilo izdanih nad 700 posojil! Poznam župnika, ki je s posojili Kreditnega odseka v neposredni bližini Ljubljane sezidal zelo lepo novo cerkev in prostorno novo župnišče.

SDD, ki v svojih vrstah povezuje duhovnike vse Slovenije, je veliko storilo za medsebojno zbliževanje in spoznavanje duhovnikov iz vseh treh slovenskih škofij. Nikoli prej se niso katoliški duhovniki iz vseh slovenskih škofij toliko srečevali in izmenjavali mnenja kakor na študijskih dnevih na srečanjih, zborovanjih in skupnih izletih, ki jih je pripravilo SDD. Koliko medsebojne ljubezni in pomoči, pa tudi nevidnih duhovnih darov tolažbe in spodbude so si med seboj izkazali v okviru SDD ter si pomagali s prijateljsko besedo in nasvetom!

IV. Poglavje zase je **založniška dejavnost,** ki jo je SDD častno opravilo za slovensko kulturo, zlasti na verskem področju. Revija **Nova pot,** ki je bila ustanovljena 1949, se je iz skromnih začetkov razvila v ugledno kulturno glasilo in je bila več let edina tovrstna revija v Sloveniji. Poudarjala je katoliško misel kot tvorno komponento v življenju našega naroda in želela pomagati duhovnikom, da bi se lažje vživeli v nov čas, prilagodili svoje delo novim razmeram, sprejeli nove dolžnosti in iskali novih poti za novi, pravičnejši družbeni red (NP 1950, 220). Uredniški odbor so nekaj časa sestavljali dr. St. Cajnkar, dr. M. Miklavčič in Fr. Lipičnik. Pozneje se je uredniški odbor pomnožil, do konca pa je ostal glavni urednik dr. Cajnkar, ki je reviji dajal smer in bil njen najplodovitejši pisatelj. Dr. Cajnkar je znal pridobiti tudi odlične sodelavce, med njimi: dr. J. Janžekoviča, dr. A. Trstenjaka, F. S. Finžgarja, Edvarda Kocbeka, dr. M. Miklavčiča, dr. Fr. Rozmana, Alojza Rebula, Lojzeta Kozarja, dr. Fr. Perka, Fr. Lipičnika, Joža Vovka, Etbina Bojca, Jožeta Dolenca, dr. J. Mačka, V. Demšarja.

Vsebinsko je bila Nova pot raznolika, vendar duhovno dovolj enotno ubrana. Obravnavala je zlasti filozofska, teološka in sociološka vprašanja, posegala je pa tudi na umetnostna in druga področja ter prinesla nekaj odličnih leposlovnih prispevkov.

Nova pot je dosegla XXII letnikov in z letom 1970 nehala izhajati. Leta 1976 pa je izšlo **Bibliografsko kazalo Nove poti,** ki ga je pripravila uršulinka Vida s. Kristofora Burkeljca.

Poleg Nove poti je CMD od 1950 do 1958 izdajalo svoj **Organizacijski vestnik** (izšlo je devet letnikov v enakem formatu kakor NP). Organizacijski vestnik je prinašal predvsem poročila o društvenem življenju, ki je bilo v tistih časih zelo razgibano. Vmes pa je tudi marsikatero tehtno predavanje in bridki spomini na trpljenje slovenskih duhovnikov v izgnanstvu in v taboriščih med zadnjo vojno. Leta 1959 je ob desetletnici CMD izhajal v večjem formatu organizacijski mesečnik »10 let CMD« (12 številk, 148 strani). OV je urejal sekretariat CMD.

Z letom 1971 je SDD začelo izdajati **Glasnik SDD,** ki naj bi v skromnejši obliki nadomeščal Novo pot. Glasnik SDD je člane in prijatelje seznanjal z društvenim življenjem in prinašal življenjepise rajnih članov. Kolikor je dopuščal prostor, je prinašal tudi članke kulturnozgodovinske in druge vsebine. Zlasti so pomembne Kratke biografije naših najstarejših šolnikov, ki jih je zbral prof. Etbin Bojc in so izhajale že v Novi poti, v Glasniku SDD pa so izšle v celoti.

Glasnik SDD je konec leta 1986 nehal izhajati (izšlo je 16 letnikov) zaradi tiskarskih stroškov. V letu 1987 je izšel »**Zbornik SDD 1987**« in tri številke Informativne priloge Glasnika SDD.

Veliko delo je opravilo SDD z izdajanjem verouč nih knjig in pripomočkov za veroukarje v SR Sloveniji. V sodelovanjuu z Medškofijskim katehetskim svetom, ki knjige pripravlja, so izšli v ponovnih izdajah verouč ni učbeniki za vse razrede osemletke in drugi katehetski priročniki.

SDD je izdalo prvi po vojni tiskani molitvenik »V občestvu združeni« v skupni nakladi 250.000 izvodov, prevod Rimskega misala in vrsto drugih molitvenikov.

Večje število knjig za duhovno življenje je izšlo v zbirki »**Resnica in življenje**«. Naravnost kapitalno delo pa je »**Leto svetnikov**«, ki ga je v štirih obsežnih knjigah izdalo SDD v letih 1968–1973. To je sodobno in kritično napisano življenje svet-

nikov, ki sta ga s sodelavci pripravila Jože Dolenc in dr. Maks Miklavčič.

Predsedniki SDD v dosedanjih letih so bili: Anton Bajt, Matija Medvešček, Anton Ravšl, dr. Stanko Cajnkar, Jože Gregorič, Roman Kavčič in Jože Goličnik. Sedaj je na čelu društva Tone Bohinc, tajnik društva in vodja društvene pisarne pa Vlado Rutar, njima ob strani pa člani Glavnega odbora in odborov za posamezna področja. V taki sestavi in z bogatimi izkušnjami, ki potrjujejo pravilnost dosedanjega dela, SDD lahko mirno stopa v svoje peto desetletje.

Jože Gregorič

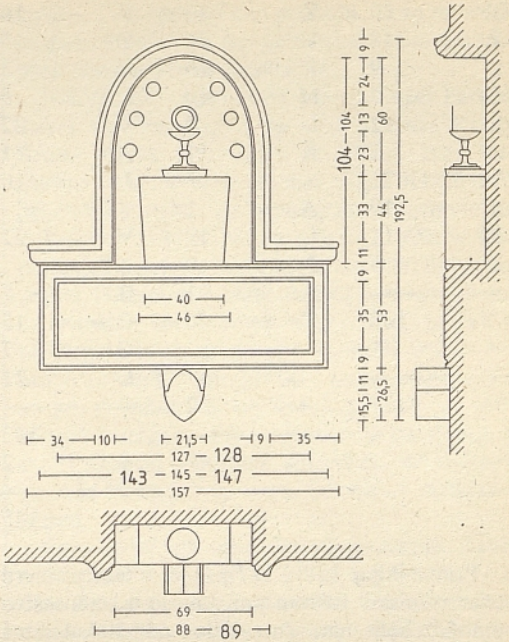

Spominska plošča arhitekta Vurnika župniku Aljažu

Med slovenskimi arhitekti, ki so znali vgrajevati gematrična sporočila v številke svojih merskih kompozicij, je bil tudi profesor Ivan Vurnik.[1]

Lep primer Vurnikove gematrije[2] so tekst in mere spominske plošče[3] dovškemu župniku Jakobu Aljažu.[4]

Plošča, ki je vzidana na zunanji strani južnega zidu dovške cerkve, nosi napis:

VSAKO JUTRO V ZARJI NOVI
NAŠI ZAŽARE VRHOVI –
GLEDAJO – KDAJ PRIDEŠ SPET
– KI SI BIL JIM VARIH SVET:
NAŠ TRIGLAVSKI KRALJ MATJAŽ
ŽUPNIK Z DOVJEGA – ALJAŽ

Nad ploščo je niša s kamnom, na katerem piše:

JAKOB
ALJAŽ
ŽVPNIK &
DVHOVNI
SVETNIK
* 6. JVLIJA 1845
+ 4. MAJA 1927

Deli tega teksta se gematrično ponavljajo v številkah mer, ki določajo razsežnosti spomenika:

Napis JAKOB ALJAZ gematrično velja 89, če za kódo uporabimo angleško (masonsko) abecedo:

A	1	N	14	J	10
B	2	O	15	A	1
C	3	P	16	K	11
D	4	Q	17	O	15
E	5	R	18	B	2
F	6	S	19		
G	7	T	20	A	1
H	8	U	21	L	12
I	9	V	22	J	10
J	10	W	23	A	1
K	11	X	24	Z	26
L	12	Y	25		
M	13	Z	26		89
				–	1
					88

Zunanja širina niše nad ploščo meri 88 cm, torej za 1 cm manj od gematrične številke. Toda niša je precej nepravilna, delo domačega mojstra, toliko tolerance mu je treba dovoliti.

Notranja širina plošče meri 127, zunanja pa 145 cm. V teh dveh merah se skriva posvetilo TRIGLAVSKI (velja 128) ZUPNIK ALJAZ (velja 147) POCIVAJ V BOGU (velja 143):

T	20	Z	26	P	16
R	18	U	21	O	15
I	9	P	16	C	3
G	7	N	14	I	9
L	12	I	9	V	22
A	1	K	11	A	1
V	22			J	10
S	19	A	1		
K	11	L	12	V	22
I	9	J	10		
		A	1	B	2
	128	Z	26	O	15
–	1			G	7
			147	U	21
	127	–	2		
					143
			145	+	2
					145

Primanjkljaj 128 – 127 = 1 je v tem primeru teže pripisati tolerancam, saj je kamnoseštvo mnogo bolj natančno delo od štukaterstva v prejšnjem primeru. Recimo, da ta primanjkljaj še ni pojasnjen. Vsekakor pa se primanjkljaj 147 – 145 = 2 izravna s presežkom 143 + 2 = 145.

Končno se je arhitekt na spomeniku tudi podpisal kot I. VURNIK, ki gematrično velja 104, z višino niše, ki meri z okvirom vred 104 cm:

I.	9
V	22
U	21
R	18
N	14
I	9
K	11
	104

Tine Kurent

Opombe

[1] Ivan Vurnik, 1884–1971, je študiral na Dunaju pri Karlu Koenigu in pri Ottu Wagnerju. Pred sedemdesetimi leti, leta 1919, je ustanovil Oddelek za arhitekturo na Tehniški fakulteti nove univerze v Ljubljani.

[2] Gematrija je nastala v času, ko so za oznake števil uporabljali kar črke. Besede so takrat dobile numerični ekvivalent, številke pa so dobile tudi besedni pomen. Besede **gematrija** ne pozna ne SSKJ, ne Likovna enciklopedija Jugoslavije, ne Enciklopedija likovnih umetnosti. Nekaj laže dostopnih razprav v zvezi z gematrijo:

– Kurent T., O številu zveri. – **Tretji dan,** april 1987.

– Isti, Ali je nagrobnik dr. Regaliju Plečnikovo delo. – **Tretji dan,** maj 1987.

– Isti, Število v slovenski literaturi. – **Slava,** leto II, zvezek I, 1987.

– Isti, Številne razprave na témo **gematrija,** ki so izšle v **Zbornikih** ljubljanske šole za arhitekturo v letih 1986, 1987 in 1988.

– Isti, Grobovi Plečnikov: gematrična sporočila. – Pripravljeno za **Novo revijo.**

– Isti, Gematrična sporočila v Plečnikovem prestolu za škofa Antona Vovka. – Pripravljeno za **Tretji dan.**

– Kurent T., Šuštaršič M., Plečnikova cerkev sv. Mihaela na Barju: gematrična in kompozicijska analiza spomenika. – **Mohorjev koledar** 1988, DSM, Celje.

[3] Spomenik je premeril in narisal študent arhitekture Tomaž Kejžar kot vajo pri predmetu Teorija arhitekturnega oblikovanja in kompozicije na ljubljanski šoli za arhitekturo, 1987/1988. Pri tem je sam decifriral več gematričnih sporočil.

[4] Jakob Aljaž, 1845–1927, skladatelj in planinski pisec. Pred sto leti, leta 1889, je prišel za župnika na Dovje. Kot graditelj številnih slovenskih planinskih postojank v Triglavskem pogorju se je uspešno zoperstavil germanizaciji naših gora.

Spominska plošča župniku Jakobu Aljažu je delo arhitekta Ivana Vurnika. Z velikimi številkami so na načrtu ponovljene kóte z gematričnim pomenom, razloženim v tej razpravi.

Moj brat Edvard Kocbek

(Otroška, ptujska in mariborska dijaška leta)

V knjigi esejev Svoboda in nujnost dodaja Edvard Kocbek na straneh 269–289 svojo avtobiografijo Kdo sem? V skopih stavkih na kratko omenja svoje otroštvo in dijaška leta, najprej v Mariboru, nato na Ptuju in ponovno v Mariboru.

Rad bi k njegovi avtobiografiji dopolnil to, kar sva v otroških in dijaških letih doživljala in preživljala skupno.

Najina rojstna vas Videm je bila središče župnije in občine Sv. Jurij ob Ščavnici (danes Videm ob Ščavnici). Vas ima čudovito lepo lego s širnim trgom na blagi vzpetini od vzhoda proti zahodu. Na spodnjem vzhodnem delu stoji župnijska baročna cerkev sv. Jurija, njej nasproti na trgu pa velika enonadstropna ljudska šola, na kateri je bil napis: BOGU, DOMOVINI IN MLADINI LJUDSKA ŠOLA. Skozi trg pripelje od Maribora prek Sv. Antona (danes Cerkvenjak) cesta, ki se pri kapelici v zgornjem Vidmu razdvoji. Pod cerkvijo se cesta zveže s cesto, ki vodi iz Radgone na Ptuj.

Ob cerkvi na spodnjem delu trga stoji veliko enonadstropno župnišče in na blagi vzpetini visokopritlična mežnarija, naša rojstna hiša. Leta 1946 so okrajni politiki v Gornji Radgoni to mežnarijo dali podreti.

Hiša je imela pred vhodom balkonček s pločevinasto strešico in dvoje stopnišč z leve in desne. Veža je bila majhna in tesna, komaj prostora za

mizico, pod katero smo imeli spravljene čevlje. Vežica je imela troje vrat: ena v majhno in tesno kuhinjo z lesenimi stopnicami na podstrešje. Na teh stopnicah smo se gnetli vsi trije fantje, se tu zjutraj oblačili, zvečer čez noč pa puščali tu svoje obleke. Le za majhno kredenco in zidan štedilnik je bilo prostora. Pod stopnicami ob štedilniku je bil zabojček za drva. Mati so nas stalno podili iz kuhinje, posebno takrat, ko so kuhali, prali ali pripravljali krušno peč za peko kruha.

Druga vrata so vodila v »zadnjo hišo«, tretja pa v »prednjo hišo«, z velikim oknom, ki je gledalo proti Korošakovi trgovini. Na eni strani okna ob zidu so imeli posteljo oče, na drugi mati. Pod oknom, ki je bilo obrnjeno proti cerkvi in župnišču, je stal ozek kavč, na katerem je spal brat Slavko, Edi pri očetu, jaz pa pri materi. Ob posteljah sta bili omarici, med njima pod širokim oknom pisalna miza, ki so jo oče kupili na neki dražbi. Na sredi sobe je bila miza s štirimi stoli, omara in v kotu majhna krušna peč, okrog nje pa klop.

V »zadnji hiši« so imeli mati ob oknu šivalni stroj, v kotu je stala postelja, ob njej lepo izrezljana ovalna miza z dvema foteljema. V to sobo smo otroci bolj malo hodili; le brat Slavko je potem, ko se je izučil za krojača, tu šival in spal.

Ozek prostor krog hiše je bil tlakovan z žgano opeko, na ostalem prostoru pa je raslo nekaj jablan, sliv in hruška. Pred mežnarijo proti trgu so imeli mati vrtiček, na katerem so gojili povrtnino in rože. Ne spominjam se, kdaj so oče dali zgraditi ob hiši leseno vrtno uto. Tu smo se otroci v poletnih mesecih igrali.

Oče so že v mladosti vzljubili petje in glasbo. Kot mlad fant so se peš napotili z doma v Gasteraju (danes Jurjevski dol) v Ljubljano in se vpisali v orglarsko šolo, ki jo je vodil priznani glasbenik Anton Foerster. Po treh letih šolanja so kot organist začeli svojo prvo službo pri Sv. Petru v Gornji Radgoni. Ker so bili tu dohodki organista zelo nizki, so se oče preselili k Sv. Juriju ob Ščavnici in tu sprejeli poleg orglanja še službo cerkovnika. Tako so si ob dveh službah lahko ustvarili družinsko življenje.

Bili smo trije sinovi: najstarejši Slavko se je rodil leta 1902, Edvard leta 1904 in jaz leta 1908. Čeprav je bila starostna razlika med nami dokaj velika, smo se med seboj prav dobro razumeli. Svoje otroštvo smo preživljali v srečni družini in, kakor omenja Edi, revščine nismo nikoli čutili. Oče so nas imeli radi, vendar so nas vzgajali zelo strogo. Večkrat je pela tudi palica, posebno tedaj, ko smo se predolgo potepali pri Korošakovih in se tam igrali. Oče so imeli namreč navado, da so po kosilu malo zadremali. Ker je morala takrat vladati tišina, smo jo navadno pobrisali h Korošakovim. Tam smo večkrat pozabili, da so se oče že naspali. S palico so nas prišli iskat. Mati nas niso pred očetom nikoli zagovarjali.

Naš spodnji sosed je bil trgovec Jožef Farkaš. Takoj ob cesti naprej pa so bili doma Krefti: Bratko je bil leto mlajši od Edija, Ivan leto starejši od mene in Vlado leto mlajši. Kakih ožjih prijateljskih stikov kot otroci z njimi nismo imeli.

Pravo veselje je bil za nas sneg. Očetu smo pomagali čistiti pot najprej doma in od hiše proti cerkvi, potem pa še prostor pred cerkvijo. Doma na dvorišču smo zmetali sneg na kup in Edi je predlagal, da skopamo rov. V šolski knjižnici je bral o Eskimih, ki prebivajo v kočah, narejenih iz snega. Z veliko vnemo smo skopali dokaj velik rov pod snegom. Pri Korošakovih pa smo si iz snega zgradili obrambni zid, visok več metrov. Tako je bil vsak bolj varen, ko smo se med seboj kepali.

Dan nedolžnih otročičev ali pametiva, kakor smo rekali v Prlekiji, je bil za nas otroke vesel dan. Že navsezgodaj smo s šibo ali s korobačem našeškali očeta in mater, to se nam je zdelo prav imenitno. Pri tem smo govorili: »Zdravi bodite! Čvrsti bodite!« Obiskali smo vse sosede, jih malo »natepli« in si nabirali darove. Ponekod smo dobili denar, tu pa tam pogače ali prav v ta namen pripravljeno pecivo.

V Avstriji je bila uzakonjena osemletna šolska obveznost. Jurjevška šola je bila šestrazredna s šestimi učitelji in z učiteljico za ženska ročna dela. V zadnji, šesti razred so hodili otroci tri leta. Pouk se je vsako leto začel jeseni po Vseh svetih, ko so se končala jesenska opravila in paša. Pouk se je začel vsak dan ob devetih in trajal do poldne. Do enih je bil glavni odmor in takrat je nastal na trgu pred šolo pravi živžav, ko so se šolarji iz vseh razredov podili in včasih tudi pretepali. Ob četrtkih ni bilo pouka.

Edvard je začel hoditi v šolo jeseni 1911. S Korošakovim Tončkom sta bila vsa leta sošolca in z nadučiteljem Karlom Mavričem so se dobro ujeli. Nadučitelj Mavrič je bil odličen metodik in velik prijatelj mladine. Šola je imela skromno šolsko knjižnico in Edi in Tonček sta prebrala skoraj vse knjige. Ko sem jeseni 1914 tudi jaz začel hoditi v šolo in se naučil brati, sem Edija pridno posnemal. Ko smo prebrali že skoraj vse knjige iz šolske knjižnice smo si jih začeli spostojati v knjižnici Bralnega društva.

Oče so navadno zvečer zgodaj legli v posteljo. Od sosedovih so si prinesli časopis Slovenec, si prižgali petrolejko na nočni omarici, navili budilko in jo naravnali na četrto uro, da so lahko pravočasno odzvonili v cerkvi jutranjico. Edi je kmalu zlezel k njim v posteljo in se prek očetove rame pridružil branju. Tisto leto, ko se je začela

vojna, sta nestrpno prebirala novice, pozneje pa spremljala poročila s fronte. Tako sta bila na tekočem o vseh dogajanjih. Edi si je v šoli sposodil atlas in z očetom sta iskala kraje na zemljevidu.

Oče so nas zelo zgodaj vpregli k delu. Morali smo zgodaj vstajati. Slavko je bil za mežnarja, v zakristiji je oblačil duhovnike v mašno obleko, Edi je moral očetu na koru vleči meh pri orglah, jaz pa sem že s šestim letom začel pri mašah ministrirati. Farani so za umrlim svojcem naročali pri očetu zvonjenje in morali smo pomagati zvoniti. V zvoniku so bili štirje zvonovi. Največjega sta morala zvoniti dva, oče in Slavko, najmanjša dva pa midva z Edijem. Srednjega »ta starega«, kakor smo mu rekli, so nategovali mati. Med vojno so pobrali vse zvonove, le »ta starega« so pustili.

V naši družini nismo nikoli slovesno praznovali rojstnih dnevov, pač pa godove. Zelo praznično in prisrčno smo se pripravljali na očetovo godovanje. Mati so imeli knjigo »Voščilne pesmice za vsako priložnost«. Vsakemu so izbrali primerno pesmico, ki smo se jo morali naučiti deklamirati. Na večer pred godom smo očetu, ko so že legli v posteljo, najprej s pokrovkami in piskri zaropotali pred vrati »podoknico«, nato pa po vrsti stopali k njegovi postelji in mu zaželeli vse najboljše. Za darilo je vedno dobil marmornati kolač, ki so ga mati za to slovesnost spekli v lončeni posodi. Tudi materin god smo praznovali podobno.

Oče so hoteli Edija poslati v mariborsko gimnazijo že jeseni 1915, vendar je vojna to namero preprečila. Tudi naslednjo jesen 1916 ni šel. Očeta so namreč poklicali k vojakom in tudi s prehrano so nastopile težave. Mati so se na vse načine trudili, da smo se preživeli. Oče so dobro znali nemški in so kmalu postali frajtar, potem kaprol in malo pred koncem vojne so dobili še eno zvezdico. S soške fronte so vodili v notranjost Avstrije italijanske ujetnike in znali so si stisniti kak dan ali noč, da so nas prišli pogledat in pozdravit. Komandant jim je dal celo dan dopusta, če so mu prinesli pet jajc. Tako sva z Edijem začela po bližnjih vaseh kupovati jajca za očetov dopust. Bilo je težko, ker gospodinje niso rade prodajale za krone, obleke za zamenjavo pa nismo imeli.

Oče so si močno želeli imeti pri sebi kako fotografijo svoje družine. Dotlej se nismo še nikoli fotografirali. Šli smo z materjo k Sv. Duhu na Stari gori. Slikar Košar nas je fotografiral in tako so mati lahko poslali sliko očetu k vojakom.

Malo pred vojno sta oče in mati kupila kozo, nato še kravo. Krava ni bila vajena biti sama, zato nam je večkrat utrgala vrv in jo ucvrla, koza pa za njo. Ko smo kozo prodali, Edi ni več rad hodil past v dvoje, tako da je delo padlo name. Raje je tičal med knjigami in oče ga nikoli niso priganjali k delu. Še drv za štedilnik ni prinašal, kaj šele drva za peč, ko so mati pekli kruh.

Šele v jeseni 1917, ko je Edi končal 6. razred ljudske šole, so ga oče vpisali v 1. razred klasične gimnazije v Mariboru. Stanovanje so mu dobili pri Kosovih blizu gimnazije. Gospod Kos je bil svoje čase pri Juriju vodja finančne službe. Vsem njegovim otrokom je bila za krstno botro Urša Muhič iz Ženika. Ker je bila botra tudi nam trem fantom, sta oče in Kos čutila, da smo si v nekako duhovni žlahti.

Prvi razred je končal Edi z odličnim uspehom. Oče so bili nanj zelo ponosni. Takoj je moral nesti pokazat spričevalo župniku Štuhcu in kaplanoma. Ta dva sta ga nagradila z denarjem, župnik pa ne. Iz Maribora je prišel zelo resen. Očetu ni več rekel atek, ampak oče, materi ne več mamika, temveč jo je klical mati.

O počitnicah mi je večkrat pomagal pasti kravo. Veliko mi je pripovedoval o šoli, o profesorjih, ki dijake vikajo, o majski deklaraciji in o pretepih z nemškutarji. Veliko ur je presedel v čitalnici Bralnega društva. To je bila svoje čase mrtvašnica, pa so jo preuredili v bralno sobo. V njej je bila velika knjižna omara, očetov harmonij in ob nedeljah so si člani Bralnega društva tu sposojali knjige. Ključ od čitalnice so imeli oče, ker so bili hkrati pevovodja pevskega zbora in so imeli v čitalnici redne tedenske pevske vaje.

Nekdanjega otroškega živžava na trgu, pri Korošakovih ali pod kostanjema ni bilo več. Edijeva resnost in vojna, ki smo jo čutili tudi pri Juriju, je zresnila tudi nas otroke. Neprestano smo zvonili za padlimi na fronti, potem se je pojavila še španska bolezen. V videmski okolici so ljudje kar umirali, od jutra pa do večera smo zvonili. Spominjam se, da je v sosednji vasi umrla za to boleznijo petčlanska družina. Le dveleten sinček je ostal pri življenju.

Pred vstopom v 2. razred je Edi navdušil Korošakovega Tončka, da se je tudi on odločil za študij. Ker je bil že nekoliko prestar za prvi razred gimnazije, se je odločil za učiteljišče. Vpisal se je v pripravnico učiteljske šole in z Edijem sta v šolskem letu 1918–19 stanovala in spala skupaj v eni postelji pri družini Vračko, v zelo ozki ulici poleg Franzovega mlina v Melju. Tudi 2. razred je Edi končal z odličnim uspehom. Še mene je zamikalo, da bi šel v šolo, vendar oče o tem niso hoteli nič slišati. Zame ni bilo denarja.

V poletju 1919 je hodil po župnijah ljutomerske dekanije cistercijanski pater iz Stične. Prišel je tudi k Juriju. V nedeljo je v pridigi naznanjal staršem, da bodo v jeseni v Stični na Dolenjskem

odprli zasebno gimnazijo za fante, ki bi hoteli postati cistercijanski patri. Takoj sem se navdušil in po dolgem premišljevanju sta mi tudi oče in mati dovolila, da grem. Tako sem v jeseni 1919 odšel v Stično, star 11 let.

V Videm je vsake počitnice prihajal h Kocmutovim na dopust dr. Kovačič, profesor na ptujski realni gimnaziji. Ker je imel ta zavod zelo malo dijakov, je nastajala nevarnost, da ga zaprejo. Očeta je nagovarjal, da prepišejo Edija na ptujsko gimnazijo. Ker je bil Ptuj bliže in stroški šolanja manjši, so se oče odločili za Ptuj. Edi je nerad zapuščal Maribor in sošolce in šel med nove sošolce v nič znani Ptuj.

Oče so mu priskrbeli stanovanje v ozki ulici Pod stopnicami štev. 3, tik pod proštijsko cerkvijo. Tu so živele tri starejše sestre Korada. Imele so dve majhni sobi z dokaj veliko kuhinjo s starim kavčem in s posteljo v kotu. Ta kuhinja je bilo Edijevo stanovanje. Oče so se z najemnicami pogodili, da so jim za stanovanje in hrano plačali v naturalijah. Tako so jim privažali pšenično in koruzno moko, mast, olje in krompir; to je očeta precej obremenjevalo.

Na pomlad 1920 so nas gojence patri iz Stične poslali domov na desetdnevne počitnice, da bi se po vrnitvi še z večjo vnemo pripravili na izpite čez 1. razred na klasični gimnaziji v Ljubljani. Edi me je čakal na ptujski železniški postaji in me peljal h Koradovim. Zvečer me je vzel s seboj k telovadbi telovadnega društva Orel. Nisem se mogel načuditi bogato opremljeni telovadnici. Vso pot, ki sem jo drugi dan prepešačil do Vidma, sem mislil nanjo. Doma me je prijelo še močno domotožje in odločil sem se, da se vrnem v Stično samo po svoje stvari in se v jeseni pridružim Ediju na Ptuju. Starša sta v to privolila, saj sem bil star komaj 12 let in sem se jima smilil.

Tudi 3. razred je Edi končal z odliko. O počitnicah me je pripravljal za izpit čez 1. razred. Hitro je opazil, da je moje znanje zelo plitvo, in močno se je trudil, da sva vsaj za silo predelala snov iz latinščine in matematike. Izpit sem opravil bolj po njegovi zaslugi.

Spala sva pri Koradovih sestrah skupaj v eni postelji in skupaj stradala. Bili so dnevi, ko sva bila prav lačna. Oče so morali zvišati dajatve, mati so skrbeli, da sva dobila kak kolač domačega kruha, ko je Korošakov Franček prišel z vozom na Ptuj po blago za trgovino. Nekoč se mu je zgodilo, da je na poti proti Ptuju zgubil z voza cel kolač in sva ostala brez kruha.

V minoritskem samostanu smo imeli dijaki v patru Ludviku Rantaši velikega prijatelja in dobrotnika. Vedno je imel na svoji mizi kak priboljšek, ki ga je dobil v samostanski kuhinji. Pridno smo ga hodili obiskovat. K njemu sta

Trije bratje z materjo. Edi levo zadaj.

zahajala tudi Stanko Cajnkar in Alojz Žalar, ki sta prišla v šol. letu 1920–21 kot osmošolca na ptujsko gimnazijo. Z Edijem sta si postala velika prijatelja. Jaz sem bil še nezrel za njihove pogovore.

Na Ptuju je bil vodja zemljiške knjige rojak Vuk, doma pod Sv. Duhom v Trebegovcih. Ko je bil doma na dopustu, so se mu oče potožili, kako težko vzdržujejo dva študenta. Vuk je očetu obljubil, da bo vsak mesec prispeval kak dinar, samo naj se oglasiva pri njem. Tako sva vsakega prvega v mesecu potrkala na vrata katastrske uprave in šla h gospodu Vuku. Vsakemu je stisnil po pet dinarjev. To se je ponavljalo vsak mesec dve šolski leti.

Rad je prihajal k nama na obisk Danček Šugman (oče Zlatka Šugmana, člana MGL). Bil je

Rojstna hiša, ki je ni več.

zelo prijeten in dobrosrčen fant, sin trgovca od Sv. Marjete niže Ptuja. Obiskoval je meščansko šolo in z nama prihajal telovadit k dijaškemu Orlu. Zelo rad je kazal svoje spretnosti in čarovnije, posebno spreten je bil pri iskanju predmetov. Edi se teh iger ni maral udeleževati, posebno če je moral delati matematično domačo nalogo. Matematika se je stalno hotela z njim malo poigravati in mu kvariti odliko. Nekoč mu je profesor matematike pri tabli dejal: »Ja, Kocbek, je kar v redu, čeprav Prleki niste matematiki. Ste bolj za politiko in za leposlovje.«

Pri Koradovih sva stanovala dve leti. Vmes pol leta v ulici Vseh svetnikov pri družini Starkl, ki so izdelovali in prodajali sifon. Imela sva svojo sobo in vsak svojo posteljo. Hrana je bila zelo dobra in obilna, vendar oče niso zmogli večjih bremen. Tako sva se vrnila h Koradovim. Zadnje šolsko leto, 1922–23, pa sva stanovala skupaj z mojim sošolcem Pridauerjem iz Ptujske gore pri starejšem možakarju, ki je imel svoje dni majhno kramarijo v Ulici Vseh svetnikov. Hrana je bila bolj pičla in velikokrat smo odhajali lačni od mize.

Mesto Ptuj je bilo v najinih časih bolj mrtvo mesto, kulturnih prireditev je bilo malo. Spominjam se le literarnega večera, ki so ga pripravili domači prosvetni delavci in povabili priznane pesnike in pisatelje. Na stojišču smo se gnetli dijaki in z Edijem sva se prerinila prav do odra. Tako sva od blizu videla pesnika Otona Župančiča in pisatelja Finžgarja. Prav tega pisatelja si je Edi izbral za govorno vajo pri slovenski uri v šoli.

Vsa štiri leta v Ptuju je imel Edi za slovenščino profesorja Antona Sovreta. Mene je Sovre učil samo v 3. razredu. V prvi svetovni vojni je bil ranjen v glavo. Nosil je s črnim trakom obvezano čelo, ker je imel v glavi kroglo. Dijaki smo se ga ob slabem vremenu bali, ker je bil takrat prav živčen. Naučil pa nas je veliko. Šolske spise je popravljal in ocenjeval na svoj način. Doma je naloge prebral in jih razporedil v dobre in slabe. Tiste, ki so bile zanj dobre, je z rdečilom jezikovno in pravopisno izpilil, tako da je bila naloga polna rdečih popravkov. Spodaj je dodal oceno odlično. Slabih nalog sploh ni popravljal; pod nalogo je le zapisla oceno nezadostno.

Francoščino je poučeval profesor Zelenik. Bil je zelo strog in zahteven. Ko je bil Edi v peti šoli, je Zelenik pripravil in zrežiral z dijaki Corneillijevo igro Cid v francoščini. Igro so igrali v mestnem gledališču. Cida je igral Edi, obleke je prof. Zelenik dobil iz mariborskega gledališča. To je bil za Ptuj velik dogodek. Na predstavo je prišel celo francoski konzul iz Zagreba. Za Edija je bil to prvi javni nastop.

Na ptujska leta nisva imela lepih spominov. Kako nestrpno sva čakala praznikov in počitnic, da sva se lahko pošteno najdela. Domov sva hodila peš. Večkrat so nama prišli oče naproti do Sv. Duha, mati pa so naju doma čakali z gibanicami. Tudi nazaj na Ptuj sva hodila peš, oba obložena z nahrbtniki, v katerih sva imela vsak po pol kolača domačega kruha. Hodila sva po štiri do pet ur.

Marca 1922 so nama oče s ponosom pisali, da sva doma dobila sestrico Tiliko. Bila sva vesela, da se nam je povečala družina, in še z majhno punčko. Edi je takoj napisal v imenu obeh lepo čestitko. Z nestrpnostjo sva čakala velikonočnih počitnic, da vidiva to malo sestrico.

Pred leti mi je sestra Tilika pokazala pismo, v katerem ji Edi za petdesetletnico čestita. Prepisal sem si prvi odstavek tega pisma: »Draga slavljenka, vedno sem Ti zavidal glede časa, sestra si mi in vendar je med nama kar naprej sedemnajst let razdalje. Kakor koli sem obračal, vedno sedemnajst. Čeprav je bila začetna razdalja največja, jaz petošolec, Ti pa dojenček, pozneje pa Ti brezskrbna in prijazna deklica, jaz pa že z obema nogama v problemih sveta. Potem pa je razlika kar izginila, ista kri, ista narava, ista usoda, ista ljubezen. Med nama je nastala bližina, kakor je to vedno med sorodniki, tiho zadovoljstvo drugega nad drugim, velikokrat pa tudi občutek prave sreče, nekaj kratov pa tako, kakor je med sorodniki: tesnoba, zadrega zavoljo bližine, ki rada vznemirja. Zakaj? Ne vemo, to je skrivnost vsake bližine.«

Zelo radi smo ob nedeljah popoldne po večernicah hodili na pol ure oddaljeni Ženik k naši krstni botri. To je bila dobrodušna, prijazna in ustrežljiva ženska. Imela je srednje veliko posestvo, bogat sadovnjak in v lepi sončni legi velik vinograd. Živela je sama kot vdova s hčerjo Frančiko. Mlajši sin ji je kot šestošolec umrl, starejši je postal sodnik. Njena vnukinja Milena Muhič je danes članica slovenskega narodnega gledališča v Mariboru.

V jurjevški župniji je bila navada, da so farani ob Vseh svetih plačevali maše in molitve za svoje rajne. Ta vplačila sva morala z Edijem v zakristiji zapisovati na posebne pole, zvečer pa denar oddati župniku. Dela sva imela dovolj in župnik naju je primerno nagradil. Še več dela sva imela o velikih počitnicah. Župnik nama je dal prepisovati rojstno matično knjigo, knjigo porok in mrtvaško knjigo. Prepise je moral župnik vsako leto poslati v Maribor v škofijski arhiv. Tudi to delo nama je vrglo nekaj dinarčkov od nič kaj radodarnega župnika.

Tako sva preživela ptujska dijaška leta. Edi je končal 6. razred prav tako odlično, jaz četrtega z dobrim uspehom. Edi pa je želel končati zadnja dva razreda gimnazije v Mariboru. Pozanimal se

je, kako bi gmotno čim manj obremenjevala očeta. Vedel je, da je nasproti klasične gimnazije malo semenišče, nekak internat za podeželske dijake. Vložila sva prošnjo za sprejem in župnik Štuhec je pripisal svoje priporočilo. Bila sva sprejeta, vendar sva morala podpisati izjavo, da bova po maturi stopila v mariborsko bogoslovje in postala duhovnika lavantinske škofije. Za stanovanje in hrano v internatu naj bi oče plačali za vsakega 600.– din za celo leto. To je bilo za naše domače še kar ugodno. Tako sva se v jeseni 1923 preselila v Maribor. V internatu je bil ravnatelj kanonik dr. Mirt, naš prefekt pa duhovnik Jože Krošl. Morali smo se držati hišnega reda, ki pa ni bil prestrog. Našla sva nove sošolce in znance. Najbolj se spominjam Antona Trstenjaka, ki je bil eno leto za Edijem.

Edi se je v šolo hitro vživel, jaz pa sem le s težavo lezel naprej. Ker sva prišla iz realne gimnazije s francoščino, ne pa z grščino, je bila za naju francoščina obvezni učni predmet. Edi je grške ure obiskoval neobvezno, jaz ne. Kot realca sva morala obvezno obiskovati in opraviti izpit še iz opisne geometrije.

V semenišču je začel Edi urejati dijaške »Stražne ognje« in je kot osmošolec ostal še eno leto v internatu. Jaz sem se v jeseni vpisal na učiteljišče.

V radgonskem okraju je bilo precej fantov, ki so obiskovali mariborsko klasično gimnazijo. Omenil sem že Antona Trstenjaka, potem njegov soimenjak in sošolec Matija Trstenjak iz Ivanjševec, Eman Pertl, sin nadučitelja na Kapeli pri Radencih, pa Leopold Stanek iz Boračeve. O počitnicah so radi prihajali k nam domov. Spali smo na senu na našem revnem hlevu. V Gornji Radgoni smo med velikimi počitnicami na posojilniškem odru igrali Verigo, Revčka Andrejčka in Divjega lovca. O počitnicah leta 1925 je župnik Štuhec vso to našo druščino povabil v Sovjak, v župnikove gorice. Radi smo lepo prepevali in kar zunaj pred zidanico pri omizju smo med drugimi pesmimi zapeli znano študentovsko spevoigro Kovačev študent:

»Študent sem bil, zdaj sem kovač, adijo bukve, šola!«

Štuhec je gledal v nas dijakih bodoče bogoslovce. Posebno drag mu je postal Edi, ki naj bi nekoč v jurjevški farni cerkvi daroval svojo prvo mašo.

Ko sva bila za Veliko noč 1924 doma, je Edi zbolel za sklepnim revmatizmom in ostal v postelji štirideset dni, tja do Binkošti. Razred je kljub zamudi končal s prav dobrim uspehom. V juliju istega leta se je zdravil v Varaždinskih toplicah. Sklepni revmatizem si je pozdravil, posledice pa so ostale na srcu, kakor je pokazal izvid.

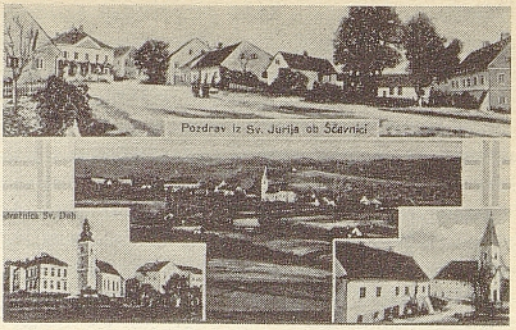

O Ediju v teh letih piše Anton Trstenjak v spisu: »Edvard Kocbek, ekstatična osebnost, ne politik« v Sodobnosti XXXIV, štev. 8–9, str. 713.

Vsake velikonočne počitnice smo se na veliki petek s Korošakovimi napotili s krampi v gozd, da smo izkopavali smrekove smolnate štore za velikonočni kres. Običajno smo ga zakurili na Frickovem bregu. Vedno smo tekmovali, kdo bo imel večji in višji kres: mi ali oni po Okoslavskem in Dragotinskem bregu.

Po prav dobro opravljeni maturi leta 1925 se je Edi prvič odpravil na morje. S sošolcem Pinom Mlakarjem sta taborila in se s čolnom prevažala med otoki. Za kakšen poklic se bo odločil, ga nismo spraševali. Oče so bili trdno prepričani, da bo stopil v bogoslovje. Tudi mati so na tihem gojili željo videti sina kot novomašnika pred oltarjem, vendar tega niso nikoli omenjali.

Oktobra 1925 je Edi stopil v mariborsko bogoslovje. Oče in mati sta bila prav srečna. Tudi med očetom in župnikom Štuhcem je nastal drugačen odnos. Doslej so na primer pogrebci morali zvonjenje za mrličem plačevati župniku, zdaj pa naravnost očetu. Večkrat so imeli oče z župnikom hude spore, ker je ta stalno zavlačeval izplačila.

Ko sem prvič obiskal Edija v bogoslovju, je že nosil krog vratu kolar in bil oblečen v dolg črn duhovniški talar. Za božične praznike je poslal župnik na železniško postajo voz in svojega hlapca, da ga je pripeljal domov. Ves čas počitnic je imel Edi na voljo sobo v župnišču in bil za praznike vabljen na kosilo. Postal je pravi župnikov miljenec.

O njegovem življenju in delu v bogoslovju ne vem kaj pomembnega zapisati. Popoldne, ko so dobivali malico, sem ga pogosto šel obiskat, da sva si izmenjala novice od doma v Vidmu.

V začetku junija 1927, ko sem bil v tretjem letniku učiteljišča in je bilo v šoli spraševanja na pretek, sem »šprical« nekaj dni pouka in jo mahnil domov, da se malo najem. Drugi večer doma nekdo potrka. Oče so bili že v postelji. Mati so odprli vežna vrata in na pragu se je pojavil Edi v civilni obleki. Rekel je samo: »Mati, izstopil

sem iz bogoslovja!« Mati ga prvi hip žalostno pogledajo, ga primejo za roko in peljejo k očetu. Oče niso našli besede, le z žalostjo so začeli tiho jokati. Mati so se mirno obrnili k Ediju in rekli: »Kar si storil, si gotovo dobro premislil. Samo prosim te, pošten nam ostani!« Težak je bil ta večer in težka mora je legla na vse nas. Tiho sva šla spat v »zadnjo hišo« in legla v posteljo, ki je bila prazna, ker je bil Slavko po končanem vajenskem izpitu ta čas v Mariboru na prikrojevalnem tečaju. Držala sva se za roki in brez besed dolgo strmela v temo.

Oče so drugo jutro dogodek povedali župniku. Takoj se je razmerje med župnikom in očetom spremenilo, Ediju so bila odslej vrata župnišča zaprta. Nakopal si je še jezo škofa dr. Tomažiča, najinega birmskega botra, ki ga je baje hotel poslati v Rim, pa tudi zadržanost domače duhovščine in prve mesece težave doma v družini.

Anton Trstenjak pojasnjuje v svoji prej omenjeni razpravi ta njegov izstop iz bogoslovja takole: »... njegov takratni bogoslovni spiritual (je) označil enako pozitivno kakor on sam: »Kdor izstopi iz takega nagiba, napravi apostolsko dejanje.« Kocbek je to izrazil z besedami: »zato ker sem začutil, da je laik bliže krščanstvu in stvariteljskemu življenju (navaja Jenšterle). Meni je takrat isto poudarjal s podobnimi besedami, da se mu bo kot laiku obseg apostolskega dela razširil, medtem ko bi mu bil duhovniški preozek.« (Str. 714.)

Hudo ga je že kar prvih štirinajst dni prizadel poziv k vojakom. Sumili smo, da ga je prijavil župnik. Za vojaščino bi se z vso pravico lahko prijavil šele po končanem študiju, najpozneje do 27. leta starosti. Zadnje tedne pred vojaščino je začel piti močno črno kavo in namesto spanja sem mu delal druščino, ko je kolovratil ponoči po Vidmu.

Po nekaj dneh vojaščine in vojaške suknje se je ostrižen na balin vrnil iz Sarajeva. Superkomisija ga je zaradi srčne hibe spoznala za stalno nesposobnega.

V avgustu istega leta je organiziral dijaško zborovanje pri Veliki Nedelji. Med prireditelji zborovanja so bili še Anton Trstenjak, Tone Krošl in Jože Lampret. To zborovanje je močno odmevalo v javnem življenju.

V jeseni 1927 se je vpisal na romanistiko na filozofski fakulteti. Prevzel je uredništvo »Križa« kakor se je to mladinsko glasilo tedaj preimenovalo iz Križa na gori. Kot urednik je imel stanovanje v Akademskem domu na Miklošičevi ulici zastonj. To je bila razpotegnjena pritlična hiša z mansardo. Po vojski so jo podrli, danes stoji približno tam hotel Holiday Inn. Začel je sodelovati pri »Ognju«, pri »Krekovi mladini« in v krščansko- socialističnem sindikatu. (Prim. Edvard Kocbek: Svoboda in nujnost, str. 271.)

Naslednje leto je odšel, kakor piše v avtobiografičnem spisu Kdo sem?, brez denarja s Pinom Mlakarjem v Berlin, tam sta preživela celo šolsko leto.

Jaz sem medtem končal učiteljišče in čakal na službo. Ko sem dobil službo in prvo plačo, sem Ediju poslal nekaj denarja. V pismu, kamor sem vtaknil nekaj bankovcev, sem priložil listek: »Pošiljam Ti nekaj svoje plače. Kupi si štruco kruha, v gostilni pa kislo župo. Vanjo si nadrobi kruha, da bo žlica stala kar sama pokonci. Spomni se tedaj na najina lačna ptujska leta in dober tek!«

Leta 1930 je Edi opravil diplomo in naslednje leto, ko sem bil jaz v Sarajevu pri vojakih, je dobil službo profesorja v Bjelovaru. Prav takrat so se oče odločili, da začno s Slavkom zidati hišo. Edi jima je poslal kot temeljni kamen od svoje prve plače precejšen znesek; tudi meni v Sarajevo in pripisal v pismu: »Ko boš dobil dovoljenje za v mesto, naroči si čevabčiče, potem na Baš-čaršiji malo turškega medu. Tudi Ti se spomni na Ptuj!« Ni bil pozabil, da sem mu pred leti od svoje plače poslal v Ljubljano denar.

Ko je Edi dobil l. 1936 kot profesor službo na bežigrajski gimnaziji v Ljubljani, je navezal stik z Lojzetom Hartmanom, višjim uslužbencem na Pokojninskem zavodu. Omenil mu je, da oče niso socialno in pokojninsko zavarovani in da jih hudo skrbi kaj bo z njimi, če nenadoma zbolijo. Lojze Hartman je svetoval, naj oče zahtevajo od župnika-delodajalca, da očeta kot delojemalca takoj prijavi na Pokojninski zavod in plača določen znesek za socialno zavarovanje. Župnik Štuhec pa o tem ni hotel nič slišati. Izgovarjal se je, da župnija za take zadeve nima denarja. Pokojninski zavod je na ta izgovor poslal župniku ostro zahtevo, da očeta takoj prijavi in sicer za nekaj let nazaj, sicer ga čaka kazen, ker nima prijavljenega delojemalca Valentina Kocbeka. Župnik se je tega ustrašil in očeta prijavil.

Tako so se oče rešili skrbi za stara leta. Odnosi med župnikom in očetom pa so se zato zaostrili in skrhali in včasih sta hudo trčila drug ob drugega. Edijevo Premišljevanje o Španiji v Domu in svetu je odnose še bolj zaostilo. Župnik je očetu celo očital, da je slabo vzgojil svojega sina, in to je očeta zelo bolelo.

Tako so se iztekla najina otroška in dijaška leta. Stopila sva vsak na svoj način v življenju, a stiki med nama in z domačimi so ostali prisrčni in trdni do konca. Edi mi ni bil samo brat, bil mi je tudi učitelj in mentor, zgled poštenosti in plemenitosti. Na njegovem grobu stoji ob zglavju lesen križ, simbol skromnosti, krščanstva in – tudi trpljenja.

Jože Kocbek

Kocbekova nedodelana podoba

Odlomki iz daljšega spisa

O Kocbeku sem pisal že večkrat, vendar ne mislim, da se mi je posrečilo podati o njem celoto vtisov, ki se v meni spajajo v njegovo podobo. Tudi dolgoletno intimno poznanstvo s kakim človekom nam ne odpre vseh vrat v njegovo notranjost, in povrhu je to, kar lahko povemo drugim o njem, v veliki meri odvisno od naše zmožnosti izraziti tisto, kar vemo in čutimo; dostikrat se v besedah ne znamo izraziti tako, da bi svoje poznanje in svoj občutek sporočili drugim. In še nekaj: marsikaterega vprašanja o Kocbeku si za njegovega življenja nisem zastavil, sicer bi ga bil vprašal po tem. Zdaj, ko je prepozno, se zavedam, koliko reči o njem ne vem, čeprav bi jih bil povečini lahko zvedel.

Razni današnji raziskovalci Kocbekove osebnosti in dejavnosti se veliko sklicujejo na njegova lastna pričevanja, na javno izrečene besede ali na takšne, ki so zapisane v njegovih bolj intimnih spisih, zlasti dnevniških zapiskih. O slednjih seveda ni mogoče vedeti, ali so bili vselej zapisani z mislijo na (takšno) poznejšo objavo. Povrhu gre za izjave, zapisane v raznih dobah pesnikovega življenja, in marsikatera izmed njih ima miselno veljavo samo za čas, v katerem je bila zapisana. Nekatere teh dob so bile s svojim celotnim ozračjem zelo drugačne od našega časa, glede na to bi bilo treba presojati tudi takrat zapisane Kocbekove sodbe in vtise, to pa se ne posreči vedno in vsakomur. Še posebno težko ocenjujejo nekatere Kocbekove izjave ali dejanja tisti, ki so bili rojeni po zadnji vojni in poznajo vse le iz pisnih pričevanj (dostikrat zlaganih ali pomanjkljivih) o njem, ali iz pogovorov z redkimi preživelimi iz prejšnjega časa, ki pa največkrat podajajo le še svojo subjetivno podobo tedanjih dni in dogodkov.

Žal je argumentiranje s citati večkrat podobno manipuliranju ali vsaj premalo premišljeno. V prispevku V. Grmiča v zborniku o E. Kocbeku (1988) berem, da se je Kocbekov »individualizem upiral vsemu, kar je dalo slutiti podrejanje individua skupnosti, pa tudi njegov subjektivizem ni mogel prav prenašati objektivizma v kakršni koli obliki.« In s čim je to izpričano? »Sam je priznal: ‚Pri intelektualcih je silno težko doseči odločilen korak prek praga politične tveganosti.'« Pogledaš citirano mesto v knjigi Pred viharjem, pa vidiš, da Kocbek tam govori o stanovskih tovariših, s katerimi se ob neki priložnosti ni mogel dobro pogovarjati, ničesar pa ni rekel o sebi . . .

V sestavku Janka Prunka v istem zborniku, ki vsebuje veliko dobrih misli in prepričljivih osvetlitev, je zapisana tudi kaka površna trditev. Tako tista, da je bil Kocbek leta 1929 »prvi krščanski socialist, ki je prišel pod javni udar konservativnih katoliških tomističnih teologov in klerikalnih političnih voditeljev«. Ti da so se »zgrozili nad Kocbekovo izjavo, da je ‚vsak krščanski socialist vžigalna vrvica, ki vodi do smodnika', ki jo je zapisal konec leta 1928 v glasilu Krekove mladine Ogenj, in so v začetku leta 1929 razpustili organizacijo Akademski Orel, v kateri so se družili križarji.« Prunk je to zadevo podobno opisal že v svoji knjigi »Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda«, pa je morda koristno, da jo povemo natančneje. Stvar je precej drugače popisana v brošurici Moja opazovanja, ki jo je izdal stolni vikar Franc Zabret, odbornik JOZ (Jugoslovanske orlovske zveze). Prunk jo pozna, saj jo v knjigi navaja med viri, vendar jo je bral prepovršno.

V resnici se je zamera proti Kocbeku vlekla še iz l. 1927, ker je bil med organizatorji dijaškega zborovanja v Veliki Nedelji poleti 1927. Tam so se dijaki (po poročilu Delavske politike, ki ga potem niso preklicali) izrekli zoper katoliško telovadno organizacijo Orel in za socialistični razredni boj. Podobno miselnost, kakor jo je pokazalo to zborovanje, so videli katoliški konservativci (po Zabretovem prepričanju) tudi v glasilu podmladka krščanskih socialistov, v Ognju. Prej citirani stavek je v **nepodpisanem** zapisu na str. 160 1. letnika z naslovom »Mi in organizacija« in je v resnici daljši: »Krščanski socialist, delujoč v drugih organizacijah, je tleča prižigalna vrv, do smodnika vodeča, je svet zase, revolucionar, ki ustvarja nov dan.« Dosti prej bi verjel, da je člančič napisal urednik Tone Krošl in ne Kocbek. Temu konservativci tudi niso očitali avtorstva, sploh je tam objavil le nekaj malega. Argumentacija JOZ je bila po Zabretovih lastnih besedah zelo čudna: Ogenj ima táko geslo, Kocbek je »sodelujoč faktor v organizaciji, katera Ogenj izdaja«, Kocbek je »imel veliko besedo v AO (Akademskem Orlu)«, zato predsedstvo JOZ ne more čakati »morebitne eksplozije, da bi dobilo nepobiten dokaz prižigalne vrvi«, in je rajši kar vnaprej zahtevalo od AO, da »svoje orlovske zveze z g. Kocbekom prekine ali pa dobi od g. Kocbeka izjavo, da le-ta obsoja pisanje Ognja«. »Zgodilo se ni ne eno ne drugo,« piše Zabret. Seveda ne. Po še drugih sporih je predsedstvo JOZ Akademskega Orla spomladi 1929 razpustilo in zavrnilo tudi pritoževanje Slovenskega Orla, ki se je potegoval za Akademskega.

Če naj poskusim povedati, v čem vidim Kocbekovo posebnost, kaj se mi zdi poglavitna lastnost

njegove življenjske poti, potem bi rekel, da je to njena doslednost in stanovitnost. Od časa, ko si je Kocbek izdelal svoj svetovni in življenjski nazor, mu je ostal zvest skozi vse menjave časov, navzlic vsem premenam in vsem udarcem usode, ki bi bili manj trdnega človeka upognili ali obrnili iz izbrane smeri. V središču njegove duhovne podobe stoji njegova vernost, to je zanj zvezda stalnica, ki ni nikoli ugasnila. V predavanju »Kdo sem?« (Trst, 27. 4. 1965, objavljeno v knjigi Svoboda in nujnost) je rekel sam: »Naj zdaj spregovorim še besedo o svojem krščanskem verovanju. To so v meni najgloblje, hkrati pa najbolj premišljene in doživete stvari, zato so ključnega pomena za vse moje dosedanje misli. Verjetno je verovanje moji naravi kongenialno, kljub temu pa sem ga moral hote in nehote preizkušati v težkih pozicijah življenja in v skušnjavah duha ... Zato nisem samo ostal veren, temveč sem svojo vero krepil ob vseh elementarnih spoznanjih modernih mislecev, tudi ob spoznanjih sodobnega ateizma ... Vso svojo mladost in moškost sem se bojeval za evangelizacijo, zoper njegovo klerikalno instituiranje. V tem naporu sem dognal, da je ljubezen do Boga kot poslednje brezpogojnosti le najvišji način ljubezni do sveta in človeka.«

Takšna vera je res lahko bila vodilo za vse življenje, tistemu, ki tako veruje, pa nalaga tudi velike dolžnosti in ga postavlja v vedno nove hude preskušnje. V tej veri je klic po popolnosti, naše vsakdanje življenje z našimi ustanovami vred pa je nepopolno, in takšen vernik se bo spet in spet znašel v položaju, ko se bo moral spoprijeti z nepopolnim uresničevanjem popolnih zamisli in si pri tem nakopati nasprotovanje tako cerkvenih kakor svetnih oblasti.

Krščanstvo je Kocbeku jedro osebnega življenja. O krščanstvu pa lahko govorimo tudi kot o mogočni duhovni silnici, ki je imela in še ima velik vpliv na življenje mnogih sodobnih družb. Zadnjih sto in več let se spoprijema z njim enako močna duhovna sila, marksizem v svojih različnih oblikah in utelesitvah. Naj je kristjan še tako trdno zakoreninjen v svojem verovanju, z marksizmom se mora prej ali slej spoprijeti in najti razmerje do njega. Pri Kocbeku je prišlo do tega srečanja zgodaj, že v njegovih mladeniških letih. Že 24-leten je svoje poglede v marksizem in krščanstvo izrekel v spisu v 1. letniku revije Križ in skoraj štirideset let pozneje v prej navedenem predavanju: »Moje osebno razmerje do marksizma je radovedno in hkrati prizadeto, kar naprej totalno in tako rekoč absolutno, nenehno odprto in odgovorno. V nastajanje socializma sem vključen zakonito in prostovoljno, vem, da ne morem in ne smem skočiti iz njegove resničnosti in se postaviti na kakšno akademsko stališče ... Moja vloga nemarksista in nekomunista je v tem, da silim marksiste in komuniste do iste avtentičnosti, ki me je je naučila marksistična vizija sama. Toda pri tem zadevam na nepotrebne spore in doživljam tragične nesmisle.«

V istem predavanju je rekel Kocbek še tole: »Če bom kdaj napisal obširnejšo avtobiografijo, jo bom razdelil na dva dela, prvi bo imel naslov ‚Adam, kje si?', drugi pa ‚Tukaj sem!' Mislim, da me razumete: do partizanstva vprašanje, potlej pa odgovor.« V času partizanstva in po njem je torej po Kocbekovih besedah izpolnitev tistega, kar se je pripravljalo v njegovem dotedanjem življenju, tja do njegovega sedemintridesetega leta! To niso slabo premišljene besede, saj jih potrjujejo nešteta druga pričevanja, zapisana v Kocbekovih partizanskih dnevnikih in njegovih pesmih. Svojo partizansko dobo je Kocbek vedno štel za najpomembnejši čas v svojem življenju. Tedaj ni doživljal samo zanosa ob zavesti, da se rešujejo temeljna, usodna vprašanja slovenskega človeka in slovenskega naroda in da se odpirajo možnosti za njegovo vsestransko osvoboditev in za razmah vseh njegovih ustvarjalnih sil. Z neznansko silo je doživel tudi **človeško tovarištvo**, najtesnejšo povezanost ljudi v skupnem delu in boju, občutje, ki ga je do kraja prevzelo in ostalo živo v njem tudi vsa poznejša leta. Ena njegovih največjih bolečin v poznejših letih je bila, da se je ta občutek tovarištva pri njegovih nekdanjih sobojevnikih izgubil.

Pomislimo, da je Kocbek vse spredaj navedene besede izrekel leta 1965, po vsem, kar je bil že doživel s slovenskimi marksisti, od dolomitske izjave do napadov na knjigo Strah in pogum, po katerih se je moral odpovedati vsem funkcijam in se umakniti v »desetletno na zunaj naporno privatništvo« (n.n.m.). A osebna usoda je še malo ob razočaranju, ki ga je moral Kocbek doživeti spričo povojne ureditve pri nas in vsega poteka javnega življenja, ko se je le-to v toliko rečeh oddaljilo od vizije slovenske prihodnosti, zapisane tudi v programu OF, ko od obljubljenega pluralizma gledanj in prepričanj ni ostalo nič, temveč je vsemu zavladala ena sama resnica, ki je izključevala vse druge. Kako se more Kocbek po vsem tem – ena najhujših gonj ga je res šele čakala – vendarle sklicevati na avtentičnost, katere da ga je naučila marksistična vizija, in zatrjevati, da je zakonito in prostovoljno včlenjen v nastajanje socializma?

Odgovor na to vprašanje, korenine Kocbekove neomajnosti, moramo iskati v letih njegovega dozorevanja. Povojna ureditev versajske Evrope je tedaj že pokazala svoje premnoge pomanjkljivosti in množico krivic, ki so ostale iz prejšnjih časov, pridružile pa so se jim še nove. Pravičnega

družbenega reda, ki so si ga obetale ljudske množice po trpljenju in žrtvah v prvi svetovni vojni, ni bilo. Marksizem, ki se je prvič v zgodovini do neke mere uresničil v Sovjetski zvezi, je še iskal svojo podobo in nosil v sebi še mnoge svoje odrešenjske obete. Njegova duhovna privlačnost je morala biti tedaj za misleče in pošteno čuteče ljudi povsod po Evropi velikanska. Še posebno je bil privlačen za mlade ljudi. Kdor bi hotel dobiti nekaj občutka o tem, kakšni so bili tedaj nekateri mladi slovenski kristjani, bi moral vzeti v roke tistih nekaj letnikov mesečnika Ogenj, glasila krščanskosocialistične mladine, ki je izhajalo od leta 1928 do 1931. S kakšno samoumevnostjo ti goreče verujoči mladostniki ob krščanskih pojmih uporabljajo kot svoje tudi marksistične, govorijo o proletarcu in razrednem boju itn.!

Naša osebna izkušnja nam prav tako kakor mladinska psihologija govori o etični radikalnosti mladostništva. Mlad človek, ki dozoreva in prvič z odprtimi očmi gleda resničnost okoli sebe, tudi spoznava, kako daleč je ta resničnost od tistega, kar bi mogla in morala biti. Mladostnik je brezkompromisen, odločno zahteva uresničenje tistega, kar je spoznal za pravilno in pošteno, popuščanje zametuje in zlorabe obsoja. Pri Kocbeku, ki je zapustil bogoslovje po dveh letih šolanja, kakor pravi, »zaradi krivice, ki se je dogodila v hiši in je niso hoteli popraviti« (ne pravi, da se je zgodila njemu), je moralo biti etično čutenje razvito v prav izredni meri. Lahko zato verjamemo, da je silovito začutil odrešitev, ki jo nosi v sebi marksistični nauk, in ob vsej svoji vernosti prišel do spoznanja, da »gospodarska doktrina marksizma ni v nikakem nasprotju s krščanstvom« in da »stojimo sredi razrednega boja« (Križ 1928). V socializmu, kakor ga napoveduje marksizem, je mladi Kocbek začutil prihodnost človeštva in bil prepričan, da se bo ta prihodnost prej ali slej uresničila, ker se mora uresničiti.

Temu prepričanju je ostal zvest vse življenje, nobena osebna izkušnja, naj so bile še tako bridke, mu ga ni mogla omajati. Marsikdo se v poznejšem življenju odpove mladostnim idealom in se sprijazni z družbo, kakršna je. Človek s tako izrazitim etičnim čutom, kakor je bil Kocbek, pa ostaja idealom zvest vse življenje in zato prihaja v vedno nove spore s tistim, kar jim nasprotuje.

Ne smemo tudi pozabiti, da je Kocbek v svojem temeljnem občutju sveta in življenja pesnik, se pravi, da zadaj za vsakdanjo resnico sveta čuti še drugo, globljo resničnost, ki se zaradi njegove velike dojemljivosti odpira njegovim čutom in njegovi predstavni moči. Vemo tudi, da je pesniško doživljanje sveta večini pesnikov dano za omejen čas, največkrat le v mladeniški in zgodnji moški (ali ženski) dobi, pozneje pa ugasne; veliko pesnjenja v poznejših letih je le še sad rutine in ponavljanja. Prav redki pesniki ta dar ohranijo skozi vse življenje in Kocbek je bil med temi srečnimi izjemami. Boris Paternu v študiji »Problem modernizma v Kocbekovi poeziji« prepričljivo kaže Kocbekovo pot skozi razne faze sodobnega pesniškega razvoja, ki je bila vedno »razpeta med eksistencialno izgubljenost in esencialno odrešljivost« in se je šele v sedemdesetih letih nagnila v slednjo, pomiritveno stran. S tem svojim pesniškim ustvarjanjem je Kocbek spremljal razvoj slovenskega sodobnega pesništva in mu stal, lahko rečemo, na čelu. Ta živost pesniškega doživljanja sveta pri Kocbeku zajema tudi etično presojo, in kar je spoznal in občutil v mladih letih kot etično zavezujoče, temu je ostal zvest tudi pozneje.

Eno zmotnih ali napačnih mnenj, ki jih nekateri trdovratno zagovarjajo, je tudi trditev, da Kocbek »sploh ni bil krščanski socialist« in zato tudi ni bil pravi zastopnik krščanskih socialistov v Osvobodilni fronti. Največkrat je to samo igra besed in zamegljevanje resničnega stanja. Katoliški delavci so bili združeni v krščanskosocialističnem sindikatu Jugoslovanska strokovna zveza. V tem sindikatu krščanskosocialistično misleči izobraženci res niso bili vpisani, imeli pa so z njim stalne in prisrčne stike, sodelovali so na njegovih prireditvah in na sto drugih načinov podpirali njegovo delo. Pisali so tudi v njegovo glasilo Delavsko pravico, in ko je tedanji urednik tednika Tone Fajfar odšel k vojakom, je prišel na njegovo mesto zarjan, študent medicine Vitko Musek, da je za majhen honorar káko poldrugo leto (menda 1939/40) urejal list. Njegovi tovariši zarjani smo tedaj za tednik napisali marsikak uvodnik ali kak drug prispevek. Podobno tesno je bilo sodelovanje nekoliko starejših katoliških politikov, ki so se upirali Koroščevi politiki, z njihovimi vrstniki v vrstah katoliškega sindikata. Kdor skuša potegniti ločilnico med krščanskimi socialisti, organiziranimi v sindikatu, in krščanskosocialističnimi izobraženci (ki so kajpada imeli še druge duhovne interese in so si pravili še kako drugače), prenareja dejstva zaradi svojih posebnih računov ali iz kakih drugih razlogov.

Večkrat kdo zastavi vprašanje, ali je bil Kocbek politik, in odgovori nikalno nanj. Nekateri izražajo mnenje, naj bi bil Kocbek vendar za božjo voljo ostal pesnik, politiko pa naj bi bil prepustil drugim, ki so bili zmožnejši zanjo. Samo ambicioznost da ga je zapeljala, da se je silil vanjo. Kdor govori tako, zavedno ali nezavedno pojmuje politiko kot boj za oblast neke skupine in za osebno udeležbo pri tej oblasti. Politik takšnega kova Kocbek gotovo ni bil. Ni imel lastnosti, potrebnih za to, da človek pravi čas

začuti spremembe v razmerju sil, v ravnotežju, da se pravi čas pridruži tisti strani, ki bo zmagovita. Med krščanskimi socialisti, ki so se udeleževali osvobodilnega boja, jih je bilo nemalo takih, ki so imeli politični čut te vrste razvit veliko bolje od Kocbeka. Kar po vrsti so se »znašli« in ujeli svoj delež oblasti s tem, da so vstopili v vrste komunistične stranke, pa naj so v njen program verjeli ali ne. Potem so lahko le še s pomilovanjem in z začudenjem gledali nepoboljšljivega idealista Kocbeka, ki ni bil zmožen takega preskoka.

Politiko pa lahko pojmujemo tudi drugače, kot prizadevanje za uresničevanje skupnih ciljev v okviru manjših ali večjih skupnosti tja do naroda in države. Kdor hoče uresničevati take cilje, mora imeti neko trdno zamisel o njih. Pesnik Kocbek je imel ne samo zamisel, lahko rečemo, da je imel **vizijo** o naših človeških in narodnih ciljih. In kdor ima takšno vizijo – kako bi mogel stati ob strani, ko gre za največje, usodne odločitve v življenju skupnosti, kateri pripada? Kocbek je **moral** v politiko, ne zaradi uresničevanja osebnih ambicij, temveč iz občutka dolžnosti, da dejavno pomaga pri uresničevanju svoje vizije. Od tega ga ni moglo odvrniti nobeno razočaranje in nobena izkušnja, naj so bile še tako bridke.

Take bridke izkušnje so bile neogibne, ker se Kocbek svoji viziji ni hotel, ni mogel odpovedati. Vprašujemo pa se lahko, ali je bilo res vselej nujno, da je preživljal dolge dobe skoraj popolne osamljenosti in molčanja pred javnostjo. »Nepotrebni spori« in »tragični nesmisli«, o katerih govori sam, so ga prizadevali toliko huje, kolikor bolj iskreno si je prej želel resničnega tovarištva in sodelovanja v trudu za skupne cilje. Ko so se ga nekdanji tovariši odrekli, se je zaprl v osamelost in ostajal v njej še tedaj, ko z druge strani morda niti ni bila več hotena. Podobno je z »desetletnim privatništvom«, o katerem tudi govori. Človeku, kakršen je bil Kocbek, je bilo pač pod častjo, da bi bil komur koli ponujal svoje spise, sredi splošne bojazljivosti tedanjih naših urednikov in založnikov pa tudi zlepa ni kateri sam iskal neprijetnosti, ki bi ga morda čakale po objavi nezaželenih del. Kakor že, občutek imam, da bi bil Kocbekov molk lahko kdaj tudi krajši.

S tem pa odgovornost tistih, ki so Kocbeka krivično napadali in ga potiskali v osamljenost, ni nič manjša. Tudi če pustim ob strani duševno trpljenje, ki ga nujno povzročajo takšni udarci – v osamelosti je človeku osiromašeno tudi duhovno življenje, saj se njegova misel ne more rodovitno spoprijemati z drugimi in se preskušati v stiku z resničnostjo. Kar bi lahko dajalo bogate sadove, izgoreva v prazno.

In to se je zgodilo ravno človeku, ki se ni potegoval za svoje osebne koristi in veljavo, temveč je svoje velike sile in dragocene zmožnosti namenjal za naše skupno dobro. Kako slabo spričevalo za neko skupnost, da se odpoveduje sodelovanju enega svojih najbolj zmožnih ljudi in ji je ljubši vsak povprečnež, če se je le voljan uklanjati in prilagajati.

Janez Gradišnik

Izumitelji v talarju

Statistiki so izračunali, da ima v povprečju vsak dvanajsti človek inovacijske sposobnosti. Nedvomno se večji del tako nadarjenih ljudi usmerja v tehniko in druga področja, kjer lahko najbolje razvijejo svoje sposobnosti, delujejo pa tudi izven tega območja, odkoder včasih presenečajo z »nepričakovanimi« odkritji, izumi in iznajdbami. Takšnih pojavov je bilo še posebej veliko v obdobju od začetkov industrijske revolucije pa do povojnega razmaha visoko profesionalne tehnike, ko je za inovacijsko delovanje potrebno poleg nadarjenosti tudi specializirano znanje in dolgoletno razvojno, navadno timsko delo. Pri nas je bilo to zlato obdobje inovativnosti, ko je skoraj vsakdo kaj izumljal, od konca 18. stoletja do sredine 20. stoletja. V tem času so se vpisali med izumitelje tudi nekateri slovenski duhovniki. V pričujočem sestavku se srečujemo s tremi: z izumiteljem fotografije na steklu Janezom Puharjem, izumiteljem slovitih vzmetenih mlekarskih vozičkov Blažem Potočnikom, in ustvarjalcem še slovitejšega inovacijskega izdelka Jakobom Aljažem, avtorjem stolpa na Triglavu, prvovrstnega simbola.

JANEZ PUHAR (1814–1864), rojen v Kranju, je že v gimnaziji pokazal nadarjenost za naravoslovje in tehniko, pa tudi za slikarstvo. Na materino željo je postal duhovnik in je kaplanoval po raznih slovenskih krajih. K ukvarjanju s fotografijo ga je spodbudil izum dagerotipije – fotografije na kovinski plošči leta 1839, ko je služboval v Metliki. Dagerotipija je imela v primerjavi s kasnejšo fotografijo, ki je razvila postopke za reproduciranje originala v poljubnem številu kopij ali povečav, še veliko pomanjkljivost: omogočala je le unikatni posnetek. Puhar se je veliko ukvarjal prav s tehniko reproduciranja, ne sicer fotografije, vendar pa že risb in grafik, pri čemer je uporabljal za svetlobo občutljive materiale. Odtod ga je raziskovalno delo, za katerega je imel na razpolago le skromna sredstva in zgolj pomanjkljive informacije o tovrstnih dosežkih drugod, vodilo do nanašanja za svetlobo občutlji-

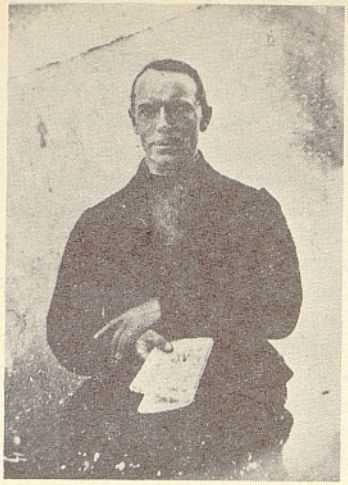

Janez Puhar: fotografski avtoportret

vih materialov na stekleno ploščo. Ta faza je omogočala v naslednjem razvojnem koraku – ki pa ga Puhar ni več opravil – kopiranje in povečevanje originalnega negativa v poljubnem številu reprodukcij. Medtem ko je osamljeni slovenski duhovnik odnehal pod pritiskom skromnih možnosti, obilice poklicnega dela in šibkega zdravja, ki si ga je še poslabšal z vdihavanjem strupenih snovi med svojimi kemijskimi poskusi, se je pobuda pojavila in plodno razvila dalje drugje: dandanes priznava literatura izum fotografije na steklu Niepceju, ki je prijavil svoj izum leta 1847, čeprav je Puharju prav francoska akademija za kmetijstvo, obrt in trgovino priznala ta izum že v letu 1842, pet let pred Francozom.

Dandanes poznamo Puharjev postopek po izumiteljevem avtentičnem opisu skoraj v celoti: na stekleno ploščo je nanesel plast žvepla, nato pa jo je izpostavil jodovim param. Tako pripravljeno ploščo je osvetlil v fotografskem aparatu, kjer so nanjo delovale še živosrebrne pare, da je postala občutljiva za svetlobo. Po dodatni obdelavi z bromovo paro se je prej komaj zaznavna slika prikazala v polnem učinku. Po ustalitvi slike z alkoholom je ostal na stekleni plošči obstojen negativ, ki pa ga je bilo mogoče pred temnim ozadjem in pod določenim kotom opazovati kot pozitiv. – Puhar je svoje fotografije, ki so bile še vedno unikati, razstavljal tudi na tujem. Doma in na tujem pa so njegov pomembni inovacijski dosežek rešili pred pozabo in vpisali v svetovno zgodovino fotografiranja šele v novejšem času.

Potočnikov voziček

BLAŽ POTOČNIK (1799–1872) je bil človek širokih zanimanj in dejavnosti, pravi polihistor v dobrem pomenu te besede. Rojen v Struževem pri Naklem, je obiskoval kranjsko normalko in francosko gimnazijo, 1822 je pel novo mašo, od 1825 pa je bil kaplan in kantor v ljubljanski stolnici. 1833 se je pred janzenisti umaknil v Šentvid pri Ljubljani, kjer je nato vse življenje (39 let!) deloval kot župnik. Vedno si je prizadeval razširiti, poglobiti, in modernizirati svoje znanje, bodisi iz modroslovja, družboslovja, naravoslovja ali tehnike, kot časnikar in nabožni ter poučni publicist pa si je prizadeval, da bi pomagal pri prosvetljevanju tudi drugim. Poleg tega je pisal pesmi, komponiral in se ukvarjal s slikoslovjem. Kot pomemben narodni buditelj je bil tudi med ustanovitelji šentviške čitalnice.

Med slovenske izumitelje je prišel Potočnik s svojim vozičkom na dveh vzmetenih kolesih; namenil ga je predvsem mlekáricam, branjevkam, pericam in za podobne prevoze. Do zamisli zanj je prišel morda že med službovanjem v stolnici, kjer je opazoval vsakodnevne težave pri dovozu blaga na trg, najkasneje pa ob začetku župnikovanja v Šentvidu, kjer se je znašel na drugem koncu teh prevozov. Potočnikov izum sicer ni docela originalen, na ročne vozičke ga je prenesel z večjih vozov in kočij s konjsko vleko. Vendar pa je bilo potrebno za ta prenos veliko iznajdljivosti, Potočnik pa je pokazal tudi veliko oblikovalske nadarjenosti, saj so njegovi vozički tako imenitne funkcionalne, kot tudi estetsko neoporečne naprave. Tako uporabnikom niso bili le v pomoč, marveč tudi za veselje in v ponos. Morda so jih prav zato potiskali pred seboj in ne vlekli za sabo. Potočnikovi vozički so postali v dolgoletni (skoraj polstoletni) uporabi del ljubljanskih posebnosti in zgodovine; še dandanes je mogoče videti katerega v uporabi, vsaj upamo pa lahko, da imajo nekaj najpopolnejših in najlepših izdelkov te vrste tudi naši muzeji.

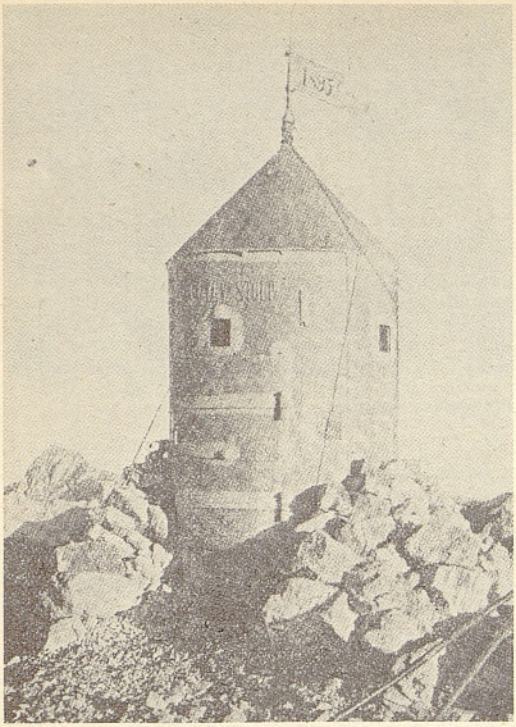

Aljažev stolp vrh Triglava v prvih letih po postavitvi

JAKOB ALJAŽ (1845–1927), rojen v Zavrhu pri Smledniku, je kot duhovnik služboval po raznih krajih ljubljanske škofije, od 1889 pa je bil župnik na Dovjem pod Triglavom, kjer je ostal vse do smrti. Pomembno delo je opravil na glasbenem področju, predvsem v zborovski glasbi. Njegova Pesmarica, ki je izšla pri Družbi sv. Mohorja, je veliko pripomogla k množičnemu širjenju pevske kulture. Zlasti pa so pomembne njegove zasluge za razvoj slovenskega planinstva. Njegova osrednja pozornost je veljala Triglavu: zgradil je stolp na njegovem vrhu, Staničevo zavetišče pod vrhom, kočo na Kredarici (imenoval jo je »mati vseh slovenskih planinskih koč«), malo kočo v Vratih, dom v Vratih, in ko je slednjega odnesel plaz, še večji dom. Obnovil in nanovo utrl je vrsto planinskih poti po Julijcih . . .

Ideja za stolp se mu je porodila leta 1887, ob prvem obisku Triglava, na katerem je dotlej prevladovala dejavnost nemško govorečih planincev. Stolp pa naj bi poudaril starodavni in tudi aktualni simbolični slovenski narodnostni pomen naše najvišje gore. Poprej je stala na vrhu lesena triangulacijska piramida, ko pa je propadla, so nemški planinci hoteli postaviti novo, da bi z njo prehiteli slovensko akcijo. Toda Jakob Aljaž je bil še hitrejši. Vrh Triglava je bil že poprej njegova last, zato si je »na svoji zemlji« lastil pravico, da postavi na njej znamenje po lastni zamisli. Sam je narisal zanj načrte, kombiniral je geometrijski telesi valj in stožec. Stolp je izdelal klepar Anton Belec iz Šentvida pri Ljubljani, transport sestavnih delov so opravili Aljaževi farani, celotno akcijo je vodil Janez Klinar-Požganc, stalni sodelavec pri realizaciji Aljaževih projektov. 7. avgusta 1895 sta Belec in njegov pomočnik v pičlih petih urah sestavila in učvrstila stolp na vrhu Triglava. Nemški planinci so tožili Aljaža zaradi samovoljnega posega, toda brez uspeha. Aljaž je opremil stolp, ki je že sam po sebi originalna naprava, še z enim izumom, »turističnim-optičnim telegrafom«, s katerim je bilo mogoče komunicirati z vrha s Kredarico ali Dovjem. Ko so začeli uporabljati stolp tudi kot trdno točko pri geodetskih merjenjih, je začel uživati tovrstno zaščito. Ponovno je bil njegov obstoj ogrožen, ko so po vojni začeli ravnati vrh za postavitev astronomske in meteorološke opazovalnice. Zadeva je še pravi čas padla v vodo. Dandanes ščiti Aljažev stolp vrh Triglava varstveni režim Triglavskega narodnega parka.

Trije duhovniki, trije izumitelji, tri življenjske usode: Puhar z mednarodno pomembnim, a v tem obsegu preskromno uveljavljenim posegom v razvoj fotografije; Potočnik s sicer bolj lokalno uveljavljenim dosežkom, ki pa bi kje drugje doživljal popularnost ruskih trojk ali beneških gondol; Aljaž s slovenskim simbolom. Trije izumitelji iz majhnega naroda, tri usode, ki jih je ta majhnost bistveno označila in omejila, ki pa so jo s svojim inovacijskim deležem pomagali obvladati in premagati, tako da je številčnost sedaj manj pomembna, če je le narodna ustvarjalnost primerno ovrednotena in pospeševana.

Sandi Sitar

Prestreljeno srce.
Kri.
Človek v svitu luči.
Kavarna.
Reci neoskrunjeno besedo!
Povsod vidim jesen in bedo.
Na šipe bije svinčeni dež.

(S. Kosovel – Prestreljeno srce)

Sapientia aedificavit sibi domum

ali kratek zapis o novi draveljski cerkvi v Ljubljani

»V prosti naravi si stavimo uganke, v zaprtem prostoru jih rešujemo. Tam nas dviga intuicija preko nas samih, tu nam jasni razum razsvetljuje tajne, ki so se poskrile po naši duši pred skrivnostjo neskončnosti.«

F. Stele

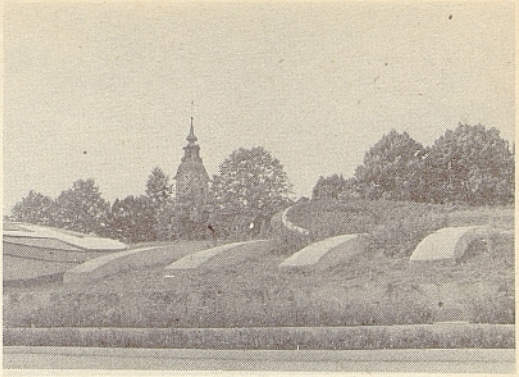

Avtor arhitekture in interierja: Marko Mušič
Leto načrtovanja: 1980 (natečaj)
od 1982 do 1984 (PGD, PZI, interier)
Leto izgradnje: 1984–85
Posvetitev: 15. 9. 1985

Ureditev kompleksa nove draveljske cerkve lahko primerjamo s prezidavami starih katedral, kjer je vsaka doba dodala svoj izraz – tukaj je razlika le ta, da je staro ohranjeno v celoti, novo pa z občutkom dodano na način, ki ustvarja kreativen dialog nove cerkve z okolico.

Osnova za razumevanje kompenzacije na vseh nivojih (filozofskem, urbanističnem in arhitekturnem) je postavitev nove zgradbe v odnosu do stare cerkve in okolice.

Zaprt prostor, ki se odpira proti naravi in stari cerkvi ustvarja v notranjosti točno določen in usmerjen pogled preko oltarnega prostora na zvonik sv. Roka.

Dvojnost tega pogleda, ki se nam odpira, ko se gibamo po zunanjosti in notranjosti, vzpostavlja arhitektonski in miselni prostor ter ustvarja večplastnost dojemanja. Os kompozicije je drevored, ki ima svoj začetek v sklopu stara cerkev, nova cerkev in krožni trg ter se zaključi s pokopališčem.

Zvonik spreminja merilo prostora. Navzven daje s svojo pojavnostjo nad zeleno brežino in krošnjami dreves občutek odprtega prostora – iluzijo pejsaža. Navznoter pa omejeni prostor namenjen meditacijam spreminja v neskončen prostor človeškega razmišljanja in čustvovanja.

Kakor se komplicira življenje ter njegove oblike in potrebe, tako se način razmišljanja spreminja, s tem pa se porajajo tudi drugače oblikovani prostori.

Trije prostori (stara cerkev, nova cerkev in krožni trg) so po svojem značaju popolnoma različni vendar s skupnim izhodiščem omogočiti našo zbranost in naravnati vso našo pozornost v čisto določeno smer.

Pri tem je tako v prostoru krožnega trga kot v dvorani nove cerkve zvonik sv. Roka tisti simbolični vezni člen, ki povezuje preteklost s sedanjostjo in prihodnostjo.

Arhitektura je v okolje, kjer je postavljena, vgrajena kot nevtralen člen, ki poudarja obstoječe kvalitete prostora (stara cerkev, drevored); z oblikovano in programirano zeleno površino na strehi vzpostavlja novo kvaliteto v obdajajočem mestnem tkivu.

Polkrožne stene ob trgu dajejo vtis kulise, ki preprečuje vizualni stik med zunanjostjo in notranjostjo kompleksa ter opredeljujejo prostor krožnega trga kot predpripravo za popolno zbranost ob vstopu v cerkveno dvorano.

Če se bližamo cerkvi po glavni dostopni cesti (Kerenčanova ulica) nas na novo cerkev že od daleč opozori stekleni križ v strehi kapele in pejsažni križ na vzhodnem delu dvigajoče se brežine. Ob vstopu v cerkveno dvorano se kompozicija simbola križev še stopnjuje v vhodnem portalu, nadalje v izrezu stene kapele ter nazadnje kot križ v kapeli. Šele po tej predpripravi, ko nam pogled objame kompozicijo križev že ob vhodu (pogled je namreč natanko določen in komponiran) in se nam z gibanjem v notranjost razpira kot plasti prostora, zbrani in pripravljeni vstopimo v osrednjo cerkveno dvorano.

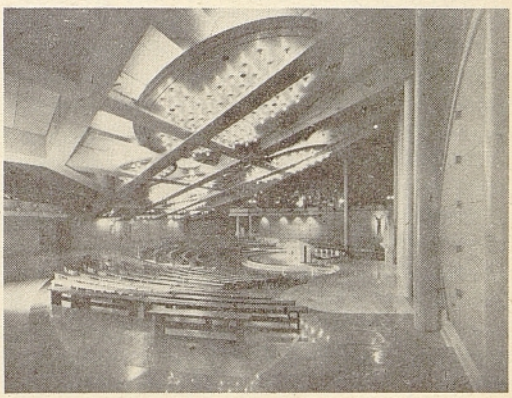

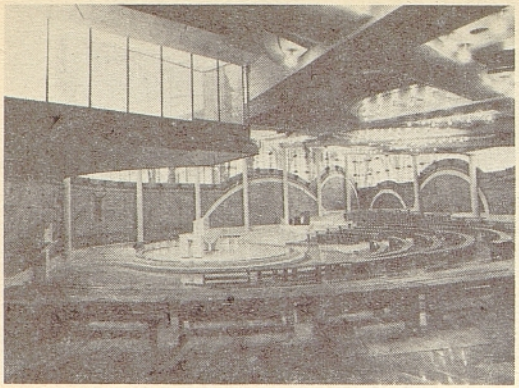

Če smo ob vstopu občutili ločenost zunanjega in notranjega sveta se nam v cerkveni ladji ta občutek popolnoma razblini. Oblike v prostoru se mehko prelivajo v vseh smereh in ustvarjajo valovanje, ki se širi po dvorani.

Parter amfiteatra je izdelan iz belega in sivega marmorja – zaobljene forme v območju oltarnega prostora so pod vplivom svetlobe kot tekočina, ki se je razlila in se mehko preliva proti oltarju.

Valovanje parterja oltarne cone se širi v središče prostora stran od izvora in se v valovanju sten k temu izvoru spet vrača. Zasledimo spet isti odnos kot pri vizualnem dojemanju zvonika sv. Roka – povezanost in istočasno različnost zunanjega in notranjega prostora.

Valovanje v notranjosti ima svoj izvor v zunanjosti, kjer je na SV vogalu stavbe predvidena fontana, simbol naravne sile, energije, začetka, ki je v notranjosti njen umetniško transformiran izraz.

Lupina, ki objema amfiteatralno oblikovan parter omogoča zlitje zunanjega in notranjega prostora v največji možni meri. Tanka opna iz kasetiranega modrega stekla skupaj s krošnjami dreves ustvarja mistično atmosfero, podobno kot velika okna gotskih katedral, kjer čutimo valovanje svetlobe in sence. Na zahodni strani je lupina namenoma oblikovana tako, da sonce sije direktno na oltar.

Polkrožne stene na severni strani dvorane tudi v notranjosti delujejo kot kulisa, ki preprečuje poglede od zunaj in ustvarjajo z igro barv in svetlobe v stekleni opni oazo miru in harmonije.

Podnevi nas valovanja v prostoru tako prevzamejo, da stropa dvorane skoraj ne opazimo.

Vsa teža in sile, ki jih nosi, so neopazne – velike lesene elipse s svetili »lebdijo« v prostoru in dematerializirajo velike betonske nosilce – s svojimi oblikami eliminirajo zgolj konstruktivnost in funkcionalnost stropa. Strop je oblikovan po principu, ki ga zasledimo prvič v gotiki, kjer prostor izpodriva maso in jo dopušča le kolikor je potrebno. Tukaj so elipse nameščene na križanjih nosilcev tako kot gotski sklepniki na vrhu snopastih rebrastih nosilcev. Merila so seveda čisto drugačna. Konstrukcija je moderna, izvedljiva v današnjem času, elipse pa neizmerno povečani gotski sklepniki, ki govorijo o iluziji pričarani v prostoru – neskončnost in neomejenost prostora.

Ta iluzija se ponoči še poveča, ko amfiteater obdaja tema, žarijo le svetila v lebdečih elipsah na temnem ozadju dvigajočega se stropa.

Glasbeni moment valujočega prelivanja oblik in vseh elementov prostora je v novi draveljski cerkvi vodilna ideja: v stavbi se prepletajo in dopolnjujejo notranja oprema, lupina in prostor – podobno kot v arhitekturi zrelega baroka.

Orgle so oblikovane kot del stene ob drevoredu, kjer samo še poudarjajo valovanje parterja in stene. S svojo lokacijo v prostoru pripomorejo k še večji spojitvi obeh svetov, ki ju lupina loči.

Lupina ni več pomembna, dojemamo samo še glasbo, igro svetlobe in sence ter neskončnost prostora.

Dalija Tanšek

Gutenbergova galaksija teče tretji krog

Knjigarne utegnejo biti čez deset ali petnajst let na pogled prav take, kot jih poznamo sedaj: polne police knjig, kupci jih izbirajo in ogledujejo. Če se kdo odloči za nakup, nese knjigo k blagajni, jo plača, prodajalec mu jo zavije v bel ali rjav papir itd. Do sem je zgodba običajna.

Od tu naprej pa utegne biti precej drugačna; tiskarska tehnologija se namreč silno hitro menja in napreduje in čisto verjetno je, da prodajalec ne bo šel v skladišče knjigarne po novo knjigo, temveč bo ob blagajni odtipkal dogovorjeno kodo in v neki tiskarni se bo takoj stiskala in zvezala ena sama knjiga, ki bo nadomestila prodano. Čez nekaj ur ali zjutraj prihodnjega dne bo že spet na polici. No, morda me je malo zaneslo, verjetno bo vsaka knjigarna vendarle še imela neko priročno skladišče za predvideno tedensko prodajo, kjer bodo dobro idoče knjige v večjem številu itd. Vendar: posamezna knjižna izdaja ne bo stiskana v naprej določenem številu izvodov, kot je to doslej navada, ampak se bo sproti tiskala in dotiskovala v skladu z na primer tedenskim povpraševanjem. Vsem založbam in založnikom se bo odvalil kamen od srca, saj bo knjig zmeraj natančno toliko, kot jih bo treba: ne bo jih niti

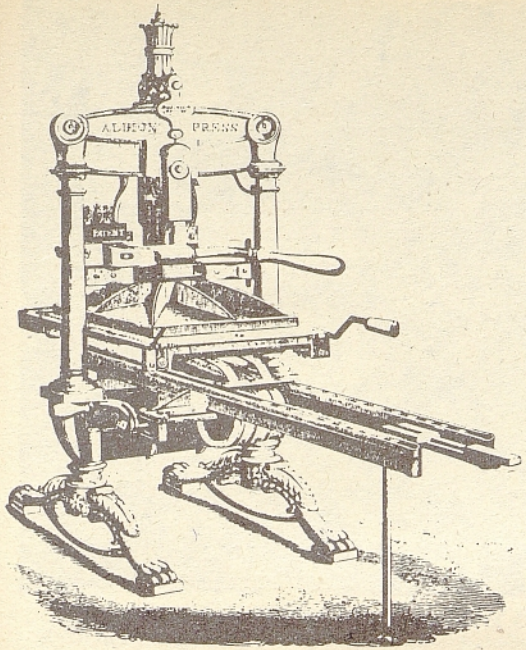

1. krog: naprava za knjigotisk iz 19. stoletja

zmanjkovalo in kar je še bolje: tudi na zalogi jih ne bo več.

Čisto mogoče pa se bo dogajalo tudi naslednje: kupec bo knjigo na polici samo izbral – v tem primeru bo knjigarna bolj razstavni prostor kot prodajalna – a jo bo pustil na polici. Pri blagajni pa jo bo vendarle plačal z zagotovilom prodajalca, da jo bo dobil po pošti čez dan ali dva. Tu si bo kupec lahko izbral tudi sebi primerno in svojemu okusu prirejeno knjigo: izbiral bo različne velikosti črk, s katerimi bo izbrana knjiga natisnjena, sebi najbolj všečno obliko črk, boljši ali slabši papir, z besedilom v eni ali več kolonah, v črni ali kakšni drugi barvi, v boljši ali slabši vezavi. Zaželel si bo lahko samo izbrana poglavja, samo slikovne priloge itd. Vse, kar naštevam, ne bo veljalo samo za kakšna površno izdelana skripta, črnobele izdaje in podobno, ampak za vsakršne knjižne izdaje od preprostih do zahtevnih z barvnimi slikami, zapletenim prelomom in vsebino, s ščitnim ovitkom, zlato obrezo ali brez. Vse to bo omogočala tiskarska tehnologija tretje generacije.

Tiskarska tehnologija prve generacije je izum Johannesa Gutenberga in bistvo tega genialnega izuma so premične črke iz lesa, gume, plastike ali kovine, kot nekakšni majhni žigi – ti se sestavljajo v posamezne besede, stavke, odstavke in cela besedila. Ko je besedilo sestavljeno, se namaže z barvo in odtisne na papir. Ta način ima pri nas ime »visoki tisk«, včasih tudi knjigotisk, čeprav na ta način tiskamo še vsakršne druge tiskovine.

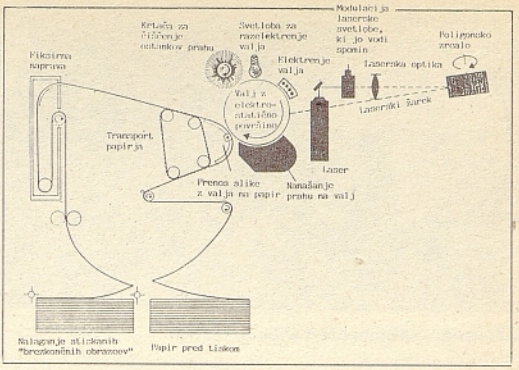

Shema delovanja laserskega tiskalnika

Tudi risbe in fotografije se odtisnejo na podoben način. Pri risbah morajo biti črte – podobno kot črke – reliefno formirane na podlagi, pri fotografijah pa gre za posamezne bolj ali manj debele pike različne gostote, ki so prav tako reliefno narejene na podlagi. Večje ali manjše pike, odtisnjene na papirju, določajo različne sivine originalne fotografije – to je princip, ki je tudi pri naprednejših tiskarskih načinih ostal nespremenjen. Gutenbergovi postopki so bili večinoma ročni, pozneje se je marsikaj spremenilo, za vrsto tiskarskih opravil so bili narejeni stroji: stavni, tiskarski, rezalni, vezalni itd, vmešala se je tudi kemija.

Druga tiskarska generacija je zasnovana na fotografiji. Ta način ima pri nas včasih – ne preveč posrečen – naziv »ploski tisk«. To ime ima zato, ker ni več opisanih reliefnih črk, linij in pik, ampak je tisto, kar tiska po papirju, na poseben način pripravljena s cinkom prevlečena aluminijasta pločevina – vsaj pri »ofset tisku«, ki je daleč najbolj razširjen »ploski tisk«, je tako. Besedila, risbe in fotografije se najprej prefotografirajo na prozorne fotografske folije ali filme. Risbe in fotografije se običajno preslikajo iz originalnih papirnih predlog, besedila pa se naredijo kar direktno na folijo. Za to opravilo so narejeni posebni fotostavni stroji. Ves ta prozoren material se ustrezno uredi in skomponira, potem pa prefotografira na že omenjeno aluminijasto pločevino. Po kemični obdelavi je ta pločevina pripravljena za tiskarski stroj. Časopis, v katerem je ta članek objavljen, je stiskan v ofsetu. Včasih opazimo – pri površni izdelavi montaže – da je kakšna črka ali beseda postrani ali pa se celo kar »zapelje« čez sosedo, in to je dokaz, da gre prav za ofset tisk, saj prozorni filmi z lahkoto zdrsijo postrani ali eden čez drugega; to je pri knjigotisku nemogoče, saj se posamezna črka iz kovine ne da nariniti čez sosedo. Pri knjigotisku je hrbtna stran papirja včasih kar nekoliko hrapava od tiska. Črke so se dobesedno vtisnile v papir, pri

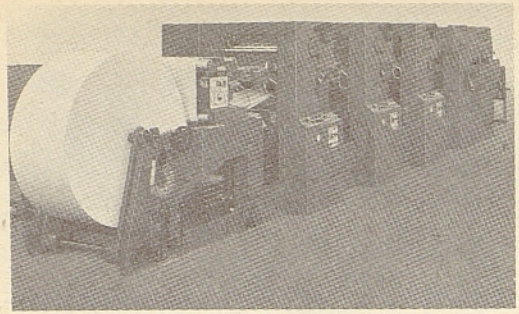

2. krog: sodoben ofset rotacijski stroj

ofsetu je to seveda nemogoče, aluminijasta pločevina se lahko samo pritisne na papir. (Po tiskarstvu bolj razgledani bralci bodo rekli, da ni čisto tako, in res ni, aluminijasta pločevina – tiskarji ji rečejo plošča – pušča odtise na posebni gumi in ta guma prenaša odtis potem naprej na papir. Od tod tudi naziv off set! Za samo razumevanje bistva druge tiskarske generacije in »ploskega tiska« pa se mi to ne zdi tako pomembno.) V zadnjih desetletjih je ofset tisk daleč najbolj dominantna tiskarska tehnika, ki je skoraj popolnoma izpodrinila stari knjigotisk, ofsetu je prilagojena vrsta strojev: fotostavnih, montažnih, kopirnih, tiskarskih itd. Marsikje je bila že vpeljana tudi elektronika in prav ta preti izpodriniti to nadvse uveljavljeno tehniko, javlja se namreč že tretja generacija tiskarske tehnologije. Ta je tista, ki bo omogočila nakupovanje in zgodbo v uvodnem delu tega pisanja. Tretja generacija opušča fotografijo. Besedila, risbe in slike se skodirajo s pomočjo posebnih računalnikov – skenerjev v računalniški spomin: na magnetne trakove, diske, kasete itd. S spomina se na televizijskih zaslonih oblikujejo posamezne strani knjige. Dokončno oblikovane strani knjige se spet vskladiščijo v spominu, dokler se tam ne znajde celotna knjiga od prve do zadnje strani z besedilom, risbami in slikami vred. Gutenberg je lahko pred tiskom svoje črke otipal in pogledal, današnji ofset tiskarji nimajo več kaj dosti otipavati, lahko pa na filmih in folijah vidijo, kaj bodo tiskali; v tretji generaciji tiska je ostala samo še slutnja oziroma vedenje o neki elektronski konstelaciji na disku, kaseti itd. – Namesto masivnih Gutenbergovih črk ali filmov pri ofsetu, se pojavi **razmerje** kot temeljno določilo bodočega tiska. Slika na ekranu je le privid bodočega tiska. S spomina se preko laserja obdeluje elektrostatična površina tiskarskega valja; kjer ga laserska svetloba ne bo oplazila, bo pritegnil poseben tiskarski prah, ta se potem z valja odtisne na papir, tako kot to poznamo pri kseroksih. Bodoče knjige se bodo tiskale na izpopolnjenih kseroks strojih. V načelu se bo stiskala vsaka knjiga posebej, od prve do zadnje

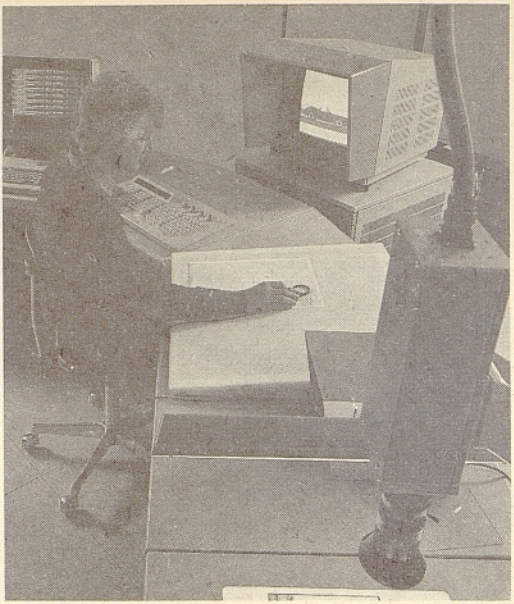

3. krog: računalniška priprava slik in tekstov za tisk

strani, z nekaj posegi se bo lahko stiskalo samo nekaj izbranih poglavij, knjiga v drugačnih črkah, v drugačnem formatu, papirju, vezavi itd, itd, možnosti so tu neštete in ne predstavljajo nobenega posebnega stroška, kar je še posebej važno. Če odštejem stroške za »ureditev« spomina, bo cena izdelave ene knjige zmeraj enaka, ne glede na to, ali bi bila tiskana v enem ali 10.000 izvodih.

Vsiljuje se primerjava med srednjeveškim prepisovanjem knjig in to tretjo generacijo tiskarstva. Med obema kompleksoma zija velikanski prepad in vendar sta si v nečem le presenetljivo podobna: vsako knjigo posebej prepišeta ali stiskata od začetka do konca. Vsaka rokopisna knjiga je bila svojevrsten unikat in prav temu se približuje tudi tretja tiskarska tehnološka generacija: vsak bodoči bralec si bo lahko zamislil in izželel knjigo z določeno vsebino po svoji meri in okusu. S tem sem zadel ob delo in kruh, ki si ga režem kot grafični oblikovalec; v bodoče naj bi se mi črno pisalo. Verjamem pa, da bo spomin obsegal tudi varianto »lepo oblikovana knjiga po prizadevanjih tegaintega oblikovalca« in da se bo večina kupcev odločila za to varianto. A misel ne dá miru: založba (če se ji bo še reklo tako) bo lahko naročila oblikovanje knjige pri več oblikovalcih, kupec se bo lahko odločal med več variantami »lepo oblikovane knjige«, kar pomeni novo svojevrstno konkurenco, poseben napor za uveljavitev in potem še več učenja, znanja, obvladovanja vsakršnih medijev, skratka, tudi oblikovalci bomo začeli ob tem teči svoj novi krog.

Janez Suhadolc

Začetek samostojne organiziranosti slovenskih kmetov

V Ljubljani je bila na Vnebohod 12. maja veličastna kmečka tribuna (slovenski kmečki kongres), na kateri so ustanovili Zvezo slovenske kmečke mladine (ZSKM) in Slovensko kmečko zvezo (SKZ). Obe bosta samostojni, neodvisni stanovski oziroma strokovnopolitični združenji, ki bosta zastopali interese kmetijstva, v naši družbi skrajno zapostavljene gospodarske panoge, in interese še bolj zaničevanega kmečkega stanu. Ker po naših predpisih za zdaj ni mogoče drugače, bo Zveza slovenske kmečke mladine delovala v okviru Republiške konference Zveze socialistične mladine Slovenije, slovenska kmečka zveza pa v okviru Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. Krajevne organizacije obeh zvez bodo za zdaj na ravni občin in zadrug. Vsaj za Zvezo slovenske kmečke mladine lahko rečemo, da je njena ustanovitev tudi posledica osamosvajanja organizacije slovenske mladine, ki se je začelo z zelo odmevnim mladinskim kongresom v Krškem pred leti, neposredno pa nadaljevalo z mladinsko problemsko konferenco o kmetijstvu v Žalcu letos spomladi.

Splošna družbena in gospodarska kriza nas je vse prizadela, gotovo pa najbolj kmete, ker je jugoslovanska agrarna politika usmerjena v njihovo izžemanje z vnaprej določenimi cenami glavnih pridelkov, medtem ko se cene materialov, ki jih kmetje potrebujejo za pridelavo, oblikujejo večinoma prosto.

Strahotno slabšanje stanja v kmetijstvu v zadnjih letih najbolje ponazarja nekaj številk. Leta 1984 je stala vreča rudninskega gnojila 15 litrov mleka, leta 1985 18 litrov, leta 1986 35 litrov, leta 1987 pa že 55 litrov. Za traktor zetor je kmet moral leta 1983 dati 50 pitancev po 220 kg, leta 1987 bi moral dati zanj že 750 enako težkih živali. Tako zdajšnje stanje pa je le povod za skrajnje nezadovoljstvo kmetov, njegove korenine pa seveda segajo mnogo globlje.

Slovenski narod je kmečki narod. Skoraj ni Slovenca, ki ne bi bil vsaj v tretjem ali četrtem kolenu kmečkega rodu. Našo občudovanja vredno kultivirano deželo so ustvarili z žulji in znojem naši kmečki predniki. Slovensko zemljo so pogosto branili pred tujimi zavojevalci, Turki, okupatorji. Svoje pravice so pred tujerodnimi graščaki branili s kmečkimi upori. Slovenski kmet ima odločilno mesto v življenju naroda in v gospodarstvu. Razume se po sebi, da je moral, pogosto s težavo, prehranjevati druge in sebe, kar se je posebej odrazilo med narodnoosvobodilnim bojem, ko je s prehrano partizanov ta boj sploh omogočal, pri narodni osvoboditvi pa množično sodeloval.

Kmetov pomen in zasluge pa so bile po osvoboditvi hitro pozabljene. Nova oblast je do kmetov in kmetijstva prevzela boljševiško ideologijo, t.j. samostojni kmetje naj bi izginili, na zemlji naj bi gospodarile le obdelovalne zadruge (kot v sovjetski zvezi kolhozi) in državna posestva (kot v SZ sovhozi). V kmetijstvu naj bi se ustvarjala prvotna akumulacija za graditev industrije tako, da bi bili kmetijski pridelki nesorazmerno poceni, delavci v kmetijstvu pa temu ustrezno slabo plačani. Skozi različne oblike je država to odlivanje ustvarjene vrednosti iz kmetijstva uspela obdržati do zdaj.

Surovi načini obvezne oddaje pridelkov v povojnem obdobju, ki je do nekega obsega pač bila nujna, in zlasti nasilen poskus kolektivizacije s kmečkimi obdelovalnimi zadrugami po letu 1948 in agrarna reforma iz leta 1953 so streznile še zadnjega kmeta. Kot je znano, kolektivizacija ni uspela, kljub temu pa se je ideja o odpravi kmetov ali vsaj njihovi vključitvi v »družbeno« kmetijstvo (z istimi končnimi posledicami) trdovratno ohranjala. Kjer je bilo le mogoče in primerno, so kmetom, v prid družbenih posestev »odarondirali« odlično zemljo. Uvedli so takoimenovano kooperacijo kmetov z zadrugami in kombinati, ki pa večinoma ni bila, kot bi izhajalo iz imena, sodelovanje, temveč navaden kupoprodajni odnos, ki je večinoma šel v škodo kmetov.

Priznati je treba, da se je slovensko politično vodstvo po letu 1970 zavedlo posebnega pomena kmetijstva v slovenskem prostoru in je zanj storilo marsikaj, o čemer v drugih delih države še zdaj ni sledu, vendar so njegove možnosti omenjene, ker sodi kmetijska politika v pristojnost zvezne vlade.

Več kot štiridesetletna napačna agrarna politika nas je privedla v stanje, da uvažamo živež (celo mleko in sladkorno peso), ko imamo naravne možnosti ne le za zadostno oskrbo svojega prebivalstva, temveč tudi za izvoz. Kljub neprestanim deklarativnim zatrjevanjem o pomenu kmetijstva, je le-to bilo vedno na družbenem obrobju. Če morebiti veljavna kmetijska politika za silo ustreza ravninskim območjem v državi z družbenimi veleposestvi, pa to niti najmanj ne velja za hriboviti svet, ki v Sloveniji prevladuje in kjer je edini zgodovinsko izpričano mogoč način obdelave zemlje z družinskimi kmetijami. Namesto da bi država v takih razmerah pospeševala večanje kmetijske posesti v kmečkih rokah, je z nerazsodnim zemljiškim maksimumom spodbudila drobljenje kmečke posesti.

Izredno velike neenakosti (disparitete) v dohodkih so poleg sistematičnega družbenega podcenjevanja kmečkega stanu povzročile v prvih treh desetletjih po vojni pravi beg mladih ljudi s podeželja (deagrarizacijo). Ta je bila štirikrat hitrejša kot v primerljivih deželah v enakem razdobju. To je povzročilo, da je sedanji prebivalstveni položaj na podeželju kritičen, z velikim številom starih ljudi, s kmetijami brez naslednikov.

Kmetijstvo je bilo in bo temeljna narodova gospodarska dejavnost, tisti del gospodarstva, ki omogoča njegov dolgoročen skladen razvoj in razvoj vse družbe, saj najbolje vrednoti narodov prostor in zagotavlja trajnost naravnih virov za narodov obstoj. Skratka: tako vsestransko izpostavljen narod kot smo Slovenci, potrebuje narodno kmetijsko politiko, ki bo utrjevala narodne korenine in se ne bo zgledovala po aziatskih vzorih. Tako so zgledno modrovali številni govorniki na omenjenem zborovanju v stari unionski dvorani, ki je žal premajhna, da bi bila lahko sprejela vse mlade in stare udeležence iz vseh krajev Slovenije. Po ocenah naj bi jih bilo približno 1.500.

Ustanovitvi slovenskih kmečkih zvez pomenita mnogo več kot pa vzpostavitev interesnih zastopstev kmetov in kmečke mladine. Zato bodo v obeh zvezah dobrodošli tudi člani – somišljeniki, ki sicer ne delajo v kmetijstvu, pridružujejo pa se programu obeh zvez.

Ker bi le stežka prikazali obsežen in jedrnat program s svojimi besedami, je najbolje, da ga kar povzamemo.

I.

Slovenski kmet, tvoje upornosti in pokončnosti, zrasle iz zavezanosti jeziku, kulturi, materialni in duhovni dediščini preteklih rodov s tega konca sveta, ni zlomila nobena oblast – ne z nasiljem, ne z ideološko političnim zapostavljanjem. Tvoja misel je tako ostala preudarna, beseda tehtna. Žal pa jo moraš izgovarjati le zase. Mladi kmetje pa nočemo biti le glas posameznika, ki se izgubi v množici. Želimo, da slovensko kmetstvo končno postane množica, ki ima svoj glas. V ta namen tudi ustanavljamo Zvezo slovenske kmečke mladine in Slovensko kmečko zvezo. Gre za ustvarjalno zvezo med mladostjo in radikalnostjo ter izkušenostjo in modrostjo.

Glavna naloga stanovsko političnih organizacij slovenskega kmetstva – Zveze kmečke mladine in Slovenske kmečke zveze – naj bo agrarna reforma in tak nacionalni program razvoja kmetijstva, ki bo temeljil na gospodarskem (kmetijsko-gozdarskem), naravovarstvenem in narodnoobrambnem ovrednotenju kmetijskega prostora. Naš skupni cilj ni le gospodarsko učinkovit razvoj kmetijstva, temveč skladen, celovit razvoj vasi in podeželja. Odstraniti bo treba ideološke dogme in politično špekulantstvo, ki onemogočata tak razvoj, prostor pa odpreti znanju, stroki, kmečki samoupravi in ustvarjalnosti ljudi, ki so zavezani zemlji. Nočemo politične stranke, želimo postati gibanje, resnična zveza kmetov, ki bo spodbujala demokratizacijo in je ne bo strah biti opozicije, kadar bo to razumno in potrebno.

II.

Zveza slovenske kmečke mladine in Slovenska kmečka zveza bosta zahtevali predvsem agrarno reformo, ki bo zagotovila:

1. enakopraven gospodarski položaj kmetijstva,
2. oblikovanje narodne kmetijske politike,
3. politično in gospodarsko enakopravnost družbenega in zasebnega kmetijstva, v prvem koraku z ukinitvijo vseh prednosti, ki jih je doslej imelo družbeno kmetijstvo,
4. odpravo zemljiškega maksimuma in druge ukrepe, ki bodo zagotavljali razvoj in ustavno varstvo družinske kmetije,
5. zaščito in pravno varstvo kmetijskih obdelovalnih zemljišč,
6. odpravo vseh gospodarskih in političnih monopolov v kmetijstvu, živilstvu in gozdarstvu (denimo odprava gozdarskega monopola nad prometom z lesom ipd.),
7. takojšnjo spremembo invalidsko-pokojninskega zavarovanja; za popolno dejansko ne le zapisano izenačitev socialnega položaja kmetov z delavci,
8. posebno skrb republike in ne le kmetijstva za hribovska in obmejna območja, na katerih mora biti tak dohodek kmetij, da bo na njih zadržal mlade,
9. prenovo zadružništva na klasičnih zadružnih načelih in sodobnih evropskih spoznanjih,
10. vrnitev ukradene zadružne lastnine zadružništvu,
11. sodobnejše programe v kmetijskem šolstvu, enakopravno vključevanje kmetijskega šolstva v celotni vzgojno izobraževalni sistem,
12. ekološko usmerjeno pridelavo zdravega živeža,
13. skratka celovit in vsestranski razvoj družinskih kmetij, vasi in podeželja, ki bo mladim omogočal človeka dostojno, polno življenje na vasi.

III.

Obe omenjeni zvezi želita omogočiti, da se doslej zapostavljena kmečka bit demokratično in enakopravno uveljavi. Članstvo v obeh zvezah je

prostovoljno. Ne izključujemo nikogar, nasprotno – zavzemamo se za dialog, strpnost do drugače mislečih, pošteno delovanje ter svobodno in neobremenjeno izražanje misli vsakogar. Ker smo in želimo ostati stanovsko-politično gibanje, bomo iskali take oblike in metode dela, ki bodo prilagojene programu in pobudam slovenskega kmeta.

Neposredno na kmečki tribuni oziroma ustavnih občnih zborih pa so udeleženci sporočili javnosti: 1) da zvezni vladi ne zaupajo več, 2) da zahtevajo neposredne volitve vseh organov oblasti, na katerih bodo lahko politično organizirani kmetje kandidirali svoje predstavnike, 3) da zahtevajo ustavno-pravno varstvo družinske kmetije in zadružne lastnine ter odpravo zemljiškega maksimuma in vrnitev odvzete zadružne lastnine, 4) da zahtevajo odpravo kmetijskih, gozdarskih in lovskih monopolov in 5) da zahtevajo takojšen popravek odkupnih cen živine, drugače bodo napovedali splošni slovenski živinorejski štrajk.

Uveljavitev v programu sprejetih in v sporočilu objavljenih upravičenih zahtev bo seveda zelo težavna. Pomembno pa je, da imamo zdaj poleg prepovedane poljske Solidarnosti v državah realnega socializma edini spontano nastali organizaciji, ki se bosta za to zavzemali. Mohorjeva družba, ki je od ustanovitve pred skoraj poldrugim stoletjem ves čas tesno povezana s slovenskim kmečkim ljudstvom, se veseli ustanovitve obeh slovenskih kmečkih zvez in jima želi veliko uspehov pri doseganju kmečkih pravic.

Jože Maček

Tam so domovi vse lepši –
prav majhne so ribiške koče,
ribiči zdravi so v njih . . .
Rad bi bil kdo izmed njih!

Bela obal, zagoreli obrazi,
jasnost je v duši in jasnost v očeh;
vsak je v delo zatopljen in srečen in tih . . .
Rad bi bil kdo izmed njih!

Morje je belo in barke so nove,
kot jadrni ptiči gredo čez valove,
nad njimi gre sonce in boža jih . . .
Rad bi bil kdo izmed njih!

(S. Kosovel – Tam so domovi)

Pravljice – odsev želja in resničnih razmer

Če je res, da so pravljice vseh narodov v mnogočem odraz skrivnostnih hrepenenj in želja, si jih velja enkrat tudi ogledati s te strani. Gotovo je res, da so zgodbe o ubogih pastorkah, ki bi rade postale kraljične, izsanjala revna dekleta, pravljice o Indiji Koromandiji pa ljudje, ki so težko delali in bili lačni. Pravljice o šibkem krojačku, ki bi rad ljudem ugajal, pa so si najbrž izmislili potujoči rokodelci, ki bi radi prišli v srečno deželo.

Četudi pustimo vnemar to bolj psihološko stran, nam pravljice zelo veliko povedo o »dobrih starih časih«, ki pa nikakor niso bili tako lepi, kot si jih večkrat za nazaj predstavljamo. Zakaj je le bilo toliko mačeh? Prav zanesljivo zato, ker je zaradi zastrupitev in vnetij po porodu umrlo sorazmerno veliko mladih mater. Kmet na posestvu pa ni mogel živeti brez gospodinje in je bil prisiljen, da se je hitro ponovno poročil. Zakaj le niso noge Pepelkinih sester ustrezale finim čevljem, ki jih je kraljevič poslal v preskus dobrega rodovnika? Zato, ker so ženske na deželi daleč do pozne jeseni hodile bose in zaradi žuljev ter ozeblin normalnih čevljev sploh nositi niso mogle. Zakaj se kot hrana starih ljudi vedno znova pojavlja prosena kaša? Ker so bili brezzobi, edino sredstvo proti zobobolu pa je bilo ruvanje zob, niso jih namreč še znali popravljati. Tudi sicer jedilnik ni bil ravno pester. Večkrat se v pravljicah sliši, da je lakota najboljša kuharica. V številnih pravljicah bratov Grimm piše o revnih ljudeh, da je bil pri njih kuhar trlica, kar pomeni, če se niti kuhar ne more zrediti, pač ni dovolj hrane.

Oglejmo si nekoliko podrobneje kaj so v pravljicah jedli. Poleg že omenjene prosene kaše sta imela velik pomen ješprenj in močnik ter seveda vedno znova kruh. Revni ljudje so seveda jedli le suh kruh. Dekli so npr. naročili: »Pripravi kralju kruhov močnik!« V resnici so bile tudi v boljših gospodinjstvih mesne jedi izjema. »Kuhano in pečeno« so najlepše sanje, revni ljudje so si lahko lahko predstavljali le s čudežno »mizico pogrni se«. Sicer pa so take dobrote uživali kdaj le na gradovih in graščinah. Tako je bilo, ko se je zbudil grad Trnuljčice: »Pečenka se je zopet začela peči, kuhar je primazal vajencu zaušnico, da je zakričal, dekla pa je do kraja oskubila petelina«. Pač višji življenski standard.

Kako so se prehranjevali v preteklosti? Zares bi bila koristna raziskava prehrane v preteklosti, ne le v pravljicah. Šele v zadnjih letih so predvsem v zahodnih državah začeli z novo panogo zgodovine, ki običajno politično in vojaško zgo-

dovinopisje dopolnjuje z raziskavami vsakdanjega življenja. Dokumentov o tem je dovolj: računske knjige in jedilniki samostanov, pregled izdatkov za hrano pomočnikov in vejancev pri cehovskih obrtnikih, prehranjevalni načrti za vojake, podobni seznami za bolnišnice in ubožne hiše. Vsi brez izjeme kažejo zelo enolično prehrano z žitom, stročnicami, suho zelenjavo in suhim sadjem. Meso je bilo na mizi kvečjemu ob nedeljah, sicer le ob zelo velikih praznikih. To pa ni veljalo le za revne ljudi, temveč tudi za srednje premožne meščane.

Posebej značilno je bilo veliko pomanjkanje svežega (presnega) sadja in vitaminov čez zimo. Kaj so imeli? Sadje, posebno jabolka, niso trajala dosti dalj, ko do Božiča. Zelenjavo so imeli kot konzervirano kislo zelje, korenje pa v vlažnih kleteh ali zasipnicah. S tem so bile že izčrpane možnosti za pokritje potreb po vitaminih iz domačega živeža. Na južno sadje še nižje plemstvo ni smelo misliti. Zato ni presenetljivo, da so se kužne bolezni vidno širile od pozne zime naprej.

Seveda se je velik delež žit v živežu od začetka 19. stoletja zmanjšal zaradi čedalje večje saditve krompirja. Toda to je pomenilo za mnoge revne, pa tudi malomeščanske družine jedi, ki so jih poimenovali kot »trilogijo revnih«. Pomenilo je neprestano v vrstenje kruha, krompirja in kave iz cikorije, ki so jo pili namesto prave kave, večinoma brez mleka. V tem času je bila poraba mesa s klobasami in prekajenim vred na prebivalca 12 do 15 kg, to je 3 do 4 dekagrame na dan. Tako nizko povprečje seveda nakazuje, da veliko ljudi skozi vse leto skoro nikoli ni jedlo mesa.

Stari dobri časi so bili dobri le v pravljici. Resničnost je bila pogosto nepredstavljivo kruta. Zato bi za zdajšnje obilje in pestrost živeža v skladu z Očenašem in zahvalno nedeljo lahko bili bolj hvaležni.

J. M.

So citre rumene...

Beseda citre je v slovenščini izpričana s konca 17. stol., vendar takrat še ne pomeni glasbila, kot ga poznamo danes. Prednik današnjih citer je bilo v nemških deželah pravokotno brenkalo s petimi strunami, imenovano **Scheitholt,** najbrž pa tudi **Zither.** Ta beseda izhaja iz gr. **kithara,** kar je dalo v srednjem veku **cetera,** s čimer so označevali razna brenkala iz družine lutenj. Kdaj in od kod smo Slovenci dobili glasbilo z imenom **citre,** ne vemo. Trubar v 16. stol. citer še ne pozna, saj uporablja v knjigi psalmov iz l. 1566 za gr. **kithara** izraz **psalter,** ko pravi v 33. psalmu: »... pujte nemu hvalo s tejm **psalterjom** z desetimi strunami«. Dobrih sto let kasneje pa že beremo v 2. knjigi pridig Janeza Svetokriškega »Sacrum promptuarium« (1691) omenjene citre. Pridigar namreč priporoča zakonskim ženam, naj se ne prepirajo z možmi, »temveč imaš vzeti **citre**, inu lepu njemu **citrat,** tu je dobre, slatke inu krotke besede dat« (na str. 172). Čeprav je videti, da so bile citre tu uporabljene kot prispodoba, je moralo glasbilo biti vendar splošno znano, sicer Svetokriški, ki je bil v svojih pridigah zelo prostodušen in življenjski, izraza ne bi bil uporabil.

Seveda pa citre tistega časa zagotovo niso bile današnje, tovarniško izdelano, kupilno glasbilo iz prve polovice 19. stol., marveč preprostejše, doma narejeno, kakršne pozna ljudsko izročilo prav do našega časa. Domače citre imajo na pravokotni leseni skrinjici napetih manj strun, kakšnih 10–12. Melodijske so napete čez prebiralko s prečkami za prijeme, basovske pa prosto nihajo in sozvenijo. Zato pravijo takim citram strokovno tudi bordunske citre, za razliko od tovarniških akordičnih. Izdelovalci domačih citer niso bili obrtniki, ki bi delali na veliko za prodajo, ampak je vsak naredil po nekaj primerkov, najprej zase, pa še za koga drugega, ali pa sploh samo sebi.

Če je izraz citre znan res šele iz 17. stol., to ne dokazuje, da glasbila nismo poznali že prej. Za doma narejene citre obstaja namreč več narečnih izrazov z raznih koncev Slovenije, npr. **dŕsovca, dŕskalca, švrkóvnce, špíle.** Franc Medved pd. Pučkovski (1890) iz Šentpavla na Dolenjskem si je citre naredil že kot 10-leten fantič in se pri tem zgledoval po primerkih, ki jih je videl pri starejših vaščanih. Tako nekako si predstavljamo, da so citre prišle na Slovensko: nekdo jih je videl na tujem, všeč so mu bile, pa si je take naredi. Mogoče pa sploh niso naravnost posnetek tujega glasbila, saj spadajo brenkala – glasbila s strunami, na katere se brenka – med zelo stara in zelo razširjena glasbila sploh. Kaj je bolj preprostega in naravnega, kot napeti strune – žimo, vlakno iz črev ipd. – na deščico ali skrinjico in brenkati nanje?

Ob koncu 19. stol. so bile po naših mestih in trgih priljubljene že akordične citre, ki so jih kupovali od avstrijskih ali nemških izdelovalcev. Zato so jim rekli tudi **nemške citre,** za razliko od podeželskih, doma narejenih, **slovenskih.** Že to, da so jih razlikovali, kaže na obstoj citer pri nas v času, ko tovarniških še ni bilo. Nekaj domačih izdelovalcev poznamo po imenih, nobeden pa jih ni izdeloval poklicno za prodajo.

Pred 1. vojno so bile akordične citre v rabi za domače muziciranje. Igranje nanje so poučevali

zasebni učitelji, med njimi npr. Ivan Kiferle, ki je izdal tudi 12 zvezkov slovenskih pesmi, prirejenih za citre. Obstajale pa so še citrarske šole v knjižni obliki. Med obema vojnama je navdušenje za citre polagoma splahnelo, po drugi vojni pa so postale spet popularne, največ zaradi uporabe v narodnozabavnem Ansamblu Mihe Dovžana.

Po podatkih iz 19. stol. vemo, da so na našem podeželju igrali na citre godci in da jih je izpodrinila šele harmonika. Če so bile že kupilne ali še domače, ne bi mogli zatrdno reči. Starejši godci so se le spominjali, da so jih skupaj z goslimi, klarinetom ali kakšnim drugim glasbilom uporabljali za igranje plesnih viž na svatbah in veselicah, nekateri še kot novoletni koledniki. Spremljanje petja s citrami je vsekakor poznejši pojav in bolj izjemen, saj Slovenci načeloma pojemo brez spremljave. Tudi to so prinesli ansambli! Na citre kot godčevsko glasbilo kažejo še poskočnice, plesne pesmi za štajeriš, zapisane povečini pred prvo vojno. Njihova besedila namreč naravnost omenjajo citre, npr*.:

Prešméncane cítre,
kak óne tenké,
so méne vrtéle
no dékle mojé!
Sem cítre bil kúpil,
sem cítral na glás,
da j dékle poslúšal,
ko j príšlo k men v vás

Prešméntrane cítre,
kak lépo pojó,
pa so mé odpeljále
od lédig stanú!
Po Gorénjskem sem hódil,
sem citrat učíl,
so dekléta plesále,
sem petíco dobíl!

Só cítre rumené
pa strúnce tenké,
bjo lépše zapéle
ko mójo deklé.

Zmaga Kumer

* Primeri so vzeti iz zbirke Karla Štreklja, Slovenske narodne pesmi, 1.–4., Ljubljana 1895–1923 (št. 3660, 3666, 3613, 3614 in 3616).

Prišel je pevec slovenske dežele,
src se dotaknil z njenim spominom,
srca nalil nam z grenkim spominom . . .

(S. Kosovel – iz Balade)

Moja lepa knjiga

Odkar se zavedam – zavedam pa se, odkar sem se naučil brati in pisati – me je vsaka knjiga, naj bo šolska ali leposlovna, molitvenik, revija ali časopis vznemirila. S posebnim spoštovanjem jo vzamem v roke in se ne morem odtrgati od nje. Celo David mora dostikrat počakati – Bog mi odpusti! – da se malo ogrejem ob žarkih lepote, ki odseva iz lepe knjige ali revije. Toda potem, hvala Bogu, še bolj zbrano in doživeto molim in se pogovarjam z izvirom vse lepote, z Lepoto samo, ki tako veličastno odseva iz vse božje besede in njegovih velikih del.

Ob lepi knjigi me prešine spoštovanje do človeške besede, zlasti umetniške, ki nam razkriva lepoto, in do znanstvene, ki nam odgrinja naravne in nadnaravne resnice in skrivnosti, zakonitosti in spoznanja, katerih središče sta Bog in človek.

Iz lepe knjige najbolje spoznam veliko skrivnost človeka. In tako mi je pri srcu, da bi se priklonil vsakemu človeku in mu podal roko kot svojemu trpečemu in hrepenečemu bratu. Ko iz knjig stopajo pred nas ljudje preteklih stoletij in tisočletij, imam občutek, da so moji sodobniki, sogovorniki in sotrpini.

Umetniki nam v mnogo nazornejši podobi predstavljajo življenje, kot se nam kaže skozi sivino vsakdanjega, enoličnega dogajanja. Upodabljajo veličino in nebogljenost človeka, njegovo moč in krhkost, radost in žalost. Iz umetniške besede in slike, glasbe in kipa življenje tako odseva, da imamo občutek lepote in zadoščanja, ki nas navdaja s srečo. Lepota nam vzbuja veselje do življenja in dela in vsemu temu daje neko trajnost, neminljivost. Poglejmo samo lepo cerkev ali kakšno drugo stavbo, ki je nastala pod umetnikovimi rokami iz brezoblične gmote kamenja in peska, apna in opeke, lesa, železja in stekla. Zato pravimo, da umetniki ustvarjajo. Umetniška dela so zlate posode, v katerih so shranjene solze in smeh, vera in sreča, obup in upanje, ljubezen in gorjé vesoljnega človeštva.

Že v pismu se potrudimo, izbiramo lepše, ustreznejše in bolj povedne besede kakor v govoru. Koliko bolj se je moral potruditi pesnik in pisatelj, da je prepričljivo izpovedal, kar je doživel v srcu, v duši! Povedal pa je tako, da je izrazil tudi tisto, kar doživlja vsak človek, četudi v različni meri. Glavna razlika med umetnikom in neumetnikom je v tem, da zna umetnik svoja doživetja ustrezno izraziti, drugi pa ne. Umetniki so torej neki izvoljenci, ki v imenu vsega človeštva izražajo in odkrivajo lepoto življenja in stvarstva, ki je vsako oko ne opazi in ne razbere, če mu je ne pokažeš.

Umetnost spremlja človeka, kakor daleč v zgodovino segajo sledovi človeških stopinj. V različnih razvojnih dobah in različnih kulturah se je različno izražal, toda iz vseh njegovih del diha lepota, ki jo tudi mi danes dojemamo in uživamo. To je neminljivost umetnosti. Vsi velikanski človeški napori, da bi se približali svetlobi in soncu, dobroti in ljubezni, so ohranjeni v umetniških delih.

S strani lepe knjige mi govorijo domači in tuji pesniki in pisatelji, slikanji in kiparji, stavbeniki in glasbeniki. Pred seboj gledam junake, ki so se žrtvovali, da se je človeštvo pomikalo dalje in kvišku. Potrebni so bili velikanski napori in žrtve. Ob lepi zgodbi, ljudski ali umetni pesmi, ob sliki ali glasbi, v romanski ali gotski, v renesančni ali baročni cerkvi me prešine občutek nepopisnega veselja. Srečen sem, da sem ustvarjen, da živim, da sem Slovenec in kristjan, da sem duhovnik, da me je Bog postavil prav v ta rajski vrt pod Triglavom, v ta čas in med te ljudi.

Lepa knjiga, povest, pesem mi odstira pogled v največje globine življenja, odpira vrata v kamrice zadnjih človeških skrivnosti. Iz umetniškega dela odseva tisto najlepše in najtrajnejše, kar je v človeku, česar pa v vsakdanjem hrupu in prahu ne opazimo. Ob doživetju lepote zabrnijo v meni najtanjše strune.

Največji nemški pesnik Goethe je zapisal: »Vsak dan bi morali slišati vsaj en kratek spev, prebrati vsaj eno dobro pesem in videti eno lepo sliko.« Duhovniki in tisti, ki molimo ob brevirju, vsak dan preberemo celo več zelo dobrih pesmi, saj so psalmi najglobje življenjske izpovedi, ki spadajo v zakladnico svetovnega slovstva. Tega ne smemo pozabiti, pa bo naša molitev bolj zbrana in doživeta.

Vsaka resnična lepota je žarek neizpremenljive, duhovne in večne Lepote in vodi k njej.

Hvala ti, večna Lepota, za vso lepoto, ki si mi jo po ljudeh tako radodarno nasula ob moji življenjski poti. In daj, da bom nekoč z očiščenim srcem gledal Tebe, ki si moja največja želja, moje najgloblje hrepenenje in moj najbolj zaželeni mir.

Jože Gregorič

Socialna varnost naših ljudi v svetu

Jugoslavija, z njo vred pa tudi Slovenija, je izrazito emigracijska država, katere državljani odhajajo v velikem številu po svetu za boljšim kosom kruha. Tako je bilo pred to zadnjo vojno in tako je tudi po tej vojni, ko je odšlo na tuje – predvsem na razviti evropski sever, pa tudi v čezmorske države – veliko naših ljudi. Nekateri z namenom, vrniti se čimprej v domovino, drugi z namenom, ostati stalno izven nje. Velika večina enih in drugih pa se čuti še vedno pripadnika svojega naroda in svoje domovine, ki pa jih s svoje strani prav tako ni pozabila in skrbi po svojih močeh za njihovo nacionalno in socialno varnost. To svojo skrb udejanja po eni strani s svojo nacionalno zakonodajo, po drugi strani pa s sklepanjem sporazumov o socialni varnosti s tistimi državami, kjer so se naši ljudje bodisi prehodno, bodisi za stalno naselili. Ni treba posebej omenjati, da je Jugoslavija tudi podpisnica skoraj vseh mednarodnih konvencij, ki jih pripravlja Mednarodna organizacija dela, in s katerimi so prav tako zavarovane pravice delavcev-migrantov v času, ko delajo in živijo izven svoje matične domovine.

Jugoslovanska nacionalna zakonodaja

Glavni jugoslovanski zakonodajni vir za varstvo jugoslovanskih državljanov v tujini je zvezni zakon o varstvu državljanov SFRJ na začasnem delu v tujini (Ur. l. SFRJ št. 15/80), ki je zajel – razen diplomatsko-konzularnega osebja – sedaj praktično vse kategorije jugoslovanskih državljanov, ki delajo začasno v tujini.

Ta zakon zagotavlja jugoslovanskim državljanom v tujini predvsem zdravstveno, pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pravico do otroških in drugih družinskih dodatkov, pravico do varstva pri delu, zavarovanje za primer brezposelnosti, varstvo v upravnih in sodnih postopkih pred tujimi organi, pa seveda pravico do obveščanja o življenjskih razmerah in delovnih pogojih v tuji državi ter o tamkajšnjih pravicah iz dela in po delu, pa tudi pravico do obveščenosti o dogajanjih v domovini, do izobraževanja, do pouka v materinem jeziku, do kulturno zabavnega in športnega življenja itn. Da bi se zagotovile našim ljudem naštete pravice, jih Jugoslavija skuša uveljavljati preko meddržavnih pogodb s tujimi državami, s pogodbami o poslovnem sodelovanju, pa tudi z lastno notranjo zakonodajo in samoupravno regulativo. Le-ta nastopi takrat, kadar jugoslovanski državljan v tujini ne uživa pravic iz socialne varnosti po predpisih tiste tuje države.

Kategorije naših ljudi na delu v tujini

Glede na njihov pravni položaj razlikujemo več kategorij naših ljudi, ki živijo in delajo v tujini.

1. Detaširani delavci so tisti, ki jih pošlje na začasno delo v tujino njihova jugoslovanska delovna organizacija, ki pa ostanejo tudi v tem obdobju podvrženi jugoslovanskim pravnim predpisom. To so predvsem tisti delavci, ki izvajajo investicijska dela v tujini, pa proizvodna dela po posebni pogodbi s tujim partnerjem, potem delavci v jugoslovanskih predstavništvih v tujini, delavci v podjetjih, ki jih ustanovijo jugoslovanske delovne organizacije skupaj s tujimi partnerji, pa tudi delavci na strokovnem izobraževanju v tujini.

2. Delavci, ki opravljajo v tujini znanstvene, kulturne in tehnične naloge v sklopu sodelovanja Jugoslavije z drugimi državami, in delavci v raznih mednarodnih organizacijah.

3. Delavci pri tujih delodajalcih, ki jim pravimo tudi zdomci, so tisti jugoslovanski delavci, ki se zaposlijo v tujini začasno pri tujih delodajalcih oziroma podjetjih. Le-ti se lahko zaposlijo v tujini preko jugoslovanske skupnosti za zaposlovanje ob določenih pogojih, in sicer:

– da so polnoletni in so opravili vojaški rok v Jugoslaviji;

– da imajo sklenjeno delovno pogodbo s tujim delodajalcem;

– da so jim zagotovljene v tujini vsaj enake pravice glede delovnih pogojev, zaslužka in zaposlitve, kakor jih imajo delavci tiste države;

– da delavci pri tujem delodajalcu, pri katerem se bo jugoslovanski državljan zaposlil, ne stavkajo.

4. Izseljenci so tisti naši ljudje, ki so se odločili stalno ostati v tujini. Tudi tem so, ako ostanejo jugoslovanski državljani, zagotovljene pravice bodisi z jugoslovansko zakonodajo, bodisi z ustreznimi meddržavnimi pogodbami.

Dvostranski sporazumi o socialni varnosti

Jugoslavija je po drugi svetovni vojni sklenila 18 dvostranskih sporazumov o socialni varnosti, zaenkrat samo z evropskimi državami. V pripravi pa so še sporazumi z Grčijo, Španijo, Kanado in Avstralijo, ki pa sredi leta 1988, ko to pišem, še niso bili ratificirani in torej še niso stopili v veljavo.

Med dvostranskimi sporazumi o socialni varnosti razlikujemo tri vrste: sporazume o socialni varnosti in sporazume o preprečevanju dvojnega zavarovanja.

I. **Dvostranski sporazumi o socialni varnosti** si časovno sledijo takole:

1. S Francijo (velja od 1. 4. 1950, dopolnjen 1967);
2. z Luksemburgom (velja od 1. 10. 1956, dopolnjen 1970);
3. z Belgijo (velja od 1. 10. 1956, spremenjen 1968);
4. z Nizozemsko (velja od 1. aprila 1957);
5. s ČSSR (velja od 1. 12. 1957);
6. z Madžarsko (velja od 1. julija 1958);
7. z Bolgarijo (velja od 1. 9. 1958);
8. z Veliko Britanijo (velja od 1. 9. 1958);
9. s Poljsko (velja od 1. 1. 1959);
10. z Italijo (velja od 1. 1. 1961);
11. s Švico (velja od 1. 3. 1964);
12. z Avstrijo (velja od 1. 1. 1967),
13. s Švedsko (velja od 1. 7. 1969, nadomeščen z novim od 30. 3. 1978);
14. z Zvezno republiko Nemčijo (velja od 1. 9. 1969);
15. z Ljudsko republiko Romunijo (velja od 20. 3. 1976);
16. z Nemško demokratično republiko (velja od 19. 9. 1975);
17. z Norveško (velja od 1. 8. 1976);
18. z Dansko (velja od 1. 2. 1979).

Od navedenih sporazumov obsega sporazum z Romunijo samo področje zdravstvenega zavarovanja, vsi drugi sporazumi pa tudi področje pokojninskega in invalidskega zavarovanja, področje zavarovanja za primer brezposelnosti in področje družinskih, predvsem otroških dodatkov.

II. **Sporazumi o prevzemu dajatev iz socialnega zavarovanja** urejajo starejša delovna obdobja in preidejo na njihovi podlagi obveznosti, ki so jih državljani ene od podpisnic sporazuma pridobili v drugi državi-podpisnici sporazuma, v breme tiste od obeh držav, katere državljani so na določen datum in v kateri na ta isti datum tudi stalno živijo. Ta prevzem se izvrši bodisi proti določeni odškodnini (na primer prevzem obveznosti iz dela v Zvezni republiki Nemčiji v jugoslovansko breme), bodisi brez odškodnine. Takšni sporazumi so:

1. Sporazum z Zvezno republiko Nemčijo s posebno pogodbo iz leta 1956 (dan prevzema je 1. januar 1956);
2. sporazum z Nemško demokratično republiko (dan prevzema 15. maj 1945);
3. sporazum z republiko Avstrijo (dan prevzema 1. januar 1956);
4. sporazum z Ljudsko republiko Madžarsko (dan prevzema 29. maj 1956);
5. sporazum z Ljudsko republiko Bolgarijo (dan prevzema 31. 12. 1957);
6. sporazum s ČSSR (dan prevzema je

19. 2. 1955, prevzamejo pa se samo neizplačane pokojnine z obeh strani do 19. 2. 1955);

7. mirovna pogodba z Italijo z dne 15. 9. 1947 (prevzem obveznosti s priključenega ozemlja Jugoslaviji na podlagi mirovne pogodbe);

8. Osimski sporazum z Italijo z dne 10. novembra 1975 o prevzemu obveznosti s področja bivše cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (še ni ratificiran!).

III. **Sporazumi o preprečevanju dvojnega zavarovanja** naj bi preprečili dvakratno plačilo prispevkov za socialno zavarovanje jugoslovanskih delavcev, ki delajo ali so delali v nekaterih državah kot detaširani jugoslovanski delavci, pa so bili zanje plačani prispevki tako v Jugoslaviji, kakor v tisti tuji državi. Po teh sporazumih vrne zavarovanje tiste države, kjer ti delavci delajo, jugoslovanskemu zavarovanju vsako leto odtegnjene prispevke za njihovo socialno zavarovanje v tuji državi. Takšni sporazumi so zaenkrat trije:

1. sporazum s Panamo z dne 26. novembra 1976;

2. sporazum z Libijo z dne 26. 5. 1974;

3. sporazum z Egiptom, parafiran leta 1986, vendar še ni ratificiran.

Ugodnosti dvostranskih sporazumov

Glavne ugodnosti, ki jih prinašajo dvostranski sporazumi o socialni varnosti našim delavcem, začasno zaposlenim v tujini, so:

1. Delavci ene od držav-podpisnic sporazuma, ki so zaposleni in zavarovani v drugi državi-podpisnici, so izenačeni v pravicah, obveznostih in dolžnostih z delavci druge države-podpisnice sporazuma;

2. za pridobitev pravic iz sporazuma o socialni varnosti (zdravstveno, invalidsko, pokojninsko zavarovanje, zavarovanje za brezposelnost in družinski dodatki) se seštevajo, kadar je potrebno, obdobja zavarovanja, prebita v obeh državah-podpisnicah sporazuma;

3. družine delavcev, ki so ostale doma, so zavarovane običajno v zavarovanju tiste tuje države, kjer delavec dela in je tam tudi zavarovan. Izjema so nekatere države, ki v sporazumu nimajo zajetega zdravstvenega zavarovanja (n. pr. nordijske države in Švica);

4. tudi sam delavec, ki je zavarovan v drugi državi-podpisnici sporazuma, uživa v času, ko se prehodno mudi v svoji domovini Jugoslaviji, zdravstveno varstvo v breme tiste tuje države, kjer dela in je tam tudi zavarovan;

5. pridobljene dajatve iz socialne varnosti ene od držav-podpisnic sporazuma se prosto izplačujejo (transferirajo) iz te države v drugo državo-podpisnico sporazuma;

6. postopek za priznanje pravic iz sporazumov se odvija v sodelovanju med pristojnimi organi obeh držav-podpisnic sporazuma brez posredovanja diplomatsko-konzularnih predstavnikov, in sicer v uradnih jezikih obeh držav-podpisnic, pa tudi brez plačila taks, overovitev, prevodov in podobno. Tudi ni potrebno plačevati zdravniških pregledov, ki so potrebni zaradi ugotovitve neke od pravic iz sporazuma. Zahteva, pritožba ali tožba, vložena v eni od držav-podpisnic, se smatra, kakor da je isti čas vložena v drugi, to je pristojni državi-sopodpisnici sporazuma.

7. večina dvostranskih sporazumov o socialni varnosti je zgrajena na **načelu zavarovanja**, to se pravi, da sega zavarovanje ene od držav, kjer dela in je zavarovan delavec, tudi na območje druge države-podpisnice sporazuma. Manjša skupina držav – med njimi vzhodno-evropske države in Velika Britanija – pa ima z Jugoslavijo sklenjene medsebojne sporazume, temelječe na **teritorialnem načelu**, kar pomeni, da nosi riziko zavarovanja (predvsem zdravstvenega) tista od obeh držav, na katerem območju je prišlo do zavarovanega primera (bolezni, nesreče, poškodbe itn.).

Zdravstveno zavarovanje

Področje zdravstvenega zavarovanja je v meddržavnih sporazumih o socialni varnosti urejeno različno za različne kategorije ljudi.

1. Osebe-državljani ene od držav-podpisnic sporazuma, ki delajo in so zaposlene in zavarovane v drugi državi-podpisnici sporazuma, so izenačene z državljani tiste druge države in uživajo zdravstveno varstvo v breme in po predpisih države, kjer so zaposlene;

2. kadar se državljani-zavarovanci ene od držav-podpisnic sporazuma mudijo začasno v drugi državi-podpisnici sporazuma, rešujejo sporazumi vprašanje njihovega zdravstvenega varstva v tem času na dva načina:

a) nekateri sporazumi (n. pr. z Zvezno republiko Nemčijo, Avstrijo, deželami Beneluxa, Italijo, Madžarsko itn.) predvidevajo obvezno zdravstveno varstvo teh oseb v času prehodnega bivanja drugi državi-podpisnici iz sredstev njihove matične države;

b) drugi sporazumi (z vzhodno-evropskimi državami in Veliko Britanijo) pa določajo, da morajo zagotoviti zdravstveno varstvo tem osebam v času prehodnega bivanja v drugi državi-podpisnici sporazuma organi tiste države, v kateri pride do zavarovanega primera;

3. Upokojenci iz tiste skupine držav, ki urejajo zdravstveno varstvo po teritorialnem načelu, uživajo zdravstveno varstvo vedno v breme tiste države, na območju katere imajo stalno prebivališče.

Upokojenci držav, s katerimi ima Jugoslavija

sklenjen medsebojni sporazum na načelu zavarovanja, pa uživajo zdravstveno varstvo vedno v breme tiste države-podpisnice sporazuma, ki jim je priznala pokojnino ali rento. Le v primeru, kadar ima upokojenec priznano pokojnino v obeh državah-podpisnicah sporazuma, prevzame breme zdravstvenega zavarovanja zanje tista država-podpisnica, na katere območju upokojenec stalno živi. Jugoslovanski državljani, ki prejemajo pokojnino ali rento od neke države, s katero Jugoslavija nima sklenjenega medsebojnega sporazuma o socialni varnosti (n. pr. ZDA, Kanada, Avstralija) in se vrnejo v Jugoslavijo, se morajo sami in to obvezno zavarovati v jugoslovanskem zdravstvenem zavarovanju in seveda tudi sami vplačevati predpisane prispevke;

4. družinski člani oseb, ki so se kot delavci zavarovali v drugi državi, vtem ko so ostali njihovi družinski člani v domovini, so večinoma zavarovani v zdravstvenem zavarovanju tiste države, kjer je zavarovan sam delavec (zavarovalno načelo). V manjšem številu držav pa mora delavec, zaposlen in zavarovan v tujini, plačevati za svoje družinske člane v domovini prispevke za njihovo zdravstveno zavarovanje. Tam, kjer je sporazum zasnovan na teritorialnem načelu, pa nosi stroške zdravstvenega varstva tista država, kjer družinski člani stalno živijo;

5. detaširani delavci, ki jih jugoslovanska organizacija pošilja na začasno delo v tujino in ostanejo pri tem zavarovani v jugoslovanskem zavarovanju, uživajo zdravstveno varstvo po jugoslovanskih predpisih. Pred odhodom na delo v tujino morajo opraviti obvezen zdravniški pregled, njihova organizacija pa plačuje, kolikor nima organizirane na delovišču v tujini lastne ambulante, poseben dodatni prispevek za zagotovitev zdravstvenega varstva v tujini, ki je seveda dražje od tistega v domovini;

6. za jugoslovanske državljane, zaposlene v državah, s katerimi Jugoslavija nima sklenjenega sporazuma o socialni varnosti, vskoči ob zavarovanem primeru jugoslovansko zdravstveno zavarovanje v celoti, zagotovi pa ga jugoslovansko diplomatsko-konzularno predstavništvo v tisti tuji državi. Družinski člani teh oseb, ki ostanejo doma, se morajo tudi tu obvezno zavarovati v jugoslovanskem zdravstvenem zavarovanju;

7. delavci, ki so v tujini v delovnem razmerju po mednarodni pogodbi ali so zaposleni pri tujem delodajalcu, delavci v delovnem razmerju pri delavcih jugoslovanskih organov v tujini in delavci, zaposleni pri tujih organizacijah na območju Jugoslavije, si v zdravstveni skupnosti zagotavljajo sami zdravstveno varstvo tudi za primer poškodbe pri delu ali poklicne bolezni;

8. jugoslovanski turisti v tujini ostanejo zavarovani v jugoslovanskem zdravstvenem zavarovanju in imajo v prvih 3 mesecih bivanja v tujini pravico do nujne zdravniške pomoči, dokler niso sposobni vrniti se v domovino. Če je jugoslovanski turist nujno potreben zdravljenja v tuji bolnišnici, ima pravico do takšnega zdravljenja do 3 mesecev, naprej pa samo, če to odobri zdravnik zdravstvene skupnosti na podlagi mnenja konzilija bolnišnične organizacije. Če zdravstvena skupnost ne odobri daljšega zdravljenja, povrne skupnost od četrtega meseca naprej le toliko stroškov, kolikor bi stalo zdravljenje v najbližji jugoslovanski bolnišnici;

9. tuji turisti v Jugoslaviji se obravnavajo različno glede na to, ali ima njihova država sklenjen z Jugoslavijo sporazum o socialni varnosti ali ne.

– Tuji turisti iz držav, s katerimi ima Jugoslavija sklenjen tak sporazum, uživajo zdravstveno varstvo v Jugoslaviji na podlagi predpisanih dvojezičnih obrazcev, iz katerih izhaja, da so zdravstveno zavarovani v svoji državi in za koliko časa. Na podlagi takšnega potrdila dobi tuji turist naš bolniški list, s katerim uveljavlja zdravstveno varstvo v času bivanja v Jugoslaviji, stroške pa povrne jugoslovanski skupnosti tuja bolniška blagajna;

– turisti iz držav, s katerimi Jugoslavija nima sklenjenega sporazuma o socialni varnosti, uživajo pravico do zdravstvenega varstva v Jugoslaviji po zakonu o zdravstvenem varstvu tujcev v Jugoslaviji. Ti tujci morajo sami povrniti stroške zdravstvenih storitev po določeni tarifi; če pa želijo posebno nego, določita ceno takšnih storitev tuji turist in zdravstvena organizacija v Jugoslaviji sporazumno;

10. tudi za politične emigrante in obolele za kužnimi boleznimi nosi jugoslovansko zdravstveno zavarovanje stroške zdravljenja, in sicer:

– za politične emigrante, ki imajo v Jugoslaviji pravico azila;

– za obolele za kugo, kolero, pegavcem, recidivno mrzlico, črnimi kozami in rumeno mrzlico;

– za tujce-člane posadk ladij, če zbolijo za veneričnimi boleznimi.

Kolikor v navedenih primerih ne poravnajo stroškov zdravstvenega varstva pristojna diplomatsko-konzularna predstavništva, določi jugoslovanska zdravstvena skupnost s svojimi predpisi, kako se ti stroški poravnajo.

Postopek v zadevah zdravstvenega varstva

Postopek v zadevah zdravstvenega varstva, ki jih predvidevajo mednarodni sporazumi o socialni varnosti, vodijo v Sloveniji medobčinske zdravstvene skupnosti, na drugi stopnji pa Zdravstvena skupnost Slovenije. Sodno varstvo je v teh primerih zagotovljeno pred posebnimi sodišči

združenega dela z možnostjo pritožbe na Sodišče združenega dela SR Slovenije.

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje

Ena glavnih značilnosti na tem področju, ki jo predvidevajo mednarodni sporazumi o socialni varnosti, je seštevanje zavarovalnih obdobij v obeh državah-podpisnicah sporazuma zaradi ugotovitve, ali ima zavarovanec v eni ali drugi ali v obeh državah pravico do dajatev iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Čim se na podlagi seštevka teh obdobij ugotovi, da ima zavarovanec pravico do dajatve, odmeri vsako zavarovanje obeh držav na njeno zavarovalno obdobje odpadajoči del dajatve (sorazmerni ali t. i. alikvotni del).

Jugoslovansko zavarovanje upošteva za ugotovitev pravice do dajatev iz sporazumov o socialni varnosti tudi zavarovalna obdobja, ki jih ima zavarovanec v vseh državah, s katerimi ima Jugoslavija sklenjen sporazum o socialni varnosti. Tudi v sporazumu z Evropsko gospodarsko skupnostjo iz leta 1980 je v takšnih primerih predvideno za jugoslovanske delavce, ki so delali v več državah te skupnosti, seštevanje zavarovalnih obdobij, prebitih v vseh 12 državah-članicah Evropske gospodarske skupnosti. Jugoslovanski delavci, ki se vračajo kot brezposelni iz držav, s katerimi ima Jugoslavija sklenjen medsebojni sporazum o socialni varnosti, si lahko za čas, ko v domovini ne najdejo dela (vendar največ za dve leti), omogočijo nadaljevanje svojčas zaradi odhoda na delo v tujino prekinjenega jugoslovanskega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, seveda z vplačilom predpisanih prispevkov v to zavarovanje. Rok za uveljavitev te pravice je 12 mesecev po prenehanju zavarovanja v tujini, s tem da se v omenjenem roku prijavijo kot brezposelni pristojni jugoslovanski skupnosti za zaposlovanje, v naslednjih 12 mesecih pa sklenejo s pristojno skupnostjo pokojninskega in invalidskega zavarovanja pogodbo o podaljšanem jugoslovanskem pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Prav tako si z vplačilom predpisanih prispevkov lahko omogočijo vštetje let zavarovanja v Jugoslaviji tisti naši izseljenci, ki so odšli v tujino pred leti in se pod večer življenja vračajo domov. Če so bili pred odhodom v tujino zaposleni v Jugoslaviji, v tujini pa ne morejo uveljaviti pravic iz tamkajšnjega dela, si lahko z vplačilom predpisanih prispevkov omogočijo podaljšanje jugoslovanskega pokojninskega in invalidskega zavarovanja tudi za čas, ko so delali v tujini, pa iz tistega zavarovanja niso pridobili pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja.

Postopek v zadevah pokojninskega in invalidskega zavarovanja

Postopek za uveljavitev pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po določilih mednarodnih sporazumov o socialni varnosti vodijo posebej za to pooblaščeni odbori zavarovancev v Ljubljani, Mariboru in Murski Soboti (slednja dva po sporazumih z Avstrijo in Zvezno republiko Nemčijo). Na drugi stopnji odloča v teh zadevah odbor za varstvo pravic v Ljubljani, sodno varstvo pa se izvaja preko posebnega sodišča združenega dela za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v Ljubljani z možnostjo pritožbe na Sodišče združenega dela SR Slovenije v Ljubljani.

Zavarovanje za nesrečo na delu in poklicno bolezen

Nesreča na delu in poklicna bolezen predstavljata v večini sodobnih držav še vedno posebno zavarovalno panogo, zato je ta zavarovalni rizik v sporazumih o socialni varnosti tudi posebej urejen. Dajatve iz tega rizika nosi v celoti zavarovanje tiste od obeh držav-podpisnic sporazuma, kjer je prišlo do nesreče ali do poklicne bolezni. Pri tem so z nesrečo na samem delu izenačeni tudi primeri, ko se zavarovanec ponesreči na poti na delo ali z dela domov, pa tudi na vožnji na oddaljen dom na tedenski počitek in s kraja tedenskega počitka spet nazaj na delo. Pri naših delavcih, zaposlenih na tujem, ki se ponesrečijo o priliki obiska svoje družine v domovino, se takšna nesreča prav tako smatra za nesrečo na delu, razen v primeru, če ima delavec družino pri sebi v tuji državi in torej nima življenjskega centra v domovini.

Zavarovanje za primer brezposelnosti

Zavarovanje za primer brezposelnosti je skoraj v vseh državah posebno področje socialnega zavarovanja, zato je tudi v sporazumih o socialni varnosti obravnavano posebej. Tudi za pravico do dajatev iz naslova brezposelnosti se po potrebi seštevajo zavarovalna obdobja, prebita v tem zavarovanju v obeh državah-podpisnicah sporazuma, da bi se tako ugotovilo, ali ima brezposelni v državi, kjer je izgubil delo, pravico do ustreznih dajatev ob brezposelnosti. Nekatere države (na primer Zvezna republika Nemčija in Avstrija) ne upoštevajo jugoslovanskih zavarovalnih obdobij za izpolnitev minimalne dobe, ko je moral biti jugoslovanski delavec obvezno zavarovan v zavarovanju za brezposelnost tiste tuje države (v omenjenih državah vsaj 52 tednov).

Skoraj nobena od držav, s katero ima Jugoslavija sklenjen medsebojni sporazum o socialni varnosti, ne dovoljuje izplačevanja svojih dajatev za

brezposelnost v času, ko upravičenec odide v svojo matično domovino. Izjema je le Zvezna republika Nemčija, s katero ima Jugoslavija sklenjen poseben sporazum o pravicah za brezposelnost iz leta 1968: po določilih tega sporazuma obdrži jugoslovanski delavec, ki ostane brez dela v Zvezni republiki Nemčiji in se je vrnil – po predhodni odobritvi nemškega urada za delo – v domovino, še naprej pridobljeno podporo za brezposelnost, vendar po jugoslovanskih predpisih in ob pogojih, predvidenih v Jugoslaviji. To pravico ima jugoslovanski delavec 6 mesecev; dajatve, ki mu jih izplačuje jugoslovanska skupnost za zaposlovanje, pa povrne potem jugoslovanskemu izplačevalcu nemško zavarovanje za brezposelnost.

Postopek za priznanje pravic v času brezposelnosti vodi v Jugoslaviji Zveza skupnosti za zaposlovanje, sodne spore pa rešuje v Sloveniji posebno sodišče združenega dela z možnostjo pritožbe na Sodišče združenega dela SR Slovenije.

Družinski dodatki

Med družinskimi dodatki, ki jih zajemajo mednarodni sporazumi o socialni varnosti, so najpogostejši otroški dodatki. Tu je v zadnjih letih opaziti tendenco zniževanja otroških dodatkov za otroke jugoslovanskih delavcev, ki so ostali v domovini. Nekatere tuje države (Zvezna republika Nemčija, države Beneluxa, Francija, pa tudi Avstrija) so precej znižale višino otroških dodatkov za otroke v domovini, češ da so življenjski stroški v Jugoslaviji veliko nižji od tistih v državi, kjer dela jugoslovanski delavec.

Nekateri sporazumi – predvsem z nordijskimi državami – ne predvidevajo možnosti, da bi se otroški dodatki iz tuje države sploh izplačevali v Jugoslaviji živečim otrokom. Tako postopajo tudi v primeru, če odide otrok na šolanje v domovino. Izjema je tu Švedska, ki tudi za tak primer smatra, da prebiva otrok še vedno na Švedskem, če seveda ima še vedno stike s starši o priliki počitnic in drugih prostih dni.

Postopek v zadevah otroških dodatkov po mednarodnih sporazumih vodijo v Jugoslaviji skupnosti otroškega varstva, sodno varstvo pa je tudi tu zagotovljeno v Sloveniji po posebnih sodiščih združenega dela z možnostjo pritožbe na Sodišče združenega dela SR Slovenije.

dr. Lev Svetek

Zatiranje bolezni in škodljivcev z domačimi pripravki

V letih po drugi svetovni vojni so se povsod po svetu in tudi pri nas za zatiranje bolezni in škodljivcev uveljavila tovarniško izdelana kemična sredstva. V zadnjih letih pa stopajo čedalje bolj v ospredje slabe strani kemičnih snovi sploh, med njimi seveda tudi sredstev za varovanje rastlin. Rastline (posevke in nasade) pa je pred omenjenimi škodljivimi agensi na sedanji sorazmerno visoki stopnji pridelovanja z rodovitnimi sortami, velikimi odmerki gnojil, strojno obdelavo ipd. nujno potrebno varovati. Vsak vinogradnik, ki goji žlahtno vinsko trto ve, da jo nujno mora varovati pred peronosporo in pepelasto plesnijo, sicer v večini let ne bi pridelal skoraj nič zdravega grozdja. Podobno je tudi z večino zahtevnejšega sadnega drevja. Neutemeljene so trditve nekaterih nepoučenih, da bolezni in škodljivcev ob manjši intenzivnosti pridelovanja ni toliko, da bi jih bilo potrebno zatirati. Bolezni in škodljivci v povprečju zmanjšajo pridelke za 20 do 25 odstotkov, v gospodarsko nerazvitih državah pa še precej več. Seveda to ne velja za vse vrste gojenih rastlin. Nekaterih, pri nas npr. pora, rabarbare, hrena, česna, če jih gojimo le na gredah v vrtu, ni potrebno posebej varovati. Zelo velika je razlika med pridelovanjem na malo, npr. na vrtu, in pridelovanjem na veliko, npr. na njivah in nasadih. Posamezni grmi hrena ne bodo nikoli napadeni v omembe vrednem obsegu, če gojimo hren za prodajo na njivi, brez škropljenja ne gre, ker posevek sicer propade.

Da bi se izognili resničnim in domnevnim (nedokazanim) negativnim vplivom kemičnih sredstev, se v zadnjih letih v okviru takoimenovanega biotičnega ali alternativnega pridelovanja rastlin za zatiranje bolezni in škodljivcev širi uporaba domačih (predvsem rastlinskih) pripravkov. Marsikatera vrsta rastlin namreč vsebuje snovi, ki so za povzročitelje bolezni in škodljivce strupene. To njihovo lastnost izrabimo in si sami iz njih pripravimo izvlečke, brozge ali čaje. Vendar pa moramo vedeti, da učinki teh pripravkov niso tako izraziti ali popolni in ne tako hitri, kot smo navajeni pri kemičnih, kar pa se ujema s sodobnimi pojmovanji, da bolezni in škodljivce zatirajo samo od pragu naprej, ko postanejo gospodarsko škodljivi. V naslednjem bomo obravnavali le nekaj pripravkov iz rastlin, ki rastejo pri nas in si jih vsakdo lahko nabere sam. Nekateri pripravki ne delujejo le na bolezni ali škodljivce, temveč koristijo tudi tlem in prek njih vplivajo na dobro uspevanje rastlin.

Koprivov izvleček in koprivova prevrelka

Pripravimo si ju iz velike koprive (*Urtica dioica*) in male koprive (*Urtica urens*). Obe vrsti rasteta na tleh z veliko hranilnih snovi kot so groblje, robovi živih mej, vrtov, ob odlagališčih odpadkov in pd. Uporabimo le zelene dele, ne korenin. Uporabljamo jih lahko od pomladi do jeseni, najbolj učinkovite pa naj bi bile med cvetenjem.

Koprivov izvleček si napravimo tako, da vzamemo 1 kg svežih kopriv in jih za en dan namočimo v leseni posodi v 10 litrov vode. Če smo koprive nabrali in jih posušili, tedaj jih zadostuje za 10 l četrt kilograma. V številnih nasvetih piše, da lahko koprivov izvleček pustimo dalj časa, da začne vreti in ga šele tedaj uporabimo proti škodljivcem. To je nepravilno. Tedaj to ni več koprivov izvleček, temveč koprivova prevrelka, ki pa ni več tako učinkovita kot izvleček. Koprivov izvleček uporabljamo za zatiranje predvsem listnih uši in drugih živalskih škodljivcev. Najprimerneje je, da si izvleček napravimo vedno sproti, ker je tedaj najbolj učinkovit. Kopriv je povsod dovolj in si jih lahko naberemo in nasušimo za pripravo izvlečka in prevrelke. Vendar koprivov izvleček ne deluje na vse vrste uši, na uši, ki naseljujejo okrasne grmičke medvejke (*Spiraea sp.*) ne deluje skoraj nič. Zato ga moramo za zatiranje škodljivcev na manj znanih rastlinah šele preizkusiti.

Koprivovo prevrelko napravimo po enakem navodilu, le da jo pustimo v posodi vreti 14 dni. Vsak dan jo premešamo. Drugod, kjer je naprodaj kamninska moka, je dodajo na 10 l prevrelke eno pest. Prevrelko precedimo in jo deset ali petnajstkrat razredčimo, tako da dobimo okoli 100 oziroma 150 l razredčene tekočine. Z njo zalivamo grede, vendar tako, da ne zadenemo rastlin, ker jih močnejša (manj razredčena) prevrelka lahko osmodi ali ožge, zlasti v sončnem vremenu. Koprivova prevrelka je naravno dušično gnojilo, zato z njo ne smemo zalivati prepogosto. Zelja in druge kapusnice raje ne zalivajmo s koprivovo prevrelko, ker njen vonj privablja pomembnega škodljivca kapusnic – kapusovega belina. Ostanku kopriv v posodi dodamo odmerek svežih ali suhih kopriv, dolijemo vodo in pustimo zopet vreti. Tako imamo neprestano na voljo potrebne količine prevrelke.

Gabezov izvleček

Pripravimo si ga iz navadnega gabeza (*Symphytum officinale*), ki raste kot grmičasti plevel po njivah in nasadih, ob poteh, na vlažnih travnikih in cvete vijoličasto. Koreniko uporabljajo kot drogo. Ne smemo pa ga zamenjati z gomoljastim gabezom, ki cvete rumenkasto in oblikuje le majhne rastline, raste pa predvsem po vlažnih travnikih. Navadni gabez zelo cenijo vegetarijanci, ker njegovi listi vsebujejo precej vitamina B_{12}, ki ga v drugi rastlinski hrani primanjkuje.

Za gabezov izvleček uporabljamo predvsem liste, le izjemoma tudi koreniko. V 10 l vode v leseni posodi damo 1 kg svežih ali 20 dag suhih listov. Izvleček vsak dan premešamo, po 2 do 3 dneh pa ga precedimo, razredčimo s petkratno količino vode in z njim zalivamo vrtnine. Gabezov izvleček neposredno ne deluje na škodljivce, temveč utrjuje rastline, da bolje uspevajo in so odpornejše. Podobno kot pri koprivovi prevrelki, lahko tudi pri gabezovem izvlečku gošči prejšnjega izvlečka dodamo sveže liste in imamo na voljo vedno sproti potrebno količino svežega.

Preslični pripravek

Pripravimo ga iz njivske preslice (*Equisetum arvense*). Ta ne raste le na njivah kot plevel, temveč po vlažnih ilovnatih tleh povsod pri nas. Spomladi odžene iz korenike krepka, do 0,5 cm debela plodna stebla rdečerjave barve, ki nosijo spore. Nožnice so do 2 cm dolge z 8 do 12 zobci. Jalova zelena stebla se razvijejo poleti in so 20 do 50 cm visoka ter imajo od 6 do 19 reberc. Njivsko preslico moramo razlikovati od drugih, npr. močvirske (*Equisetum palustre*), ker so nekatere strupene. Nabiramo samo zelena stebla od avgusta naprej, ker so tedaj najbolj učinkovita. Preslični pripravek uporabljamo za preprečevanje raznih glivičnih bolezni, ker vsebuje veliko silicija, ki utrjuje rastline. Pripravimo ga tako, da 1 kg sveže preslice namočimo v 10 l ali 60 dag suhe preslice v 6 litrov vode. To kuhamo kot čaj na zmernem ognju pol ure. Pri tem se v vodo izločijo silicijeve spojine. Čaj odcedimo in ga zlijemo v večjo leseno posodo in dolijemo petkrat toliko vode. Ta preslični pripravek lahko takoj škropimo po tleh tri dni zapored na gola tla pod sadnim drevjem ali jagodičevjem in po vseh gredah, ki so tedaj prazne. Lahko pa pripravek pustimo, ga vsak dan premešamo in tedaj nastane tekoče »gnojilo«. Z njim lahko škropimo pred začetkom vrtnarskih opravil spomladi in po njihovem koncu jeseni.

Neposredno lahko gojene rastline škropimo le z nerazredčenim preslič nim čajem v štirinajstdnevnih presledkih ob oblačnem vremenu, nikakor pa ne ob sončni pripeki, ker lahko povzroči ožige.

Baldrijanov pripravek

Baldrijan ali zdravilna špajka (*Valeriana officinalis*) je znana zdravilna rastlina, zato ni presenetljivo, da ga skušamo uporabljati tudi za zdravilo pri rastlinah. Baldrijan raste po vlažnih travnikih, gozdnih obronkih in med grmovjem. Zra-

ste do 1,5 m visoko, cvete pa od maja do septembra rožnato ali belo. Nabiramo le cvetje v jutranjih urah. Baldrijanov pripravek si moramo pripraviti na zalogo.

Cvetove, ki so se ravno odprli nabiramo in jih čez noč namočimo v deževnico ali navadno vodo. Drugi dan socvetja sesekljamo ali zmeljemo v strojčku za mletje mesa. Nato damo vsebino v platneno vrečico in iztisnemo tekočino. Precejeno tekočino shranimo v steklenicah, ki jih najprej zaradi morebitnega vrenja zamašimo le z gumijastimi kapicami, šele pozneje s plutastimi zamaški. Steklenice hranimo v hladnem in temnem prostoru. Od časa do časa preverimo kakovost izvlečka. Če ima vonj po gnilobi, se je pokvaril in ni več uporaben.

Baldrijanov izvleček po potrebi raztopimo v mlačni vodi. Vanjo dodamo toliko kapljic, da ima voda vonj po baldrijanu in da je nekoliko obarvana (1 do 2 kapljici na liter vode). Pripravek zmešamo in ga spomladi škropimo po sadnem drevju, ker pospešuje cvetenje in nastavek plodov. Če pričakujemo slano, ga lahko poškropimo prejšnji večer, vendar je učinek odvisen od tega, kako globoko pade temperatura. Ta pripravek pospešuje nastavek cvetov in plodov tudi pri drugih vrtninah, npr. fižolu, papriki, paradižniku, kumarah.

Pleščeva prevrelka in izvleček

Plešec (*Capsella bursa pastoris*) je zelo pogost plevel na njivah, po vrtovih, ob poteh in ob grobljah. Spoznamo ga lahko po značilnem trikotnem plodu (luščku). Pleščeva prevrelka je značilen homeopatski pripravek. Z njo se okrepi rast in odpornost rastlin zlasti na revnih, izčrpanih tleh. Z njo tla škropimo. Pripravimo jo tako, da 1 kg svežih rastlin namočimo v 10 l vode in jih obtežimo, da so ves čas v vodi. Tekočino vsak dan premešamo. Po 1 do 2 tednih, ko je prevrela, jo precedimo in razredčimo s 3 do 5 kratno količino vode. Z njo zalivamo tla.

Pleščev zeliščni izvleček pripravimo na podoben način, le da sme biti njegova gmota le 1 ali 2 dni namočena. Nato ga precedimo in škropimo rastline.

Zeljna prevrelka

Uporabljamo jo predvsem tam, kjer kapusnice (cvetača, koleraba, razne vrste ohrovta, zelje) okužuje glivična bolezen golšavost kapusnic (*Plasmodiophora brassicae*), ki na koreninah in koreninskem vratu oblikuje nabrekline. Dve večji zeljni glavi razrežemo na večje kose in jih prelijemo z 10 litri vode. To pustimo stati 14 dni, vsak dan pa premešamo. Nato prevrelko precedimo in jo uporabimo za zalivanje sadik omenjenih rastlin, paradižnika in drugih.

Znani so še izvlečki iz cvetov rmana (*Achillea millefolium*), kamilic, (*Matricaria chamomilla*), regrata (*Taraxacum officinale*), skorje hrasta doba (*Quercus robur*), mešani pripravki česna, čebule, listov kislice, in črnega ribeza. Ponekod uporabljajo tudi prevrelke iz govejega gnoja, goveje drobovine, goveje glave in mehurja srn in jelenov. Vendar o delovanju zadnjih treh živalskih organov ni na voljo zanesljivih podatkov.

Jože Maček

Kronika

Kulturni dnevi Slovencev iz Avstrije v Ljubljani

V dneh od 17. do 22. marca 1988 so v Cankarjevem domu v Ljubljani potekali koroški kulturni dnevi pod geslom »Slovenci v Avstriji«. Naši koroški rojaki so se tako že tretjič predstavili matični domovini s kulturnimi dnevi, s programom, v katerem so bila zajeta predavanja, pričevanja, razstave, koncerti, pevski in plesni nastopi. Ti koroški dnevi niso bili namenjeni samo ljubljanskemu občinstvu, marveč vsem Slovencem matične domovine, pri katerih naj bi poglobili zanimanje za njihove probleme, razumevanje za njihove težave, kar naj bi koroškim Slovencem dajalo čim več podpore v njihovem boju za obstoj. S celotnim obširnim kulturnim programom so naši rojaki s Koroškega pokazali, s kakšno ljubeznijo in navdušenjem hočejo s svojo prireditvijo težiti za tem, da nočejo biti le tisti, ki sprejemajo, temveč da zmorejo s svojimi dosežki obogatiti sceno centralnega slovenskega prostora. Želeli bi, da bi ti kulturni dnevi koroških Slovencev postali redni vsakoletni dogodek, prikaz njihovih kulturnih in narodnih prizadevanj, hkrati pa bogatitev zamisli o enotnem slovenskem kulturnem prostoru.

Avstrija ob 50-letnici priključitve Hitlerjevemu »tisočletnemu rajhu«

V dneh med 11. in 13. marcem 1988 je minilo petdeset let, odkar se je bivši avstrijski sin Adolf Hitler odločil Avstrijo priključiti k svojemu »tisočletnemu rajhu«. Sprejem, ki ga je doživel na tleh svoje stare domovine, je presegel vsa njegova pričakovanja. Še preden je prvi Hitlerjev vojak 12. marca 1938 ob 5.30 prestopil nemško-avstrijsko mejo, je bila Avstrija že trdno v rokah naci-

stov. Kako so se Avstrijci pripravljali na Hitlerjev prihod, potrjujejo podatki, da je bila dobra tretjina sprejeta v članstvo nacistične stranke (NSDAP) že pred anšlusom. Samo na Koroškem je bilo leta 1944 – 47.000 članov nacistične stranke in Koroška je ostala še danes leglo nacizma v Avstriji in zvesta njegovim idejam. V noči na 12. marec so enote SA in SS že zasedle vsa javna poslopja, sedeže organizacij »stanovske države«, uredništva časnikov, tiskarne, brez vsakega odpora so razorožile oborožene formacije starega režima in prevzele policijski komisariat. V poznih večernih urah istega dne so avstrijski nacisti že izpeljali veliko baklado po ulicah mestnega središča. Od 105.000 Hitlerjevih vojakov, ki so zasedli Avstijo, jih je zlasti Koroška videla bolj malo, pa še te le za kratek čas na njihovem propagandnem pohodu po deželi. Po vsej Avstriji so zavihrale zastave s kljukastim križem in vso Avstrijo je zajela množična histerija. Slovenske organizacije leta 1938 združitve Avstrije z Nemčijo niso pozdravile. Nacisti so kmalu pokazali pravi obraz: začeli so se časi aretacij, zapiranj, izseljevanja, kar vse je sprožilo med Slovenci odpor in upor in naposled partizanstvo. Za poštene Avstrijce je bila ta obletnica žalosten spomin, za Slovence zaradi njihovega trpljenja še posebno.

Bivši dunajski nadškof kardinal Franz König je na zborovanju avstrijske Katoliške akcije v St. Pöltnu ob 50-letnici priključitve Avstrije k nacistični Nemčiji med drugim poudaril sokrivdo tedanjih avstrijskih katoličanov: »Kristjani moramo pri tem priznati svojo krivdo, tudi zaradi pomot tedanjih voditeljev Cerkve v Avstriji.« Znano je namreč, da je tedanji dunajski nadškof kardinal Innitzer zagovarjal priključitev Avstrije k Hitlerjevi Nemčiji, čeprav je kasneje spoznal in priznal svojo zmoto. »Res je tudi, da je več sto tisoč Avstrijcev, čeprav so bili katoličani, navdušeno pozdravilo Hitlerjevo zasedbo Avstrije. Mnogi drugi so zaradi tega umrli doma ali na bojišču ali v koncentracijskih taboriščih. Prav tako je res, da smo po letu 1945 mi Avstrijci premalo o tem premišljevali in nas je sedaj strah, da bi spomin na tista leta zagrenil našo sedanjost in prihodnost.«

Človek ne bi mislil, da je zaradi te sramote Avstrijce kaj strah. Priča smo ponovnim Hitlerjevim zmagam v Avstriji. Nasilna in prikrita asimilacija se nadaljuje kakor v času nacizma in požira Slovence, zgodovinski germanski valjar neusmiljeno tare naše rojake na Koroškem, čeprav kakšna znamenja včasih kažejo drugače; da je vsaka poteza današnjega heimatdiensta in vsak ukrep avstrijske politike, ki zadeva Slovence, premišljeno dejanje germanizacije. Na Koroškem je težko biti Slovenec. Hitler je izgubil vojno pred vsem svetom, na Koroškem pa Hitler in nacizem še zmeraj zmagujeta. Eden zadnjih očitnih dokazov o tem je koroški pedagoški model. Zgodbe iz nacističnih let se ponavljajo in bi jih lahko pripovedovali dneve in dneve.

Leto beguncev

Organizacija združenih narodov je leto 1988 razglasila za mednarodno leto beguncev. Papeški svet »Cor unum« je vprašanju beguncev posvetil posebno skrb pod geslom Begunci – izziv sodobnemu svetu in Cerkvi. Število beguncev stalno narašča. Po podatkih visokega komisariata za begunce pri OZN je danes po svetu 12 milijonov političnih beguncev. Med temi jih je samo iz Afganistana pet milijonov. Ti so našli zatočišče v Pakistanu in Iranu. Upati je, da se jih bo po odhodu ruske vojske lahko mnogo vrnilo nazaj v Afganistan.

Doslej so veljali za begunce v strogem pomenu besede le izgnanci in izseljenci, ki so bežali iz lastne domovine iz političnih razlogov. Danes pa narašča število tistih ljudi, ki zapuščajo rodne kraje in se selijo v druge pokrajine ali v tujino iz drugih razlogov. Mnogi iščejo laže zasluženi in obilnejši kos kruha. Precej ljudi beži iz domovine tudi zaradi tega, ker jih preganjajo zaradi njihovega verskega ali političnega prepričanja, barve polti in podobno.

Nova papeževa socialna okrožnica

V Vatikanu so 19. februarja 1988 predstavili že sedmo okrožnico papeža Janeza Pavla II., drugo o socialnem nauku Cerkve in ima naslov »Sollicitudo rei socialis«. Izšla je ob 20-letnici okrožnice Pavla VI. »O razvoju narodov« kot njeno nadaljevanje in poglabljanje na vseh tistih področjih, kjer je burni razvoj prinesel nove prvine in nova družbena nasprotja. Papež najprej razčlenjuje sedanje razmere na svetu, ki se mu zde zelo napete. Odgovornost za to imata oba ideološka bloka, oba tako zelo oddaljena od potreb ljudi in njihove svobode, nezadostna, da ljudje in narodi v njih uveljavljajo svojo družbeno in gospodarsko vlogo. Ideološko nasprotovanje je neogibno privedlo do rastočega oboroževanja, njuna povsem identična imperialistična tendenca vprašanjem razvoja je poglabljala razlike med Severom in Jugom, oddaljevala manj razviti svet od razvitega. Zato kliče k nujnemu, neizbežnemu spreminjanju in posodobljanju obeh v prid enakopravnega razvoja vseh.

Papež Janez Pavel II. v svoji okrožnici poudarja, da je prav to spoznanje, kljub nekaterim nihanjem in protislovjem, vodilo mednarodnega gibanja neuvrščenih držav. To gibanje hoče učinkovi-

to uveljaviti pravice slehernega ljudstva do lastne identitete, neodvisnosti in varnosti ter hoče enakopravno in solidarno sodelovati pri uživanju sadov, namenjenih vsemu človeštvu.

Drugi del okrožnice je namenjen obravnavi posebnih razvojnih vprašanj časa. Predvsem poudarja, da samo akumulacija dobrin ni dovolj za človeško srečo. Tudi najnovejši znanstvenotehnični dosežki ne osvobajajo. Nasprotno, superrazvoj, ki je v rokah peščice, po eni strani spodbuja potrošništvo in vse spremljajoče negativne pojave, po drugi pa večino, tiste, ki tega nimajo, odriva v še večjo odvisnost. Okrožnica izraža tudi zaskrbljenost spričo neuravnovešenega odnosa med razvojem in njegovimi ekološkimi posledicami.

Pohlep po dobičku in apetit po moči so vzgon za zgolj materialno plat razvoja, sta najtežje premostljiva moralna ovira za uveljavitev razvojnih vprašanj človeštva, kakršno zagovarja Cerkev. Velik del okrožnice je namenjen predlogom, po katerih bi se moralo človeštvo teh vprašanj lotiti z večjo solidarnostjo, s spoznanjem o medsebojni odvisnosti ljudi in narodov. Papež navaja nekaj nujnih posamičnih ukrepov, kot na primer reformo svetovnega monetarnega sistema, odstopanje in selitev tehnologij ter spoštovanje načel, ki so jih države sprejel v okrivu OZN.

Papež posebej poudarja, da vsega tega ne bo mogoče doseči brez spoznanja o soodvisnosti med razvojem in uveljavljanjem človekovih pravic. Posebej omenja pravico do verske svobode, pa tudi nekatere družbene in politične pravice, katerih kratenje je v nasprotju s hotenji po hitrejšem in pravičnem razvoju.

Posvetitev treh novih cerkva

Zadnji dan maja 1987 je ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar posvetil novo cerkev **Vseh svetih na ljubljanskih Žalah.** K posvetitvi se je zbrala velika množica ljudi, med njimi veliko narodnih noš, kar simbolično potrjuje, kako je naša ljudska vernost povezana s slovenstvom. Obred posvetitve se je začel pred cerkvijo, kjer je nadškof najprej pozdravil navzoče vernike, vse goste, projektante in izvajalce, člane gradbenega odbora in predstavnike oblasti. Arhitekt Jože Kregar je predstavil novo cerkev in zamisel arhitekta Fedorja Koširja, ki je hotel cerkveno stavbo čim bolj vključiti v okolje Plečnikovih Žal. Domačini v narodnih nošah so prinesli na oltar simbolične darove: prižgane sveče, vino, kruh. Svoj dar so prinesli tudi vsi, ki so sodelovali pri tem svetišču, od arhitektov do obrtnikov, od duhovnikov do vernikov, vsi, ki so storili, kar so mogli in znali. Bog naj to delo sprejme. Nadškof se je ob posvetitveni slovesnosti zahvalil najprej Bogu, vsem svetnikom in svetim, ki počivajo na Žalah, a so našli svoje življenje pri Bogu, pa tudi vsem živim, ki so kakorkoli pomagali pri gradnji cerkve. »Mogočna pesem je ta hiša. Simfonija življenja prav na kraju, kjer so naši rajni že našli svoj mir ob koncu zemeljskega življenja, a so šli v večno življenje. Tako se uresničuje, kar je Plečnik predvideval, naj bi Žale govorile o življenju – tistim, ki bodo sem prihajali z vero in iskali pot v Življenje, pa tudi drugim, ki ga morda le slutijo, ki po njem le hrepenijo.«

Cerkev sv. Družine v Kidričevem je posvetil 31. maja 1987 mariborski škof Franc Kramberger. V nagovoru je omenil drugačno cerkev, tisto, ki ni zidana iz vidnih kamnov, živo občestvo ljubezni in solidarnosti drug do drugega. Kidričevo je delavsko naselje, tu živijo ljudje iz vseh koncev naše domovine, zato je bilo treba ljudi šele navaditi na to novo skupnost – župnijo, da so začutili pripadnost in so zdaj nanjo ponosni. Pri obeh »gradnjah« ima največjo zaslugo vztrajni župnik Franc Obran, ki so se mu farani v zahvali res iskreno oddolžili. Župnija je bila ustanovljena že leta 1972, na gradbeno dovoljenje pa je bilo treba čakati deset let (1982). Arhitekt Franc Kvaternik je cerkev postavil med cesto in železniško progo, tako rekoč v senco tovarniških dimnikov. Pod skupno streho so bogoslužni prostor, veroučne učilnice in župnišče. Kip sv. Družine je delo hrvatske kiparke Lojzike Ulman, oltar in ambon pa sta iz belega marmorja. Posvetitev župne cerkve, h gradnji katere je veliko prispevala tudi župnija Leibstadt iz Švice, je dokaz vseh, ki so se z gradnjo kakorkoli trudili, da »je vera v končni cilj, v Absolutno Dobro mogoča, uresničljiva in da se zanjo splača žrtvovati.

Cerkev sv. Cirila in Metoda v Radencih. Tudi za dovoljenje za gradnjo te cerkve je bilo treba dolgo čakati, celih 13 let. Do posvetitve nove cerkve se je radensko župnijsko občestvo zbiralo v kapelici sv. Ane v sklopu zdravilišča, vendar so kapelico smeli uporabljati le dve uri na dan. Verouka v kapelici niso mogli imeti, ker so ga prepovedali, otroci so morali hoditi na Kapelo. Nova cerkev je bila posvečena 5. julija 1987, torej na godovni dan slovanskih apostolov Cirila in Metoda. Cerkev je posvetil mariborski škof Franc Kramberger s svojim pomožnim škofom Jožefom Smejem. Načrt za cerkev je naredil ing. Blaž Slapšak. Pri gradnji cerkve so s svojimi prispevki pomagali verniki iz vse naše domovine, veliko pa so prispevali tudi Slovenci iz tujine, zlasti rojaki iz župnije sv. Družine iz Stuttgarta. Arhitekt si je vstop v cekrev zamislil kot pot iz vsakdanjega življenja, polnega skrbi, dela in trp-

ljenja. Vodilna misel, ki je spremljala arhitekta je bila pokazati ljudem cerkev kot kraj žive vode.

Simpozij o Kreku

Na teološki fakulteti v Ljubljani je bil 21. in 22. oktobra 1987 dvodnevni simpozij o dr. Janezu Evangelistu Kreku. V prostorih iste fakultete je bila hkrati skrbno pripravljena razstava Krekovih del ter literature o njegovem življenju in delu. Silnice časa, ki mu je Krek pripadal, je razčlenil zgodovinar Metod Benedik, njegovo osebnost filozof Janez Juhant, ustvarjalen odnos do svetega pisma biblicist France Rozman, njegovo leposlovno delo Mirko Mahnič, poseg v škofijo krškega škofa Antona Mahniča Anton Bozanić z Reke, socialno delovanje pa sociolog Janez Gril. V obeh večerih sta se simpozija udeležila nadškof Alojzij Šuštar in njegov pomočnik Jožef Kvas. V prvem večeru se je simpozija udeležil tudi prorektor univerze Edvarda Kardelja prof. dr. Rastko Močnik; drugi večer sta bila navzoča tudi zastopnik republiške Komisije za odnose z verskimi skupnostmi Jure Žerovc in Vojko Volk iz Socialistične zveze.

Tako po dolgem molku, zatišju, prikrivanju in omalovaževanju Kreka znova odkrivamo in ga postavljamo na tisto mesto, ki mu v slovenski kulturi pripada. Krek in njegova misel pripadata vsemu slovenskemu ljudstvu, še več, pripadata tudi skupnosti jugoslovanskih narodov, saj je delal za njihovo zedinjenje. Zavzemal se je za človekovo dostojanstvo, njegove pravice in tudi za njegov moralni preporod. Podoben simpozij o Kreku so pripravili tudi na mariborskem oddelku Teološke fakultete.

Spomenik akademiku dr. Steletu

V mesecu oktobru 1987 so v Tunjicah pri Kamniku, kjer je bil rojen, odkrili spomenik umetnostnemu zgodovinarju dr. Francetu Steletu. Slavnostni govornik dr. Emilijan Cevc je orisal življenje in delo dr. Steleta, predvsem njegov delež za umetnostno zgodovino in literaturo. V veži tunjiške šole pa so ob tej priložnosti odprli Steletovo razstavo.

Prvi pastoralni občni zbor Ljubljanske nadškofije

V cerkvah ljubljanske nadškofije so na prvo adventno nedeljo lani (1987) prebrali pastirsko pismo o pastoralnem občnem zboru. Nameni in cilji tega pastoralnega občnega zbora so bili: na prvem mestu je bil namen zbrati večje število sodelavcev, duhovnikov in laikov, da bi po temeljiti pripravi v skupnem pogovoru na dveh zasedanjih prišli do čimbolj jasnih in določenih spoznanj in predlogov. Prav tako je bil cilj tega zbora pritegniti k sodelovanju v zanimanju, razmišljanju, pogovoru, predlogih in pobudah čim več vernih, pa tudi drugih ljudi dobre bolje, ki iščejo in jim je pri srcu prihodnost našega naroda.

Prvo zasedanje Pastoralnega občnega zbora ljubljanske nadškofije je bilo 23. aprila 1988 v veliki dvorani in na dvorišču teološke fakultete v Ljubljani. Na njem je sodelovalo 232 članov, od katerih je bilo 120 laikov. Navzoči so bili kot »opazovalci« tudi predstavniki koprske in mariborske škofije, zastopniki zamejskih Slovencev in celovške, goriške, tržaške in videmske škofije. Zbor so spremljeli tudi predstavniki tiska in ljubljanskega radia.

Na začetku zbora so prebrali pozdravno brzojavko svetega očeta, zasedanje samo pa je kot predsednik vodil nadškof Alojzij Šuštar. Zasedanje je potekalo v znamenju velikega pogovora o oznanjevanju in krščanskem življenju. Navzoče je predsednik povabil, naj bo njihova beseda kar najbolj sovobodna, naj zadene v živo, naj odkriva, kje smo, kakšni smo, kaj delamo prav in napačno. »Z odprtostjo, dobrohotnostjo, a tudi kritično in v samostojnem presojanju in vrednotenju hočemo poslušati vse, ki bodo govorili.« O velikem zanimanju za občni zbor govori 225 pisnih prispevkov, ki jih je dobil delovni odbor, ki obravnavajo vprašanja oznanjevanja in krščanskega življenja. Vsak od govornikov je imel le pet minut časa, da so se lahko zvrstili vsi, ki so imeli svoje predloge in pripombe. Besedilo o oznanjevanju je pripravil dr. Janez Gril, o krščanskem življenju pa dr. Anton Stres.

Tisoč let krščanstva v Rusiji

Junija 1988 je krščanstvo v Rusiji obhajalo tisočletnico. Osrednja proslava tega pomembnega jubileja je bil koncil ruske Cerkve v Moskvi ob navzočnosti predstavnikov vseh krščanskih cerkva. Tudi drugače so se tega jubileja spominjali s številnimi prireditvami in s priznanjem države ruski Cerkvi in kristajnom za delež v gospodarskem in kulturnem napredku socialistične Rusije. Pomemben dogodek je bilo zgodovinsko srečanje med sovjetskim partijskim voditeljem Mihailom Gorbačovom in poglavarjem ruske pravoslavne Cerkve patriarhom Pimenom. Do tega srečanja je prišlo 29. aprila 1988 v Kremlju. Patriarha Pimena je spremljalo pet metropolitov. Gorbačov je v svojem pozdravnem govoru priznal »napake, ki jih je v preteklosti sovjetsko vodstvo zagrešilo do Cerkve«, in obljubil, da bo kmalu izšel nov zakon o svobodi vesti, ki naj bi zagotovil resnično ločitev med državo in Cerkvijo, da bo le ta mogla svobodno vršiti svojo dejavnost in poslanstvo. Vrhovi ruske Cerkve so Gorbačovu zagotovili podporo pri njegovem prizadevanju za

prenovo (»perestrojko«) sodobne sovjetske družbe ter mu zaželeli, »naj božji blagoslov spremlja vas in vaše napore v blagor naše ljube domovine, za zmago miru in pravičnosti po vsem svetu«. V svoji molitvi za Marijino leto (od 7. junija 1987 do 15. avgusta 1988) je papež Janez Pavel II. izrekel tudi naslednjo prošnjo: »Tebi, Mati kristjanov, na poseben način izročamo narode, ki v teku tega Marijinega leta obhajajo šeststoletnico ali tisočletnico sprejetja evangeljskega oznanila. Njihova dolga zgodovina je globoko zaznamovana s pobožnostjo do tebe. Obrni k njim svoj ljubeznivi pogled; okrepi tiste, ki trpijo zaradi vere.« Pri tem je mislil na Litvo, sovjetsko pokrajino ob Baltiku, ki je konec junija 1987 obhajala 600-letnico pokristjanjenja, in na Rusijo, ki letos proslavlja tisočletnico svojega krsta. Tega jubileja v Rusiji se papež spominja tudi ob koncu svoje okrožnice o Odrešenikovi Materi. V njej izpoveduje hotenje, da se katoličani v molitvi združimo s pravoslavnimi kristjani, ki tako pobožno častijo Marijo kot Bogorodico. 25. januarja 1988, ob sklepu molitvene osmine za edinost kristjanov, je papež v rimski baziliki sv. Pavla zunaj obzidja govoril o tisočletnici krsta kijevskega kneza Vladimira in njegovih podanikov, kar je pomenilo vstop vzhodnih Slovanov v vesoljno Cerkev.

Krščanstvo je prineslo kijevski Rusiji visoko kulturo, saj so iz Bizanca začeli prihajati v deželo graditelji in slikarji. S krščanstvom se je sploh začelo obdobje visoke kulture na ruskih ozemljih.

Srečanje katoliških izobražencev v Stični

V dneh od 2. do 4. oktobra 1987 je potekalo v Stični prvo mednarodno srečanje katoliških izobražencev, katerega so se udeležili Avstrijci, Furlani, Hrvatje, Italijani, Madžari in Slovenci. Glavni referat je podal profesor dr. Stane Gabrovec, predstavniki vsakega omenjenih narodov pa so v koreferatih osvetljevali nekatere izzive in odgovore sodobnemu kristjanu v njihovih okoljih. Srečanje se je udeležilo okrog 70 izobražencev. Duhovni profil slovenskega človeka, zakoreninjenega v krščanskih vrednotah, je orisl dr. Stane Gabrovec. V preteklost gospodovalne in vzvišene Cerkve, v smernice izvirnega krščanstva je posegla Dunajčanka Dolores Bauer. O ključnih vprašanjih madžarskega katoličtva je govoril Péter Kovács. Furlanijo-Julijsko krajino, njeno družbeno, kulturno in versko podobo, njeno prizadevanje za mir sta predstavila dr. Piero Amodio ter Pier Luigi Di Piazza iz Vidma. Sodobnega krščanskega izobraženca Hrvatske je orisal Zgrebčan dr. Ivica Biočić.

Simpozij o Andreju Šuštarju Drabosnjaku

Slavistični inštitut celovške univerze in Krščanska kulturna zveza sta decembra lani (1987) priredila simpozij o znamenitem koroškem ljudskem dramatiku in bukovniku Andreju Šuštarju Drabosnjaku, na katerem so sodelovali predstojnik inštituta prof. dr. Rudolf Neuhäuser, Pavle Zablatnik, Niko Kuret, Bruno Hartman in Herta Lausseger. Drabosnjak, koroški bukovnik in ljudski dramatik, je zapisal več odrskih del, med katerimi so predvsem znana Pastirska igra, Pasijon ter Igra o izgubljenem sinu. Pastirska ali božična igra je v času slovenskega bukovništva bila zelo razširjena; prepisovali so jo in doslej so odkrili devet rokopisnih različic. Do leta 1956 so to igro uprizarjali pri Lipi ob Vrbi, v decembru 1987 pa so jo uprizarjali v župnijskih cerkvah v številnih krajih na Koroškem. Z uprizoritvijo Drabosnjakove Pastirske igre so želeli naši koroški Slovenci poživiti ljudsko kulturo, stare šege in navade.

Drabosnjak s Kostanj nad Vrbskim jezerom je bil sodobnik Antona Tomaža Linharta, očeta slovenske dramatike. Čeprav je bil brez Linhartove izobrazbe in družbenega položaja, pač »en poreden pauer u Korotane«, je pri svoji ustvarjalnosti ubral presenetljivo podobno pot kakor Linhart: po tujih (nemških) predlogah je razmeroma samostojno prirejal svetopisemske igre, jih po svoje prikrajal in presajal v domače okolje.

Vipavski križ – 350 let kapucinskega samostana

V pomembnem jubileju smo se spominjali več kot treh stoletij verskega in kulturnega poslanstva svetokriških kapucinov in njihove sedanje vloge v osrčju Vipavske doline. Z zahvalno mašo, ki jo je vodil koprski škof dr. Janez Jenko in koncertom slovenskega okteta so 11. oktobra 1987 sklenili slovesnosti ob praznovanju 350-letnice kapucinskega samostana. Za to priložnost so odprli spominsko sobo slavnega baročnega pridigarja kapucinskega patra Janeza Svetokriškega, na novo urejeno staro knjižnico in galerijo slik, od katerih jih nekaj še čaka strokovne restavracije.

Spominsko obletnico so začeli z duhovno obnovo, ki so jo ob veliki udeležbi in zglednem sodelovanju vodili očetje kapucini. Potem je sledil teden kulturnih in verskih prireditev. V več kot treh stoletjih so očetje kapucini stali tesno ob svojem ljudstvu. Razen pridigarske dejavnosti je samostan opravljal tudi pomembno narodnostno poslanstvo, saj je bil na meji z italijanskim narodom žarišče slovenstva in središče karitativnega delovanja. Samostan je opravljal tudi vzgojno izobraževalno poslanstvo, zadnja leta je v njem tudi noviciat. Samostanska knjižnica hrani dragocene natise in tudi rokopise na pergamentu. Zelo bogata je samostanska zbirka slik. Kakor številni

drugi samostani na Slovenskem, je tudi Vipavski križ opravil pomembno versko in kulturno poslanstvo in se uvršča med tiste zgodovinske spomenike, na katere smo lahko ponosni tembolj, ker so del našega narodnega izročila in bogastva.

Razstava del Mikloša Küzmiča

Miklóš Küzmič je bil prvi katoliški pisatelj med Muro in Rabo. Razstavo njegovih del – sedem po številu – je pripravila soboška Pokrajinska in študijska knjižnica že za dan praznovanja 250-letnice Küzmičevega rojstva na Kukujci v Dolnjih Slavečih, 13. septembra 1987. Na dan proslave, ki jo je vodil mariborski pomožni škof dr. Jožef Smej, je bila razstava v Gumilarjevi hiši, kjer so Küzmiču odkrili tudi spominsko ploščo. O razstavi na Kukujci je govoril profesor Jože Vugrinec. Razstavo so ponovili konec septembra v soboški galeriji, o njenem pomenu pa je govoril dr. Anton Vratuša.

Na razstavi je bilo vseh sedem Küzmičevih knjig: Sveti evangyeliomi, Kratka šumma velikoga katekizmuša, Slovenski silabikar, molitvenik Pomouč betežnih i mirajoučih, Knjiga molitvena, slovensko-madžarski učbenik ABC knjižica na narodni šoul hasek ter Staroga in nouvoga Teštamentoma svet historie kratka šumma. Manjkajoče izvirnike so nadomeščale fotokopije. Poleg teh del so bile razstavljene tudi Küzmičeve pesmi in korespondenca, predvsem tista s škofom Szilyjem, ki je gmotno podpiral Küzmiča in sicer omogočil, da so njegova dela izšla.

V Dolnjih Slavečih, v Küzmičevem rojstnem kraju, je doma tudi dr. Vratuša. O svojem rojaku je ob otvoritvi razstave njegovih del v soboški galeriji poudaril:

»Miklóševo duhovniško in splošno kulturno delovanje, predvsem pa njegove knjige, napisane v sočnem prekmurskem narečju slovenskega jezika, so zbudile in opravile veliko poslanstvo v obrambi slovenstva in v boju za napredek ljudske kulture in izobrazbe naroda v Prekmurju in Porabju.

Dva Küzmiča – Štefan in Miklóš – sta budila narodno zavest in utrjevala vero, oba sta »sveto pismo na stari slovenski jezik obračala«, Miklóš se je poleg tega »z muzami družil in verze skladal, Slovenski silabikar spisal (1780), ljudstvo čitati učil ter narodu na hasek bil . . .« Oba sta pomembna prekmurska narodna buditelja in pastirja v 18. stoletju vzporedno dramila narodno zavest in utrjevala vero vsak v svoji čredi. Oba sta duhovnika: Štefan je znanilec evangelija, prvi in najpomembnejši pisatelj Slovenske okrogline, Miklóš je služabnik katoliške Cerkve in prvi prekmurski katoliški pisatelj.« Prekmursko verno ljudstvo se je spoštljivo oddolžilo svojemu velikemu prekmurskemu rojaku s proslavo ob odkritju spominske plošče na Kukujci. Slednji, ki mu je draga prekmurska raven in Gorička valovita pokrajina, svet in ljudje od včeraj in danes, se je ob 250-letnici rojstva Miklóša Küzmiča globoko priklonil častitljivim koreninam kulture in vere v svetu med Muro in Rabo.

Slovenci in gore

Naslov je tak, da se mora človek nehote nasmehniti. Slovenci in gore! V karikaturah na jugoslovanskem jugu nastopajo Slovenci kot planinci, z nahrbtnikom in velikanskimi gojzarji. Ta mininacija ima prek 100.000 organiziranih planincev, ki so člani enega od številnih planinskih društev in ki redno plačujejo svojo društveno članarino. Seveda je število tistih, ki hodijo v gore kar tako, nekajkrat večje in vzpon na najvišjo slovensko in jugoslovansko goro, 2864 metrov visoki Triglav, je v sezoni pravi podvig. Pa ne zaradi težav, ampak zaradi množice ljudi, ki hodijo eni gor, drugi dol, tako da nastajajo zaradi ozke, s klini in jeklenimi žicami zavarovane steze pravi prometni zamaški. Pri tem sploh ne omenjamo večerov in noči v planinskih kočah, ki so kronično prenapolnjene in vedno znova premajhne. Za pravega Slovenca je tako rekoč vprašanje časti, da je bil vsaj enkrat v svojem življenju na vrhu Triglava, ki je – mimogrede povedano – slovenski nacionalni simbol.

Neutrudni organizatorji skrbijo, da se ta želja lahko izpolni vsakomur; pod privlačnimi gesli spravijo na vrh Triglava vsako leto na tisoče željnih posameznikov, ki si nato sredi oblakov in megel, včasih pa tudi v najlepšem sončnem vremenu z resnično sanjskim razgledom potešijo svojo veliko željo. Sto žensk na Triglav! Sto železarjev! Pohod invalidov! Pohod borcev veteranov, z zastavami slavne preteklosti! Pa taborniki, Dolenjci, Prekmurci in Primorci – kaže, da so možnosti za tak zabaven, vesel pohod praktično neomejene.

Tisti Slovenec, ki ob vseh teh možnostih še ni bil na Triglavu, bo to priznal nekam sramežljivo, tako rekoč kot napako v značaju. Vendar bo tudi dodal, da bo najbolj verjetno to popravil že letos. Pa ne samo Triglav: Slovenci imamo svojo smer na Mount Everestu, ki je popolnoma nov, zelo težak pristop, vrsto novih smeri v Himalaji, v Južni Ameriki, Patagoniji, Aconcagui, prve pristope na doslej še neosvojene vrhove na Grenlandiji in še kje drugje. Naši alpinisti so po svojih dosežkih v svetovnem vrhu. Praktično ni gorstva na svetu, kjer še ne bi bili ali kjer ne bi potegnili tudi kake

nove, svoje, prvenstvene smeri. Kaže, da so gore postale mikaven, neizčrpen vir zabave, igre in obenem izziv za mlado slovensko generacijo. Prosto plezanje, preplezanje več težkih smeri v kar najkrajšem času, spusti s smučmi po strmih stenah, prek severne stene Triglava, pa s samega vrha Triglava, poleti z zmaji in skoki s padali – o vsem tem lahko bralec, ki ga to zanima, bere vsak ponedeljek v največjem slovenskem dnevniku Delo v rubriki Alpinistične novice. Gore torej kot nevarno, veličastno igrišče za drzne in kot rekreacijski park za množice turistov – kaj bi si človek še želel?

Kaže, da smo vsi zadovoljni: predsedniki planinskih društev, oskrbniki, pa tudi industrija, ki ponuja vedno nove in zapeljive športne in oblačilne izdelke, vetrne jopiče čudovitih barv in iz odpornih materialov, nahrbtnike, cepine in vrvi; človeku že samo prelistavanje barvno ilustriranega kataloga znane tovarne nudi užitke, saj že vidi samega sebe v novi opremi sredi veličastne in izjemno romantične gorske scenerije kot glavno osebo v igri z vsemi elementi lepote, dramatike, napetosti, včasih celo tragedije in smrti. Toda dejstvo, da so gore tudi nevarne, pomeni samo dodatno dražilo.

Torej je vse v najlepšem redu.

Tudi to, da je slovenska skupščina leta 1981 sprejela zakon o Triglavskem narodnem parku, ki je postal s svojimi 800 kvadratnimi kilometri največji narodni park v Jugoslaviji, sodi v podobo odnosa Slovencev do njihovih gora. Če nekoliko poenostavimo: gre za plemenit, celo ganljiv poskus uresničenja iluzije o nedotaknjeni, romantični in samotni vzvišeni naravi, ki jo sodobni človek, delček industrijske družbe, tako nujno potrebuje. Prostor, kjer se lahko predaja vzvišenim občutkom, ko stoji pred veličastno naravo, kjer lahko vriska, hodi do utrujenosti, razgraja po planinskih kočah ... piše razglednice tistim, ki so doma v dolini, in kjer se predvsem počuti neizmerno daleč od vsakdanjega sveta, službe in civilizacije. Kraj pozabe tako rekoč. Pri tem ne misli na neprijetno dejstvo, da vetrovi prinašajo tudi v ta narodni park, ki naj bi bil varen otok, strupene snovi, ki so v zraku, da kisli dež napada drevje (po nekaterih podatkih je samo 40% gozdov na Gorenjskem še zdravih), da neurejene odplake iz planinskih koč, v katerih se tako dobro počuti, že onesnažujejo čudovita gorska jezera z doslej kristalno vodo, da postaja naše najlepše alpsko jezero, ki leži v tem narodnem parku, Bohinjsko jezero, onesnaženo z mineralnimi olji, fekalijami, odplakami, fosforjem že do take mere, da je kopanje zaradi bakterij v njem neprimerno in da mu grozi ekološka katastrofa, tako imenovano cvetenje. »Ljubezen« do narave in gora na potrošniški način, tako, da si najlepše kraje prisvojimo s tem, da na njih zgradimo svoj vikend, hotel, počitniški dom, da z buldožerji zrijemo ceste v blaga pobočja, kjer so bile stoletja pašne planine – taka ljubezen očitno uničuje objekt te ljubezni. Tako kot drugod tudi v slovenskih gorah kmetje opuščajo pašo, košnjo, opuščeni stanovi in sirarne se predelujejo v počitniške hišice. Pašnike zarašča gozd, pokrajina, ki so jo

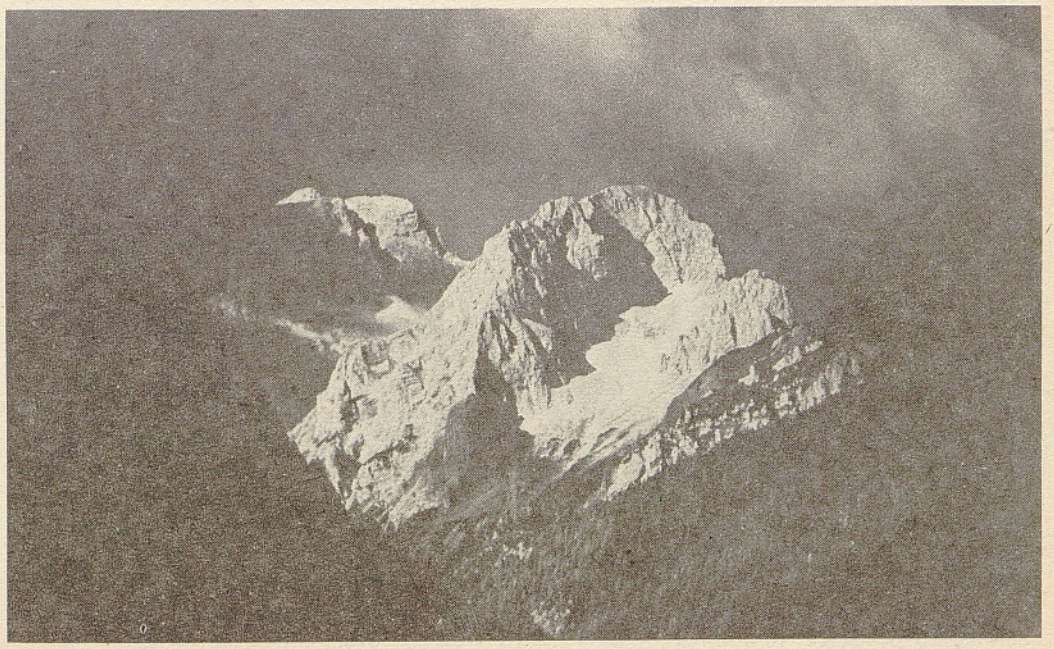

tisoč let gospodarsko izkoriščali in je zaradi tega dobila značilne tradicionalne poteze alpske kulturne krajine, postaja vedno bolj le pokrajina »prostega časa«. Gorski prostor našega nacionalnega parka se prazni, njegovi tisočletni prebivalci – kmetje, drvarji, pastirji – se selijo v doline, njihovi nasledniki – vikendaši, turisti, izletniki – pa zemlje ne obdelujejo. Res je, da še nikdar v zgodovini ni – seveda le za kratek čas – bivalo v gorah toliko Slovencev kot prav sedaj. Kakšen številčni skok, kakšna razlika s preteklostjo, ko so njihovi predniki spoštljivo in s strahom zrli navzgor v divje, strme snežnike, ki so jih lahko videli, ko so zravnali svoje hrbte od dela na polju! Zelo verjetno o njih niso kaj dosti premišljevali, saj so bile te sive prikazni na obzorju, kadar jih niso ravno zakrivale megle in oblaki, le predaleč od njihovega vsakdanjega življenja in skrbi.

Pa vendar – poglejmo, kakšne je bilo nekoč razmerje prebivalcev Slovenije do gora. Današnja množična zagnanost je le kratek, neznaten košček zgodovine, in ko takole množično drvimo po gorah, jih smetimo in krotimo s cestami, žičnicami in helikopterji, plezamo po previsnih stenah in smo tako rekoč nenehno prisotni v njih, obenem pa tako tuji kot še nikdar, velja za hip postati in na kratko, res samo bežno in nepopolno pogledati v preteklost, ko so »gore še bile gore«.

Seveda Slovenije ne moremo kar v celoti imeti za alpsko deželo, saj se veliki lok Alp prav tu, potem ko se je še enkrat vzpel v čudovite in neponovljive oblike Julijskih Alp, mogočnih Karavank in nazadnje še Kamniško-Savinjskih Alp, polagoma umiri in prelije proti vzhodu v vrsti gričev in vinskih goric v širno Panonsko nižino. Z morske, južne strani pa prihaja Kras s sredozemskimi vplivi: tudi v posameznih alpskih dolinah se v kulturi prebivanja, običajih, arhitekturi stikata sredozemski in severnjaški vpliv. Dolina Trente je v preteklosti gravitirala na jug, gornjesavska pa na sever, na Koroško, in stiki med njima so vodili prek visokega alpskega prelaza Vršič, prek katerega je šla steza. Tako kot Slovenija v širšem pogledu so tudi njene Alpe (ali njen gorski svet) mikavna mešanica različnih kultur in celo različnih tipov pokrajin. Popotnik najbolje občuti to razliko, če potuje iz divje, skalnate Trente na sever, kjer mu oko naenkrat pomirijo širni, temni smrekovi gozdovi in bolj blage, prijaznejše gore. Svet zase je bil stoletja Bohinj s svojimi trdimi, svojeglavimi Bohinjci, posebej jezerski konec, pa vasi na južnih pobočjih Karavank, skrivnostna dolina Kamniške Bistrice s svojimi rokovnjači in legendarnim lovcem Bosom, pa spet tam na vzhodnem robu Logarska dolina, Robanov kot... Človek dobesedno ne ve, kateremu koncu slovenskih gora bi dal prednost. In pri tem sploh nismo omenili sredogorja, škofjeloškega gorovja s starimi naselbinami Tirolcev, Sorice, Cerkljanskega... Proces praznjenja gorskih vasi tudi teh krajev ni obšel. Če koga veselijo številke: na območju sedanjega triglavskega parka je leta 1869 živelo skoraj 4.000 ljudi, sedaj pa jih je le še polovica.

Deloma so bile te gore (oziroma vsaj nekatere visoke planote) naseljene že pred prihodom Slovanov. Pri tem mislimo seveda na občasno naselitev v poletnih mesecih zaradi paše, mogoče tudi zaradi kopanja rude. Velika planina v Kamniških Alpah kaže s svojo nenavadno ovalno arhitekturo pastirskih stanov na arhitekturne vzore, katerih izvor se izgublja v sivi davnini. Bohinjske planine so ljudje prav tako gospodarsko izkoriščali že pred naselitvijo sedanjih prebivalcev, arheologija pa odkriva naselja v višinah, ki jih danes komaj imamo za primerne. Po propadu rimskega imperija, ki je svojim prebivalcem le nudil varnost, so se preostali prebivalci v tistih nemirnih časih preseljevanja narodov naseljevali in živeli v strminah in višavah, ki so jim edine nudile varnost. Enega od takih krajev smo Slovenci kot prišleki poimenovali Ajdna, to se pravi, bivališče ajdov, bajeslovnih velikanov iz davnine – v resnici pa samo na smrt preplašenih civiliziranih preostankov rimske civilizacije v teh krajih, ki so pred barbari bežali v gore in na težko pristopna mesta.

Vsekakor je nekdaj prihajalo v neposredni stik z visokimi gorami le majhno število ljudi, in sicer obrobne družbene skupine: divji lovci, pastirji, gozdarji in iskalci rude, ljudje torej, ki so bili še bolj neuki in zaostali kot prebivalstvo po dolinah. Njihovega samotnega, enoličnega in težkega življenja res ne gre idealizirati. Dolga stoletja so gore neznane, skrivnostne, in če že vzbujajo kakšna čustva, je to predvsem strah in nelagodnost. Če bi kdo dejal, da so lepe, bi bil to seveda popoln nesmisel: večini ljudi so se zdele grde.

Takega mnenja so bili očitno že stari Rimljani, saj so njihovi pisci večkrat tako tudi zapisali. Za rimske vojščake so gore pomenile sovražno tujino, mraz, lakoto, napore in divje domačine, ki so na primernih krajih v soteskah valili nanje kamenje. Kaj so si o gorah mislili naši predniki, stari Slovenci, ki so na svoji selitvi proti zahodu prišli najdalj od vseh Slovanov in naselili tudi odročne gorske doline, sicer ne vemo. Zelo verjetno so jih imeli za vzvišena in nepristopna bivališča bogov, pa tudi za varno zavetje in skrivališče v stiskah. Publicist in zgodovinar Rajko Ložar še leta 1936 govori o neki naši »narodno psihološki antipatiji proti divje romantični alpski prirodi«, toda ta antipatija je imela socialno, ne pa nacionalno osnovo. Kmečki človek, in to so bili Slovenci v svoji zgodovini, z visokimi gorami ni imel kaj

početi. Njegov način življenja in ritem kmečkega dela mu tudi ni omogočal, da bi lahko razvil in si privoščil vsa tista poetična čustva o naravi, ki so zrastla šele v miru in udobju meščanske dobe.

Gotovo tudi slovenski človek ni bil slep za gore, toda v zavesti kmečkih ljudi je bila gora nekaj, kar je bilo popolnoma zunaj vsakdanjega življenja, kraj, kjer je bil človek bliže oblakom in nebu in kjer so se v meglah in viharjih sproščale nadnaravne sile. Že romarske poti in nekdanji sveti kraji po višavah so izraz želje po nečem vzvišenem in odmaknjenem od vsakdanjosti, nasploh pa je bila gora zatočišče pravljičnim bitjem, škratom, belim ženam, Zlatorogu, divjim lovcem, vojaškim begunom in rokovnjačem. Ker so bile visoke gore tudi gospodarsko nezanimive, so pametno sklenili, da so ustvarjene zato, da jih gledamo od spodaj navzgor. Ta odnos, zrasel iz praktične kmečke miselnosti, se je ohranil pravzaprav do naših dni – spremenil se je šele po drugi svetovni vojni, ko so se njegovi nosilci, kmetje, spremenili v polproletarce in meščane.

Seveda v našem razmišljanju o Slovencih in njihovih gorah lahko omenimo – že zaradi splošnega pregleda nad dogajanjem v Evropi –, da se je sredi 14. stoletja pesnik Petrarka povzpel na neko goro iz čistega veselja nad razgledom. Toda njegovo veselje je bilo kratko, saj je bil še tako pod vplivom srednjeveške miselnosti, da se je brž pokesal svoje nečimrnosti. Odprl je knjižico, ki jo je imel s seboj – bile so Izpovedi staroveškega misleca Avguština: »Ljudje hodijo naokrog, pa se čudijo visokim planinam, silnim valovom morja, širokemu toku rek, gibanju zvezd, a ne vidijo sebe . . .«

Opis Petrarkovega doživetja na vrhu gore je pretresljiv. Srednjeveški človek je s silo odvračal oči od narave in njenih lepot, ker se je vse to zdelo tedanji miselnosti pregrešno in nevarno. Zakaj naj bi se čudili zemeljskim stvarem, ko so vendar že poganski filozofi ugotovili, da ni nič tako čudežnega in nič večjega, kot je duša?

Pa vendar – tudi na slovenskem podeželju, daleč od tedanjih svetovnih centrov umetnosti in kulture, se v temačni notranjosti skromnih podeželskih cerkvic pojavijo v 15. stoletju tudi prvi gorski pejsaži. Bolje rečeno, to so pravljični gorski vrhovi, naslikani kot ozadje svetniških legend in predvsem v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja kot ozadje sprevoda svetih treh kraljev, ki je bil v vsej prisotnosti figur in noš ter žanrskih prizorov na severni steni teh malih gotskih stavb. Da ne bo pomote: te gore so slikali italijanski mojstri – in po njih množica manjših posnemovalcev in rokodelcev – tako, kot je svetoval Cennini okrog leta 1370: »Če hočeš doseči dober stil za gore in da bodo videti naravne, dobi nekaj velikih kamnov, ki naj bodo hrapavi in nič očiščeni, ter jih preriši po naravi, upodabljajoč luči in sence tako, kot zahteva tvoj sistem.«

Zato je toliko bolj vredno omembe, da vidimo na freski v mali gorenjski vasi Mošnje na skalnem področju rasti smreke, značilno drevo alpskih predelov, kar kaže, da je že sredi 15. stoletja anonimni slikar imel oko tudi za naravo okoli sebe, čeprav se je seveda v splošnem držal predlog in šablon. Vse 16. in 17. stoletje srečujemo na ozadnjih nabožnih podob grozljive, fantastične gore, sicer pa je tudi pejsaž na splošno še srednjeveški in skrivnosten. Po jamah prežijo zmaji, po gorah pa lahko že neprimerno obnašanje, kot je pokanje z bičem, izzove nevihto sredi sončnega dne. Samo nenavadno in nevsakdanje je bilo zanimivo za ljudi, in tako sta pisatelj in slikar strašila svoje občinstvo s čermi in prepadi strahotnih oblik. Naš znameniti polihistor Janez Vajkard Valvazor v svoji Slavi vojvodine Kranjske leta 1689 v drugi knjigi navaja ime Julijske Alpe, čeprav si pod tem imenom ne predstavlja bolj določene gorske skupine in tudi o gorah nima prave predstave.

In ker o Slovencih in njihovem odnosu do gora v tem času res ne vemo povedati kaj novega (še vedno so vrlo kmetovali, povečini so bili kmetje, še vedno so v gorah živeli nepismeni, revni in zapuščeni pastirji, drvarji, vojaški begunci in ponekod, kot smo že dejali, tudi rokovnjači, ki o svojem življenju niso pustili drugih sledov kot nekaj malega ustnega izročila), lahko na tem mestu omenimo Švicarja Albrechta von Hallarja (bil je zdravnik, botanik in filozof) in njegovo pesnitev iz leta 1728 z lapidarnim naslovom Alpe. Po tedanjih salonih je postala prava uspešnica. Da je res ustrezala duhu časa, priča podatek, da je še za pesnikovega življenja doživela kakih 30 ponatisov, njen pomen za spremembo razmerja evropskega človeka do gora pa je izreden. Opeval je preprosto in plemenito življenje gorjancev in pastirjev, katerih življenje se mu je iz etičnega stališča zdelo veliko boljše kot življenje meščana. Živeli naj bi brez potreb, tako kot ljudje v zlati dobi, v idiličnem soglasju z naravo in gore naj bi bile prestol svobode, zdravih šeg in patriarhalnega načina življenja. Nič zato, če ta predstava sploh ni ustrezala resničnosti – njen uspeh je bil velikanski (kar nas seveda uči, da je treba povedati tisto, kar ljudje želijo slišati, če želimo uspeti). Kljub temu, da je že Goethe videl tudi drugo plat medalje, – revščino, trdo življenje in pomanjkanje – in da se je npr. Engels strupeno ponorčeval iz takega romantičnega navdušenja, je ta mit o kremenitih gorjanih živel tja v 20. stoletje in je živ ponekod še danes. Zase vem, da sem prišel v gore kot mlado otroče s polno glavo literarnih

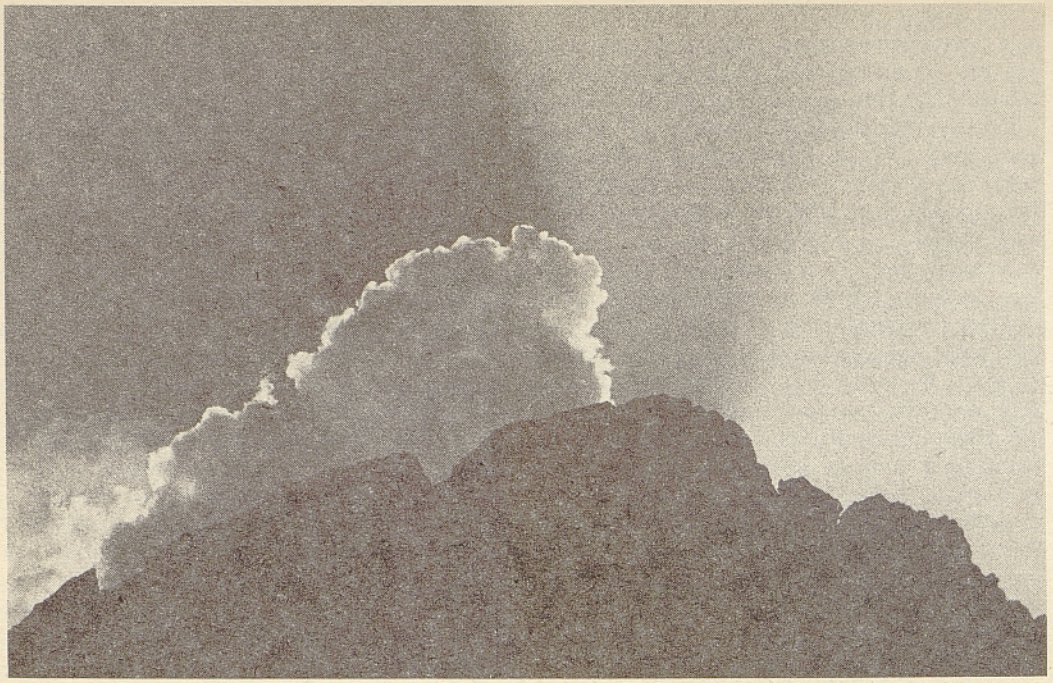

predstav o gorah in njihovih prebivalcih. Toda o tem idiličnem prebivalstvu, ki naj bi ga nekoč sestavljali postavni fantje, drzni lovci, zanesljivi gorski vodniki in pastirji, brhke majerice in častitljivi sivolasi starci, ni bilo sledu, bodisi da je degeneriralo v slabo raščene, zapite in zgarane ljudi, kakršni so okoli leta 1950 životarili po naših alpskih dolinah, bodisi da ga sploh nikdar ni bilo in je bilo samo plod domišljije pesnikov. A zaneslo nas je: še vedno smo v 18. stoletju, ko je nastopil apostol vseh tistih, ki bi radi že takrat zbežali pred svetom, bojevnik za geslo »Nazaj k naravi« – Jean Jacques Rousseau. Nihče pred njim ni Alp dojel in doživel tako kot on.

»Veste«, pravi, »kaj razumem z izrazom lepa dežela? Tam tečejo potoki, vzdigovati se morajo pečine, jelke, gore, robate poti spremljajo prepadi, ki vzbujajo srh . . .«

V teh besedah je bil že leta 1760 pravzaprav zajet tudi celovit program modernega, romantičnega odnosa do gora. Alpe so bile sijajen objekt za romantično čustvovanje, bile so tako rekoč pri roki – in vendar so bile tuj in strašljiv svet. Podoba divje, herojske krajine v zlatem okviru na steni meščanskega salona je vzbujala, če drugega ne, vsaj prijeten strah.

Teke podobe pa se začnejo pojavljati seveda tudi v salonih kranjskih meščanov. Namenoma uporabljam besedo »kranjski«, saj je bilo meščanstvo pretežno tujega, nemškega rodu, pa tudi tisti Slovenci, ki so se povzpeli po družbeni lestvici, so prevzeli nemški jezik.

Sicer pa se ob koncu 18. stoletja v odnosu do gora tudi na Slovenskem dogodijo dramatične zadeve, ki pomenijo konec tisočletnega nezanimanja za gore. Če že ne vemo kaj dosti ali kar nič o samotnih vzponih divjih lovcev, pastirjev in zeliščarjev, pa so nam znanstveniki, botaniki, geometri in geologi zapustili dokumentarne opise svojih prvih vzponov. Botanik Anton Scopoli je bil na Storžiču leta 1758, na najvišjem vrhu Kamniško-Savinjskih Alp Grintovcu leta 1759, grof Franz Hohenwart na Planjavi leta 1793, v Julijskih Alpah pa je zdravnik in naravoslovec Baltazar Hacquet leta 1777 raziskoval Velo polje z okolico Triglava, na vrh pa so prvi prilezli avgusta 1778 štirje pogumni možje iz Bohinja z Luko Koroščem na čelu. Botanik Karl Zois je raziskoval v Julijcih in Karavankah, za njim pa še kustos ljubljanskega muzeja Henrik Freyer. Skratka, plaz se je sprožil in za znanstveniki tujega rodu so prišli alpinisti in popotniki slovenskega rodu. Slovenci niso nastopali samo kot vodniki, ampak tudi že kot »gospodje«. Predaleč bi vodilo, če bi naštevali na tem mestu razvoj slovenskega planinstva in alpinistike, ki sta gotovo pomemben del slovenskega odnosa do gora: zadostuje naj, da omenimo leto ustanovitve Slovenskega planinskega društva: 1893.

Že davno prej je pesnik Valentin Vodnik, ki so

ga navdušili mogočni skalni skladi nad dolino Sedmerih jezer, zapel:

Na Vršacu doli sedi,
neznan svet se teb odpre.

In kasneje je kaplan Dežman v skromnem opisu svojega vzpona zapisal: »Največje moje veselje je na gorah!« Veliki slovenski romantični pesnik France Prešeren je v svojem Krstu pri Savici naslikal čudovito podobo:

Mož in oblakov vojsko je obojno
končala temna noč, kar svetla zarja
zlatí z rumenimi žarki glavo trojno
snežnikov kranjskih sivga poglavarja.

Prevladujoča miselnost med slovenskim izobraženstvom je bila še vse 19. stoletje tista, ki je zrastla iz kmečkega, treznega načina življenja. Zanjo je bilo preprosto nerazumljivo, da bi kdo po svoji volji, brez plačila in zaslužka pohajal – da, pohajal – po pustih in divjih krajih, ki so bili povrh vsega še nevarni. Predstava, ki so jo imeli slovenski ljudje takrat o »lepi deželi«, se ni niti od daleč skladala z Rousseaujevo. Lepa dežela so bogata žitna polja, sadovnjaki, obdelana zemlja, bogata mesta, lepe hiše... In tako je na primer urednik Novic, dr. Janez Bleiweis, sicer vrl mož, rokopis vzpona na Triglav, ki mu ga je poslal znameniti slovenski alpinistični pionir iz prve polovice 19. stoletja in prvopristopnik Valentin Stanič, preprosto zaklenil v predal in ga ni objavil.

Pregovor »Gora ni nora, tisti je nor, ki gre gor« je veljal tudi še takrat, ko je bilo – kot smo že omenili – ustanovljeno Slovensko planinsko društvo in ko so začeli planinci, za naše pojme komično napravljeni in z dolgimi palicami v rokah, zahajati v gore. Tudi tedanjim ljudem so se zdeli predvsem smešni in večkrat so jih zmerjali z norci.

Slovensko planinsko društvo pa se je kljub temu razvijalo in krepilo, tudi v ostri tekmi z nemškim društvom. Oba naroda sta se borila za prestiž: če so Nemci nadelali novo pot, so kmalu za tem Slovenci poiskali še lepšo in še bolj slikovito. In kmalu potem ko so Nemci zgradili kočo pod Triglavom (današnjo Staničevo, ki se je takrat imenovala Deschmanhaus), je domoljubni in odločni župnik Aljaž z Dovjega kupil svet prav pod vrhom Triglava in postavil stolp, ki se imenuje po njem. Domovina je bila rešena, čast tudi – in stolp je danes kulturni spomenik.

Prva svetovna vojna je neusmiljeno pretrgala te male igrice. Slovenski fantje, ki jih je mobilizirala Avstro-Ogrska, so v tem času spoznali gore z njihove najhujše plati: ker je tekla fronta čez Tirolsko prek dolomitskih vrhov in v Julijskih Alpah preko Krna in Bogatina, se je nenadoma znašlo veliko število mladih ljudi v visokih gorah, nad gozdno mejo, izpostavljeni so bili mrazu, viharjem, plazovom, žeji in lakoti, da sploh ne omenjamo sovražnikovega ognja. Plazovi so v teh zimah zahtevali velikansko število žrtev, saj je bilo treba graditi ceste, oskrbovati postojanke na vrhovih in pobočjih v vsakem vremenu, poleti in pozimi. Le počasi se je razvijalo vedenje in spoznanje o nevarnostih zimskih gora, pa znanje smučanja... In tako so Slovenci po tej vojni pravzaprav vedeli o gorah več kot prej, čeprav je bila šola zelo kruta in nečloveška.

Planinstvo in alpinistika sta se po letu 1920 naglo razvijala. Mladina, ki je prihajala, je bila brez predsodkov in meja mogočega se je pomikala vedno višje. Padale so strme, predvsem severne stene, pojavila se je vrsta slikarjev, ki so slikali še posebej planinske motive. Valentin Hodnik in Edo Deržaj – če omenim samo dva – sta odkrivala visokogorski svet v posebnih razpoloženjih: Hodnik pozimi, kar doslej ni bilo v navadi, Deržaj pa kot plezalec in prvopristopnik tudi prizore plezanja v steni.

Odnos do gora je bil – čeprav bi se utegnilo slišati nekoliko nenavadno – pri tej mladi generaciji sicer bolj dinamičen, agresiven, pa tudi manj stvaren kot pri klasičnih prvopristopnikih iz 19. stoletja: njihova zadržanost, lahko bi rekli kar znanstvena objektivnost, se je umaknila čustveni subjektivnosti – navsezadnje je bil ta čas tudi čas različnih nenavadnih in zmedenih ideologij, ki pa so vse našle svoje pristaše. In danes se pravzaprav lahko samo začudeni sprašujemo, kako je bilo to mogoče. Toda očitno je bil šok, ko se je v prvi svetovni vojni podrl stari, urejeni svet, tako močan, da je bilo mogoče prav vse. Kako trezno in stvarno opisuje Valentin Stanič, veliko ime pionirske dobe naše alpinistike, svoj vzpon na Triglav leta 1808! Pravzaprav si dovoli še najbolj čustvene poudarke takrat, ko opisuje svoj barometer, ki mu je bil nenavadno pri srcu, saj ga omenja na vsaki strani, če le more, dvakrat ali trikrat. Poleg nepopisnega nadzemeljskega veselja, ki ga je užival njegov duh ob pogledu na Triglav, se je njegov popotni barometer v njegovo »največje veselje ujemal z onim gospoda Hohenwarta, tako prijaznega, odličnega in globokega spoštovanja vrednega in plemenitega moža«.

Leta 1927 pa se je herojska poteza mlade generacije že krepko poznala; čeprav je tuja slovenskemu značaju, pa se je preko predvsem nemških alpinističnih revij širila tudi med Slovenci. »Kjer je volja, tam je pot« je bilo geslo mladih. Razumljivo, da so dosegali velike uspehe v stenah, ki so se zdele starejši generaciji nepremagljive, padale

pa so tudi prve žrtve med plezalci. Ob teh nesrečah so se razvijale dolgovezne polemike, kot je bilo pričakovati, in v njih se je oblikoval tudi novi odnos Slovencev do gora. Čeprav mladim ni bilo povsem jasno, zakaj hodijo v gore in kakšna sila jih vleče v vedno bolj drzna dejanja, jih to seveda ni prav nič oviralo pri njihovem udejstvovanju. Tudi smrt tovarišev in vodilnih ideologov novega gibanja ne.

Predstavniki mlade plezalne generacije po prvi svetovni vojni – študentje, nižji nameščenci, izobraženci, manj ročni delavci – so našli kompenzacijo za svoje nezanimivo življenje v sentimentalnem doživljanju narave in drznih podvigih. Vsi ti so se v stenah občasno spreminjali iz anonimnih, nepomembnih ljudi v junake. Tako so jih obravnavali tudi tisk, književnost in film: planinski filmi in romani tistih let so polni sentimentalnosti in herojske patetike. Tudi mi jih imamo: roman **Koča na robu** (1941) Ivana Bučerja je gotovo najlepši primerek te vrste. Plezanje v stenah je prineslo nove razsežnosti doživljanja gora – in sebe. Strah in pogum, najgloblji obup in sproščeno zmagoslavje na vrhu stene, izredni telesni napori in duševna napetost, negotovost, igra z življenjem in tveganje so vsakdanji registri čustev za plezalce. Doživetja na meji med življenjem in smrtjo so bila intenzivna, razmah od ene skrajnosti do druge večji. Plezalci so doživljali steno in gore dvojno: enkrat čisto trezno, ko je gora le plezalno orodje, po katerem si išče plezalec svojo pot navzgor, ko preračunava možnosti prehodov, ocenjuje naklonino, objektivne nevarnosti, krušljivo skalo, skratka, ko je ves v tehničnem preračunavanju in pripravah. Drugič pa je gora za plezalca tudi predmet njegove želje in čustvovanja, saj je športnotehnična plat alpinistike samo zunanja, včasih varljiva površina, pod katero se skrivajo najrazličnejši vzgibi. Stena in gora pomenita plezalcu praviloma več kot samo plezalno ogrodje. Možnosti so tu kar najrazličnejše.

Za slikarja Sašo Šantla je bil leta 1927 Triglav mogočni zlobni starec s tremi glavami, ki simbolizira staro. Ljubosumno in s posestniško kretnjo drži roke nad severno steno. Spodaj stoji postavica mladeniča v kratkih hlačah, ki širi roke in s cepinom grozi mrkogledemu starcu – večni boj mladega s starim, pritlikavca z velikanom; simpatije so seveda na strani mlajšega in šibkejšega.

Drugemu plezalcu, ki opisuje svoj zimski vzpon na Skuto, pa se zdi Skuta lepa, toda kruta kraljica, ki hoče zdrobiti in uničiti svojega vnetega oboževalca, ki se poskuša povzpeti nanjo. Domišljijska slika kaže svoj izvor: Skuta je »fatalna ženska« iz romanov s konca prejšnjega stoletja, ki nastopa v kožuhu in z bičem. Namesto biča – erotičnega rekvizita – pošilja nad svojega nekoliko mazohističnega oboževalca snežni vihar, sodro in strele ... Podobna simbolika, kjer nastopa gora kot nedostopna ženska, je sicer pri pisateljih tridesetih let kar pogosta. Sam Axel Munthe je dal zgled, ko pripoveduje o svojih poskusih vzpona na Jungfrau in druge vrhove. Slovenci so ga posnemali, tudi takole: »Kaj dekleta! Kaj bo burni objem deve proti strastnemu pritisku ob sive skale naše izvoljenke ...«

Dovolj bo, če kdaj za zabavo prelistamo stare številke Planinskega vestnika: kje daleč so že stari pionirji s svojim umirjenim, nadzorovanim načinom pisanja! Toda vse to, o čemer govorimo, je že potekalo v grozeči senci druge svetovne vojne, ko je odnos Slovencev do gora dobil še nove elemente: po gorah namreč v vojnih letih niso hodili več turisti, ampak so v njihovem zavetju manevrirale partizanske brigade, nastajale bolnišnice, partizanske tehnike in kurirske postaje. Bilo je več bitk v gorskih razmerah, ena spet na Krnu, 2000 metrov visoko, v opuščenih jarkih iz prve svetovne vojne. Najusodnejše za partizane so bile bitke pozimi, v globokem snegu, ko so lačne, slabo oblečene in od večdnevnih pohodov izmučene partizane praviloma obkolili številnejši, spočiti in bolje opremljeni okupatorjevi vojaki, ki so jim pomagali izdajalci. Nekaj pohodov partizanskih oddelkov v snegu prek visokih vrhov in prepadnih strmin je takih, da še danes vzbujajo spoštovanje tudi po alpinistični plati. Leta 1944 poznamo vrsto vzponov partizanskih patrulj na naš najvišji vrh Triglav, kjer so razvili našo zastavo, recitirali priložnostne pesmi in tudi tako pokazali tesno povezanost našega ljudstva z njegovimi gorami, Triglav pa je bil že od začetka boja proti okupatorjem slovenski nacionalni simbol, ki ga ima v svojem grbu tudi Socialistična republika Slovenija.

Po zmagi je bilo seveda veliko dela pri obnovi razrušene dežele, toda v gorah je postalo kmalu zelo živahno. Kljub vsesplošnemu pomanjkanju, kljub težavam z informbirojem in nekritičnim kopiranjem sovjetskega modela so se obnovila planinska društva in znova so se odprle planinske koče, ki so bile med vojno če že ne požgane, pa praviloma izropane. Starejšim plezalcem in planincem, ki so se vrnili iz taborišč in ujetništev in bili demobilizirani, so se pridružili mladi in Slovenci so, če rečemo nekoliko pesniško, spet veselo zaživeli s svojimi gorami, kjer so se počutili neprimerno bolj sproščene kot v dolini. Mnogim predstavnikom starejše generacije se zdi, da nikdar več ni bilo v gorah tako veselo in po kočah tako živahno kot tista povojna leta – toda to so pač najbolj verjetno le sentimentalni spomini na mlada leta in nekdanje čase.

Standard je rasel, z njim so prišli avtomobili in naenkrat se je tudi v gorah začela dogajati čudna sprememba. Nove ceste so zarezali v doslej nedotaknjena področja, rasli so vikendi po najlepših krajih, na vrhu Triglava so hoteli zgraditi observatorij, Bohinjsko jezero so hoteli spremeniti v rezervoar za hidrocentralo, nastajali so načrti za zimskošportna središča, hotele in žičnice v najlepših kotičkih Alp. Čim več članov planinskih društev naj bi bilo in čim več ljudi naj bi bilo treba spraviti v gore. Ker smo demokratična družba, je treba vsakomur omogočiti, da lahko uživa razgled s Triglava, pa čeprav je zato potrebno zgraditi ceste, železnice ali vsaj vzpenjače. Optimizmu potrošniške družbe ni bilo meja. Glasovi tistih, ki so opozarjali na nevarnosti in nesmiselnosti takega početja, so bili redki in označeni za konservativne nasprotnike napredka – in malodane tudi režima.

Razmerje Slovencev do gora je torej prišlo v fazo, ko so gore na najboljši poti, da se iz nekdanjih prebivališč bogov spremenijo v smetišča – in vsaj ponekod so take tudi postale. Toda streznitev je tu. Gore niso več močnejši partner, ampak zaslužijo našo skrb, varovanje, saj je človek danes s svojo tehniko popolnoma sposoben, da jih spremeni, onesnaži, uniči ekološko ravnotežje, izseka cele gozdove in prepusti eroziji pobočja in doline. Kazen je, vsaj ponekod, že huda in danes je pri Slovencih prebujena ekološka zavest. Zavest o odgovornosti za njihovo ohranitev in s tem tudi zavest o drugačnem obnašanju v gorah je tu in je tudi vsak dan močnejša.

Sicer pa, če smo že prehodili vso to dolgo pot in poskušali z nekaterimi primeri vsaj približno skicirati odnos Slovencev do gora, si ob tem seveda ne delamo utvar. Gre pravzaprav za velikansko človeško sebičnost, saj tudi takrat, ko vzdihujemo nad lepotami gora in nad njihovimi pobočji v jutranji zarji ali ko uživamo mir, ki leži nad vrhovi, vidimo predvsem le sebe. Tudi takrat, ko nas skrbi, kaj bo z gozdovi in vodami, ki izvirajo v njihovih nedrih, nas skrbi predvsem zase. V bistvu nismo daleč od filozofov starega veka. Kako je že dejal pesnik? »Govor gore je molk.«

France Zupan

Konjeniška procesija Sv. Krvi v Weigartnu ZR Nemčija.

Tako kot je bila pri nas vse do l. 1777 Komenda tako o Veliki noči kot o Sv. Rešnjem Telesu prizorišče konjeniških procesij, tako bo letos 17. maja, to je letos na petek po Vnebohodu mesto Weingarten na Würtemberškem prizorišču vsakoletne konjeniške procesije Sv. Krvi. Le to mesto je bilo do l. 1126. grobnica znamenite družine Welf, ki jo je l. 1860, obnovil kralj Jurij V. iz Hanovra. L. 1090, to je še pred križarskimi vojnami je Judita Flandrijska soproga Welfa IV. prenesla iz Mantove relikvije Sv. Krvi, ki jih sedaj časte tu v Weingartnu tisočglave množice romarjev. Prva zabeležena oz. slikano-risana konjeniška procesija je bila l. 1490, od takrat je tam še danes na vpogled Hozana zvonec. Pred prvo svetovno vojno se je te procesije udeleževalo do 7000 konjenikov. V tej procesiji, ki je tudi lepa konjeniška parada vernih konjenikov, so zastopane vse pasme konj od toplokrvnih do mrzlokrvnih in malih konj (haflingerji) ter ponijev, ki jih

jezdijo ministranti. Med mrzlokrvnimi konji so zastopani konji tako blegijske, šleswiške kot šleswiše in noriške pasme, ki jih jezdijo okoliški kmetje v črnih frakih s prevezo in črnimi hlačami in škornji ali čevlji ter pokriti s cilindrom, med tem ko jezdijo člani konjeniških klubov od katerih so nekateri oblečeni tako v uniforme dragoncev kot huzarjev z njihovimi značilnimi kučmami kot tudi slikovita konjenica mestne milice iz Saulgaua in mestne garde iz Weingartna, konje tako angleške polno in polkrvne kot trakenske, vzhodno-frizijske, hannoveranske, holštajnske ter arabske in oldenburške ter westfalske pasme. Vse to daje procesiji lep zunanji videz. Osrednja stvar procesije pa so relikvije Sv. Krvi, ki jih nosi duhovnik, prav tako na konju, iz benediktinske opatije Weingarten in z njimi blagoslavlja ljudi v špalirju in polja po katerih gre procesija na svoji 10 km dolgi progi. Po končani procesiji ter verskih obredih se zabavajo konjeniki in romarji, ob koncertih pihalnih godb, ki so med procesijo razvrščene na določena mesta kjer igrajo v čast Sv. Krvi in v pozdrav konjenikom.

Jože Mejač

Čaranje?

Tega sestavka vam ne bi mogel napisati, če bi živel v srednjem veku, ker bi z mano že davno opravila sveta inkvizicija. Kriv bi bil moj konjiček »čaranje«, o katerem ima še danes marsikdo predpotopne predstave. Povezovali bi me s hudičem in drugimi temnimi silami. Slaba letina, suhi prašiči, povodnji, bolečine v križu bi bilo moje maslo in Bog ve, kaj vse bi se še našlo.

Še sreča, da smo danes bolj razumni in se znamo ob prikazanih rokohitrskih spretnostih zabavati, za razliko od naših davnih prednikov, ki bi jo takšnemu predrznežu kaj hitro podkurili.

Slovenci zelo cenimo izročilo in med nami se je skozi stoletja uveljavila miselna zahtevnost. Zato nam tudi ne bo težko razlikovati uroke, zaklinjanja, klicanja duhov, magičnega zdravljenja, vedeževanja, hipnotiziranja in drugo od čisto nedolžnih iluzionističnih trikov, ki terjajo izvajalčevo spretnost, trud, domišljijo in druge sposobnosti.

Ker sem torej prepričan, da smo Slovenci od nekdaj pametni, se lahko brez bojazni razodenem kot zavzet iluzionist. Vendar takoj razčistimo. S »čaranjem« se ukvarjam zgolj ljubiteljsko, moja življanjska usmeritev pa je drugačna in se bo najbrž marsikomu, kljub zgornjemu razčlenjevanju zdela nezdružljiva s poklicem duhovnika, ki

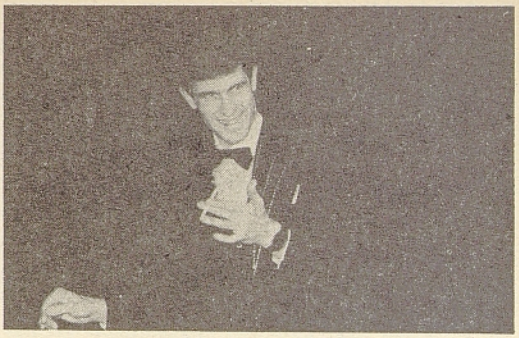

Avtor je v svetovnem vrhu med »manipulanti«. Še več pa mu pomeni njegov osnovni poklic.

ga nameravam opravljati po skorajšnjem mašniškem posvečenju.

Izkušnje pa tudi tokrat pravijo drugače. V nekajletni »coprniški« praksi, so moje »norčije« prinesle veselje otrokom po bolnišnicah, ostarelim po domovih in drugim osamljenim, ki se že dolgo niso razvedrili. Pa ne gre samo za zabavo. Veselje do ZAVESTNE ILUZIJE je neposrednost, sproščenost. Je tista, ki zaradi svoje prisrčnosti prebuja željo po prijateljstvu, po tem, da nekoga zopet potrebujemo in da ga vzljubimo. Skratka, oživlja stvari, ki so morda v človeku že davno zamrle – biti otrok, se čuditi, občudovati, se razvedriti.

Nenavadnost iluzije je odskočna deska komunikacije, zbliževanja, razodevanja ter končno prilika za vzpostavitev globljih osebnih odnosov. Takšno delovanje ne pozna meja. Vrstijo se privatna, župnijska, priložnostna in kongresna srečanja.

Lahko rečem, da mi to delo omogoča čisto svojevrstni apostolat, ki pa sega preko pravkar opisanega. Vsaka nenavadnost je namreč privlačna in kdor jo ima, postane zanimiv. Pod mikroskop je postavljeno njegovo življenje, delo prepričanje . . . To je prilika, da spregovorim o svoji življenjski naravnanosti tudi ljudem, ki vero poznajo le na daleč ali pa imajo do nje predsodke.

Kadar čarodeji očarajo drug drugega

Kako je na kongresu ali srečanju »čarovnikov«? Je to shod na kresno noč opolnoči? Za tistega, ki opazuje od zunaj, mogoče. V resnici pa vse prej kot to.

Kongres iluzionistov je srečanje ljudi vseh slojev, narodnosti, verske pripadnosti, poklicev, starosti . . . Počutimo se enake med enakimi – vsi »čaramo«! Nekateri profesionalno, drugi amatersko. Tu so prodajalci in zbiratelji lepih in izvirnih trikov, tekmovalci in ocenjevalci za sodniško mizo, gledalci, predstavniki tiska in drugih medijev. »Shod čarovnikov« je srečanje starih prijateljev,

izmenjava izkušenj in znanja. Je priložnost medsebojnega bogatenja, zlasti takrat, ko gre zares – na tekomovanju. Takrat pa čarodeji zares očaramo drug drugega. Osrednji, tekmovalni del je arena, kjer se pokaže izvirnost, bogastvo idej, izvedba, igra . . ., kjer pa seveda pride najbolj do veljave prikazovanje zavestnih iluzij.

Manipulacija ali čista spretnost rok je zvrst »čaranja«, ki je najtežja in med čarodeji najbolj cenjena, priljubljena in opazovana. Predstavljajte si, da čarodej drži v roki svinčnik, ki naenkrat izgine in se ravno tako, na nenavaden način, pojavi v njegovi roki, kakor je izginil. Ali da iz praznih rok pričara velike pahljače kart . . . Že slišati je neverjetno, kaj šele narediti. Za takšno predstavo je potrebno veliko spretnosti in vaje. To je prava umetnost. Zato čarodeji imenujemo manipulacijo preprosto »kraljica iluzije«. V večini primerov so najvišja odličja na tovrstnih srečanjih čarodejev podeljena ravno iz kategorije manipulacij.

Splošna magija pa je zvrst, kjer pridejo do veljave najrazličnejše vsem znane stvari od vrvic, krogov, rutic, škatlic . . ., vse do živali, s katerimi umetnik na odru »čara«, jih začara, odčara ali pričara.

Podobno lahko »čarovnik« na odru počne tudi z ljudmi. Nekdo na umetnikovo povelje lebdi v zraku, drug je razrezan na več delov in ponovno sestavljen (priložena skica z razlago), tretji izgine z odra in se na začudenje vsega občinstva pojavi sredi dvorane ali kje drugje. Takšne vrste trikov imenujemo **velike iluzije,** in so med ljudmi najbolj priljubljene, ker se dogaja nekaj velikega, spektakularnega.

Male iluzije ali drobne prevare so triki, ki jih tekmovelec z drobnimi stvarmi (karte, kroglice, kovanci . . .) prikaže kar za mizo. To zvrst strokovno imenujemo mikromagija. Poleg opisanih zvrsti pa poznamo še **komično in mentalno magijo**. Komična magija je parodija »čaranja«, mentalna pa je igra miselnih prevar, besedna in psihološka igra.

Osnovna delitev po težavnosti izvajanja je torej takšna, kot smo jo pravkar opisali po vrstnem redu. Enakega vrstnega reda se držijo sodniki na vsakem mednarodnem srečanju in je določen po mednarodnih predpisih FISM (Federal International society of Magic).

V vsakem od zgoraj opisanih načinov tekmovanja se pri tekmovalcih ocenjuje prikazovanje iluzij ali trikov. Vsaka iluzija pa je sestavljena iz sedmih efektov ali elementov, ki hočejo ponazoriti oziroma predstaviti stvari takšne in tako, kot jih v naravi in vsakdanjem življenju ne srečujemo. Poglejmo si od blizu vseh sedem efektov, ki so zastopani v iluziji.

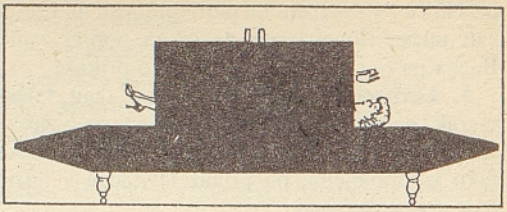

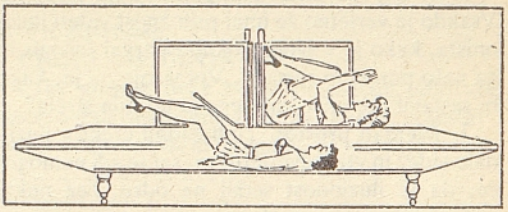

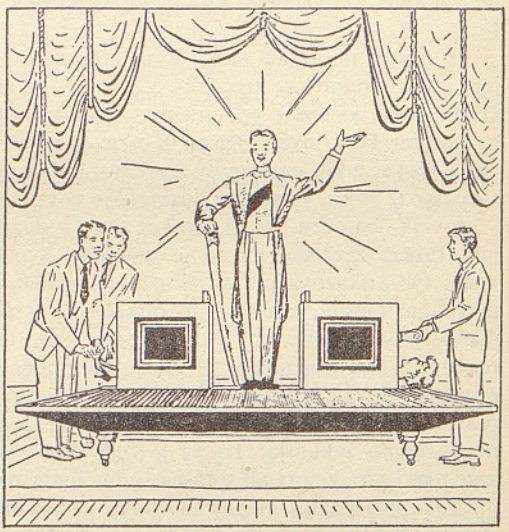

1. **Iz nič narediti nekaj.** Nihče ne more iz nič nekaj narediti. Spreten iluzionist pa s pomočjo za to narejenih pripomočkov in rekvizitov lahko pojav neke stvari le ponazori. Če je vse lepo izvedeno in dodelano, naredi iluzionist videz, da je v svojih rokah iz nič nekaj naredil.

2. **Iz nekaj narediti nič.** Tudi tega v naravi ni. Noben element se ne more izgubiti ali na novo nastati. Lahko se le spremeni iz enega stanja v drugo (voda-hlapi). Stvar pa, ki jo je iluzinist »naredil«, lahko v njegovih rokah prav tako »izgine«.

3. **Neko stvar spremeniti v nekaj drugega.** Les se v naravi s pomočjo ognja spremeni v pepel, v nekaj drugega. Iluzionist pa lahko s pomočjo iluzije spremeni na primer leseno stojalo v lepo cvetje.

4. **Penetracija.** Naše telo je izpostavljeno neštevilnim žarčenjem, ki ga prebadajo in prepaja-

jo. Nihče pa z mečem ne more prebosti ali prerezati telesa človeka, ne da bi ga poprej ranil. Iluzija pa to s pomočjo trika lahko prikaže.

5. **Levitacija.** To je domnevni dvig telesa v zrak, neglede na težnost telesa oziroma zakon težnosti (v spiritizmu, itd.). Danes pa je tehnika tako izpopolnjena, da prikaz levitacije v iluziji daje vtis verjetnega.

6. **Nekaj razrezati, raztrgati in nato sestaviti.** Vsakdo je verjetno že imel priložnost videti iluzionista, kako je v svojih rokah raztrgal časopis in ga nato ponovno sestavil. Vprašanje pa je, kako bi sestavil drevo, v katerega je udarila strela?

7. **Menjati prostor.** Tudi zadnji efekt v iluziji daje videz in vtis neverjetnega, saj se zdi nemogoče, da je iluzionost sedaj na odru, čez nekaj trenutkov pa se nenadoma pojavi sredi dvorane med ljudmi, ki začudeno vzdihnejo od presenečenja.

Vsi našteti in opisani efekti so umetno ustvarjeni in jih v naravi ne srečamo. Vemo pa, da je človek bitje, ki teži k popolnemu, absolutnemu tudi takrat, ko so stvari logično in naravno nemogoče. Nekaj takih momentov srečamo, kakor je razvidno iz opisa, v zavestni iluziji, ki jo povzroči »čarovnik« na odru. To ni isto kot živeti v iluzijah. Prikaz zavestne iluzije je umetnost svoje vrste. Ob prikazovanju, stvari namreč zaznamo in vidimo takšne, kot se nam prikažejo, in ne takšne, kot v resnici so. Vidimo torej vedno le rezultat, ki je iluzoričen, je iluzija ali optična prevara vidnega organa. Ne vidimo pa predpriprave za vsak trik, ki nam je predstavljen in tako ne poznamo zakulisja. To pa je tudi vzrok iz katerega izvira zmota ali splošna sodba ljudi, da iluzijo označi magija. Magija ali čaranje je v resnici nekaj radikalno drugega!

p. Miran Plohl OFM

Ne bojte se roganja ljudi,
ne plašite se njih zasramovanja!
Kajti kakor obleko jih molj požre
in kakor volno jih črvič razje.
Moja pravičnost pa vekomaj ostane
in moja rešitev od roda do roda.

(Iz 51, 8)

Uganke

● **Najdaljši anagram**

LANSKOLETNI SPORED

Črke gornjega pojma premetavajte toliko časa, da boste sestavili samostalnik moškega spola. Uporabiti morate torej vse črke. Nikar prehitro ne obupajte, saj gre z naš po številu črk rekordni samostalniški anagram.

Besedo vpišite na spodnje črtice (v pomoč smo prvo in zadnjo črko že vpisali):

P_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ **K**

● **Prepletenka**

Reka **1 1 2 2 2**
teče skozi **2 2 2 3 3.**
1 1 3 3 pa vleče voz,
ki nas pelje vanj.

Na mestih, kjer so številke, manjkajo tri besede. Zadnje tri črke prve besede so enake kot prve tri črke druge besede, zadnja beseda pa je sestavljena iz prvih dveh črk prve besede in zadnjih dveh druge.

● **Naprej in nazaj enako**

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

Iz črk **I I K K O O O S S T T V V** sestavite štiri besede, ki sestavljajo nek stavek. Vpišite jih na gornje črtice. Stavek se enako bere tudi z desne strani proti levi, tako kot znani: PERICA REŽE RACI REP.

● **Podvojite črke**

Osebni zaimek
lepo zajecljamo
in že **vrsto glasbe**
pred sabo imamo.

Izberite pravi osebni zaimek, podvojite eno od črk, tako da dobite glasbeno zvrst.

● **Zemljepisna prepletenka**

. _ . . _ _ .

Dve slovenski reki istega imena (uporabite dvojino!) vpišite nad širi pike, ime najdaljše italijanske reke (slovensko obliko pisave) pa nad tri črtice.

Kaj boste prebrali skupaj? Ime velikega grškega otočja v Egejskem morju.

● **Kuharski anagram**
Krompir ostaja
važno slovensko živilo.
V kateri **narodni jedi**
ga mora biti obilo?

Ime jedi dobite tako, da premečete vse črke prvih dveh besed. Sestavljeno je iz dveh besed, ki ju vpišite na spodnje črtice:

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

● **Odvzem črke**
POLDE VETRIH

Bistro ugankarsko oko bo spregledalo eno od črk v gornjem imenu in priimku, potem pa prebralo odgovor na vprašanje: ob kateri uri se običajno zbudi gospod Polde Vetrih.

● **Za bistre oči**
KRALJEVI AVRIKELJ

Koliko časa boste potrebovali, da boste ugotovili, kaj je v gornjem pojmu nenavadnega?

● **Dopolnjevanka**

_ _ _ _ _ O
_ _ _ _ _ I C A

Na črtice spodnje in gornje vrstice vpišite povsem enake črke, tako da boste dobili imeni dveh slovenskih krajev, ki sta znana po svojih pustih maškarah.

● **Sadni anagram**

– Kakšno sadje imate, prosim.
– Vseh vrst, od sladkega do kislega.
– Potem pa prosim dve **1 2 3 4 5 6** in tri **3 6 1 4 5 2!**

Na mestih, kjer so številke, manjkata dve besedi. Uganite ju in vpišite nad številke. Obe sta sestavljeni iz enakih črk!

● **Preberite nazaj**

Tak šum v kozarcu povzroči samo tako dobro vino, kot je_ _ _ _ _ _ !

Na črtice morate vpisati ime vina. Dobili ga boste tako, da boste v gornjem stavku dve zaporedni besedi združili, potem pa prebrali z desne strani proti levi.

● **Šaljiva uganka**

Katera reka teče po avstrijskem Koroškem, potem po naši Dolenjski in se končno pri Šibeniku izliva v Jadransko morje?

● **Zemljepisna dvojina**
Največja jadranska otoka
skupaj daš
in že **našo reko**
pred sabo imaš!

Če niste rešili gornje »Šaljive uganke«, jo boste takoj, ko boste rešili »Zemljepisno dvojino«. Zakaj? Ker je rešitev ista!

● **Po zlogih nazaj**

Jožek naš mali
od žeje kar skače,
Dana moli mu
kozarec pijače.

Ime pijače boste uganili tako, da po zlogih preberete z desne proti levi dve zaporedni besedi iz zgornjih verzov.

● **Tri povrtnine**
ČEBULA + DINJA =

Črke gornjih dveh besed premečite tako, da boste dobili drugo ime za dinjo. Pojem je sestavljen iz dveh besed, ki ju vpišite na spodnje črtice:

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

● **Zemljepisni anagram z dvema rešitvama**
KAIRO + NIL = ?

Gornja dva zemljepisna pojma kajpak sodita skupaj. Premečite črke obeh pojmov tako, da boste dobili ime luke na otoku Kreti z bogatim arheološkim muzejem.

Potem črke premečite še enkrat tako, da boste dobili ime največje otočne skupine v Mikroneziji, ki obsega 1194 kvadratnih kilometrov. Rešitvi vpišite na spodnje črtice:

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _

● **Posetnica**
Sonja Benedik

Kateri slovenski pregovor dobite, če pravilno razporedtive vse črke njenega imena in priimka? Sestavljen je iz treh besed:

_ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ .

Jože Petelin

Glejte, vi vsi, ki zažigate ogenj,
razpihujete žerjavico,
pridete v žar svojega ognja,
v ognjene iskre, ki ste jih vžgali!
Od moje roke se vam to zgodi:
v bolečinah boste ležali.

(Iz 50, 11)

Kjer je namreč zavist in prepirljivost, tam je nered in hudobija vsake vrste. Modrost pa, ki je od zgoraj, je najprej čista, potem miroljubna, prizanesljiva, dovzetna, polna usmiljenja in dobrih sadov, brez pristranosti, brez hlimbe. Sad pravičnosti pa se seje v miru tistim, ki delajo za mir.

(Jak 3, 16–18)

Razdalje

Spet smo pri babici.

Naša babica je doma na deželi.

To je tako:

Na hišnem pragu stoji velik sivo rjav maček in vsakega, ki vstopi, obriše s privihnjenim repom. Otroci smo mu dali ime Pikapolonica. Stric Jakob namreč pravi, da ni maček, ampak maca.

Pikapolonico včasih zavijemo v plenico, ji pokrijemo ruto na glavo in jo položimo v košaro kakor dojenčka. V tisto veliko košaro brez ročaja, v kateri po navadi nosijo drva v kuhinjo.

Ali pa babica posodi kuhinjsko desko in tak nož, ki nima konice in na klopi pred hišo rezljamo solato in krompirček na rezance in skuhamo čisto zaresno kosilo na veliki kladi pred drvarnico. klada je štedilnik. potem pomijemo skodelice in lončke in jih zložimo na tram. Tram je naša kuhinjska polička.

Babica zmeraj poskusi, kaj otroci skuhamo. Izprazni svojo skodelico in pohvali, da je dobro. Že dolgo ni jedla tako dobre juhice, pravi.

Babica ne more več toliko delati kot je nekoč. Še skuhati včasih ne more.

Spominjam pa se, kako je še krmila prašiče in molzla krave.

Bojan je tistikrat šel prvič z babico v hlev. Pomagal ji je nesti golido.

Babica je vzela izpod klopi majhen trinožni stolček in ga postavila h kravi. Sedla je nanj, nagnila golido in začela kravi umivati vime. Potem je molzla. Mleko je v tankih curkih brizgalo v posodo. Babica je molče in zbrano sedela, dokler ni končala. Golida je bila polna. Dovolj bo mleka, je pomislil Bojan. Če bi ga babica potrebovala več, bi lahko pa še naprej molzla. Ampak . . .

Bojan ni bil čisto prepričan, ali bo lahko zajtrkoval. Morda samo zabeljene žgance, brez mleka . . . Toda saj babica ni kriva!

»Kajne, babica,« se je obrnil k njej, »saj vi morate iti po mleko kar v hlev (če samo pomisli, kakšno je bilo po tleh in tista krava in sploh!) . . . saj vi morate iti po mleko kar v hlev, ko pa nimate v bližini nobene mlekarne!«

V kurniku odraščajo piščanci.

Zdaj babica krmi samo še kokoši in piščance. Nada ji pomaga. »Piščancem bova dali zdroba,« razlaga bâbica. »Premajhni so še, da bi zobali koruzo.«

Vendar se Nadi zdijo že kar veliki. Prifrfotajo in pritečejo in potem se prerivajo okoli koritca, da jih Nada komaj prešteje. Enemu pa noga visi nekam postrani, ne more se opreti nanjo in poskakuje samo po zdravi nogi.

Rešitve

● **Najdaljši anagram:** iz črk pojma LANSKOLETNI SPOREDI sestavimo besedo PRESTOLONASLEDNIK

● **PREPLETENKA:** Kokra, Kranj, konj.

● **NAPREJ IN NAZAJ ENAKO:** siv kot otok Vis.

● **PODVOJITE ČRKE:** jaz – jazz.

● **ZEMLJEPISNA PREPLETENKA:** Sori, Pad – Sporadi.

● **KUHARSKI ANAGRAM:** iz črk besed KROMPIR OSTAJA sestavimo pojem PRIMORSKA JOTA.

● **ODVZEM ČRKE:** prečrtamo črko R in preberemo: POL DEVETIH.

● **ZA BISTRE OČI:** obe besedi sta sestavljeni iz natanko enakih črk.

● **DOPOLNJEVANKA:** Cerkno, Cerknica.

● **SADNI ANAGRAM:** MELONI in LIMONE.

● **PREBERITE NAZAJ:** zdrdžimo besedi TAK in ŠUM in preberemo nazaj: MUŠKAT.

● **ŠALJIVA UGANKA:** Krka (tri različne reke imajo isto ime: koroška, dolenjska in dalmatinska).

● **ZEMLJEPISNA DVOJINA:** dva Krka – reka Krka.

● **PO ZLOGIH NAZAJ:** zloge besed DANA MOLI preberemo nazaj: LIMONADA.

● **TRI POVRTNINE:** iz črk besed ČEBULA in DINJA sestavimo: JEDILNA BUČA!

● **ZEMLJEPISNI ANAGRAM Z DVEMA REŠITVAMA:** iz črk besed KAIRO in NIL sestavimo: IRAKLION in tudi KAROLINI.

● **POSETNICA:** črke imena in priimka SONJA BENEDIK premečemo v pregovor BESEDA NI KONJ.

(JP)

»Ta je invalid že od rojstva,« pojasnjuje babica. »Morali ga bomo zaklati, da se ne bo mučil.«

»Kaaaj?« Nada je ogorčena. Kaj takega! In od babice! Ogorčenje preide v bridko žalost. Nadi se solze zasvetijo v očeh.

»Že tako je ubošček, pa kaj takega predlagate! Saj ni sam kriv, da je pohabljen.«

Babica se z rokami oprime plota. Težko že stoji, noge jo neznasko bolijo. Stisne ustnice in se zagleda nekam v daljavo, preko polj. Zdaj je pa taka kakor teta Marjeta!

»Kakor teta Marjeta,« zamrmra Nada.

Teta Marjeta je bila očkova teta. Stara je že bila. Tako kakor babica. Ko so prišli k teti na obisk, je šla in zaklala živo kokoš, da jim je skuhala meso. Živo kokoš.

Nada je imela rada meso. Ampak kupljenega ali pa takega iz hladilnika. Tiste kokoši, ki jo je teta Marjeta živo zaklala, ni hotela jesti.

»Saj nikoli ne bi jedla mesa, če ne bi zaklali živali,« je skušala razložiti babica.

»Prav, ga pa ne bom jedla,« se je odločila Nada.

»Ne boš jedla mesa?« je nejeverno vprašala babica. »Kaj pa šunko, ki jo imaš tako rada?«

Šunko? »Šunka je od prašiča.«

S prašiči se Nada ni veliko družila. Bala se jih je.

»Tudi prašič je žival,« je vztrajala babica.

»Prav, pa tudi šunke ne bom več jedla. Bom pa samo kruh in pašteto.«

»Tudi v pašteti je meso,« je neusmiljeno nadaljevala babica.

»Kaj, v pašteti . . .« Vsega pa tudi ni bilo mogoče verjeti! V tisti konzervi! Kakšno zvezo ima konzerva s kakšno živaljo! Ampak babica nikoli ne laže.

»Pa čeprav tudi paštete ne jem . . .«

Potem sta obe umolknili. Obema je bilo žal, da sta si prišli navzkriž. Dnevi tako hitro minevajo. Nada je imela vse preštete in je vsak dan odštevala. Še deset. Še sedem. Še tri dni.

Potem ni zmogla več. Rekla je, da je bolna.

Morda bo očka odpovedal polet.

Toda očka se ne zmeni za Nadino bolečino. Mora iti. Dopust je potekel. In mamica in babica pečeta v krušni peči velike hlebe kruha. Enega bo dala s seboj za popotnico. Očka je nekoč rekel, da se na letalo vzame samo najnujnejša prtljaga. Babica si bo morebiti še mislila, da si tam ne morejo kupiti kruha . . .

Toda babica ve. Nada ji je povedala: Na tisti kupljeni kruh namažejo pašteto ali surovo maslo in ko ga pojedo, dobijo za posladek še rezino babičinega . . . dokler ga ne zmanjka.

Tudi babica odšteva dneve, čeprav ne reče ničesar. Ne kliči nesreče, bo prišla že sama! Nekoč, ko je bila še majhna, je babičina babica napovedovala: Prišel bo čas, ko se bodo po svetu plazile železne kače in bodo železni ptiči letali po zraku. Takrat bo na svetu zelo hudo.

Babica je zdaj videla, kako je to hudo.

Odšla je v zelnik plet in od daleč je pomahala, da se ne bi videlo, kako velika skala ji leži na prsih.

Moja ljuba babica!

Danes smo šli s šolo na izlet. Tri ure smo se vozili z avtobusom. Videla sem veverico in srno.

Mislim na vas in štejem mesece. Tako gredo počasi! Ostanite zdravi! Nič vas ne sme boleti.

Zmeraj vaša
Nada!

Bela žena je sedla pri peči na klop. koso je prislonila k steni. Babica je zaslišala njen kovinski zven. Vendar ni odprla oči.

»Pojdi,« ji je pomignila bela žena.

Babica je še zmeraj mirovala. Potem je počasi vprašala:

»Kam naj grem?«

»Nikar se ne sprenevedaj. Saj veš, da je že čas.«

Babica je molčala, kakor da premišlja.

»Saj sem poslala znamenja. Nisi jih mogla prezreti. Saj jih poznaš.«

Seveda je babica poznala znamenja.

Najprej se ni dobro zapekel kruh. Skorja je bila lepo rjava, sredica pa skoraj surova. Take reči se ne dogajajo zato, ker babica ne bi znala pripraviti peči, ampak pomenijo smrt. Saj morajo vsi to vedeti. Pripraviti se morajo nanjo. Pa so vsi trdili, da ni bila dosti skurjena peč. Nanosili so drv in še enkrat pripravili peko. Potem se je posrečilo. Babica še sama potem ni vedela, pri čem je.

Nato se je tri noči zapored oglašala sova.

Ampak po tistem je umrl Rožanec.

Nobenega veselja ni imel več na svetu. Sama z ženo sta živela na kmetiji, otroci pa so bili v mestu. Le malokdaj so ga obiskali, nikoli pa mu niso pomagali pri delu. Pravzaprav ni želel več živeti.

Tako je bilo to, bela žena!

»Kaj pa bela vejica asparagusa?«

Prva jo je zagledala Nada.

»Kaj pa to pomeni?« je vprašala Nada.

»Smrt,« je na kratko odgovorila babica.

»Zakaj?« je stisnilo Nado.

»Ne vem. Tako pravijo.«

Babica je govorila čisto vsakdanje. Laže bo Nadi, če bo pripravljena. Nada ni nič več spraševala. Toda ko sta naslednji dan zalivali rože, ni bilo na asparagusu več bele vejice.

»Še en mesec, pa bodo spet počitnice,« je rekla babica beli ženi. »Ne morem jim tega narediti. Ali bi ti mogla?«

Seveda bi bela žena mogla. Že mnogo hujšega je napravila. Tudi babica je to vedela. Toda ko je zdaj babica vprašala, ali bi mogla, se je bela žena zamislila. Babica je skozi priprte oči videla, da razmišlja.

»Kako boš pa živela? Tako betežna kakor si . . .«

»Saj nisem sama kriva, da sem betežna,« je rekla babica namesto Nade.

Babica je odgrnila odejo, si pomagala z rokami, da je preložila noge, ki so jo pekle, nato pa je oddrsala do stikala, da je prižgala luč. Bela žena se je razblinila. Babica je snemala povoje z nog, si s tresočimi rokami božala kožo, ki jo je pekla, nato pa je poiskala mazilo za rano. Napenjala je oči, ker ni dobro videla, ali je namazala samo po rani ali ne, vmes pa je spet stisnila zobe, ker jo je bolelo. Dolgo, dolgo je trajalo, preden je spet povila nogo. Nato je ugasnila luč. Še vedno jo je bolelo. Napenjala je oči, da bi videla, ali se je bela žena vrnila.

Nada se je vsa potna zbudila. Še vedno ji je nekaj težkega ležalo na prsih. Ozirala se je po stenah svoje sobe, kakor bi bila v ječi. Potem je prijela svinčnik in je na koledarju prečrtala včerajšnji dan.

Marta Kmet

Sodni dan malega popotnika

Premočno pripeka sonce, zato Drago ne hodi po cesti, ampak ob robu gozda. Le tu in tam, kjer mu pot zapre gosto grmovje ali strma grapa, stopi na prašno cesto. Sicer pa tudi v senci borov ni kaj dosti hladneje, saj iglice zadržijo le nekaj sončnih žarkov.

Drago poskakuje čez korenine in štore ter spotoma lovi obade, ki ga že vso pot nadlegujejo. Nekoliko se jezi nanje, ker ga pikajo in mu brenčijo okrog ušes, obenem pa je z njimi zadovoljen, saj mu delajo družbo in mu krajšajo čas. Posebno vsiljivi so mladi, pa tudi zelo neizkušeni in nepazljivi, zato jih Drago zlahka ujame. Težje je z odraslimi. Ti so veliko bolj previdni. Kljub temu mu je uspelo enega ujeti. Drži ga v pesti in posluša, kako brenči, kako pleza po dlani, toda iz pasti ne more. Ko se Drago naposluša brenčanja, vzame borovo iglico in z njo prebode obadov zadek. Tako ima letalo z motorjem in širokimi krili. Spusti ga in letalo poleti med bore. Čez čas omahne. Motor se ustavi. Ta obad nikoli več ne bo ogrožal kakšnega fanta.

Drago se zaveda, da to z letalom ni čisto prav. Obada bi moral le ubiti, tako kot je tiste mlade. Toda tako delajo tudi drugi fantje in Drago jih kdaj pa kdaj posnema.

Sicer pa, razmišlja Drago, nisem jaz kriv, če kakšen obad postane letalo. Mama je rekla, naj grem s sestro, ki mora na srečanje tabornikov, da ne bo sama tako daleč hodila, čeprav je starejša od mene. Če me sedaj, ko se vračam, napadajo obadi, jih že smem kaznovati.

Sedaj se Drago nenadoma ustavi. Nepremično stoji in posluša.

»Nič! Se mi je le zdelo. Kako bi pa grmelo, saj ni nikjer oblačka in sonce žge kakor v Afriki.«

Kako v Afriki žge sonce, tega Drago še ni občutil, toda kadar je zelo vroče, pravi sosedov stric, da sonce žge kakor v Afriki.

Kmalu Drago spet prisluhne. Nekje daleč za avstrijskimi hribi je zamolklo zabobnelo.

»Pa res grmi. Toda tam daleč lahko. Glavno, da ne grmi tukaj.«

Ker Drago ves čas hodi po gozdu, ne vidi, kako se na zahodu kopičijo temni oblaki. Sliši pa grmenje, ki postaja vse glasnejše in vse bolj pogosto. Drago ne hodi več ob robu gozda, ampak po cesti, ker gre tu hitreje. Pa tudi vroče ni več. Veter, ki se je pripodil iz zahoda, je prijetno ohladil razgreto zemljo. Zdaj Drago že vidi temne oblake, ki se valijo čez nebo. Kakor da v njih nekaj vre. Vsa temna gmota bruha iz sredine in se nato spet pogreza vase. To grozeče vrenje je prekrilo že več kot polovico neba. Celo sonce je moralo kloniti. Sonce, ki je tako močno, tako dobro. Jezni nevihtni oblak pa je vse močnejši.

Z vedno večjim strahom opazuje Drago to igro neba. Končno je veliki gozd za njim. Stoji sredi njiv na vrhu hriba. Kje je še domača hiša! Še do vasi, ki je pred njim, je skoraj pol ure.

»Morda pa pridem do prvih hiš,« si reče Drago in se spusti v tek.

Strele švigajo na vse strani, bobnenje se stresa čez hribe. Ledeno mrzel veter se zaletava vanj in ga hoče odnesti nekam čez njive in gozdove.

»Da le pridem do prvih hiš,« zasoplo vzdihuje Drago in divja skozi veter, skozi bobnenje groma, skozi bleščeče strele. In že padajo prve kaplje, debele, mrzle. Vmes pa ga nekaj trdega udari po glavi.

»Toča bo! Moram pod streho! Moram!«

In že bolj pogosto udarja po njem.

»Kam? Kam naj ubežim?«

Ves upehan teče ob visoki živi meji. Ozre se na desno.

»Saj to je pokopališče. In to je mrtvašnica. Tu je streha.«

In že stoji ob zidu, pod streho. Ves zadihan, prepoten zre z velikimi očmi predse. Skoraj v trenutku se stemni in Drago več ne vidi ne hiš, ne gozda. Svet se je zmanjšal le na nekaj metrov okrog mrtvašnice. Debela toča ropota po strehi njegovega zavetišča. Strašno grmenje ne preneha niti za trenutek. Drago se stiska k zidu, saj strele udarjajo tik ob njem. Veter se je sprevrgel v pravi vihar. Kakor škatlice vžigalic se prevračajo težki, kamniti nagrobniki.

»Moj Bog, to je sodni dan!«

Drago je pogosto bral sveto pismo in ve, kako je opisan konec sveta. Kaj bolj strašnega si sploh ni mogel predstavljati. Še malo pa bodo tudi mrtvi vstali iz grobov, saj se vrata grobov že odpirajo.

»Reši me, o Bog. Daj, da še enkrat vidim očeta in mamo, brate in sestre. Naj ne umrem tukaj. Pusti, da pridem domov. Potem bom rad umrl.«

Drago čuti, da je njegova molitev uslišana, njegovi obupni klici niso bili zaman. Ropotanje po strehi ponehuje, ne samo zato, ker ponehuje toča, ampak tudi zato, ker skoraj ni več po čem ropotati. Več kot polovico opeke je razbite, nekaj pa je vihar razmetal okrog po pokopališču. Sedaj pada le dež, grmenje izgublja moč, bliski so bolj redki.

»Domov moram!«

Drago stopi izpod razbite strehe, pa skoraj ne zna iti. Noge so težke, trde. Rad bi tekel, pa ne more. Opoteka se po cesti. In kakšna cesta je to? Ni več posuta z gramozom, ampak z ledenimi orehi. Tudi v jarku vidi Drago vse polno toče. Drugam ne gleda, le hiti.

Nebo z gromom, točo in viharjem je mislilo, da je nasprotnik uničen in je že zapuščalo bojišče. Sedaj pa zagleda Draga, tega drobnega fantiča, ki zapušča kraj peklenskega plesa in hiti domov. Ne, ne boš pobegnil!

Veter zasuče oblake, bliski ponovno parajo nebo, grom spet polni Dragova ušesa.

»Konec je! Ne bom prišel domov. Nikoli več!«

Nebo divja. Uničuje, kar še ni povsem uničeno. Drago je že povsem brez moči. Uničen je, dotolčen.

»Kam naj bežim? Zaman je vse! Tukaj bom umrl! Moj Bog, moj Bog!«

Na desni strani ceste se pojavi hiša. Drago nič več ne razmišlja. Noge ga prenesejo k hiši. Odpre vrata in vstopi. V majhni sobi stojijo ljudje. Jočejo. Drago nikogar ne pozna. Vidi le moža, gospodarja, vidi njegovo ženo, vidi tri otroke, ki se stiskajo v kotu za mizo. Morda sta le dva, morda so štirje. Drago ne vidi dobro. Nekoliko je v sobi mračno. Njegove oči pa so zaslepljene od bliskov, ohromele od prestane groze.

Zaman je tudi to zavetje, saj sodnemu dnevu ni mogoče uiti. Sodni dan pa bo gotovo, saj joče tudi gospodar, joče tudi gospodinja, jočejo tudi otroci. Toda Drago ne ve, da gospodar joče zaradi pšenice, ki je letos ne bo žel, da joče zaradi jabolk, ki letos ne bodo zrela, da joče zaradi slive, ki leži izruvana na dvorišču, da joče zaradi vseh žuljev, ki so bili v nekaj minutah poteptani, uničeni, v zemljo zbiti. Drago ne ve, da tudi gospodinja joče zaradi strašnega opustošenja, ki sta ga naredila toča in vihar. Drago ne ve, da otroci jočejo zato, ker je vse tako grozljivo in, ker jočeta tudi oče in mati.

Zunaj še vedno divja nevihta. Divja od jeze, ker ji je Drago vseeno pobegnil. Le toča ne pada več, saj nima več kaj uničevati.

»Otrok, kakšen pa si! Kje si pa bil!« se gospodinja zdrami kakor iz težkega sna.

»Šel sem . . .« se utrga iz Draga, pa je čuden njegov glas, kakor bi vihar govoril iz njega. Drago se prestraši tega glasu, ki ni njegov. Stoji in zre predse.

»Ves si moker, prehladil se boš. Čakaj, ti bom prinesla brisačo, pa še suho srajco, da se preoblečeš. Odkod pa si?«

»Iz Martinja.«

»Tako daleč! Pa ravno v to nevihto si zašel. Oh, moj Bog! Vse je uničeno. Žito, koruza, jabolka, oh, zaman je bilo vse delo . . . A, iz Martinja si, praviš! Kako se pa pišeš?«

»Sukič.«

»Ja, Sukič? Tako se piše tudi naš sosed. Tudi on je iz Martinja. Kaj ni to tvoj sorodnik?«

»Ne, ni.«

Drago ne ve, kaj govori. Ta sosed je vendar njegov stric. Pa tolikokrat je bil pri njem. Največkrat poleti, ko so mlatili. S tisto veliko mlatilnico, okoli katere se je vrtelo toliko ludi. Toda sedaj strica ni, tudi te dobre žene Drago skoraj ne vidi. Vse mu je tuje, sovražno. Mora zapustiti ta kraj, pa naj se zgodi kar koli. Toliko težkega, morečega se je nabralo v njegovi duši, da se niti ne zahvali za streho in prijaznost, niti ne pozdravi, niti ne vzame srajce, ki mu jo ponuja gospodinja, ampak steče iz sobe na cesto in proti domu.

Nevihta se je umirila. Oblaki se peljejo proti vzhodu, zaloge dežja so pošle. Drago teče po blatu, po vodi, po kupih toče. Teče med hišami, pred katerimi stojijo obupani ljudje, saj jim je nevihta uničila ne le koruzo, pšenico, trsje, drevje, ampak ubila je tudi del njihovega srca. Drago teče skozi gozd in pleza preko borov, ki ležijo na tleh, izruvani in polomljeni.

Toda Drago sploh ne vidi tega razdejanja. Ne vidi niti sončnega žarka, ki se je prebil skozi oblake, kakor bi hotel čimprej popraviti vse, kar je nevihta uničila. Sončni žarek hoče zaceliti tudi Dragovo srce, toda to mu uspe šele takrat, ko

Drago prestopi prag domače hiše, ko zagleda očeta, mamo, brate in sestre.

»Nevihta te je ujela? Verjetno je bilo hudo, saj je bila tam proti Mačkovcem strašna oblačina. Tukaj je le malo deževalo,« ga boža po mokrih laseh nežna mamina roka.

»Strah te je bilo, ti moj veliki, pogumni fant. No, zdaj je spet vse dobro.«

»Da, mama. Zdaj je spet vse dobro.«

Lojze Kozar ml.

Spomin na mater...

Mnogokrat se je spomnim... dobre mame in njenih naukov. Vse kar me je ona učila se mi zdi še dandanes sveto... ne zmotljivo, če ravno pravijo, da ni nihče nezmotljiv. Cenim nauke svojih dragih nepozabnih staršev. Težave in vse zlo, ki me je spremljalo skozi vsa leta mojega življenja, sem premagovala le skozi spomine nekdanjih naukov svoje mame: najbolj močan je človek, če je sposoben premagati samega sebe. Bila je zelo pobožna žena. Nikoli ni pozabila moliti za srečno zadnjo uro. Toda... kljub temu, da je bila verna, se ni nikoli vmešavala v prepričanja drugih ljudi. Spoštovala je tudi neverne. Samo name je imela vedno po mojem prepričanju malo preveliko skrb... Saj, takrat ko že lahko odločaš sam o sebi, ni zaželeno vmešavati se v tuje zadeve.

V zadnjem julijskem tednu leta 1979 je mati prihajala skoraj vsak dan k meni. Tudi če me ni bilo doma, sem dobro vedela, da je bila ona pri nas. Na okenski polici so me čakala drobna darila. Zdelo se ji je, da bom žejna, ko se bom vrnila z dela. Zato mi je večkrat prinesla pivo. Zdelo se mi je čudno tako njeno obnašanje. Posumila sem, če se morda na neki način poslavlja. Bila je že v enainosemdesetem letu.

Mlada dva sta bila takrat na dopustu, sama sem spravljala pod streho suho seno. Z delom sem hitela, da bom čim prej brez skrbi. Zvečer sem bila utrujena, zato sem pomislila, da bi bilo dobro zjutraj malo dlje spati. Živini sem že zvečer natresla malo več hrane, da bo zjutraj laže počakala name...

Vrata sem zaklenila in legla k počitku. Kljub utrujenosti nisem mogla zaspati. V sobo je svetila luna. Zunaj na hruški se je oglašal čuk. Nočno razpoloženje mi je povzročilo skrivnosten strah. Dogajalo se je, da sem razmišljala velikokrat le o prihodnosti. Te sem se pa največkrat bala.

Stenska ura je odbila šesto. Brezskrbno sem ležala. Zunaj sem zaslišala lahne korake. Ostala sem mirna, da bi morebitni obiskovalec odšel izpred naših vrat. Pa sem se zmotila! Tiho, skoraj neslišno se je naenkrat sredi sobe prikazala mati.

»Ali še spiš?« me je vprašala.

»Kaj si zaspala? Moraš vendar živali krmiti, ali ne?«

Nisem vedela, ali naj se smejim, ali jezim. Torej ima še vedno skrb, da ne zaspim. Zdelo se mi je, da si je dovolila nekoliko preveč. Kje je moja mladoletnost? Saj sem imela že vnuke! Mamo pa še skrbi, da bi ne naredila premalo.

»Ja, mama, kako ste pa prišli v mojo sobo? Saj je zaklenjeno!« sem jo vprašala.

Ni odgovorila. Vedela sem, da si je z ganka odprla okno in zlezla skozenj.

Smejala sem se ji, ker sem videla strah v njenih očeh.

Mislila si je:

»Kaj bo pa zdaj?«

»Mati, če me mislite še buditi, bodite kar pri meni, toliko časa, da se mlada dva vrneta z dopusta,« sem ji rekla.

»Saj res!« je plašno pripomnila in dodala: »Bom, če me boš ti zbudila vsako jutro ob pol peti uri, ker moram doma nakrmiti krave, kokoši in prašiče!«

»Nak, ne bom vas zbudila, saj ste vi prišli budit mene,« sem rekla.

»Ja, ja, ob šestih, jaz moram ob pol petih vstati!« je odvrnila.

»Pa je menda pri hiši še kdo mlajši od vas?«

Mati je zamišljeno dejala: »Seveda je, saj so vsi mlajši kot jaz. Dekleta gredo v šolo, oba mlada sta v službi. Tako leži še vse delo na meni, kolikor ga je okoli živine.«

Vstala sem, da bi materi ponudila zajtrk. Ko sem se dobro ozrla po njej, sem jo skozi okna zagledala, kako že hiti navzgor po klancu domov.

»Čudno, nikoli v življenju si ni privoščila urice počitka, še celo takrat ne, ko je imela že osem križev na ramah in mi je jezno očitala.

Če bi jaz rada, da bi se ona polenila.

Zelo lep je občutek, ko lahko pomisliš, da si še potreben drugim.

Tisto nedeljo imam še v spominu, ko sem po kosilu legla. Saj je bil za mano zelo naporen in težak teden. V hiši ni bilo nikogar.

Tiho je spet prišla, ozrla se okoli sebe in ker me ni opazila, je vprašala: »Kje si?«

»Tu sem, mati!« sem se oglasila iz postelje.

»Kaj še spiš? Še nikoli v življenju nisem zdrava ležala pri belem dnevu!«

»Vem, mati, vem za vaše življenje in se čudim, kako je mogoče ob takem trpljenju dočakati enainosemdeset let.«

»To je hitro prišlo. Ob delu nisem nikoli pomišljala nase in na svoja leta.« Nato mi je zamišljeno potožila:

»Nič dobro se ne počutim, ko mi je sin poočital, da je zrasel le ob koruznem kruhu. Kaj sem hotela? Takrat ni bilo pšenice rodnih sort. Kruha celo vaščani niso kupovali!«

»Mati, nič vam naj ne bo hudo zaradi tega! Dobro se še spominjam, da mnogi niti takega niso imeli. V šoli so me prosili za en vgriz, pa ravno koruznega, povem vam pa, da ste bili zelo dobra gospodinja. Nikdar ni bilo pri hiši gladu. Tudi oblečeni nismo bili najslabše.«

»Skuhaj kavo!« je pogledala name.

Odšla sem v kuhinjo in kmalu sva jo pili. Držala je v rokah skodelico in zaskrbljeno rekla:

»Toliko koloradskih hroščev imaš v Lokah, da ti bodo že jutri požrli ves krompir. Če imaš kaj škropiva, bi bilo dobro, da si pomagaš kar takoj, čeprav je nedelja.«

Vedela sem, da škropiva nimam. Našla sem pips za uničevanje muh. »Tudi tisto bo za silo,« je rekla mati in odšla skozi vrata.

Sedla sem na traktor in se s pipsom v žepu odpeljala v Loke. Res je bilo vse rdeče od ličink. Tudi Pips je bil boljši kot nič. Le od zelo blizu sem mogla škropiti.

Nazaj sem obvozila več njiv, da sem ugotovila, kje je kaj narobe in kje se je razbohotil plevel.

Vračala sem se mimo rodne hiše in opazila mamo, ki je zaklicala: »Pa me jutri pokliči, da ne boš v trsnici sama okopavala!« Mislila sem si: »Kar pustila jo bom, naj miruje, saj ni nujno, da je venomer vprežena, zdaj na bratovem, zdaj na mojem!«

Noč je bila svetla. Tokrat sem kmalu zaspala. Zjutraj sem hitro položila živalim ješčo in odhitela v trsnico okopavat. Matere nisem poklicala. Kmalu se je v zvoniku oglasil zvonček. Oznanjal je smrtno uro.

»Le kdo je umrl? Saj ni bil nihče v vasi na smrt bolan!«

Hitela sem z delom in mislila na mamo. Naj le čaka in miruje! Nekaj kasneje jo pokličem. No, če pa prej pride, mi bo še lepše, saj mi dela kratek čas!

Take misli so mi rojile po glavi, ko je tiho prišel na njivo moj starejši sin.

Takoj po izrazu, ki mu je seval z obraza, sem zaslutila najhujše. Tiho mi je položil roko na ramo, ko se mi je približal:

»Mama, naj ti ne bo hudo, saj si ti imela mater še najrajši!«

V prsih sem začutila udarec.

Motika mi je padla z rok, kjer sem poslednjič zamahnila.

»Ni več matere, jaz jo pa čakam. Če bi prišla, kot je obljubila, bi padla in umrla prav tule.«

Tisto njivo sem dobila za doto. Spomnila sem se, da se je mati nekoč zelo težko ločila od tiste zemlje. Torej, taka je smrt kmetice. Do zadnje ure jo je skrbelo vse, kar je raslo na mojih in bratovih njivah.

Ne vem, kako sem prispela v sobo, kjer je ležala moja mati.

Zdelo se mi je, da se drži na smeh. Soseda je pripomnila:

»Nič ni imela muk, tvoja mati! Obraz kaže zadovoljstvo!«

Pred očmi se mi je prebujalo njeno življenje. Ob spominu v kakšni revščini je živela, vedno v skrbeh za druge in trdno prepričana, da bo na drugem svetu živela večno in srečno, sem ji skoraj privoščila počitek. Le izgubo sem težko prebolela.

Pogreb je imela lep. Predsednik vaške skupnosti ji je pripravil govor. Povedal je, kako zelo je mati ljubila domačijo. Očeta ni bilo doma dolga leta in mati je nas otroke sama vzgajala. Obenem je zmogla mnoge težke dolžnosti, ki jih terja grunt.

Še dolgo se je govorilo, da je mati prejšnji večer krmila živino, po večerji pa sedla v mehak stol. Iz žepa vzela rožni venec in kar mimogrede zaspala za vedno.

»Lepa smrt!« so govorili ljudje.

Še danes se spominjam, da je bila njena vsakdanja molitev največkrat samo rožni venec ... pa za srečno zadnjo uro.

Še dolgo sem se ozirala v smer na cesto, od koder je mati prihajala k nam. Koliko mi jih je že pomrlo?! Bolečina slovesa je težka. Ali življenje pa teče dalje. Res, čas celi rane. Ali nikoli ne povsem ...

Kot svila blesti se izročilo
Z njim moji vzori naj žive,
naj z živo me zgrabijo silo.
Postanejo ... gore ... polje!

Pred menoj so njeni vzori
skušam se jim približati!
Mučijo me še napori,
moram jih premagati!

Marija Nemanič

Meditacija

Iskal sem svojo dušo –
pa je nisem našel.
Iskal sem boga –
pa se mi je skril.
Iskal sem vrata –
pa sem našel vse troje.
Cronin

Vstala je od mrtvih. Vsakič znova se je Irena vračala iz Hada, kadar se je vrnila s kemoterapije. Vsakič s priokusom smrti v ustih in žilah. Rak je opravljal svoje zagrizeno delo z natančnostjo urarja ali finomehanika, ki ne prezre nobenega mikrodelčka.

Počakala sem jo pred cerkvijo – pustila sem jo samo, da se izkriči v tišini.

Nekaj korakov od mene je Reza zbirala ljudi za Veronikin pogreb. Preblisk v križkražu – naj Ireno povabim s seboj, naj je ne – se je v hipu spremenil v odločitev: povabim jo. V zamahu srca sem pomedla s poti vse ugovore razuma.

Veronika je takrat že plavala v zraku nad vsem – pregrnjena kot prt, na katerem ji je Kristus pustil svojo trpečo podobo. Ničkolikokrat sem molila zanjo v svoji lastni stiski – zelo je trpela in trpljenje drugih me vedno požene v akcijo, najraje prav v trenutkih, ko sama izgubljam tla pod nogami.

»Če greš ti,« mi je pozneje rekla Irena, »grem pa še jaz!«

Avtobus je vztrajno rezal v meglo, v njem pa je pužuboreval rožni venec nenehno, drug za drugim kar trije. Potem še litanije Matere božje, vseh svetnikov ... kar je kdo znal, nikoli konca, z vztrajnostjo, ki se ni dala več ustaviti. Molitev je postala monotona in je uspavala – pater Peter je že lovil svojo veliko glavo, ki je kinkala in se pozibavala na desno in levo. Vsak večer gre spat s kurami in vstaja z njimi. Njegova je vedno prva jutranja maša.

Irena me je večkrat postrani ošinila z očmi – bila je razpoložena, kot še nikoli. Smejala se je mojemu obrazu, ko molitve ni in ni hotelo biti konca. Najraje sem zapredena v svoje razmišljanje.

V nosnicah je bilo čutiti vonj jutra in vedela sem, da kljub megli po dvoriščih petelini že vzdigujejo glave in prepevajo pozdrav soncu. Vsak hip se bo zavesa razgrnila in videti bo zehajoče koče v prvem jutranjem prebujanju.

Megla se je res razredčila in nad nami je obvisela brezmadežno sinja božja dlan. Ves ožarjeni onkraj brez kančka žalosti in strahu, kot bi se ne peljali na pogreb. Obrnila sem se k Ireni: »Kakor bi nam Veronika od tam govorila Goethejeve besede: ‚Človeško življenje ni nič drugega kot dve božji dlani. Bog te ob smrti prestavi iz ene v drugo dlan ...‘« Hotela sem presaditi svoje lepo počutje na Ireno. Ves čas sem imela občutek, da ji moram nekaj dati. Pa sem ga polomila. Irena je hranila svoje lastne občutke, izkušnje in razmišljanja, ob katerih sem bila sama nevedna kakor otrok. Izkazalo se je, da preveč preprosto jemljem ta vulkan, ki se imenuje človeška duša. To ledeno goro, ki je je samo kanček videti, vse ostalo pa je prikrito. Zamahnila je z roko in se prizanesljivo zasmejala. V tem smehu sem začutila besede, ki jih ni izgovorila: »Kaj pa ti sploh veš o tem ...« Obrnila se je vstran. Ustrašila sem se, da sem jo zadela na mesto, kjer je bila ranljiva. Morala sem preiti na drugo področje. Zadnje čase veliko premišljam o ljubezni. Prihajam do različnih spoznanj, ki bi jih rada preverila v pogovoru ž Ireno. »Pravijo, da smo rojeni za ljubezen. Ljubezen je os, okrog katere se vrti vse naše življenje. In vendar je nam ta svet nikoli ne bo dal zadosti – nikoli ne bo zadostil vsemu našemu hrepenenju. Vsaka človeška ljubezen je torej nujno tragična – akordi vselej izzvenijo v navado ali naveličanost, v najboljšem primeru v prijateljstvo – a to ni tisto, za kar smo rojeni. Hočemo več. Bog, ta ljubosumni Bog pa nam je ta ‚več‘ prihranil za ‚onkraj‘. Hoče nas zase ...« »Torej ta naša ljubezen tukaj le ni tako tragična, pa čeprav je še tako brezupna. Tragična bi lahko bila samo, če tam nimamo ničesar več pričakovati. ...«

Vesela, da se mi je odzvala, sem nadaljevala: »Naj bo taka ali drugačna, ‚če je ljubezen resnična, ji stoji Bog ob strani ...‘ pravi Gulbranssen. To je dar, ki ga ne moreš ne izsiliti, ne zatreti. Ne ubijajo se ljudje iz prevelike ljubezni, temveč zaradi praznine. Oh, meni se zdi, da bi morali reči namesto: ‚...in sedmi dan je Bog naredil človeka ...‘ in sedmi dan je Bog naredil ljubezen in jo vdahnil človeku ...« Vedno bolj sem se razvnemala. Pripravljena sem bila, da zdeklamiram cel traktat o ljubezni, ko se je na lepem avtobus ustavil. Prispeli smo. Z gričev so nam mežikali zaselki, majhni, kakor otroške igračke. Sonce je bilo razlito med drevje, da se je bleščalo v zlatu ko v pravljici. Bilo je dovolj usmiljeno, da je skušalo pregnati smrtni hlad, in dovolj neusmiljeno, da je v duše zavrtalo s čudnim hrepenenjem: »Kam se iztekamo? Kam gremo?«

Hodila sem po sinji črti nad obzorjem, se včasih za hip ustavila ob puhu oblaka, ki je bežal iz časa. Irena se me je držala za komolec. V mislih sem s čopičem risala oranžne in rdeče kroge okrog sončevega kroga. Nekdo me je za kratek čas obrnil okrog in izpraznil in mi pustil samo nadomestek za srce. Ko da je bilo že vse izgovor-

jeno in ni ničesar več od tega listja, skozi katero podrsavajo koraki pogrebcev.

Sprevod se je ustavil tisti hip, ko so se vsa šumeča debla dreves nagnila nad jaso, sredi katere so izkopali grob. Visoko v krošnjah so ptice zapele kakor Mozartov Requiem in veter je udarjal na strune trav, da so zaječale. Veronika nas je gledala s sinjimi očmi neba. Bila je onkraj trpljenja, zato se nam je lahko smehljala. Tukaj pa so še Simoni iz Cirene, ki so proti svoji volji določeni, da pomagajo nositi križ...

Irena še ni povedala vsega. Morala je še na dan s svojimi mislimi: »Ne, ne« je rekla, »ljubezen mora iti skozi trpljenje, da se prečisti. Kakor vsaka velika stvar... Življenje vzljubiš šele takrat, ko čutiš, da odteka. Da boš moral vsak hip stopiti čez pregrado na drugo stran. Najhujše je, da se kljub veri treseš pred neznanim. Kakor bi stopal v prazno. Dopoveduj si, kolikor hočeš...« »Četudi imaš vero?« sem vprašala. »Seveda, saj to je tisto. Ta mir, ki je hrbtenica naše moči, je lahko samo milost. Milost iz molitve...« Prihajali sva vedno bližje h grobu.

»Ampak pridejo trenutki obupa, strašnejšega ko vse drugo trpljenje. In zapuščenosti,« je nadaljevala. »Takrat se ti dozdeva, da je življenje samó golo nesrečno naključje, da se nekdo s teboj poigrava, preizkuša tvoje moči. In takrat bi preklinjal samega sebe in celo...« Ni izgovorila. Samo slutila sem lahko vulkan, ki ji je razžiral notranjost. Ob vseh teh strahotah se mi je smrt zazdela kakor prelepo darilo iz miru in upanja.

Vzela sem jo s seboj, da ji olajšam trpljenje. Zdaj sem sama stala na robu ognja, ki ga nisem ne znala ne mogla pogasiti. Iz spoštovanja sem molčala.

Ko sva se čisto približali krsti, na katero so že padale grude prsti in kot bobni poslednje sodbe spremljale requiem za umrlo materjo, sem se počutila tako nemočno, da bi lajšala vsakršnjo bolečino, da so mi stopile v oči solze.

Stoječ pred otrokom, ki je izgubil mater, prestrašen kot ptiček, ki je padel iz gnezda, sem že vzdignila roko, da bi ga pokrižala, kakor ga je najbrž sto in stokrat pokojna Veronika. Ampak roka mi je spet padla dol, težka ko kamen. Nisem si upala. Bilo me je sram pred ljudmi. Kaj vedo vsi ti ljudje, tu okoli, kaj se danes dogaja v meni! Ko bi vedeli, kako mi vsaka beseda tolažbe izvodeni že v mislih, ne da bi sploh prišla do ust, bi mi odpustili. Ostala mi je torej samo še molitev. Kaj naj reče? ON ima besede večnega življenja...

Marta Kunaver

Roža Gantar

MOJE JUTRO

Tebe v popoldanskem soncu
že objel je mir dremav,
že uspavanko ti poje
šelestenje suhih trav.

Jaz pa v jutru se prebujam,
zarja lep obljublja dan,
svet je še ovit v meglico,
roso mi zajema dlan.

Včasih zasovražim jutro,
popoldneva si želim,
včasih z roso se umijem,
svet zaspani poškropim.

VEČER V PREDMESTJU

Travnik že prekrila je meglica,
v krošnjo se počivat spravlja ptica,
kup je pločevine parkirišče,
v sen pogreza prazno se igrišče.

Proti mestu avtobus zavija,
izzveneva čričkov melodija.
Okno se sosedovo zapira,
spravljen z Bogom dan počasi umira.

Strašilo v ogledalu

Dejan se je počasi prebujal. Svet okrog njega je bil iz nič. Sivkasta belina. Je bila daleč ali blizu? Je segala v neskončnost? Tega ni mogel dognati. Ob vsakem premiku oči je rdeče zažarelo. Obdajala ga je popolna, boleča in prežeča tišina, ki mu je vrtala v ušesa in težko ležala na očeh.

Telo je čutil kot eno samo žgočo bolečino, kakor da je pogreznjen v raztopljen svinec. Po vsem telesu je kljuvalo, žgalo, bodlo, Dejan pa se ni mogel ganiti, saj je bil ves povit od temena do prstov na nogah kakor kakšna egipčanska mumija.

Prebujal se je v grozi, saj je okrog njega gorel divji ogenj, on pa tolče s svojimi nebogljenimi drobnimi pestmi na steklo avtomobilskih vrat, pa ga ne more zdrobiti. Gori mu že obleka, majica je tenka in gorljiva, kakor da je iz petroleja in kar od ognja ostaja, se mu cedi po koži in žge s strahotno bolečino. Dejan tuli, se trga in hoče skozi zaprta vrata na desni, ko se še komaj toliko zbere in spomni, da so leva vrata odprta, toda mora skozi pekel, če hoče ven, ker je leva notranjost avta vsa v plamenu. Zasukne se in se mimo vročega volana požene ven in obleži. Tu se blodnja konča in vse, kar je sledilo, je v popolni temi.

Njegova mati ni slišala obupnih krikov, ker je ni bilo doma, slišal pa jih je sosed, ki je takoj pritekel, pogasil otrokovo gorečo obleko in ga naglo odnesel proč, saj bi goreči avto lahko razneslo, če bi se vnel bencin. Vrgel je Dejana v svoj avto in zdirjal z njim v najbližjo bolnišnico. Tam mu niso mogli dosti pomagati, ker niso imeli potrebnih naprav, in so ga poslali na posebni oddelek v Ljubljano.

Dejan je dobil težke opekline. Brazgotine od njih, čeprav mu bodo presadili kožo, mu bodo ostale vse življenje, če ozdravi. Obraz mu je naravnost strašen. Zgorele so mu veke na očeh, da so oči dobile sovji izraz; nosni hrustanec je zgorel, da je bila glava kakor živa mrtvaška lobanja. Manjkala so mu ušesa in zdravniki niso imeli veliko upanja, da bodo lasje na glavi še kdaj pognali.

Zdravniki so Dejanu na več mestih presadili kožo. Zdrave mu niso mogli več izrezati, zato so poklicali mater, naj pride, da bo dala košček svoje kože sinu. Mati ni prišla. Najprej ni niti odgovorila, ko so jo ponovno in ponovno klicali, je rekla, da ne more priti, ker ne prenese ne lastne ne tuje bolečine in bi umrla, če bi jo v to prisilili.

»Toda pridite, gospa, svojega otroka vsaj pogledat. Toliko časa je že pri nas in ga še niste obiskali.«

»Kaj bom tam? Saj mu ne morem nič pomagati.«

»Prav vi mu lahko največ pomagate, saj neprestano sprašuje po vas. Če bi bili vsaj malo časa ob njem, bi mu pomagali k hitrejšemu okrevanju.«

»Če mu vi ne morete pomagati, kako naj mu jaz?« in je odložila slušalko.

Dejan pa je čakal samo njo, svojo mamo, saj ni imel nobenega drugega človeka. Ni poznal očeta, ne sorodnikov in niti znancev ni imel. Zato so njegove nabrekle, krastave ustnice neprestano šepetale: Kje je mama? Kdaj pride mama? Toda mama se je bala bolečin, da bi darovala košček svoje kože, žrtvovala pa ga je bolniška sestra Silva, ki se ji je neznani deček smilil. Tolažila je otroka, ga milovala in mu prinašala igrače, ki pa jih je lahko samo čutil ob sebi, ni jih mogel prijeti, saj so mu konci prstov zgoreli, ko je hotel pogasiti ogenj z rokami. Tudi videti jih ni mogel, ker je imel vso glavo v povojih.

Tisti dan pa se je vse tako lepo začelo. Mama je bila boljše volje kot ponavadi in mu je celo rahlo skuštrala lase, ko je odhajala z doma in rekla:

»Danes me ne bo do večera. Nikamor ne hodi in igraj se v sobi.«

Bila je lepo napravljena in Dejanu je bilo to zelo všeč. Čeprav je bil še majhen fantek, mu ni bilo po volji, ko je bila mama doma vedno vsa razmršena, neurejena in tudi stanovanje je bilo vedno v neredu. Tja do tretje ure popoldne je Dejan še vztrajal v sobi, potem pa se je vsega naveličal. Odšel je na dvorišče in je opazil, da so garažna vrata odprta. Stekel je tja in zlezel v avto za volan. Nekaj časa je trobil, zavijal z volanom, toda ta se je kmalu zaskočil in se ni dal več premakniti. Odprl je predalček in v njem našel mamine cigarete in vžigalnik. Skušal ga je prižgati, toda nekaj časa ni šlo. Ko pa ga je vzel v levo roko in s palcem desne močno pritisnil na majhen vzvod, mu je plamen naglo obliznil prste, da ga je močno zaskelelo. Hotel je prste skriti med prevleko sedežev, pa se je z vžigalnikom preveč približal gorljivi prevleki, da je naglo zagorela. Čim bolj je tolkel po njej, da bi jo pogasil, bolj se je ogenj širil, na prstih pa se mu je lepila tekoča goreča masa in ga žgala do blaznosti.

Če ne bi bilo življenje in bivanje tako dragoceno, bi morda rekli, da bi bilo bolje, če bi sosed nekoliko zamudil in bi Dejanu bilo prihranjeno silno trpljenje. Ni trpel toliko zaradi bolečin in mnogih operacij, ampak bolj zaradi svoje matere, ki jo je v otroški stiski klical in klical, toda zaman. Sestra Silva je prislonila telefonsko slušalko k Dejanovim ustom, da je mati slišala njegov proseči glas, toda slišalo je samo njeno uho, ne pa njeno srce.

»Pridem, ko bom imela čas,« je rekla brez sleherne topline. Saj ga je že na svet spravila prisiljena, ker se je za splav prepozno odločila. Zdaj ji je bil sinek samo v breme in jo je neprestano spominjal na to, da ni več svobodna, da je vezana, in vsak, s katerim se seznani, jo sprašuje, če je sama. Čeprav v začetku taji, končno le mora priznati, da ima otroka toliko in toliko starega in čuti, kako se po takem priznanju odnos ohladi, kako sestanki z moškim postajajo vse bolj redki in nazadnje čisto prenehajo.

Tudi ločenec, s katerim se je tistega dne, ko ji je otrok skoraj zgorel, sestala, je bil ves poparjen, ko mu je povedala, da ima dečka, ki je že pet let star.

»Tega pa nisem pričakoval,« je rekel in postal ves lesen.

»To vendar ni nič hudega. Še malo, pa nama bo fant obema na korist. Zaslužil bo in prinašal denar k hiši.«

»Do takrat je še najmanj petnajst let. Kdo ga bo pa hranil in oblačil do tistega časa?«

»To naj te ne skrbi. Skrbela sem zanj doslej in bom tudi poslej.«

»Že, že. Ampak če se poročiva, bo menda bremenilo oba. Že zdaj so stroški za otroka veliki, kaj bo šele, ko bo prišel čas za šolo. Morda pa bi bilo vseeno bolje s poroko počakati toliko časa, da bo ptiček izletel iz gnezda.«

»Le kaj bi čakala, vedno samo čakala. Nisva v letih, da bi lahko kar naprej odlašala. Jaz sem se odločila za čimprejšnjo poroko. Ti pa še ta teden premisli. Če boš čez teden dni tudi ti za poroko, prav. Če pa ne, se razidiva in pozabiva drug na drugega, kakor da se nisva nikoli poznala.«

»Premislil bom,« je rekel kratko.

Dejanova mati se je nekoliko poparjena vrnila domov. Doma pa je našla v garaži ne samo pogorišče, ampak pravo razdejanje. Od vročine so razpokali zidovi, hišno pročelje je bilo umazano od sajastega dima, okno razbito, ker je začel goreti okenski okvir in so gasilci tja namerili premočan curek, soba pa je bila poplavljena.

»Ta smrkavec, kaj mi je zopet naredil!« se je jezila in komaj slišala, ko ji je sosed dopovedoval, kako hudo je Dejan opečen. V duši ji je vstala in se jasneje izoblikovala misel, ki jo je že od otrokovega spočetja nosila v drugačni obliki v sebi: če ta bedasti sosed, ki zdaj pričakuje zahvalo za svojo pomoč, ne bi takoj priskočil, bi bila zdaj rešene ovire in bremena, ki ji zapira pot do sreče. Niti vprašala ni za otroka, kje je in ali je še živ. Žalovala je za avtom, za katerega je služila dolga leta, pa ne zaradi avta samega, ampak zato, da bi laže dobila nekoga, ki bi jo poročil, da bi se že nehalo to prazno življenje z menjavanjem moških in bi nekje našla stalnost, urejenost, če že ne pravega resničnega doma. Zdaj pa je avto samo še ožgana pločevina, ki ni za drugo, kakor da jo odvlečejo na odpad, pa še za to bo morala plačati. Kaj bo k temu rekel zdaj njen sedanji, ko bo zvedel, da nima več avta. Ko bi mu lahko rekla, da nima več otroka, da je v bolnišnici umrl, bi bila to prava sprostitev. Čeprav se je njen slabotni materinski čut temu upiral, je vendarle dan na dan pričakovala sporočilo, da je otrok umrl. Kako bi ji potem odleglo!

Z obiskom v bolnišnici je odlašala in čeprav so jo od tam ponovno in ponovno klicali, naj pride, ker si jo otrok silno želi, je obisk prelagala iz dneva v dan. Dnevi pa so naglo minevali, njej namreč, ker je imela polno skrbi zaradi poroke s tem sedanjim, ki je končno pristal, da jo vzame tudi brez avta, Dejanu pa je bil vsak dan daljši od tedna in vsak teden, ko mati ni prišla, cela večnost.

»Nosnice mu bodo s prenosom kože popravili. Tudi očesne veke se bodo dale dopolniti. Ušes pa mu zares ne moremo prišiti. Ker tudi las nima, mu bomo ušesa iz umetne snovi z lasuljo skupaj namestili, da se ne bo niti poznalo, da niso prava,« so se menili zdravniki, ki so Dejana globoko vzljubili, saj je bilo, kakor da so ga oni nanovo rodili ali takorekoč obudili od mrtvih.

»Prej pa si mora mali odpomoči. Naj ostane pri materi vsaj dve leti, potem pa ga pokličemo na olepšanje,« so zdravniki sklenili in poslali materi poziv, naj pride po otroka.

Toda mati ni prišla. V tistih dneh se je poročila in si niti misliti ni mogla, da bi med njo in moža mogel stopiti nekdo, pa čeprav njen lastni otrok. Po predpisih pa bolnišnica otroka ni mogla obdržati in je mater prek občinske uprave silila, naj otroka odpelje. Toda mati je po zvezah na občini uspela dobiti izjavo, da otroka zares ne more sprejeti. Naj socialno skrbstvo zanj poskrbi, če ga bolnišnica ne more imeti.

Sestra Silva je znala otroka vedno znova nekoliko potolažiti:

»Veš, Dejan, gotovo je bila mama bolna in te ni mogla obiskati. Razen tega je v službi in ne more kar tako priti, kadar bi hotela. Moraš potrpeti. Ko bo prišla, ti bo pa prinesla igrače.«

»Saj imam igrače. Ni jih treba. Jaz bi rad mamo!« In se je razjokal.

»Ne smeš toliko jokati, Dejan. Če ne boš jokal in ne boš žalosten, boš prej ozdravel.«

»Če mama ne pride, nočem ozdraveti.«

»Moraš ozdraveti, Dejan. Že zato, da boš močan in zdrav, ko pride mama.«

»Pa kdaj pride?« je že tisočkrat ponovil isto vprašanje.

Silva ga je objela in privila k sebi, da se je je tesno oklenil, se malo umiril in rekel:

»Sestra Silva, zakaj niste vi moja mama?«

»Saj sem, Dejan. Zdaj sem tvoja mama in te imam zelo zelo rada. Spi zdaj in pozabi, če te kaj žalosti. Ostala bom pri tebi, dokler ne zaspiš.«

»Potem pa ne bi rad nikdar zaspal, da bi bil vedno pri meni.« Toda že je utonil v sen.

Preden so Dejanu odvzeli povoje, je sobni zdravnik dal odstraniti vsa ogledala v bližini.

Dejanu se je moč počasi vračala, shodil je in pred kratkim so mu sneli tudi povoje z glave. Bila je nedelja in v bolnišnici je bil velik mir. Dejan je leže na postelji čakal, da pride mama, toda vsi obiskovalci so že davno odšli, čas za obiske je potekel, Dejan pa mame ni dočakal. Vstal je iz postelje in šel na hodnik. Vrata na balkon so bila odprta; ni se napotil tja, pač pa proti stopnišču, kakor da še vedno ne popusti in hoče izsiliti, da mama mora priti. Na koncu hodnika je bila dnevna soba za sestre. Vrata so bila odprta in na nasprotni steni je bilo veliko ogledalo. Dejan se je zagledal vanj. V ogledalu je bil deček v bolniški halji, brez enega samega lasu na glavi, ki je bila nežno rdeča lobanja z režečimi usti brez nosa. Namesto ušes sta bila samo majhna štrclja kakor pravim ušesom v posmeh, okrogle velike sovje oči pa so z grozo strmele vanj.

Kakor blisk ga je prešinilo: Zato mama ne pride, ker sem postal strašilo. Zdaj ne sme več priti. Takega me ne sme videti, ne sme me nikoli videti takega!

Dejan je stekel po hodniku in je slišal, kako za njim teče oni iz ogledala, vedno hitreje, vedno bliže mu je. Stekel je na balkon, se povzpel na nizko ograjo in planil v mehkobo poletnega nedeljskega zraka in padal, padal neznansko dolgo nekam v globino, ko mu je topel zrak napihoval haljo in mu božal brazgotinasto telo, mehko in ljubeznivo, kakor ga ni nikoli pobožala materina roka, dokler se mu ni zemlja naglo in preteče približala, da je na njej obležal ves pobit.

Sestra Silva je pritekla, vzela ubogega otroka na svoje roke, njegovo razbito glavo si je položila na svoje prsi in tako bridko zajokala, kakor da bi milovala lastnega otroka.

Dejan je samo še poskusil šepetati:

»Si prišla, mama? Rad te...« in je ugasnil kakor drobna komaj prižgana sveča na prepihu.

»Prišla sem, Dejan. Prišla sem pote, da bova šla skupaj domov,« mu je govorila Silva, da bi mu pričarala izpolnitev njegovega hrepenenja, da Dejan ne bi nikoli do kraja spoznal, kako brezmejno sebično more biti človeško srce.

Če se bo Dejanova mati kdaj zares pogledala v ogledalu, kakšno strašilo bo zagledala šele ona.

Lojze Kozar

Roža Gantar

MOJ BALKON

V sončnem jutru pomladanskem
zasvetel je moj balkon
in naenkrat v vrt čaroben
se spremenil je beton.

In na vrtu vsako jutro
nova roža zacveti,
duša vanjo kakor v čudež
vsa zamaknjena strmi.

In na roži vsako jutro
kaplja rose se blešči,
duša vanjo kakor v čudež
vsa zamaknjena strmi.

V hipu kakor kaplje rose
svet se v soncu zaiskri,
duša v čudež očarljivi
vsa zamaknjena strmi.

Toda spet v megli jesenski
ovenel bo moj balkon,
vrt čaroben spet postal bo
le puščoben, siv beton.

V ZAPUŠČENI CERKVI

V kropilniku vlažna praznina,
odškrnjena zlata so vrata,
okoli luči pajčevina,
na kipih zbledela pozlata.

Na koru tesnobna tišina,
v klopeh zadušljiva sparina,
kozarci cvetov ovenelih,
oltarji brez prtov so belih.

Na svečah udušeni plameni,
muha na prašni pateni,
v kelihu temna usedlina
in v srcu – kaplja pelina.

Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah 1986/87 (brez pesmarice Slavimo Gospoda)

(Letošnji seznam je urejen po Letopisu Cerkve na Slovenskem 1985, zato navajamo tudi majhne župnije, ki so v soupravi in so Mohorjani všteti v bližnjo večjo župnijo.)

SR SLOVENIJA

LJUBLJANSKA NADŠKOFIJA

Dekanija I. Cerknica

Babno polje	–
Begunje pri Cerknici	40
Bloke	42
Cerknica	100
Grahovo	40
Planina pri Rakeku	56
Rakek	27
Stari trg pri Ložu	135
Sv. Trojica – Šivče	13
Sv. Vid – Žilce	27
Unec	32
Skupaj	512

Dekanija II. Črnomelj

Adlešiči	9
Črnomelj	90
Dragatuš	40
Metlika	30
Podzemelj	20
Preloka	5
Radovica	–
Semič	58
Sinji Vrh	–
Stari trg ob Kolpi	24
Suhor	–
Vinica	50
Skupaj	326

Dekanija III. Domžale

Blagovica	13
Brdo	75
Češnjice	8
Dob	209
Domžale	137
Ihan	70
Jarše	45
Krašnja	23
Mengeš	150
Moravče	105
Peče	22
Radomlje	50
Rova	17
Šentožbolt	5
Trzin	45
Vrhpolje	11
Zlato Polje	7
Skupaj	992

Dekanija IV. Grosuplje

Grosuplje	50
Kopanj	46
Lipoglav	20
Polica	23
Stična	115
Šentjurij – Podtabor	30
Šentvid pri Stični	111
Škofljica	55
Šmarje-Sap	35
Višnja Gora	–
Žalna	39
Skupaj	524

Dekanija V. Kamnik

Gozd	15
Homec	47
Kamnik	104
Kamnik – Franč. sam.	14
Komenda	228
Mekinje	50
Motnik	30
Nevlje	40
Sela pri Kamniku	41
Stranje	50
Šmarca – Duplica	30
Šmartno v Tuhinju	35
Špitalič	13
Tunjice	25
Vranja Peč	18
Zgornji Tuhinj	36
Stahovica – Žagar A.	10
Skupaj	786

Dekanija VI. Kočevje

Banja Loka	–
Fara pri Kočevju	30
Hinje	–
Kočevje	60
Kočevska Reka	–
Mozelj	–
Nemška Loka	–
Osilnica	11
Spodnji Log	–
Stara Cerkev	19
Skupaj	120

Dekanija VII. Kranj

Besnica	70
Cerklje na Gorenjskem	135
Duplje	33
Goriče	50
Hrastje	29
Jezersko	43
Kokra (Sluga)	19
Kokrica	55
Kovor	55
Kranj – Tavčarjeva	200
Kranj – Drulovka/Breg	91
Kranj – Primskovo	79
Kranj – Kodrič	147
Križe	73
Lom	35
Mavčiče	68
Naklo	120
Olševek	38
Pirniče	74
Podbrezje	40
Preddvor	123
Predoslje	72
Smlednik	70
Šenčur pri Kranju	123
Voglje	40
Šenturška Gora	5
Trboje	40
Trstenik	40
Tržič	105
Tržič – Bistrica	45
Velesovo	35
Zapoge	10
Skupaj	2153

Dekanija VIII. Leskovec

Bučka	20
Cerklje ob Krki	25
Čatež ob Savi	42
Kostanjevica na Krki	30
Krško	40
Leskovec pri Krškem	75
Raka	55
Studenec	15
Sv. Duh-Veliki Trn	28
Sv. Križ-Podbočje	30
Šentjernej	50
Kartuzija Pleterje	10
Škocjan pri N. mestu	45
Velika Dolina	37
Skupaj	502

Dekanija IX. Litija

Dole pri Litiji	24
Hotič	16
Janče	–
Javorje pri Litiji	7
Kresnice	17
Litija	41
Polšnik	22
Polšnik (Kotar. M.)	5
Prežganje	28
Primskovo na Dol.	5
Sava	13
Sveta Gora	–
Šmartno pri Litiji	70
Štanga	22
Vače	41
Skupaj	316

Dekanija X. Ljubljana-mesto

Barje	20
Bežigrad	150
Črnuče	90
Dravlje	133
Fužine	40
Ježica	85
Kašelj – Zalog	70
Kodeljevo	70
Koseze	80
Marijino oznan.	225
Moste	80
Polje	100
Rakovnik	80
Rudnik	20
Stožice	42
Sv. Jakob	25
Valant Milan	6
Sv. Križ	98
Sv. Nikolaj	290
Sv. Peter	79
Sv. Trojica	65
Šentvid	220
Šiška	97
Šmartno ob Savi	15
Štepanja vas	59
Trnovo	55
Vič	190
Zadobrova	38
Knjiž. Teol. fakultete	600
Skupaj	3112

Dekanija XI. Ljubljana okolica

Brezovica	108
Črni vrh nad Polh. Gradcem	28
Dobrova	81
Dol pri Ljubljani	50
Golo	–
Ig	55
Javor	–
Notranje Gorice	28
Polhov Gradec	31
Preska	90
Sora	102
Sostro	83
Sv. Helena – Dolsko	44
Sv. Jakob ob Savi	61
Sv. Katarina – Topol	15
Šmartno pod Šmarno goro	114
Tomišelj	12
Vodice	148
Želimlje	25
Skupaj	1075

Dekanija XII. Novo mesto

Bela cerkev	6
Brusnice	14
Črmošnjice	–
Mirna peč	85
Novo mesto-Kapitelj	120
Novo mesto-Sv. Janez	30
Novo mesto-Sv. Lenart	180
Novo mesto-Šmihel	70
Podgrad	8
Poljane – Dol. Toplice	–
Prečna	28
Soteska	22
Stopiče	23
Šmarjeta	30
Št. Peter – Otočec	35
Toplice	–
Vavta vas	170
Skupaj	821

Dekanija XIII. Radovljica

Begunje na Grenjskem	91

Bled	96
Bohinjska Bela	40
Bohinjska Bistrica	105
Breznica	150
Dobrava	20
Dovje	32
Gorje	100
Jesenice	100
Jesenice Koroška Bela	69
Kamna Gorica	30
Koprivnik v Bohinju	25
Kranjska gora	35
Kropa	41
Lesce	80
Leše	13
Ljubno	25
Mošnje	46
Franč. sam. Brezje	105
Ovsiše	21
Radovljica	121
Rateče-Planica	37
Ribno	30
Srednja vas v Bohinju	60
Sv. Križ nad Jesenicami	4
Zasip	46
Skupaj	1522

Dekanija XIV. **Ribnica**

Dobrepolje-Videm	80
Dolenja vas	35
Draga	–
Gora pri Sodražici	–
Loški potok	70
Ribnica	122
Rob	13
Sodražica	35
Nova Štifta	30
Struge	23
Sv. Gregor	27
Škocjan pri Turjaku	18
Turjak	–
Velike Lašče	46
Velike Poljane	8
Skupaj	507

Dekanija XV. **Škofja Loka**

Bukovščica	25
Davča	22
Dražgoše	33
Javorje nad Škofjo Loko	40
Leskovica	11
Lučine	34
Nova Oselica	48
Poljane nad Škofjo Loko	52
Reteče	71
Selca	130
Sorica	20
Stara Loka	71
Stara Oselica	–
Sv. Duh pri Škofji Loki	–
Sv. Lenart	30
Škofja Loka	191
Kapucinski samostan	5
Škofja Loka-Suha	27
Trata-Gor. vas	67
Zali log	23
Žabnica	80
Železniki	57
Žiri	128
Skupaj	1165

Dekanija XVI. **Trebnje**

Boštanj	40
Čatež-Zaplaz	20
Mirna	20
Mokronog	27
Sv. Križ-Gabrovka	20
Šentjanž	42
Šentlovrenc	14
Šentrupert	82
Trebelno	12
Trebnje	90
Tržišče	20
Veliki Gaber	14
Skupaj	401

Dekanija XVII. **Vrhnika**

Bevke	45
Borovnica	100
Dolenji Logatec	91
Gorenji Logatec	56
Horjul	71
Hotedršica	20
Podlipa	16
Preserje	14
Rakitna	18
Rovte	54
Šentjošt nad Horjulom	30
Vrh-Sv. Trije Kralji	–
Vrhnika	180
Zaplana	13
Skupaj	708

Dekanija XVIII. **Zagorje**

Čemšenik	72
Dobovec	5
Izlake	42
Kisovec	18
Kolovrat	18
Radeče	30
Sv. Planina	–
Svibno	20
Šentgotard	27
Šentjurij-Podkum	20
Šentlambert	–
Zagorje ob Savi	153
Skupaj	405

Dekanija XIX. **Žužemberk**

Ajdovec	30
Ambrus	25
Dobrnič	33
Krka	36
Sela pri Šumberku	5
Šmihel pri Žužemberku	–
Zagradec	41
Žužemberk	70
Skupaj	240
Vsega Ljubljanska škofija	**16.197**

MARIBORSKA ŠKOFIJA

Dekanija I. **Braslovče**

Braslovče	100
Gomilsko	40
Marija Reka	–
Prebold	32
Sv. Andraž nad Polzelo	33
Sv. Jurij ob Taboru	27
Šmartno ob Paki	130
Vransko	85
Skupaj	447

Dekanija II. **Celje**

Celje – Sv. Cecilija	35
Celje – Sv. Danijel	150
Celje – Sv. Jožef	30
Teharje	50
Uprava Celje	500
Skupaj	765

Dekanija III. **Dravograd**

Črneče	35
Dravograd	37
Libeliče (Horvat)	76
Ojstrica	–
Skupaj	148

Dekanija IV. **Dravsko polje**

Cirkovce	70
Fram	32
Hoče	140
Ptujska gora	42
Rače	56
Slivnica pri Mariboru	130
Sv. Lovrenc na Drav. polju	56
Sv. Miklavž ob Dravi	15
Št. Janž na Drav. polju	80
Skupaj	621

Dekanija V. **Gornji grad**

Bočna	10
Gornji Grad	34
Ljubno ob Savinji	85
Luče ob Savinji	80
Mozirje	100
Nazarje	60
Nova Štifta	17
Radmirje	55
Rečica ob Savinji	110
Solčava	45
Šmartno ob Dreti	33
Šmihel nad Mozirjm	24
Skupaj	653

Dekanija VI. **Jarenina**

Jarenina	23
Pesnica	–
Spodnja Sv. Kungota	35
Svečina	25
Sv. Jakob v Slov. goricah	75
Sv. Jurij ob Pesnici	10
Sv. Marjeta ob Pesnici	35
Št. Ilj v Slov. goricah	110
Zgornja Sv. Kungota	16
Skupaj	329

Dekanija VII. **Kozje**

Buče	–
Dobje pri Planini	20
Kozje	40
Olimlje	15
Pilštajn	43
Planina pri Sevnici	50
Podčetrtek	18
Podsreda	–
Polje ob Sotli	8
Prevorje	15
Sv. Peter pod Svetimi gorami	30
Sv. Vid na Planini	50
Zagorje	15
Skupaj	304

Dekanija VIII. **Laško**

Dol pri Hrastniku	42
Hrastnik	15
Jurklošter	–
Laško	100
Loka pri Zid. mostu	30
Marija Širje	13
Sv. Jedert nad Laškim	20
Sv. Jedert – Rečica	9
Sv. Lenart nad Laškim	11
Sv. Marjeta v Rim. Toplicah	20
Sv. Miklavž nad Laškim	10
Sv. Rupert nad Laškim	32
Trbovlje	100
Skupaj	402

Dekanija IX. **Lenart v Slov. goricah**

Lenart v Slov. Goricah	120
Marija Snežna	75
Negova	67
Sv. Ana v Slov. goricah	79
Sv. Anton v Slov. Goricah	21
Sv. Benedikt v Slov. goricah	40
Sv. Bolfenk v Slov. goricah	52
Sv. Jurij v Slov. goricah	100
Sv. Rupert v Slov. goricah	22
Sv. Trojica v Slov. Goricah	61
Skupaj	637

Dekanija X. **Lendava**

Beltinci	150
Bogojina	75
Črenšovci:	
Čurič Ivan	33
Horvat Mirko	40
Špiclin Anton	12
Vučko Roman	32
Žerdin Štefan	13
Dobrovnik	26
Dokležovje	21
Hotiza	20
Kobilje	10
Lendava	30
Odranci	90
Turnišče	100
Velika Polana	47
Skupaj	699

Dekanija XI. **Ljutomer**

Apače	30
Cezarjevci	23
Gornja Radgona	80
Kapela pri Radencih	30
Križevci pri Ljutomeru	90

Ljutomer	120
Mala Nedelja	24
Radenci	30
Sv. Jurij ob Ščavnici	100
Veržej	100
Skupaj	498

Dekanija XII. **Maribor**

Kamnica	60
Limbuš	20
Lovrenc na Pohorju	46
Maribor – Brezje	36
Maribor – Podbrežje	67
Maribor – Radvanje	40
Maribor – Sv. Janez Krstnik	129
Maribor – Sv. Jožef	30
Maribor – Sv. Križ	50
Maribor – Sv. Magdalena	50
Maribor – Sv. Marija	250
Maribor – Sv. Rešnje telo	70
Maribor – Sv. Stanislav	–
Maribor – Tezno	50
Ruše	45
Selnica ob Dravi	78
Sv. Barbara v Slov. goricah	25
Sv. Duh na Ostrem vrhu	–
Sv. Križ nad Mariborom	11
Sv. Marija v Puščavi	80
Sv. Martin pri Vurberku	–
Sv. Peter pri Mariboru	50
Glaser F. – Sp. Dupl.	31
Skupaj	1218

Dekanija XIII. **Mežiška dolina**

Črna	142
Javorje	–
Koprivna	–
Kotlje	50
Mežica	105
Prevalje	102
Ravne na Koroškem	101
Strojna	–
Sv. Danijel nad Prevaljami	52
Skupaj	552

Dekanija XIV. **Murska Sobota**

Cankova	43
Dolenci	15
Gornji Petrovci	30
Grad	20
Kančevci	–
Kuzma	10
Markovci	4
Martjanci	29
Murska Sobota	55
Pečarovci	11
Pertoča	20
Sv. Jurij v Prekmurju	40
Tišina	102
Skupaj	379

Dekanija XV. **Nova cerkev**

Črešnjice	92
Dobrna	51
Frankolovo	20
Ljubečna	40
Nova cerkev	60
Sv. Jošt na Kozjaku	18
Šmartno v Rožni dolini	47
Vitanje	50
Vojnik	50
Skupaj	428

Dekanija XVI. **Ptuj**

Dornava	10
Hajdina	60
Kidričevo	10
Polenšak	25
Ptuj – Sv. Jurij	81
Ptuj – Sv. Ožbalt	80
Ptuj – Sv. Peter in Pavel	24
Sv. Andraž v Slov. Goricah	25
Sv. Lovrenc-Juršinci	65
Sv. Marjeta niže Ptuja	100
Sv. Marko niže Ptuja	69
Sv. Urban-Desternik	25
Vurberk	6
Skupaj	580

Dekanija XVII. **Radlje**

Brezno ob Dravi	15
Jernej nad Muto	–
Kapla na Kozjaku	6
Muta	40
Pernice	–
Radlje ob Dravi	42
Remšnik	24
Sv. Ožbalt ob Dravi	12
Skupaj	139

Dekanija XVIII. **Rogatec**

Kostrivnica	41
Rogaška Slatina	65
Rogatec	50
Stoperce	14
Sv. Ema	26
Sv. Florjan ob Boču	5
Sv. Peter na Kristan Vrhu	10
Sv. Rok ob Sotli	10
Žetale	15
Skupaj	236

Dekanija XIX. **Slovenska Bistrica**

Črešnjevec	25
Gornja Polskava	52
Laporje	23
Majšperk	31
Makole	30
Poljčane	45
Slov. Bistrica	60
Spodnja Polskava	35
Studenice	15
Sv. Martin na Pohorju	55
Sv. Venčeslav	7
Tinje	20
Skupaj	398

Dekanija XX. **Slovenske Konjice**

Čadram-Oplotnica	25
Kebelj	60
Loče pri Poljčanah	78
Prihova	25
Skomarje	–
Slov. Konjice	290
Stranice	20
Sv. Jernej pri Ločah	10
Sv. Kunigunda na Pohorju	30
Špitalič	14
Zreče	65
Žiče	11
Skupaj	627

Dekanija XXI. **Stari trg**

Dolič	28
Pameče	33
Podgorje pri Slov. Gradcu	20
Razbori pri Slov. Gradcu	12
Sele	13
Slovenj Gradec	63
Stari trg pri Slovenj Gradcu	24
Sv. Peter na Kronski gori	–
Sv. Vid nad Valdekom	4
Šmartno pri Slov. Gradcu	25
Šmiklavž pri Slovenj Gradcu	–
Št. Ilj pod Turjakom	86
Št. Janž pri Dravograd	20
Skupaj	328

Dekanija XXII. **Šaleška dolina**

Bele vode	15
Gornja Ponikva	20
Sv. Marija – Titovo Velenje	32
Sv. Martin – Titovo Velenje	74
Šentjanž na Vinski Gori	30
Šoštanj	250
Št. Ilj pri Titovem Velenju	20
Zavodnje	25
Skupaj	455

Dekanija XXIII. **Šmarje pri Jelšah**

Dramlje	52
Kalobje	17
Ponikva	50
Sladka gora	40
Slivnica pri Celju	25
Sv. Štefan pri Žusmu	19
Šentjur pri Celju	180
Šentvid pri Grobelnem	11
Šmarje pri Jelšah	93
Zibika	10
Žusem	30
Skupaj	527

Dekanija XXIV. **Velika Nedelja**

Kog	15
Miklavž pri Ormožu	30
Ormož	100
Podgorci	74
Središče ob Dravi	50
Sv. Tomaž pri Ormožu	20
Svetinje	10
Velika Nedelja	50
Skupaj	349

Dekanija XXV. **Videm ob Savi**

Artiče	50
Bizeljsko	105
Brestanica	60
Brežice	113
Dobova	71
Kapele pri Brežicah	15
Koprivnica	25
Pišece	36
Razbor nad Loko	30
Senovo	20
Sevnica	120
Sromlje	20
Videm-Krško	88
Zabukovje	20
Zdole	22
Skupaj	795

Dekanija XXVI. **Vuzenica**

Ribnica na Pohorju	30
Sv. Anton na Pohorju	20
Sv. Primož na Pohorju	–
Trbonje	23
Vuhred	45
Vuzenica	43
Skupaj	161

Dekanija XXVII. **Zavrč**

Cirkulane	30
Sv. Trojica-Podlehnik	23
Sv. Vid pri Ptuju	60
Zavrč	24
Zgornji Leskovec	35
Skupaj	172

Dekanija XXVIII. **Žalec**

Galicija	40
Gotovlje	40
Griže pri Celju	50
Petrovče	43
Polzela	37
Šempeter v Savinjski dolini	36
Žalec	50
Skupaj	296
Vsega Mariborska škofija	**13.154**

KOPRSKA ŠKOFIJA

Dekanija I. **Biljana**

Biljana	24
Cerovo	–
Gradno	–
Kojsko	30
Kozana	19
Kožbana	–
Medana	20
Podsabotin	–
Šlovrenc	34
Šmartno	23
Vedrijan	–
Vipolže	10
Skupaj	160

Dekanija II. **Črniče**

Ajdovščina	62
Batuje	25

Črniče	37
Kamnje	10
Lokavec	25
Osek	25
Otlica	25
Šempas	45
Štomaž	13
Vel. Žablje	13
Vipavski Križ	87
Skupaj	367

Dekanija III. **Dekani**

Ankaran	50
Dekani	15
Draga	–
Klanec	30
Kubed	–
Movraž	–
Osp	2
Podgorje na Krasu	–
Predloka	5
Pregara	3
Pridvor – Sv. Anton	–
Sočerga	–
Škofije	22
Tinjan	–
Skupaj	127

Dekanija IV. **Dornberk**

Branik	71
Brje	–
Dornberk	85
Prvačina	16
Renče	45
Šmarje na Vipavskem	7
Vogrsko	13
Skupaj	237

Dekanija V. **Idrija – Cerkno**

Bukovo	25
Cerkno	70
Črni vrh nad Idrijo	35
Godovič	35
Gore	35
Idrija	65
Jagršče (Kobal D.)	10
Ledine	35
Novaki	25
Otalež	20
Ravne	–
Sp. Idrija	30
Šebrelje	15
Vojsko	28
Zavratec	35
Skupaj	463

Dekanija VI. **Ilirska Bistrica**

Brezovica	–
Golac	–
Hrušica	16
Ilirska Bistrica	59
Jelšane	11
Knežak	25
Podgrad	15
Podgraje	20
Pregarje	6
Prem	23
Slivje	50
Skupaj	225

Dekanija VII. **Kanal**

Avče	12
Deskle	35
Gorenje Polje	46
Kal nad Kanalom	10
Kanal	55
Levpa	14
Lig-Marijino Celje	16
Plave	25
Ročinj	40
Skupaj	253

Dekanija VIII. **Kobarid**

Borjana	–
Bovec	30
Breginj	35
Drežnica	40
Kobarid	60
Kred	12
Libušnje	24
Livek	30
Log pod Mangartom	12
Sedlo	–
Soča	5
Srpenica	14
Skupaj	262

Dekanija IX. **Komen**

Branica	–
Brestovica pri Komnu	–
Gabrovica	6
Gorjansko	25
Kobjeglava	18
Komen	60
Pliskovica – glej Tomaj	
Škrbina	–
Štanjel	–
Temnica	35
Veliki dol	15
Vojščica	42
Skupaj	201

Dekanija X. **Koper**

Bertoki	20
Dvori-Korte	15
Izola	39
Koper	90
Koštabona	–
Krkavče	30
Lucija	–
Marezige	–
Piran	15
Minoritski Samostan	20
Pomian	–
Portorož	35
Sečovlje	6
Strunjan	5
Šmarje pri Kopru	–
Truške	–
Skupaj	275

Dekanija XII. **Nova Gorica**

Banjšice	8
Bate	–
Bilje	15
Bukovica	20
Čepovan	30
Grgar	25
Kromberk	32
Lokovec	–
Lokve	–
Miren	81
N. Gorica – Kapela	80
N. Gorica – Kristus Odrešenik	76
Opatje selo	49
Ravnica	15
Solkan	36
Šempeter pri Gorici	50
Trnovo pri Gorici	12
Vrtojba	45
Skupaj	573

Dekanija XII. **Postojna**

Dolane – Šmihel	13
Hrenovice	60
Košana	32
Matenja vas	19
Orehek pri Postojni	–
Pivka – Št. Peter na Krasu	35
Postojna	65
Slavina	52
Studeno	35
Suhorje	–
Trnje	21
Ubejsko	8
Zagorje	30
Skupaj	370

Dekanija XIII. **Sežana-Tomaj**

Avber – pod Tomaj	
Divača	–
Dutovlje	72
Kopriva	–
Lokev	11
Povir	23
Rodik	20
Senožeče	39
Sežana	80
Skopo	–
Štjak	15
Tomaj	70
Vatovlje	–
Vrabče	–
Vreme	32
Skupaj	362

Dekanija XIV. **Tolmin**

Dolenja Trebuša	20
Gorenja Trebuša	–
Grahovo ob Bači	26
Idrija pri Bači	13
Kamno	10
Lom	–
Most na Soči	46
Pečina	–
Podbrdo	16
Podmelec	10
Ponikve	–
Roče	–
Rut	–
Stržišče (Kikelj J.)	8
Šentviška gora	34
Tolmin	165
Volče	35
Skupaj	383

Dekanija XV. **Vipava**

Budanje	34
Col	15
Goče	51
Lozice	–
Planina	34
Podkraj	21
Podnanos	40
Podraga	31
Slap	45
Šturje	66
Ustje	15
Vipava	92
Vrhpolje	20
Skupaj	464
Vsega Koprska škofija	**4722**

ZAGREBŠKA NADŠKOFIJA

Župnijski urad Razkrižje	–
Žabot Ivan, Razkrižje	103
Skupaj SR Slovenija	**34.176**

Razna druga poverjeništva

Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda, Beograd	4
Katoliška crkva Bitola – Makedonija	2
Ana Pilz, Karlovac	4
Ribnikar Štefka, Reka	13
Skupaj	23

INOZEMSTVO

USA	6
USA Tone Osovnik	16
Avstralija	4
Avstrija (DSM)	5
Avstrija, Slov. pastoralni center Dunaj	15
Canada	9
Canada, Srečko Rev	12
Švedska, Jože Drolc	5
Italija	1
Belgija	1
ZR Nemčija	1
Skupaj	75

Skupaj vseh naročnikov v letu 1988: 34.270

Celje, 8. julij 1988

Na razburkanem morju včasih ni moč obdržati izbrane smeri. Da pa bi prišli tja, kamor smo namenjeni, je vendar treba krmilo vedno znova obračati tako, da je premec obrnjen kar najbolj naravnost proti cilju.

Dan nam je le en sam svet, v katerem si ljudje cilje različno izbiramo. Tudi rastemo iz različnih okolij, ki so nas uglasila po svoje. Skupno nam je, da skušamo svoja pričakovanja uresničiti, ob tem ubiramo različne poti.

Ta stara spoznanja o človeškem osebnem in družbenem življenju zajemajo knjige modrosti, včasih, pri preprostejših ljudstvih, jih le pripovedujejo skrbno varovana in iz roda v rod izročena »gesla«, jedrnati reki.

V težkih in prevratnih časih, ki jih živimo, bi prav prišel spomin na katero teh kratkih, starih modrosti, ki v nekaj besedah povedo več od mnogih dolgih govoranc. Rad bi zapisal le eno:

»Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe!«

Nam, ki verujemo v osebnega Boga in pričakujemo osebnega preživetja v moči Njegove obljube, skoznjo govori najbolj preprosto in neposredno On sam. Drugi pa, ki si tudi žele lepšega življenja, bi lahko v tej besedi zaslišali eno najvišjih, če že ne prvo in najmočnejše vodilo, ki omogoča skupno življenje.

Je spoznanje o tem, da je vsak človek poklican k uresničenju svojih hrepenenj in želja – ne samo k enostavnemu, kolikor toliko človeka vrednemu, začasnemu, telesnemu preživetju – res tako preprosto, da ga zlahka pozabljamo. Je morda tako zapleteno, da se le izbrani do njega dokopljejo? Je pretežko ob krutosti vsakdanje podobe sveta, ki nam jo je dano vsak dan tudi gledati – ne zgolj slišati ali brati o njej. Ali pa pod soncem sodobne in prihodnje informacijske družbe zanj ni več nobenega prostorčka?

Veljalo bi vsaj ne delati drugim, kar nočemo, da bi oni nam storili, če že ne zmoremo koraka naprej, kamor nas že iz davnine vabi pozitivna oblika tega vodila.

Tudi drugi so ljudje, ne le jaz! Še oni naj to spoznajo!

Naše letošnje knjige skušajo kaj povedati ob razpetostih, ki nas mučijo vsak dan. Makalonca s pravljičnostjo in lepo obliko. Učiteljica s preprosto besedo, ki raste iz spominov dekleta, zdaj že babice, na dveletno darovanje občemu blagru v najtrših okoliščinah, priročnik o pletenju s priznanjem, da moramo za zdravjem in prehrano pomisliti še na obleko. Koledarski izbor člankov z različnih področij odkriva na koreninah, deblu in krošnji našega verskega in narodnega življenja nove podrobnosti.

Ob branju želim vsem Mohorjanom v prihajajočem letu 1989 obilo osebnega in družbenega poguma in več dobrih, lepših doživetij in spoznanj kakor letos.

V Komendi, 16. vinotoka 1988 **Urednik**

REDNA ZBIRKA MD 1989

1. KOLEDAR MOHORJEVE DRUŽBE 1990
2. LEKSIKON PAPEŽEV (dr. p. Metod Benedik) – Predavatelj cerkvene zgodovine na TF v Ljubljani bo kratko obdelal **celotno** vrsto papežev, od apostola Petra do Janeza Pavla II. Posebej bodo omenjene povezave, ki so jih nekateri papeži imeli z našimi kraji ali našimi ljudmi (ilustrirano).
3. NABIRANJE ZDRAVILNIH RASTLIN (Priročnik p. Simona Ašiča) – Izjemna popularnost obeh njegovih knjig Pomoči iz domače lekarne kar kliče tudi po celostransko barvno ilustriranem priročniku z več kot 70 naštetimi rastlinami in kratkimi splošnimi navodili (v prejšnjem formatu).
4. KREKOVA ČITANKA (dr. Janez Juhant) – Da je bil J. E. Krek po krivici dalj časa zapostavljen, so nam v minulih letih pokazali simpoziji, srečanja in članki, ki so vsestransko osvetlili njegov zgodovinski pomen za Slovence. Dr. Juhant je iz njegovih del po tematskem ključu izbral najznačilnejše odlomke s kratkimi komentarji. Dodal je tudi biografsko študijo.
5. NAJDENČEK (Jože Vesenjak) – Duhovnik Jože Vesenjak v štirih zgodbicah zajame kos kmečkega življenja. Opisano je iz perspektive predšolskega dečka. Z zanimanjem jih bodo prebrali otroci. Njim so predvsem namenjene. Segajo v njihov domači svet, tistim iz mesta pa odpirajo pogled v novo in drugačno; tako ustreže njihovi vsestranski radovednosti, mimogrede pa jih pouči o nekaterih temeljnih zahtevah življenja (ilustrirano).
6. DOKTOR ANTON – Slovenske večarnice – (prim. dr. Marij Avčin) – Dolgoletni, zdaj že upokojeni primarij otroške bolnišnice na Vrazovem trgu v Ljubljani, razgrne pred nami svoje spomine na zgodnjo mladost, na študentska in mlada zdravniška leta, ki jih je deloma prebil v pregnanstvu v Črni gori. Etično vzpodbudno in globoko humano besedilo bo tudi bogato ilustrirano.

Vsebina

Koledar 1988, astronomski podatki, Herschlov ključ, kratek koledar 1989 1–32
Ob 300 letnici Dizmove bratovščine v Ljubljani (F. M. Dolinar) 33
Papež v Krki (Ivan Merlak) 34
Sv. Ema in panorama svetnikov njenega časa (Viljem Pangerl) 36
Papeževa potovanja (Jože Dolenc) 38
Grške Cerkve (Stanko Janežič) 40
Goriška Mohorjeva družba (Drago Butkovič) 41
Skrb za družbene zadeve (Rudi Koncilja) 42
Človek in pogovor (Vekoslav Grmič) 45
Škofu Tomažiču v spomin (Miloš Rybař) 46
Služiti z veseljem (Jože Pavlič) 49
Ob 70-letnici smrti p. Stanislava Škrabca (Ivan Andoljšek) 51
Leto Kristusovega trpljenja in vstajenja (Janko Držečnik) 54
Pater Kolbe (Lawrence Elliot) 55
Ne zapiraj svojih vrat (Roža Gantar) 57
Nekaj listov iz ameriškega dnevnika 1987 (Hieronim Zveglič) 58
Naselbinska podoba današnjega slovenskega prostora v poznoantičnem času in obdobju preseljevanja ljudstev (Slavko Ciglenečki) 62
Minoritski samostan v Ptuju ob 750-letnem jubileju (p. Marijan Vogrin) 66
Ob 600-letnici kosovske bitke (Vasko Simoniti) 69
500-letnica Mirenskega gradu (Anton Pust) 72
Pred tristo leti je izšla Valvasorjeva Slava Vojvodine Kranjske (Branko Reisp) 74
Tristoletnica zapisa o starosvetnem bloškem smučanju (Drago Ulaga) 77
Ob 200-letnici Linhartove Županove Micke (Andrijan Lah) 78
Ob stopetdesetletnici smrti Emila Korytka (Vilko Novak) 80
Radovljiški podobar Janez Vurnik starejši (Sonja Žitko) 82
Slikar Janez Šubic (Tomaž Brejc) 86
Iz delovanja kairskega Društva Sv. Cirila in Metoda (Andrej Vovko) 88
Jeziki in pisave v zgodovini hrvaške kulture do 15. stoletja (Marko Prpa) 91
Imeli smo može (France Lipičnik) 94
Božidar Jakac – devetdesetletnik (Janko Jarc) 97
Življenje, podarjeno Življenju (Jože Pavlič) 100
Andrej Majcen – 85-letnik (Boža Pleničar) 102
Dr. Janez Janež – 75-letnik (Boža Pleničar) 103
V spomin dr. Janezu Janžekoviču (1901–1988) (dr. p. Edi Kovač) 104
Jaroslav Šašel (Kajetan Gantar) 106
Umrl je Štefan Barbarič (Joža Mahnič) 108
Primariju dr. Emanu Pertlu v spomin (Janko Držečnik) 109
Trije postržki (Eman Pertl) 110
In memoriam (Jože Dolenc – dr. Zmaga Kumer) 111
Minilo je 60 let od razpusta društva Akademski Orel (Drago Ulaga) 114
Slovensko duhovniško društvo 1949–1989 (Jože Gregorič) 118
Spominska plošča arhitekta Vurnika župniku Aljažu (Tine Kurent) 121
Moj brat Edvard Kocbek (Jože Kocbek) 122
Kocbekova nedodelana podoba (Janez Gradišnik) 129
Izumitelji v talarju (Sandi Sitar) 132
Sapientia aedificavit sibi domum (Dalija Tanšek) 135
Gutenbergova galaksija teče tretji krog (Janez Suhadolc) 136
Začetek samostojne organiziranosti slovenskih kmetov (Jože Maček) 139
Pravljice – odsev želja in resničnih razmer (Jože Maček) 141
So citre rumene ... (Zmaga Kumer) 142
Moja lepa knjiga (Jože Gregorič) 143
Socialna varnost naših ljudi v svetu (Lev Svetek) 144
Zatiranje bolezni in škodljivcev z domačimi pripravki (Jože Maček) 149
Kronika (Jože Dolenc) 151
Slovenci in gore (France Zupan) 156
Konjeniška procesija Sv. Krvi v Weigartnu (Jože Mejač) 163
Čaranje? (Miran Plohl) 164
Uganke (Jože Petelin) 166
Razdalje (Marta Kmet) 168
Sodni dan malega popotnika (Lojze Kozar ml.) 170
Spomin na mater (Marija Nemanič) 172
Meditacija (Marta Kunaver) 174
Moje jutro, Večer v predmestju (Roža Gantar) 175
Strašilo v ogledalu (Lojze Kozar star.) 176
Moj balkon, V zapuščeni cerkvi (Roža Gantar) 178
Seznam naročnikov MD redne zbirke 179
Koledník, Prihodnja RZ 183
Kazalo in kolofon 184

MOHORJEV KOLEDAR 1989. Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju v redni knjižni zbirki za leto 1988. Z uredniškim odborom uredil Matija Remše. Barvne ilustracije iz Vpisne knjige Dizmove bratovščine, Arhiv Slovenije I/1. Opremil Jure Kocbek. Za založbo p. Hieronim Zveglič. Tiskalo ČGP DELO, Ljubljana 1988, 38000 izvodov.

33000.-
1-5

Celje - skladišče
D-Per
157/1989
1219890012,
COBISS
OSREDNJA KNJ. CELJE

Slika sv. Dizma, zavetnika umirajočih, ko pros
na križu: Spomni se me Gospod.

MOHORJEV KOLEDAR 1989